

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI PROGRAMI**

**CENGİZ DAĞCI ve CENGİZ AYTMATOV'UN BAZI
ROMANLARINDA RUSLAŞTIRMA VE SÖMÜRÜ POLİTİKASI
OLARAK KOLHOZ**

Burçin AYIK

**Danışman
Doç. Dr. Ferhat KARABULUT**

MANİSA-2015

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI PROGRAMI**

**CENGİZ DAĞCI ve CENGİZ AYTMAOV'UN BAZI
ROMANLARINDA RUSLAŞTIRMA VE SÖMÜRÜ POLİTİKASI
OLARAK KOLHOZ**

Burçin AYIK

**Danışman
Doç. Dr. Ferhat KARABULUT**

MANİSA-2015

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 16/12/2015 tarih ve 33/9 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Programı öğrencisi Burçin AYIK'ın "*Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un Bazı Romanlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz*" Konulu tezi incelenmiş ve aday 30/12/2015 tarihinde saat 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 0.0. Dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu veya/ve adayın isteği halinde yüksek tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır

BAŞKAN

Doç. Dr. Ferhat KARABULUT

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Seçil DUMANTEPE

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ

Evet

Havır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov’un Bazı Romanlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/09/2015

Burçin AYIK

ÖZET

CENGİZ DAĞCI VE CENGİZ AYTMAOV'UN BAZI ROMANLARINDA RUSLAŞTIRMA VE SÖMÜRÜ POLİTİKASI OLARAK KOLHOZ

Çalışmamızda Sovyetler Birliği'nin tarihinde ve bu birliğin içinde yaşayan halkların kaderinde önemli yer tutan kolhoz sistemini ve bu sistemin nasıl Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanıldığını Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un romanları (Onlar da İnsandı, O Topraklar Bizimdi, Elveda Gülsarı, Toprak Ana, Cemile) ışığında inceledik. Kolhoz sistemi her ne kadar tarımın kolektifleştirilmesiyle ilgili ekonomik bir sistem olarak adlandırılrsa da aslında SSCB içerisinde yaşayan halkların özellikle de Rus olmayan halkların tüm hayatlarını etkilemiştir. Tarımın kolektifleştirilerek kolhozların kurulması, böylece toprak sisteminin değiştirilmesi aslında bir başlangıçtır. Bunu insanların kültürlerinin, dillerinin, geleneklerinin, milli duygularının, dini duygularının, eğitim hayatlarının, sanatlarının, edebiyatlarının, aile- arkadaşlık- akrabalık ilişkilerinin, düşünce yapılarının kısacası tüm benliklerinin değiştirilmesi izleyecektir. Çünkü Komünist Parti yönetimi SSCB içerisinde yaşayan tüm halkları özellikle Rus olmayanları hem maddi hem manevi yönden sömürerek sisteme asla karşı çıkmayan, rejim yanlısı, kendi milli kimliğini unutarak Ruslaşmış, karşılıksız çalışan, Komünizm ilkelerini sonuna kadar benimsemiş tek tip “mutlu Sovyet insanı” yaratmaya çalışmaktadır. Başta Stalin olmak üzere tüm Komünist Parti liderleri de bu yolda ilerlerken her şeyi mübah görmüşlerdir ve asla acıma duygusuna kapılmamışlardır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Sovyetler Birliği'nin ekonomi tarihine kısaca değindikten sonra kolhozların nasıl kurulduğunu anlattık. Daha sonrasında ise kuruluşundan yıkılışına kolhozların geçirdiği evrelerden bahsettik. Aytmatov ve Dağcı'nın hayatlarına, “sosyalist gerçekçilik” ve “mankurtlaştırma/iç sürgün” kavramlarına değindik. Sonra ise ele aldığımız romanların özetlerini verdik.

İkinci bölümde kolhozların uygulamadaki işleyiş biçimini anlattık. Daha sonrasında kolhozların ekonomik işlevinin yanında nasıl Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanıldığını Dağcı'nın ve Aytmatov'un yukarıda adı geçen eserlerinde karşılaştırmalı olarak inceledik. Bunu yaparken incelememizi “toprak yönetimi-siyaset”, “edebiyat-kültür-dil-basın-sanat-eğitim” ve “askeri-güvenlik” açılarından olmak üzere üç başlık altında ve eserlerden yaptığımız fişlemelerin ışığında yorumladık.

Sonuç bölümünde ise çalışmamızı ana hatlarıyla değerlendirdik. Ek kısmında ise Dağcı'nın ve Aytmatov'un bazı eserlerinde kolhozla ilgili olan bölümlerden örnekler verdik.

Anahtar Sözcükler: Cengiz Dağcı, Cengiz Aytmatov, kolhoz, sömürü, Ruslaştırma.

ABSTRACT

KOLKHOZ AS THE RUSSIANISING AND EXPLOITATION POLICY IN CENGİZ DAĞCI'S AND CENGİZ AYTMATOV'S SOME NOVELS

We investigated in the light of Cengiz Dağcı's and Cengiz Aytmatov's novels (Onlar da İnsandı, O Topraklar Bizimdi, Elveda Gülsarı, Toprak Ana, Cemile) that kolkhoz system which took part significantly for fate of communities who lived in this unity and this system was how to be used as Russianised and policy of exploitation. Kolkhoz system was whichever is being called economical system about collectivising of agriculture actually it infivenced whole life of community who lived in Soviet Union especially comunity who weren't Russian. Actually it was the beginning that farming kolkhoz by collectivising of agriculture so changing the territory system. These follow people whose cultures, languages, traditions, national feelings, religious feelings, educational lifes, arts, literature, family-friends and relative relationships, structure of thoughts shortly being changed their all individualism. Because Communist Party forced all people, especially non-Russian, to be Russian who live in USSR through exploiting them all both financially and emotionally. Moreover, this party has aimed to create a sole "to be pleased Soviet people" who accept all principles of Communism with no hesitation and work without getting any payment. All Communist Party leaders like Stalin accepted all ways permissible and never showed any commissseration through reaching this aim.

In the first part of our study, we explained how kolkhozes were settled after touching briefly economical history of the Soviet Union. Later, we mentioned phases that kolkhozes passed from foundation to destruction. We refered Aytmatov's and Dağcı's lives and the terms "socialist realizm" and "mankurt". Then, we gave the summary of the novels we mentioned.

In the second part, we explained process of kolkhozes in real. Then, we studied comparatively how kolkhozes were used as Russianising and exploitation policy beside their economical function on above-mentioned works of Aytmatov and Dağcı, while doing that, we interpreted our study under the three headlines "land management-policy", "literature-culture-language-media-art-education" and "military-security".

In the conclusion, we evaluated our study with the main lines. In the appendix, we gave examples from the related parts of some works of Aytmatov and Dağcı.

Key Words: Cengiz Dağcı, Cengiz Aytmatov, kolkhoz, exploitation, Russianising.

ÖNSÖZ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, bünyesinde yaşayan tüm halkların kaderinde büyük değişiklikler meydana getirerek 1991 yılında dağılmıştır. Stalin döneminde kurulan kolhoz sistemi de bu halkların tüm yaşamını etkilemiştir. Kolhoz konusu yapılan bazı çalışmaların içinde geçmiştir; ancak kolhozlar ile ilgili olarak edebiyat ve dil alanında müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu konu yinelde ekonomi ile ilgili çalışmalarda incelenmiştir.

Kolhozlar Sovyetler Birliği'nin sanayi alanındaki gelişimini sağlayan temel mali kaynakların başında gelir. Ancak kolhozlar ekonomik işlevlerinin dışında başka amaçlarla da kurulmuştur. Biz çalışmamızda bu diğer amaçları Dağcı ve Aytmatov'un bazı eserleri ışığında karşılaştırmalı olarak incelemeye çalıştık. Kolhozların tarihi ve işlevleri hakkında bilgi verdik.

Bu çalışmam sırasında benden yardımlarını esirgemeyen Değerli Danışman Hocam Doç. Dr. Ferhat KARABULUT'a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca bana her türlü desteği sağlayan aileme minnetlerimi sunarım.

Burçin AYIK
Manisa, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR	xiii

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konu, Amaç, Kapsam	1
1.2. Yöntem	1
1.3. Literatür Taraması	3
1.4. 1917-1991 Yılları Arasında Sovyetler Birliği Ekonomi Tarihine Kısa Bir Bakış.....	15
1.5. Tarımın Kolektifleştirilmesi	23
1.5.1. Kolhoz/Kolektivnoye Hozoytsvo/Kolektif Çiftlik	23
1.5.2. 1928-1991 Yılları Arasında Kolhoz	23
1.6. Cengiz Aytmatov.....	27
1.6.1. Cengiz Aytmatov'un Eserleri	34
1.6.2. Sosyalist Gerçekçilik	35
1.6.3. İç Sürgün/Mankurtlaşma	40
1.7. Cengiz Dağcı	48
1.7.1. Cengiz Dağcı'nın Eserleri	58
1.8. Eserlerin Özetleri.....	59
1.8.1. Cemile	59
1.8.2. Toprak Ana.....	59
1.8.3. Elveda Gülsarı	60
1.8.4. Onlar da İnsandı	61
1.8.5. O Topraklar Bizimdi	64

II. BÖLÜM

2. İNCELEME.....	68
2.1. Kolhozların Uygulamadaki İşleyiş Biçimi	68

2.2. Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un Bazı Romanlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz	76
2.2.1. Siyaset-Toprak Yönetimi Açısından Kolhoz	76
2.2.2. Edebiyat-Kültür-Dil-Basın-Sanat-Eğitim Açısından Kolhoz.....	121
2.2.3. Askeri Açıdan ve Güvenlik Açısından Kolhoz	153

III. BÖLÜM

3. SONUÇ	160
-----------------------	------------

KAYNAKÇA	163
-----------------------	------------

EK

Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un Diğer Romanlarından Kolhozla İlgili Bölümler	
--	--

KISALTMALAR DİZİNİ

BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
DUMA	Rusya Federasyonu Parlamentosu'nun alt kanadı
KGB	Devlet Güvenlik Komitesi
Kolhoz	Kollektivnoye hozoystsvo/kolektif çiftlik
KP	Komünist Parti
M.T.S.	Kolhoz Makine Tamir Atölyesi
N.E.P.	Novaya Ekonomiçeskaya Politika/ New Economic Policiy
N.K.V.D.	Sovyet Gizli Polis Teşkilatı
RKPb	Rusya Komünist Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
Y.E.P.	Yeni Ekonomi Politikası

EK LİSTESİ

Ek 1: Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un Diğer Romanlarından Kolhozla İlgili Bölümler

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Konu, Amaç, Kapsam

Çalışmamızda Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un bazı eserlerinde (Onlar da İnsandı, O Topraklar Bizimdi, Elveda Gülsarı, Toprak Ana, Cemile) kolhozların nasıl Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanıldığı konu edilmiştir.

Kolhozların ekonomik işlevlerinin yanında Sovyetler Birliği içindeki halkların tüm hayatlarını nasıl etkilediğini göstermeyi amaçladık. Bunu yaparken de özellikle kolhozların Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak nasıl kullanıldığını Dağcı ve Aytmatov'un adı geçen eserlerinden de faydalanarak vermeye çalıştık. Kolhoz sisteminin kağıt üzerindeki amaçlardan farklı olarak ne gibi amaçlar taşıdığını tespit etmeye çalıştık.

Kolhozlar Türk dünyası romanlarında bolca yer alır. Biz çalışmamızı kolhozların tarihi, işlevleri, Dağcı'nın ve Aytmatov'un eserlerindeki kolhoz yaşamı ile sınırlandırdık.

1.2. Yöntem

Önce “Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un Bazı Romanlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz” adlı tez konumuzu ve tezde ele alacağımız romanlar olarak Dağcı'nın “Onlar da İnsandı, O Topraklar Bizimdi”, Aytmatov'un “Elveda Gülsarı, Toprak Ana, Cemile” adlı romanlarını belirledik. Sonra kolhoz ile ilgili bilgi topladık. Kolhozun ne olduğu, nasıl işlediği, uygulamadaki işlevleri, insanların hayatlarını nasıl etkilediği gibi konularda bilgiler edinmeye çalıştık. Edebiyat açısından kolhoz sistem ile ilgili müstakil bir çalışma olmadığı için Sovyetler Birliği'nin ekonomisi ile ilgili çalışmalardan bizi ilgilendirenlerini inceledik. Kolhoz sistemi öncelikle ekonomi alanında faaliyet gösterdiği için Sovyetler Birliği'nin kolhoz öncesi ve kolhoz sonrası ekonomik hayatıyla ilgili bilgiler edindik. Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan yıkılışına kadar her bir Komünist Parti liderinin dönemi hakkında bilgiler verdik. 1917 yılından 1991 yılına kadar geçen sürede Sovyetler Birliği'nin ekonomik tarihini anlattıktan sonra tarımın kolektifleştirilmesi konusuna geçtik. Tarımın kolektif hale getirilmesiyle

ortaya çıkan kolhozlar üzerinde durduk. Daha sonra kolhozların 1928-1991 yılları arasındaki durumu ve geçirdiği evrelerden bahsettik.

Tezimiz ile ilgili ön hazırlık aşamasında ayrıca Türk dünyası romanlarının bir kısmını, Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un bütün romanlarının konumuzla ilgili olan kısımlarını fişledik. Bu fişlemeleri romanlarda sadece kolhoz adının geçtiği bölümlerden oluşturmadık. Fişleme alanımızı geniş tuttuk. Bize konumuz hakkında bilgi veren her detayı fişlemeye özen gösterdik. Kolhoz sisteminin içinde yetişen bu yazarlarımızın kolhoza bakış açılarını verirken bu fişlerden faydalandık. Bunun yanında Dağcı ve Aytmatov'un hayatları, edebiyat görüşleri, hayata bakış açıları, içinde yetiştikleri ortam, Sovyet sistemine karşı tutumları gibi konularda detaylı araştırmalar yaptık. Yazarlarımızın edebiyat ve dünya görüşlerini, Sovyet sistemine karşı takındıkları tavrı anlatırken de yetiştikleri ortamı ve eserlerini yazarken buldukları ortamı vurgulamaya özen gösterdik. Yaptığımız araştırmalar sonucunda konuyu daha iyi anlatmak ve iki yazarın arasındaki farklılıkların kaynaklarını gösterebilmek için yazarlarımızın hayatlarını ve tezimizin konusunu oluşturan romanlarının özetlerini de çalışmamızda sunduk. Ayrıca Sovyet sistemini daha iyi anlatabilmek için "iç sürgün/mankurtlaştırma" ve "sosyalist gerçekçilik" kavramlarını da tezimizde kısaca açıkladık.

Kolhozların kağıt üzerindeki işleyişine tezimizin ilk bölümünde yer verdikten sonra ikinci bölümde kolhozların uygulamadaki işlevlerini anlatmaya çalıştık. Kolhozların uygulamadaki ve kağıt üzerindeki işlevleri arasındaki farkları belirtmeye özen gösterdik. Kolhozların kağıt üzerinde ne amaçla kullanıldığının yanında bir de gerçek hayatta yerli halkın arasında ne gibi amaçlarla kullanıldığını ve bu sistemin günlük işleyişi hakkında bilgiler verdik. Bunu yaparken de fişlediğimiz kitapların yanında Sovyet sistemi içinde büyümüş iki kaynak kişinin verdiği bilgilerden de yararlandık. Kaynak kişilerimizin anlattıkları arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaya çalıştık. Daha sonra tezimizin esas kısmına geçtik ve "Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un Bazı Romanlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz" adlı ana başlığın altında bu konuyu üç kısma ayırarak Dağcı ve Aytmatov'un söz konusu ettiğimiz beş eserinden yaptığımız fişlemeler doğrultusunda konuyu inceleyip yorumlamaya çalıştık. Bu üç bölümü "siyaset-toprak yönetimi açısından kolhoz", "edebiyat-kültür-dil-basın-sanat-eğitim açısından kolhoz", "askeri-güvenlik açısından kolhoz" olarak oluşturduk. Bu şekilde alt başlıklara ayırarak konuyu daha iyi anlatacağımızı düşündük. Bu başlıkları

oluştururken kolhoz sisteminin halkı en çok etkilediği alanları seçmeye özen gösterdik. Dağcı ve Aytmatov'un eserlerinden yararlanarak kolhoz sistemini yorumlarken bu iki yazarın arasındaki bakış açısı farklarını ve benzerliklerini ortaya koymaya çalıştık. Aynı sistemde yetişmiş bu iki yazarımızın bakış açılarındaki farkları ve benzerlikleri ortaya koyarken taraf tutmamaya ve ayrıca yazarlarımızdan birini olumlu diğerini olumsuz, birini daha üstün ya da daha aşağı göstermemeye v.s. özen gösterdik. Söz konusu ettiğimiz eserler üzerinden kolhoz sistemini anlatırken yeri geldikçe bu iki yazarın aynı konu hakkında farklı görüşlere sahip olabilmelerinin nedenlerini vurgulamaya çalıştık.

Tezimizin ek kısmında da Dağcı ve Aytmatov'un diğer romanlarında kolhoz sistemi ile ilgisi olan ilgili kısımlardan yaptığımız fişlemeleri verdik.

1.3. Literatür Taraması

Çalışmaya başlamadan önce kapsamlı bir araştırma yaptık. Ancak edebiyatımızda kolhoz konusu ile ilgili müstakil ya da karşılaştırmalı bir çalışma olmadığı için kolhoz sistemini kavrayabilmek amacıyla öncelikle ekonomi alanında bu konu ile ilgili direkt ya da dolaylı olarak yazılmış az sayıdaki çalışmadan faydalandık. Kolhoz, Sovyetler Birliği, Ruslaştırma, sömürü, kolektifleştirme gibi konulara değinen çalışmaların genellikle Stalin dönemine yoğunlaştığını ve bölge bazında (örneğin Azerbaycan, Kazakistan v.s.) ele alındığını tespit ettik. Daha sonrasında ise Sovyetler Birliği, Türk dünyası, Cengiz Dağcı, Cengiz Aytmatov hakkında yazılmış olan ilgili makalelerden ve kitaplardan ulaşabildiklerimizden faydalandık. Bu yazarların eserlerini detaylı şekilde inceleyerek ve fişleyerek kolhoz sistemini ve nasıl işlediğini yorumlamaya çalıştık.

Edebiyatımızda kolhozlar ile ilgili tek başına bir çalışma olmadığından kolhoz konusunu, kolhozun Türk dünyası romanlarındaki yansımalarını, Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un bu konuyu işleyiş biçimlerini anlamak ve anlatabilmek için bu saydıklarımızla ilgili bilgi toplayabildiğimiz çalışmaları yazar ve eser adını esas alarak aşağıda belirttik. Ayrıca romanlar dışında kalan çalışmalar hakkında kısaca bilgi vererek kolhoz konusuna değinip değinmediklerini, değindiyseler kolhozun hangi yönüne değindikleri hakkında kısaca bilgi vermeye çalıştık.

Abdulvahap Kara “Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasında Bir Yazar”: Kara bu çalışmasında Dağcı’nın İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyet Rusya ve Almanya arasında kalışını anlatır. Kara eserinde, Dağcı’nın Sovyet ordusuna katılışı, savaşın başlaması, sonrasında Dağcı’nın Alman ordusuna esir düşüşü, Alman kamplarında kurulan Türkistan Lejyonları ve bu lejyonlarda Türkistanlı esirlerin nasıl kandırıldığı, Nazi kamplarında yapılan işkenceler, Sovyet Rusya’nın esir düşen askerleri hakkındaki tutumu, mültecilerin çileleri, Dağcı’nın savaşı anlatan romanı “Sadık Turan’ın Anıları”nı yazması ve Dağcı’nın kitapları gibi konulara değinerek eserini tamamlar. Eserde kolhoz sisteminden sadece Dağcı’nın ailesini anlatan kısımda çok yinel olarak bahsedilmiştir. Eserde bunun dışında kolhozlarla ilgili detaylı bir bilgi yer almıyor.

Abdulvahap Kara “Stalin Döneminde Kazakistan’da Kolektifleştirme ve Açlık”: Kara bu çalışmasında kolhoz sisteminin kuruluş yıllarında özellikle Kazakistan halkının çektikleri üzerinde durmuştur. Çalışmada kolhozların kuruluş yıllarından, yaratılan suni açlıklardan ve bu yüzden ölen insanlardan, kolektifleştirme çalışmalarının yerli halkı nasıl etkilediğinden, yerli halkın düzeninin nasıl bozulduğundan, telef olan hayvanlardan ve Stalin’in buna benzer politikalarından bahsedilmiştir. Çalışmada kolhoz konusuna yer verilmiştir ancak kolhoz sisteminin nasıl işlediğinden çok yarattığı suni açlık üzerinde durulmuştur. Ayrıca kolhoza değinilen yerlerde yinellikle Kazakistan üzerinde durulmuştur.

Adem Sağır “Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş-Karadeniz Türkleri Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme”: Sağır bu çalışmada Türkiye’ye gönüllü sürgün olarak gelen Ulupamir Kırgız Türkleri üzerinde durur. Ulupamir Kırgız Türkleri Sovyetler Birliği’nin uyguladığı Ruslaştırma ve sömürü politikalarından kaçış yolu olarak Türkiye’yi görmüşlerdir. Sağır çalışmasına sürgün kavramını açıklayarak başlar ve burada Sovyet Rusya örneği üzerinde durur. Çünkü yazara göre sürgün denildiği zaman akla ilk gelen ülkelerden olan ve binlerce kişiyi toplu sürgüne uğratan Sovyetler Birliği bu konuda başlı başına bir inceleme alanıdır. Çalışma Ulupamir Türkleri, neden Türkiye’yi tercih ettikleri, aile yapıları v.b. hakkında bilgileri içermektedir. Yazar bunları açıklarken sürgün ve göç konularını da detaylı olarak ele almıştır.

Ali İhsan Kolcu “Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov”:Kolcu eserinde Cengiz Aytmatov’un hayatını ve eserlerini incelemiştir. Yazar, Aytmatov’un çocukluğu hakkında detaylı bilgi vermesine rağmen kolhoz sisteminden detaylı bir

şekilde bahsetmemiştir. Kolhoz konusuna yinellikle Aytmatov'un "kolhoz sekreterliği" yaptığı yıllardan bahsederken yüzeysel değinmiştir. Eserde yinellikle Aytmatov'un milli romantizm yönü, eserleri ve içerikleri üzerinde durulmuştur. Eserde bulunan "Toprağa Bağlılık" bölümünde de kolhozdan özel olarak bahsedilmemiştir. Sadece Aytmatov'un eserlerinden yaptığı birkaç alıntıda kolhozun adı geçer. Kitabın ikinci bölümü olan eserlerin tahlili kısmında da kolhoz adı sadece Aytmatov'un eserlerinden yapılan alıntılarda geçer ve kolhozlarla ilgili yorum ya da açıklama yapılmaz.

Bahadır Gücüyeter, İsa Yılmaz "Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti Örneğinde Edebiyat Eğitimi ve İdeoloji": Çalışma ideolojik öğelerin eğitimde nasıl ve ne yönde kullanıldığı üzerinde durmuştur. Bunu açıklarken Kazakistan'da 10. sınıflarda edebiyat kitabı olarak okutulan kitaptan örnek olarak yararlanılmıştır. Yinel anlamda Kazakistan'da eğitimin nasıl ideolojik bir unsur olarak kullanıldığı anlatılırken özelde edebiyat derslerinin aynı amaçla nasıl kullanıldığı vurgulanmıştır.

Belkis Ulusoy "Stalin Döneminde Azerbaycan'da Kolektifleştirme": Çalışmada Azerbaycan'da yapılan kolektifleştirmeler üzerinde durulur. Yinellikle Stalin dönemine vurgu vardır. Öncesinde YEP dönemi anlatılır. Daha sonra ise kolektif ziraate geçiş üzerinde durulur. Kolhoz sisteminin kuruluşundan ve yerli halkın tepkisinden bahsedilir. Kolektif tarım planının başarısızlıklarından ve köylünün elinden alınan topraklardan söz edilir. Daha sonrasında Stalin'in başarısız yönetimine yer verilir. Çalışmada kolhozun kuruluş yıllarından ve köylünün elinden toprakların, erzakların, hayvanların v.b. nasıl zorla alındığından bahsedilse de anlatım yinellikle kolhozun tek yönü ile ve Azerbaycan ile sınırlı kalmıştır.

Berdi Kerbabayev "Aygıtlı Edim": Romanda Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türkmen köylerinde meydana gelen ekonomik bunalımlar sonucu çıkan ayaklanma anlatılır. Bu isyan Çarlık Rusya ordusu tarafından çok kanlı şekilde bastırılır. Daha sonra ise Ekim Devrimi'nin Türkmenistan'daki etkileri ve iç savaşlardan bahsedilir.

Berna Moran "Edebiyat Kuramları ve Eleştiri": Yazar bu eserinde edebiyat kuramlarını ve farklı bakış açılarını inceler. Akımları ve bakış açılarını kronolojik bir şekilde ele alır. Eserini Platon'un görüşleri ile başlatır ve kronolojik olarak devam eder. Moran eserinde toplumcu gerçekçilik konusuna da değinir ve bu akım için "yalnızca sosyalist toplumda uygulanabilecek bir akımdır" yorumunu yapar.

Marksist ve sosyolojik eleştiri üzerinde de durur. Çalışmanın sonlarına doğru “sanat sanat için mi” yoksa “sanat toplum için mi” görüşlerini de açıklar.

Cengiz Aytmatov “Beyaz Gemi”:
Eserde hayalperest bir çocuğun dünyası ve etrafındaki kişiler anlatılır. Bu çocuğun adı yoktur. Aytmatov çocuğa ad vermemiştir. Eser Isıkgöl yakınlarında bir sovhozda geçer. Çocuk “Hamarat Mümin” olarak bilinen dedesi tarafından büyütülmüştür, her gün dedesinin dürbününü alarak Isıkgöl’deki beyaz gemiye bakar. Çocuğun efsanelere büyük ilgisi vardır. En çok “Maral Ana” efsanesini sever. Bir gün Maral Ana zannettiği geyiğin kesik başını görünce balık olup o beyaz gemiye ulaşmak amacıyla kendini dereye bırakır ve ölür.

Cengiz Aytmatov “Cemile”:
Eser İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir kolhozda geçer. Cemile ve Danyar’ın aşkı üzerinden savaşın getirdiği zorluklar, kolhoz yaşamı, değişen şartlar v.b. konular anlatılır.

Cengiz Aytmatov “Cengizhan’a Küsen Bulut”:
Eserde bir Sovyet yetkilisinin ihbarından dolayı hakkında tutuklama kararı çıkarılan Abutalib Kuttubayev’in suçu kabullenmeyip intihar edişi anlatılır. Bu süreçte Aytmatov eserinde, Cengizhan’ın çıkardığı yasaya da yer verir. Bu yasaya göre Cengizhan ülkesindeki tüm kadıların doğum yapmasını yasaklamıştır. Ancak bir kadın bu yasaya uymaz ve doğum yapar. Cengizhan da onu ve sevgilisini idam ettirir. Bu olaydan sonra Cengizhan’ın tepesinde onu takip eden bulut küser ve gözden kaybolur.

Cengiz Aytmatov “Çocukluğum”:
Cengiz Aytmatov’un çocukluk yıllarını anlattığı eserdir. Aytmatov eserde ninesinin onun üzerindeki etkisine geniş yer verir.

Cengiz Aytmatov “Dişi Kurdun Rüyalari”:
Aytmatov bu romanında geçen olayları hem kurtların hem insanların gözünden anlatmıştır. Kurtlar Taşçaynar ve Akbar ile romanın başkarakteri Abdias’ın yaşadıkları bir etkileşim içinde verilir. Abdias kiliseden kovulmuş Hıristiyan bir gençtir. Dinde reform yapmak istemektedir. Ancak sonu ölüm olur.

Cengiz Aytmatov “Elveda Gülsarı”:
Eserde Tanabay ve at Gülsarı’nın hayatları birlikte ve benzer yönleri ile anlatılır. Tanabay devrimin ilk yıllarında ateşli bir devrim taraftarıdır, gençtir, sistemin kurulması için kendi abisini bile sürdürmekten çekinmez. Gülsarı da çok iyi cins bir attır. Kolhoz reisleri tarafından kullanılır. Ancak zaman yavaş yavaş geçer ve Tanabay da Gülsarı da yaşlanır. Tanabay devrimden beklediği şeylerin gerçekleşmediği görür. En sonunda da parti üyeliğinden atılır.

Cengiz Aytmatov “Hakkımda Notlar”: Cengiz Aytamatov’un hayatından kesitleri anlattığı eseridir.

Cengiz Aytmatov “İlk Öğretmen”: Eserde Duyuşen adındaki öğretmenin köyde tek başına bir okul kurma çabası anlatılır. Samanlığı okula çevirir. Eserde sınıf duvarına asılı Lenin portresine ve okulun bahçesindeki iki fidana vurgu vardır. Duyuşen’in öğrencisi Altınay’ı birisi kaçıtır. Duyuşen onu admın elinden kurtarır ve okuması için şehre gönderir. Altınay bilim insanı olur. Yıllar sonra köyüne kurulan yeni okulun açılışı için onur konuğu olarak çağrılır ve Duyuşen ile orada tekrar karşılaşır.

Cengiz Aytmatov “Kızıl Elma”: Eserde eşiyile ayrılan İsabekiov’un bunu kızına diyememesi ve kızının bulduğu kızıl bir elmanın İsabekiov’a ilk aşkını hatırlaması anlatılır.

Cengiz Aytmatov “Oğulla Buluşma”: Eserde İkinci Dünya Savaşı yıllarında oğlunu kaybeden bir babanın durumu anlatılır. Savaştan yirmi yıl sonra babanın içine oğlunun yaşadığına dair bir his düşer ve oğlunu aramak için yola çıkar.

Cengiz Aytamatov “Beyaz Yağmur”: Aytmatov’un bu eserinde hayallerindeki gelişmiş kolhozu kurmak için canla başla çalışan insanlar anlatılır. Özellikle bayanların da kolhoz işine yoğun olarak katılmalarına vurgu vardır.

Cengiz Aytmatov “Asker Çocuğu”: Eserde babasını savaşta kaybetmiş bir çocuğun yaşamı anlatılır. Çocuk köylerine kurulan sinemadaki bir filmde oyuncunun birini babasına benzetir ve onun babası olduğunu söyler. Onu kırmamak için annesi de onun gerçekten babası olduğunu söyler.

Cengiz Aytamtov “Devegözü”: Eserde Sovyetler Birliği’nin bakir topraklarını tarıma açmak için kurulan ekiplerden birine katılan Kemal anlatılır. Kemal canla başla çalışır. Ancak hayatın okulda anlatılanlar gibi olmadığını fark eder.

Cengiz Aytmatov “Toprak Ana”: Eser İkinci Dünya Savaşı yıllarında eşini ve çocuklarını kaybeden Tolgonay’ın Toprak Ana ile konuşmalarından oluşur. Başına gelen her türlü felakete rağmen Tolgonay yılmamış ve kolhoz işlerini aksatmamıştır.

Cengiz Aytamatov “Yıldırım Sesli Manasçı”: Eser Isıkgöl kıyısında yaşayan Eleman adlı çocuğun hikayesidir. Eleman büyüyünce “yıldırım sesli bir Manasçı” olur. Kırgızlar’ın milli hislerini ayakta tutmaya çalışır. Düşmanları tatarından gözleri oyularak bozkıra atılır ve ölür.

Cengiz Aytamatov “Yüzyüze”: Eser İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçer. İsmail ve Seyde yeni evliyken İsmail askere alınır. Savaştan dolayı köyde açlık başlar. İsmail askerden kaçar ve eve döner. Bir mağarada saklanır ve ruh hali giderek değişir. Komşusunun ineğini çalarak yer. Seyde bunu öğrenince eşinin saklandığı yeri askerlere gösterir ve İsmail ile Seyde yüz yüze gelir.

Cengiz Aytamatov “Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek”: Eserde Kirisk adlı çocuk ilk defa fok avına çıkacaktır. Amcası, babası ve fok avından iyi anlayan bir komşuları ile denize açılırlar. Ancak siste kaybolurlar. Su azalınca çocuk hayatta kalsın diye diğerleri kendilerini feda edip denize atarlar. Günler sonra sis dağılır ve Ala Köpek Dağları gözüktür.

Cengiz Dağcı “Badem Dalına Asılı Bebekler”: Eserde çocuk kahraman Haluk’un gözünden 1930’lu yıllara kadar Kızıлтаş’ta meydana gelen sosyal değişiklikler anlatılır. Haluk’un sevinçleri, üzüntüleri, çocukça duyguları yanında o yıllarda Kırım’da yapılan kolektifleştirme hareketleri, köylülerin başına gelenler, sürgünler... anlatılır.

Cengiz Dağcı “Korkunç Yıllar”: Dağcı eserinde bir Kırım Türkü olan Sadık Turan’ın hatıralarını anlatmaktadır. Olaylar Kırım’da başlar. Daha sonra Sadık savaşa katılır. Almanlar’a esir düşer. Savaşa bitince İtalya’ya kaçar ve orada yaşar. Ancak kimliğini gizlemek zorundadır. Çünkü kim olduğu anlaşılırsa Sovyetler Birliği’ne geri teslim edilecektir.

Cengiz Dağcı “Onlar da İnsandı”: Eser Kırım’da kolhozun kuruluşunu anlatır. Kendi halinde yaşayan Bekir, ailesi ve diğer köylüler üzerinden kolhozların kuruluş yılları, köylülerin nasıl sürüldüğü.. gibi konular anlatılır. Eserin sonuna Kırım’a yerleşmeye gelen Rusların gözünden Kırım’ın anlatıldığı bir bölüm eklenmiştir.

Cengiz Dağcı “O Topraklar Bizimdi”: Onlar da İnsandı adlı romanın devamıdır. Çukurca’da kurulan kolhoza Reis olarak atanan Selim’in kolhoza gelişi, köylülerle ilişkisi, kolhoz hayatı, İkinci Dünya savaşı yılları, Ruslar ve Almanlar tarafından sömürüye, işkenceye uğrayan Kırım halkının durumu... anlatılır.

Cengiz Dağcı “Yansılar 1”, “Yansılar 2”, “Yansılar 3”: Dağcı’nın hem günlük yaşantısını hem de hayallerini, geçmişini anlattığı eserleridir.

Cengiz Dağcı “Yurdunu Kaybeden Adam”: Korkunç yıllar adlı romanın devamıdır. Bu eserde de Sadık Turan’ın hatıraları anlatılır.

Dilek Herkmen “Türk Basınında Stalin’in Ölümü”: Herkmen çalışmasında Sovyet lideri Stalin’in ölümünün ardından basına yansıyan yorumları, özellikle de

Türk basınında bu ölümün nasıl yer aldığını detaylı bir şekilde ele almıştır. Bazı kimseler tarafından “asla ölmez” denilen Stalin’in ölümünün toplumda yarattığı etki üzerinde durulmuştur.

Elçin Efendiyev “Ölüm Hükümü”: Eserde Azerbaycan Türkleri’ni kuşatmış olan yolsuzluk, rüşvet, tembellik gibi sosyal meseleler ve bunların ortaya çıkmasına neden olan siyasi sistem eleştirilir. Roman on sekiz bölümden oluşur ve her bölümün başlığı içeriğin iletisini ileticek şekilde belirlenmiştir.

Ekrem Ayan “ İbiray Altinsarin ve Nikolya İvanoviç İlminski’nin Kazak Eğitim Sistemine Etkileri”: Ayan bu çalışmada Rusya’nın eğitimde başlattığı yenileşme hareketleri doğrultusunda Türk dilleri ile nasıl oynadığı, İlminski’nin bu doğrultuda Kazak diline yönelmesi ve yaptıkları üzerinde durulmuştur. İlminski Ruslaştırma politikalarını uygulamak üzere Kazaklar üzerine yoğunlaşmıştır. Bunu yaparken de halkın tepkisini çekmemek için halk tarafından sevilen Altinsarin’in desteğini sağlamak istemiştir. Altinsarin ise yeni eğitim sisteminin faydalı taraflarını halkın arasında yaymaya çalışmıştır; ancak İlminski’nin misyonerlik faaliyetlerine de karşı çıkmıştır. Çalışmada Çarlık Rusya’nın eğitim politikasının esas amacının Rus olmayan halkları Ruslaştırmak olduğu sık sık dile getirilir.

Emine Gürsoy Naskali “Stalin ve Türk Dünyası”: Bu çalışma Sovyetler Birliği ve özellikle de Stalin dönemi siyaseti üzerine birçok makaleyi içeren bir çalışmadır. İçerisindeki makalelerde kolhoz konusuna da değinilmiştir. Ancak kolhozla ilgili müstakil bir makale yoktur. Kolhoz konusu kolektifleştirme siyasetini anlatan bölümlerde yer almaktadır ve yinelde tek yönlü olarak verilmiştir. Ayrıca kolhoz konusuna değinen makaleler bu konuya yinellikle tek bir ülke (örneğin Azerbaycan, Kazakistan v.b.) bazında değinmişlerdir.

Erdal Şahin “Stalin Dönemi Siyasetinin Kazan Tatar Türkleri Kültürüne Etkileri”: Şahin bu çalışmada yinellikle kültür ve dil politikaları üzerinde durmuştur. İnceleme alanı olarak da Kazan-Tatar Türkleri üzerine yoğunlaşmıştır. Sovyet hükümetinin Ruslaştırma politikalarına değinilen bu çalışmada, yapılan alfabe değişiklikleri ve Ruslaştırma politikalarına ses çıkarmayan mankurt yöneticiler, din-dil-millet-kültür istismarı, rejim güdümündeki edebiyat ve sanat çalışmaları gibi konulara değinilmiştir. Kolhoz konusu sadece kolektifleştirme yıllarını anlatan bölümde ve çok yüzeysel olarak geçer.

Erdoğan Uygur “Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci”: Çalışmada Rusya’da gerçekleşen Bolşevik ihtilalinin ardından yeni insan, yeni

düzen, yeni sanat ve edebiyat yaratma sürecinde sosyalist realizm kavramının ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Konu “edebi örgütler ve faaliyetler” ve “sosyalist realizm” olarak iki başlık altında anlatılmıştır. Çalışmada sosyalist realizm kavramının devletin güdümünde nasıl şekillendiği ve ilk örneklerinin nasıl ortaya koyulduğu üzerinde durulur.

Erol Mütercimler “Türkiye Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli”: Bu çalışmada Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından devletleşme sürecine giren Türk cumhuriyetleri ele alınmıştır. Özellikle, yeni kurulan bu ülkelerin Türkiye ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Türkiye’nin yeni kurulan bu ülkelere hangi alanlarda model olabileceği, bu ülkelerin dünya ülkeleri ile ilişkileri ele alınmıştır.

Esmâ Saraç “Türk Dış Politikasını Şekillendiren Temel Dinamikler Çerçevesinde Rusya Federasyonu-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Türkistan) İlişkileri (1991-1999)”: Çalışmada önce Rus tarihi, Türkistan’ın Ruslar tarafından işgali, 1917-1991 yılları arasında Rusya tarihi üzerinde durulmuştur. Daha sonra Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Rusya’nın dış politikası ve Türkistan’a yeniden yönelişi anlatılır.

Ferhat Karabulut “İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları”: Karabulut bu çalışmasında Sovyet Rusya’nın Orta Asya Türkleri üzerinde izlediği dil ve eğitim politikalarını ders kitapları bağlamında ele alarak incelemiştir. Bu ders kitaplarının birini Özbekistan’dan ve diğerini de Kazakistan’dan seçmiştir. Basılan kitaplar ve uygulanan diğer politikalar ile Sovyetleştirme ve Ruslaştırma mücadelesinin temelinde dili ele almıştır. Yerli halk arasında uygulanan normalleştirme çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Yazar Sovyet Rusya’nın uygulamış olduğu dil ve eğitim politikalarını ele alırken Foucault’un iktidarın yapısı ve işleyişi ile ilgili öne sürdüğü görüşlerinden faydalanmıştır. İktidarın izlediği eğitim politikaları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Kolhoz konusu çalışmada yer almaktadır. Çalışmada kolhoz hayatının okullarda okutulan kitaplarda nasıl anlatıldığı, kolhozların iktidarın kendini meşrulaştırdığı alanlar olarak nasıl kullanıldığı, eğitim aracılığı ile çocukların beyinlerine Rus kültürü ve Rus dilinin nasıl yerleştirildiği, iktidar politikalarının nasıl normalleştirdiği v.b. konular üzerinde durulmuştur.

Friedrich Engels, Karl Marx “Komünist Manifesto”: Eserde öncelikle burjuvalar ve proleterler üzerinde durulur. Burjuvazinin tarihinden ve iktidara gelmesinden itibaren her yerde kırsal ilişkileri mahvetmesinden, dinin zararlarından,

mülkiyet ilişkilerinden, burjuvazinin kendi ölümünü gerçekleştirecek proleter sınıfı yaratması, proleteryanın geçirdiği çeşitli gelişim basamakları v.b. konular üzerinde durulduktan sonra proleterler ve komünistler arasındaki ilişkiye geçilir. Komünistlerin işçi sınıfından farklı çıkarları, istekleri olmadığı vurgulanır. Özel mülkiyetin ortadan kalkması gerektiğine değinilir. İşçilerin vatani olmayacağından dolayı komünistlere yüklenen vatani, milleti ortadan kaldırma suçlamasını haksız bulurlar. Bu eser Sovyet Rusya'nın siyasetini şekillendirmiştir.

George Orwell "1984": Orwell eserinde devamlı gözetlenen, denetim altında tutulan insanların dünyasını anlatmaktadır. Bu insanlar Big Brother'ı sevmeye zorlanır. Devamlı bir denetim, kısıtlama, gözetleme vardır. Kitaplar, haberler, tarih, gazeteler... devamlı değiştirilir. Her yerde kameralar ve ses kayıt cihazları vardır.

İsa Kocakaplan "Kırım'dan Londra'ya Cengiz Dağcı": Eser Kırım tarihine kısa bir bakış ile başlar. Burada kolhoz konusu da geçer ancak çok detaylı değildir. Daha sonrasında Cengiz Dağcı'nın biyografisi anlatılır. Biyografi kısmında da kolhoz konusuna çok yüzeysel bir şekilde değinilir. Ardından Cengiz Dağcı'nın eserlerinin özetleri verilir. Dağcı'nın dört romanı üzerinde ayrıca durulur. Kocakaplan bu eserde kolhoz sisteminden yüzeysel olarak ve Dağcı üzerinden bahsetmiştir.

İsmail Özsoy "Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler": Özsoy çalışmasında Sovyetler Birliği'nin çöküş sebeplerini incelemektedir. Yazar önce tüm Sovyet liderlerinin dönemlerini tek tek anlatmıştır, ardından sistemin çöküşünün nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın sonunda da bu çöküşten çıkarılması gereken dersleri maddeler halinde vermiştir.

Liasian Şahin "Batı, Rus ve Türk Tarihçiliğinde Stalin ve Stalinizm": Şahin bu çalışmasında Stalin ve Stalin dönemi politikalarının Batı, Rus ve Türk tarihçiliğinde nasıl yer aldığını inceler. Bunun yanında her bir Sovyet liderini kendi dönemi içinde anlatır. Liderden lidere değişen politikalardan bahseder. Özellikle YEP üzerinde durur. Kolhozlarda uygulanan sert cezalardan bahsedilir. Kolhozlar Stalin döneminde kurulduğu için çalışmada geçer ancak derinlemesine işlenmez.

Mehmet Çeribaş "Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan'da Folklor Çalışmalarında İdeolojik Yaklaşımlar: Er Soltonoy Destanı Örneği": Çeribaş bu çalışmada iktidarın folkloru nasıl halka ulaşma ve propaganda aracı ile olarak kullandığı üzerinde durur. Bunu yaparken Er Soltonoy Destanı'nı merkeze alır. Komünist Parti yönetiminin sözlü kültür ürünlerini komünizmi yaymak ve Sovyet

sistemini benimsetmek amacı ile nasıl kullandığı anlatılır. Bu bağlamda Kırgız Türkleri'nin ünlü destanı Er Soltonoy üzerinde durulur. Komünist Parti yönetimi destanın kimi kısımlarını yasaklamış, kimi kısımları ise değiştirerek yayınlamıştır. Tüm bunlardaki amaç Sovyet kültürünü halkın arasında yaymaktır. Sovyet kültürüne hizmet etmeyen her şeye müdahale edilmiştir.

Mehmet Nuri Yardım “Cengiz Aytmatov İstanbul'daydı”: Yardım'ın bu çalışması yinellikle Cengiz Aytmatov'un edebi kişiliği üzerinedir. Çalışmada Aytmatov'un hayatının edebi kişiliğini nasıl şekillendirdiği üzerinde durulur. Aytmatov'un biyografisi anlatılır.

Menaf Turan “SSCB'de Toprak Mülkiyeti”: Turan bu çalışmada 1922-1991 yılları arası Sovyet Rusya toprak mülkiyetini incelemiştir. Çalışmada Toprak Kararnamesi, YEP, kolhoz ve sovhöz gibi konular ekonomik ve toprak mülkiyeti açılarından ele alınmıştır. Turan bu çalışmasında kolhoz konusuna da değinmiştir. Kolhoz konusu ekonomik yönden ana hatları ile ele alınmıştır.

Nadir Devlet “Çağdaş Türkiler”: Devlet'in bu çalışması Büyük İslam Tarihi'ne ek niteliğindedir. İçerisinde BDT, Eski Sovyet düzeni, SSCB'deki bağımsızlık hareketleri, Türklerin yaşadıkları bölgeler gibi bölümler vardır. Yazar ayrıca sadece SSCB içerisinde kalan Türkleri değil Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı olarak yaşayan Türkleri de eserine almıştır.

Nadir Devlet “Stalinizm'e Karşı Almanya'da Oluşturulan Lejyonlar”: Devlet bu çalışmasında İkinci Dünya savaşı yıllarında Alman ordusuna esir düşen Sovyet askerlerinden seçilen askerlerle oluşturulan lejyonlar üzerinde durur. Sovyet baskısından bıkan askerlerin büyük bir kısmı Alman ordusuna gönüllü olarak teslim olmuşlardır. Almanlar ise bu durumu Stalin'e karşı kullanmak isterler ve seçilen askerlerle lejyonlar oluştururlar. Çalışmada kolhoz konusuna değinilmez. Ancak anlatılan yıllar kolhozların en aktif olduğu yıllardır ve cepheye gönderilen askerlerin çoğu kolhoz işçisidir. Çalışma bu yüzden dikkatimizi çekmiştir.

Nesrin Sarıahmetoğlu Karagür “Azerbaycan'da Stalin Dönemi”: Çalışmada Azerbaycan'da Stalin döneminde yapılan Sovyetleştirme çalışmaları üzerinde durulur. Özellikle rejime karşı gelenlerin milliyetçi, Pantürkist, musavatçı, burjuva v.b. suçlamalarla sürgün edilmesi ve idam edilmesi üzerinde durulur. Ayrıca Sovyet yönetimi tarafından yasaklanan milli kültür öğeleri üzerinde de durulmuştur. Stalin döneminde yapılan Ruslaştırma politikalarına geniş yer verilmiştir. Çalışmada kolhoz konusuna değinilmemiştir.

Oğuz Doğan “Stalin döneminde Kazak Alfabeti”: Doğan çalışmasında Sovyet hükümetinin yürüttüğü Ruslaştırma ve mankurtlaştırma siyaseti üzerinde durmuştur. Bu yönde yapılan dil ve alfabe çalışmalarına değinilmiştir. İlminski ve Radloff’un Türk dili üzerindeki etkilerinden bahsederek Türk toplulukları arasındaki yazı birliğini nasıl bozduklarını anlatmıştır. Yerli halk arasından seçilen mankurtların yardımı ile Rus alfabesine geçişin basamakları, yerli halk üzerinde oynanan Ruslaştırma ve kültürel sömürü oyunları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Özellikle Sovyet hükümeti tarafından uydurulan ve halkın beynine kazınmaya çalışılan; Rus dilinin üstün ve gelişmiş bir dil olduğu ve dillerinde Rusça kelime sayısı daha fazla olan halkların daha gelişmiş olduğu düşüncesi üzerinde durulmuştur. Bu anlatılanlar yinellikle Kazak Türkleri üzerinden anlatılmıştır.

Okan Yeşilot “Stalin Döneminde Azerbaycan’da Eğitim Politikaları”: Yeşilot çalışmasında Sovyet eğitim sisteminin nasıl Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanıldığı üzerinde durmuştur. Sovyet hükümetinin izlediği politikalarla okuma yazma oranlarındaki değişiklik verilmiştir. Çalışmada Sovyet eğitim sisteminin amacının “Sovyet adamı (Homo Sovieticus)” olduğuna sık sık vurgu yapılmıştır. Sovyet adamı yetiştirmek için köylerde açılan okullardan ve eğitimin içeriğinden, Rus dilinin hakim dil haline getirilmesinden milli unsurların-dinin-geleneklerin-milli ve dini bayramların v.b. yasaklanmasından, bunlara karşı çıkanların cezalandırılmasından v.b. konular çalışmada yer almıştır. Çalışmada anlatılanlar yinellikle Azerbaycan üzerinden anlatılmıştır.

Orhan Söylemez “Türk Dünyası Roman ve Hikayelerinde Stalin”: Söylemez çalışmasında Sovyet edebiyatını üç ana bölüme ayırmıştır: Stalin dönemi, Stalin sonrası dönem ve bağımsızlık sonrası dönem. Söylemez Stalin’i tenkit eden ilk Türk yazar olarak Aytmatov’u göstermiştir ve buna kanıt olarak onun “Gün Olur Asra Bedel, Cengizhan’a Küsen Bulut” adlı eserlerini vermiştir. Çalışmada Türk dünyası romanlarından örnekler verilmiştir. Bu romanlarda geçen kolhoz, Ruslaştırma, sömürü, beyin yıkama v.b. konulara değinilmiştir. Ancak bu konular özellikle kolhoz konusu çok detaylı anlatılmamıştır.

Samet Azap Kurtlar ve Mankurtlar”: Bu çalışmada Türk kültüründe önemli bir yer tutan kurt motifinden yola çıkılarak kurtların nasıl mankurta dönüştürüldüğü üzerinde durulur. Aytmatov, Avezov, Kasımbekov’un konuyla ilgili eserlerinden hareketle mankurt konusu anlatılır. Sovyet rejiminin insanların belleklerini silerek ve içlerini Rus ile doldurarak nasıl yeni mankurtlar yaratmaya çalıştığı üzerinde durulur.

Sevinç Girgin “Falih Rıfki Atay’ın Gezi Yazılarında Avrupa”: Çalışmada Falih Rıfki Atay’ın gezi yazıları incelenmiştir. Atay gezdiği ülkelerde beğendiği sistemleri Türkiye için tavsiye etmiştir. Atay özellikle Sovyet sistemini çok beğenmiştir. Sovyet sisteminin bilime ve sanata verdiği değere hayran kalmıştır. Dolayısı ile ülkede uygulanan sistemi öven yazılar yazmıştır.

Sinan Oğan “BDT’nin Onuncu Yılında Orta Asya: 11 Eylülle Gelen Amerikan Miladı”: Oğan çalışmasında Bağımsız Devletler Topluluğu’nun nasıl kurulduğu ve bunun üzerinde geçen on yıl sonunda Orta Asya’da geline durumu anlatır.

Stalin “Anarşizm mi Sosyalizm mi”: Stalin kendi kaleme aldığı bu çalışmada bireysel fikirlerine yer vermiştir. Kendisi için sosyalizmin ne anlama geldiğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Eserde anarşizm ve sosyalizm konularına kendi bakış açısıyla değinen Stalin, fikirlerini doğrulamak için birçok düşünürden alıntılama yapmıştır. Düşüncelerinin temeline Karl Marks’ı yerleştirmiştir.

Süleyman Kaan Yalçın “Rusya’da Yaşayan Türklerin Konuşma Dillerinin Yazı Diline Dönüştürülme Süreci ve Ötekileştirme Ekseninde İzlenen Dil Politikaları”: Yalçın bu çalışmasında Rus yönetiminin, doğal seyri içinde devam eden Türk dilini nasıl yapay yazı dillerine böldüğü üzerinde durulmuştur. Ruslar işgal ettikleri bölgelerdeki yerli halkları Ruslaştırmak için dile yönelmişlerdir, amaçlarına dil aracılığı ile ulaşmaya çalışmışlardır. İzlenen bu politikanın Türk dilinin doğal seyrine çok büyük zararı dokunmuştur. Çünkü önce Çarlık ardından da Sovyet yönetiminin uyguladığı Ruslaştırma politikası doğrultusunda Türk dili ile de oynanmış ve yirmiden fazla yapay Türk yazı dili meydana getirilmiştir. Çalışma bu konular üzerinde durur.

1.4. 1917 – 1991 Yılları Arası Sovyetler Birliği Ekonomi Tarihine Kısa Bir Bakış

Çarlık Rusyası 20.yüzyılda çalkantılardan nasibini aldı ve bunlar siyasi ve toplumsal değişimlerle bağlantılı bir dizi olgu şeklinde tezahür ederek Sovyet döneminde de devam etti: “krizler”, “devrimler”, “iç savaş”, “yükselişler”, “gerileme”, sonra da “çöküş.”

MOSHE LEWIN

Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov’un romanlarında¹ kolhoz sistemini anlamak için, SSCB’nin ekonomi tarihine değinmenin konuyu anlamak açısından faydalı olacağını düşünüyöruz.

1917 Bolşevik İhtilali olmadan önce Rusya “geçici hükümetler” tarafından yönetilmekteydi. Lenin 1917’de sürgünde olduğu İsviçre’den döndü ve yeniden siyasete atıldı. DUMA’nın² yapmış olduğu toplantıda Lenin önderliğindeki Bolşevikler çoğunluğu sağladı ve hükümeti kurdular.

Yeni Sovyet sosyalist sistem, yönetimi altındaki bütün milletlerin olduğu gibi Türkler’in de sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik yapılarında değişiklikler meydana getirdi ve bu sistem 1991 yılında çöktü.

Şimdi Sovyet liderlerine ve ekonomi tarihine bir göz atalım:

Lenin’in önderliğindeki Bolşevikler sosyalizmi uygulamaya başladılar. Sosyalist yönetim ilk iş olarak bütün toprakları köylülere dağıtmıştır. Daha sonra bütün özel bankalar devletleştirilmiştir ve Devlet Bankası’na el konmuştur, dış borçların ödenmesi reddedilmiştir. Özel işletmeler devletleştirilmiştir. “Çeka”adlı gizli bir polis teşkilatıyla tüm muhalifler etkisiz hale getirilerek, 1917 ile 1923 yılları arasında 1 milyon 420 bin kişi öldürülmüştür.³

Bolşevikler’in yaptığı bu yeni uygulamalar üretimde büyük düşüşler getirince yeni yollar aranmıştır. Bu yüzden Sovyet ülkesinde yaşayan halka zorunlu çalışma yükümlülüğü getirilmiştir. “Ücretsiz cumartesi çalışmaları” ve “çalışmayana yiyecek yok” ilkesi uygulanmaya başlamıştır.

Bolşevik rejimin gereği olarak kaldırılan özel mülkiyet hakkı ile çiftçilerin ürünlerine el konulması, çiftçilerin hükümete verecekleri ürünler için belirli kotaların konması, çiftçilerin borçlarını ödeyememesi, borçlarını ödeyemeyenlerin çok ağır

¹ Cemile, Toprak Ana, Elveda Gülsarı, Onlar da İnsandı, O Topraklar Bizimdi.

² Rusya Federasyonu Parlamentosu’nun alt kanadına verilen ad.

³İsmail Özsoy, “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, *Bilig*, Güz, Sayı:39, 2006, ss.163-194

cezalara çarptırılması, çiftçilerin ellerindeki tohumlara bile devletin el koyması gibi nedenlerle ülkede çok büyük açlıklar meydana gelmiştir. Bazı kaynaklar meydana gelen bu açlıklar nedeniyle 5 milyon kişinin hayatını kaybettiğini bildirmektedir.

Ülkenin içinde bulunduğu bu yoksulluk, kıtlık ve sonunda da ölüm dalgası Lenin tarafından üzücü bir durum olarak görülmez. Lenin'e göre açlık büyük yararları olan bir şeydir. Çünkü açlık sayesinde insanların dini inançları sarsılacak, Allah'a olan güvenleri gidecek ve komünist rejime boyun eğeceklerdir.

Lenin yönetimindeki hükümet sosyalist tavrından bazı tavizler vererek Mart 1921'de Yeni Ekonomi Politikası'nı (NEP: Novaya Ekonomiçeskaya Politika: New Economic Policy) kabul etmiştir. YEP, Lenin döneminin en önemli ekonomik olaylarından biridir. Sosyalist olan yönetim YEP ile birlikte kapitalist uygulamalardan faydalanmıştır. Tahıl fazlası ürünleri köylülerden zorla almak yerine, bir vergi konulmuştur. Para sistemi ve piyasa ekonomisi geri getirilmiş; ticari işletmeler "nepmen" denilen yeni işadamları sınıfına bırakılmıştır, büyük ölçekli işletmeler ve doğal kaynaklarda kamu mülkiyeti korunmakla birlikte kapitalist işletme tekniklerinden yararlanılmıştır.⁴

YEP sayesinde ekonomi kısa süreli olmak üzere iyileşmiştir. YEP'in politik başarısı ise Sovyet sisteminin, Batılı ülkelere tanınmasını sağlamasıdır.

Lenin 1924 yılında öldükten sonra yerine Yosif Stalin geçmiştir. Ancak Lenin vasiyetnamesinde kendisinden sonra Stalin'in değil Troçky'nin yerini almasını istemiştir. Ama Stalin bütün rakiplerini alt ederek hükümetin başına geçmiştir.

Stalin yürüttüğü politikaların ve kişiliğinin acımasızlığı ile diğer liderlerden ayrılır. Stalin acımasız ve merhametsiz kişiliğini siyasete de yansıtmıştır ve milyonlarca insanın felaketi olmuştur.

Asıl adı Yosif Vissarionoviç Cuvaşgili olan Stalin⁵, Tiflis yakınlarında yaşayan Gürcü ve kunduracılıkla uğraşan bir ailenin çocuğudur. İlahiyat fakültesine başlar; ancak bir süre sonra oradan atılır. Okuldayken de arkadaşlarına karşı acımasız ve merhametsiz davranır.

Kendi arkadaşlarını Çar hükümetinin gizli polis teşkilatına jurnal eden, parti ve ihtilal arkadaşlarını boğazlayan bu kültürsüz, sadakatsiz, kan, intikam ve iktidar hırsı iliklerine kadar işlemiş diktatör, kızıl Rus ordusunun Gürcistan'ı işgalinin ardından Tiflis'e geldiğinde bir arkadaşı tarafından memleketini satmakla suçlanır.

⁴Özsoy, 2006, ss.163-194

⁵ "Stalin" kelimesinin anlamı "çelik adam"dır.

Arkadaşının “Seni şeytan mı yarattı?” sözünü unutamaz ve bu yüzden, o eski arkadaşını üç yıl sonra kurşuna dizdirir.⁶

Yukarıdaki olay Stalin’in “eğer düşmanlarını dehşete düşürmek istiyorsan, işe arkadaşlarının kellesini uçurarak başlamalısın”, anlayışını bize açıkça gösterir.

Stalin, incelemeye çalıştığımız kolhoz sisteminin kurucusu olmuştur ve bu uğurda hiç acımadan sayısız insana kıymıştır. Amaca giden yolda her şeyi mübah saymıştır. Stalin’in yönetimde olduğu zamanlar kolhoz sisteminin en acımasız şekilde yürütüldüğü zamanlar olmuştur.

Stalin döneminde diktatör bir yönetim yaşanmıştır. Dolayısıyla ekonomik büyüme de diktatörlükle yürütülmüştür. 1924 yılında yönetime gelen Stalin birçok köklü değişimler yapmıştır. Stalin, 1928’den sonra tekrar sola dönüş hareketini başlatmıştır ve YEP’ten vazgeçilmiştir.⁷

Stalin 1927 yılında YEP’i kaldırmıştır. Bunu gerçekleştirmek için YEP’in beklenen hedeflere ulaşamadığını bahane etmiştir. Stalin önderliğindeki Komünist Parti yönetimi YEP’in yerine Birinci Beş Yıllık Plan⁸ kabul etmiştir. Bu plan ile Sovyet ülkesinin ekonomisinin iyileşmesi amaçlanmıştır. Özellikle sanayide büyük bir kalkınma beklenmiştir. Sanayi gelişiminin yanında tarım alanında kulakların/bayların varlığına son verecek bir tarım sisteminin de hızlı bir şekilde kurulması bu Birinci Beş Yıllık Plan’dan beklenenler arasındadır. Tüm bunlar göz önüne alınarak ülkede üretimdeki hedefler yükseltince kaliteli iş gücü, kaynak gibi sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da SSCB yönetimi ağır sanayi alanındaki gelişimine öncelik verme kararını almıştır. Tarım alanında yapılan kolektifleştirmelerin neticesinde devlete ait büyük tarım işletmeleri meydana gelmiştir.

Stalin’in bu girişimleri sonucunda başta Ukrayna ve Kazakistan olmak üzere tüm Sovyet coğrafyasında 1932-1933 yılları arasında yaklaşık olarak 10 milyon kişi açlıktan ölmüştür.⁹

Stalin’in ortaya koyduğu Birinci Beş Yıllık Plan, yinellikle öngörülen hedeflere ulaşamamıştır. Ağır sanayiye parasal destek sağlamak için topraklar devletleştirilmiştir ve ürünler köylülerden düşük fiyatlara alınıp yüksek fiyata

⁶Dilek Herkmen, “Türk Basımında Stalin’in Ölümü”, *Stalin ve Türk Dünyası*, (Ed.:Emine Gürsoy Naskali, Liasian Şahin), Kaknüs yay., İstanbul, 2007, ss.319-349

⁷ Özsoy, 2006, ss.163-194

⁸ SSCB planlarını yinelde beş yıllık olarak düzenlemektedir.

⁹Stalin’in Aç Bıraktıkları Anılıyor, **Yeni Şafak**, 26.11.2006, <http://www.yenisafak.com/dunya/stalinin-ac-biraktiklari-aniliyor-84107> (2012)

satılmıştır. 1929-1933 yılları arasında tarım alanında büyük bir kamulaştırma hareketi gerçekleşmiştir. Köylülerin ellerindeki topraklar devlet mülkiyetine alınmıştır.

Stalin'in SSCB yönetiminde bulunduğu dönemde bir diktatörlük hakim olmuş ve bireyler tamamen kolektivistliğe bağımlı hale getirilmişlerdir. Stalin sosyalizmi baskıcı ve acımasız bir yönetim şekliyle uygulamaya çalışmıştır. Aslında sadece Stalin değil bütün Bolşevik yöneticiler güçlerini acımasızlıklarından almışlardır. Bunu yapmış oldukları uygulamalardan açıkça görebiliriz. Ama bu konuda en ileri giden Stalin olmuştur. Bu konuyu ilerleyen bölümlerde Türk dünyası romanları üzerinden daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Stalin'in yönetim anlayışı Cengiz Aytmatov tarafından bir anekdot ile şöyle anlatılmıştır: “Öyle bir idare ki, bütün ahali, bu güneş altında kim varsa herkes, sanki tek bir kişi gibi benim gözümün içine bakacak. Ben gözümü kırpsam onlar da kırpacak; gözlerimi açsam onlar da açacak. Öyle bir idare ki, ben herkes için adeta yaşayan bir tanrı olacağım, çünkü eskiden Çar'ın bir tanrı olmasa da tanrıdan aşağı olmadığı söylenirdi.

Şimdi de ben size halka nasıl davranılması gerektiğini öğreteceğim. Stalin kendisine bir tavuk getirilmesini emreder. Tavuk getirilir. Stalin herkesin gözlerinin önünde tavuğu canlı canlı son tüyüne kadar, kafasında tek kırmızı ibiği kalana kadar yolar. “Şimdi bakınız!”, der ve cascavlak kalmış olan tavuğu serbest bırakır. Tavuk gördüğü her yere atılsa da hiçbir yere kaçamaz. Zira güneşte pişer, gölgede üşürdü. Zavalılık ne yapsın Stalin'in çizmesinin konçlarına sokulur. O zaman büyük Lider ona bir avuç darı atar. Artık tavuk Stalin'in peşindedir; o nereye giderse tavuk da oraya yönelir. Aksi taktirde tavuk açlıktan ölecektir. Bunun üzerine Stalin ibretle, “İşte halkı böyle idare etmek gerekir.”, der”¹⁰

Stalin'in acımasızlığını sadece yönetimde olduğu yıllarda göstermemiştir. Kendisi daha Sovyetler Birliği'nin lideri olmadan da sergilediği davranışlarla ruh halinin bozukluğunu ve acımasızlığını göstermiştir.

Emine Gürsoy NASKALI'nin “Stalin ve Türk Dünyası” adlı eserinin önsözünde anlattığı şu olay, Stalin'in nasıl bozuk bir ruh haline sahip olduğunu en az yukarıda bahsettiğimiz tavuk yolma olayı kadar iyi gösterir: “1912'lerde bir gün, Bolşevikler Gürcistan'da bir evde toplanıyorlar. Stalin de toplantıya katılanlar arasında. Misafirler evin misafir odasına buyur ediliyorlar. Stalin evin holünde ev

¹⁰Orhan Söylemez, “Türk Dünyası Roman ve Hikayelerinde Stalin”, *Stalin ve Türk Dünyası*, (Ed.:Emine Gürsoy Naskali, Liasian Şahin), Kaknüs yay., İstanbul, 2007, ss.293-309

sahibinin dokuz yaşındaki oğluyla yalnız kalıyor. Birden çocuğun yüzüne bir tokat patlatıyor, sonra çocuğa bakıp “artık beni hiç unutmazsın!”¹¹ diyor”.

Daha lider olmadan böyle tutumlar sergileyen Stalin, lider olduğu zaman ülkesine ve dünyaya yaşatacağı gaddarlık, haksızlık ve korku dolu yılların sinyalinin veriri gibiydi.

Asla ölmez denilen Stalin 1953 yılında ölünce yerine Nikita Hruşçev geçmiştir. Hruşçev birçok reform gerçekleştirmiştir. Hruşçev’in tarıma yönelik projeleri vardır ve bu projeler onun yönetimdeki konumunu güçlendirmiştir. Hruşçev, Stalin’in şiddet yöntemlerine karşı çıkmıştır ve eleştirmiştir. Stalinizm’den kurtulma yollarını aramıştır.

Stalin’in ölümünden sonra, bazı reformların gerektiğine kanaatine varan Sovyet yönetimi bu yöndeki adımları yavaş atar. Batı’da de-Stalinization (Stalin’den arınma) süreci olarak adlandırılan sürece siyasi suçluları aklama eylemi ile girilir. Bu arada Sovyet yönetimi şimdilik ad vermeden “şahsiyet kültü”nün zararlarından bahsetmeye başlar.

Bunları takiben, Şubat 1956’da gerçekleştirilen Komünist Parti’nin 20. Kurultayı’nda partinin birinci sekreteri Hruşçev, kapalı bir oturumda yaptığı konuşmayla asıl sarsıcı açıklamayı yapar: Stalin’in şahsi iktidar rejimini kurarak ve kendi şahsiyet kültürünü yaratarak ülkeye büyük zarar verdiği, bu zararın öncelikle ciddi boyutlarda haksız siyasi kovuşturmalarda şeklinde gerçekleştiği ve bu kovuşturmalardan Stalin’in bizzat sorumlu olduğu ilan edilir. Hruşçev’in bu konuşması ABD’de 1956 yılında, SSCB’de ise ancak 1989’da yayımlanmıştır.¹²

Ayrıca Hruşçev yaptığı bu konuşmada Stalin’in iktidar yıllarında sürgün edilen halklara da değinmiştir. O yüzden bu konuşma sürgün edilmiş olan (Kırım Tatarları, Ahıskalar, Balkarlar, Kalmıklar, Ermeniler v.s.) halklar için de umut verici bir konuşma olmuştur. Ancak sürgün yiyen bu insanların umutları boşa çıkmıştır. Müsadere edilmiş olan mallarını geri almalarına ve öz yurtlarına dönmelerine izin verilmemiştir.

Hruşçev, iktidara geldiği zaman Stalin hakkındaki düşüncelerini yukarıdaki sözlerle açıklamıştır. Bu konuşmanın ardından ise Stalinsizleştirme çalışmalarını başlatmıştır. Hruşçev zamanında Stalin’in adı her yerden kaldırılmıştır. Ders kitapları

¹¹ Emine Gürsoy Naskali, Liasian Şahin (Ed.), *Stalin ve Türk Dünyası*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2007 s.13

¹²Liasian ŞAHİN, “Batı, Rus ve Türk Tarihçiliğinde Stalin ve Stalinizm”, *Stalin ve Türk Dünyası*, (Ed: Emine Gürsoy Naskali, Liasian Şahin), Kaknüs yay., İst., 2007, ss.13-77

yeniden düzenlenmiş ve yazılmıştır. Hruşçev'in düşüncelerine göre Stalin'in yönetimde olduğu devir "insana tapınma" devridir. Hruşçev iktidara kendisinin gelmesiyle bu dönemin kapandığını bildirir.

Nikita Hruşçev döneminde göreceli bir liberalleşme ortamı yaşanmış; ilk olarak merkezi planlamanın yetkileri kısılarak yerel birimlere dağıtılmış ve devlet çiftlikleri üzerindeki merkezin vesayeti kaldırılmıştır.¹³

Ayrıca Hruşçev döneminde bir Sovyetler Birliği vatandaşının 1980 yılına gelindiğinde, bir Amerikan vatandaşının sahip olduğu yaşam şartlarına sahip olacağı gibi bir hedef ortaya konulmuştur.

Hruşçev döneminde, Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren Pereyaslay (1654) Antlaşması'nın 300.yıl dönümü olan 1954 yılında Kırım Oblastı, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne hediye edildi.¹⁴

Hruşçev'in Stalin hakkında yaptığı konuşmalar çok büyük yankı uyandırır. Her ne kadar bu konuşma metinleri 1989'a kadar Sovyetler Birliği'nde yayınlanmasa da, 1956'da Amerika'da yayınlanır ve dış dünyanın Hruşçev'in bu düşüncelerinden haberi olur. Bu konuşmaların muhtevası Sovyet ülkesi dışındaki komünist ve sosyalist çevrelerde büyük yankılar uyandırır. Bu durum Sovyet yöneticilerini endişelendirir. Böylece Hruşçev yapılan acil düzenlemelerle iktidardan alınır. Bahane olarak Hruşçev'in ürettiği projeler SSCB'deki ekonomik sıkıntıları çözemeyişi gösterilir.

Ekim 1964'te Hruşçev Komünist Parti Yinel Sekreterliği'nden uzaklaştırılınca yerine Leonid Brejnev geçmiştir. Brejnev dönemine "Durgun Stalinizm" de denilir. Brejnev'in yönetimde olduğu yıllarda Komünist Parti diktatörlüğü yaşanmıştır. Ekonomide de durgunluklar yaşanmıştır bu dönemde.

Brejnev dönemindeki resmi tarih, Hruşçev döneminde Stalin'e getirilen eleştirileri büsbütün yok sayarak Stalin'in eski imajını- Sovyet ülkesinin gücünü borçlu olduğu büyük devlet adamı- büyük ölçüde yeniden canlandırır. Bu arada Stalin döneminde olup biten olumsuzlukları gün ışığına çıkarma yinel olarak, Sovyet düzenini eleştirme teşebbüsleri susturulmaya çalışılır.

Fakat toplumda Hruşçev "çözülmesi" ile başlayan sorgulama faaliyetleri içten içe devam eder ve yeraltındaki yaşamını sürdüren direniş (dissident) hareketinin kopyalarla elden ele yaydığı "samizdat (kendi kendini

¹³Esmâ Saraç, *Rus Dış Politikalarını Şekillendiren Temel Dinamikler Çerçevesinde Rusya Federasyonu-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Türkistan) İlişkileri (1991-1999)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2008, s.36

¹⁴Nadir Devlet, *Çağdaş Türkler- Doğuştan Günümüze İslam Tarihi'ne Ek*, İstanbul, 1993, s.262

*yayımlayan)'' edebiyatta ifadesini bulur. Kimi direnişçi yazarlar, Stalin dönemini irdeleyen eserlerini gizlice ülke dışına çıkarıp Batı ülkelerinde bastırırlar. Bütün bunlar, perestroykanın başlamasıyla kendini şiddetle dışarı vuracak olan birikimi oluşturur.*¹⁵

Leonid Brejnev yönetimde olduğu yıllarda ülkeyi kalkındırarak kişi başına düşen gelir seviyesini arttırmak hatta kişi başı gelirden Amerika'yı geçmeyi kendisine hedef olarak koymuştur. Ancak Brejnev'in bu düşüncesini gerçekleştirememiştir.

Brejnev yönetimdeyken Hruşçev'in bütün inkılapları iptal edilmiştir. Bu dönemde Sovyet halkının üzerindeki merkezi denetimi gevşetmek için bazı çalışmalar yapılmıştır. Sovhozlara ve kolhozlara ayrılan kaynaklar arttırılmıştır, bu çiftliklerden elde edilen ürünlere verilen fiyatlar arttırılmıştır ve alınan vergiler azaltılmıştır. Brejnev döneminde yapılan bu çalışmalar ile tarımda bir iyileşme sağlanmıştır.

Brejnev dönemi, Sovyet halkının yaklaşık altmış yıllık maddi-manevi ve sınırsız bir fedakarlıktan sonra, hem bu fedakarlıkların çok az bir karşılığı olan kısmi bir refahın yaşandığı, hem yıkılışın adımının atıldığı, yani zirveye varış ile geri dönüşün başladığı bir dönem olmuştur.¹⁶

Brejnev on iki yıl süren iktidarının ardından 1982'de ölünce yerine Yuri Andropov geçmiştir.

Eski bir KGB şefi olan Andropov iktidarda olduğu yıllarda yolsuzluklarla mücadelenin üzerinde çok durmuştur. Sovyet ekonomisinde artık bir çöküş döneminin başladığı ilk kez Andropov'un yönetimde olduğu zamanda ortaya çıkmıştır. Andropov, Sovyetler Birliği'nin iktisadi yönden başarısız olmasını verimdeki düşüklülüğe ve kalitesiz üretime bağlamıştır. Bunlara çareler aramıştır. Ancak Andropov'un bu yöndeki tedbirleri başarısız olmuştur.

Andropov 1984'te ölünce yerine Konstantin Çernenko geçmiştir. Çernenko dönemi çok kısa sürmüştür. Konstantin Çernenko, Andropov'un reformlarını kaldırmıştır. 1985'te Çernenko ölünce yerine Gorbaçov geçmiştir.

1985'te yönetime gelen Gorbaçov son SSCB lideri olmuştur. Mihail Gorbaçov Komünist Parti Yinel Sekreterliği'ne geldiğinde Sovyet sistemi büyük bir buhran içindeydi. Gorbaçov'a göre ekonominin esas sorunu merkezi ve katı bir planlamaydı.

¹⁵ Şahin, 2007, ss.13-77

¹⁶ Özsoy, 2006, ss.163-194,

Gorbaçov Şubat 1986'da Perestroika (Yeniden yapılanma) ve Glastnost (Açıklık) politikalarının kabul edilmesini sağlamıştır. Bu politikaların SSCB'nin durumunu düzeltmesi beklenmiştir. Ama bu politikalar problemlerin çözümüne katkı sağlamamıştır, tam tersine SSCB'nin çözülmesinde etkili olmuştur.

Gorbaçov döneminde kabul edilen Glastnost (Açıklık) politikası Komünist Parti yönetimin Sovyet halkına yıllardır uyguladığı ideolojik baskının ve denetimin kırılmasına neden olmuştur. Sistemi sorgulayacak hareketlerin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Gorbaçov'un Perestroika ve Glastnost politikaları, beklenmedik sonuçlar doğurmuş; üzerindeki baskısı biraz gevşetilen Sovyet halklarında sistemin rehabilitasyonu yerine milliyetçilik duyguları harekete geçmiştir. Sovyet halkları özgürlüklerini ekonomik refaha tercih etmişlerdir.¹⁷

Gorbaçov, Sovyetler Birliği tarihinde meydana gelen tüm kötü olaylardan ve sonuçlardan Stalin ve sonrasında da Brejnev'i sorumlu tutar. Böyle yaparak sisteme gelen eleştirileri bu liderlerle sınırlamak ister. Çoğu Sovyet lideri gibi o da tarih kitaplarını yeniden yazdırır.

Gorbaçov'un başka niyetlerle başlattığı bu gevşeme hareketi onun istediği yönde gitmez. Basında sistemi sorgulayan haberler çıkmaya, insanlar sistemin öldürdüğü yakınlarının hesabını sormaya, edebiyat çevrelerinde sistemi eleştiren yazılar yayımlanmaya başlar, mitingler yapılır...

Merkeziyetçi (devlet ağırlıklı) sosyalist düşünceye dayalı ekonomi modelinden vazgeçerek piyasa ekonomisine, serbest pazara yönelme düşüncesi ile ortaya atılan "Glastnost" politikası çerçevesinde ekonomide merkezi planlamadan uzaklaşmış, gerçekçi fiyat politikaları izlenmeye başlamıştır. Ancak 70 yıldır merkezden yönetilen ekonomi aniden gelen rekabetçi piyasa şartlarına ayak uyduramamış ve sosyal bunalımlar ülkeyi derinden sarsmaya başlamıştır.¹⁸

8 Aralık 1991'de Minsk'de toplanan Beyaz Rusya, Ukrayna ve Rusya Federasyonu devlet başkanları Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulduğunu ve SSCB'nin uluslar arası hukukun bir sujesi ve jeopolitik bir varlık olarak ortadan kalktığını ilan etmişlerdir.¹⁹

Adı geçen bu üç devletin Minsk Antlaşması'nı imzalaması ve SSCB'nin artık ortadan kalktığını açıklaması üzerine Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden büyük

¹⁷ Özsoy, 2006, ss.163-194

¹⁸ Erol Mütercimler, *Türkiye Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli*, Anahtar Kitapları, İstanbul, 1993, s.17

¹⁹ Saraç, 2008, s.39

tepkiler gelmiştir. Çünkü bu ülkeler geçen zaman içinde Moskova'ya muhtaç hale gelmişlerdir.

21 Aralık 1991'de ise Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin de katılımı ile Minsk Antlaşması'nın hükümlerini içeren ve Alma-Ata Protokolü olarak bilinen Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluş bildirgesi imzalanmıştır. Alma-Ata Protokolü'ne Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Azerbaycan, Moldova ve Ermenistan katılmıştır. Baltık ülkeleri ve Gürcistan katılmamıştır.²⁰Böylece SSCB resmen dağılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin ekonomik geçmişine değindikten sonra esas konumuzu oluşturan ve tarımın kolektifleştirilmesi ile ortaya çıkan kolhozların (kolektif çiftlik) nasıl kurulduğuna ve geçirdiği dönemlere değinelim.

1.5. Tarımın Kolektifleştirilmesi

1.5.1. Kolhoz: Kollektivnoye Hozaystvo: Kolektif Çiftlik

Kolhozların kuruluşu ve sonrasında yaşananlar Sovyetler Birliği sınırları içinde Komünist Parti yönetimi altında yaşayan tüm halkları etkilediği gibi sistem içindeki Türk topluluklarını da derinden etkilemiştir. Kolhozlar Sovyet sistemi içinde yaşayan insanların tüm hayatlarını etkilediği gibi edebiyatlarını, kültürlerini, eğitim hayatlarını da etkilemiştir. Şimdi kolhoz sisteminin nasıl kurulduğuna ve 1991 yılında kaldırılışına kadar geçirdiği süreçlere değinelim.

1.5.2. 1928-1991 Yılları Arasında Kolhoz

SSCB kuruluşunun ilk yıllarında askeri yönden zayıf bir durumdaydı. Çarlık rejimi Lenin liderliğindeki Bolşevikler tarafından yıkılmış, Bolşevikler yönetimi ele geçirmiş, Sovyetler Birliği kurulmuştu ama kurulan bu yeni birlik hala Çarlık'tan kalan silahları kullanıyordu. Yeni silahlar, tanklar, uçaklar ve diğer savaş araçlarını üretmek için fabrikaları yoktu.

1928'de Sovyet ekonomisinin %70'ini tarım kesimi oluşturuyordu. YEP döneminde tarımda özel mülkiyete dokunulmamıştı. Devlet tarımdan sadece çok ağır olmayan bir vergi alıyordu. Bu vergi de endüstri sektörünü geliştirmek için yeterli değildi.²¹

²⁰ Sinan Oğan, "BDT'nin 10.Yılında Orta Asya: 11 Eylülle Gelen Amerikan Miladı", *Stratejik Analiz*, Cilt2, sayı 22, Şubat 2002, s.51,

²¹ yilmaz.mersin.edu.tr/derslerdir/materyaller/KIS/Sovtar.doc, 2015

Stalin 1928 yılında hedeflere ulaşamadığı gerekçesiyle YEP dönemini bitirdi. YEP az da olsa özel mülkiyete imkan veriyordu. Ama Stalin'in diktatörlüğünde özel mülkiyete ve teşebbüse kesinlikle yer yoktu. Bu düşünce ile tarımda da özel mülkiyete son verildi. Kamu mülkiyetine geçildi. Bu nedenle artık artık bütün köylülerin büyük kolektif çiftliklerde (kolhoz) toplanmasına karar verildi. Bu çiftlikler tamamen devlet otoritesi altındaydı. Stalin önderliğindeki Bolşevikler kurulan bu kolektif çiftliklerin tarımda çok büyük ve hızlı bir artış sağlayacağını düşünüyorlardı. Özel mülkiyetin tamamen ortadan kalkmasıyla sosyalizme geçilmiş olacağı düşünülüyordu.

Tarımda bu kolektifleştirme işini organize etmek için köylere gönderilecek Stalin'e ve Komünist Parti'ye sadık elemanlara ihtiyaç vardı. Böylece Stalin'in kolektifleştirme emirlerini köylerde uygulayacak 25.000 işçi toplandı.²²

Toplanan bu işçilerin çoğunun eğitim seviyesi düşüktü, işçiler tarımı kolektifleştirmek için toplanmışlardı; ama tarımla ilgili bilgileri yoktu. Her birine küçük köy çiftliklerini kısa sürede kolhoza dönüştürme görevi verildi. Kısa zaman sonra bu kolhozların iyi tarımsal üretim yapacağı, fazladan ürün sağlayacağı düşünülüyordu.

Seçilen bu kişilere emirler verildi. Kolektifleştirme planı için önce köylerden kolektifleştirmeye en fazla karşı çıkan zengin köylülerin köylerden atılması ve sürülmesi gerekiyordu. Stalin'in verdiği emirler doğrultusunda hareket eden bu görevli kişilerin kendilerine köylerden destek sağlaması gerekiyordu. Böylece yoksul köylülere zengin köylülerin (kulakların) mallarının dağıtılacağı herkesin mal sahibi olacağı söylenerek onların desteği sağlanmaya çalışıldı.

Stalin'in emrine göre önceden köylülerin şahsi mülkiyeti olan topraklar, araçlar, hayvanlar... kamu mülkiyetine geçecekti. Köylüler kolhozun üyeleri olacaktı. Kolhoz üyelerinin özel mülkiyeti olarak yalnızca içinde yaşadıkları evler kalacaktı. Ancak daha sonra bu evler de halkın elinden alınarak Rus köylülerine verildi.

1929 yılında Bolşevikler köylere yayıldılar. Toplantılar düzenlediler. Herkesi köy meydanına çağırarak köylüleri kolhoza katılmaları için ikna etmeye çalıştılar. Halbuki köylüler daha "kolhoz" kelimesinin anlamını bile bilmiyorlardı. Cengiz Dağcı, Onlar da İnsandı adlı romanında bu durumu bir dedenin kolhozu kurmaya

²² yilmaz.mersin.edu.tr/derslerdir/materyaller/KIS/Sovtar.doc, 2015

gelen komünistlerle konuşması üzerinden çok güzel özetler. Bunu ilerleyen bölümlerde daha detaylı inceleyeceğiz.

Halkın, kolhozun ne olduğundan haberi yoktur. Ama görevliler kolhozun eşitlik, birlik, bol ürün sağlayacağını, malı olmayana kulakların mallarının verileceğini söyleyerek halkı iknaya çalışmaktaydılar. Ama halkın kolhozu anlayıp anlamaması aslında yönetimin umrunda değildi. Çünkü kolhozlar her halikularında kurulacaktır ve buna karşı gelenler ya sürülecek ya öldürülecektir. Kalanlarsa ister anlasın, ister anlamasın mecburen kolhoz üyesi olup, çalışacaktı.

Kolektifleştirme planına yerli halktan destek verenler de oluyordu. Bu destek verenler kendi milletinden hatta kendi canından olanlara bile acımayabiliyorlardı. Kendi ailesini, akrabalarını, arkadaşlarını kulak, milliyetçi, faşist, molla gibi suçlamalarla ihbar eden kişiler vardı.

Bolşeviklerin köylüleri kolhoz kurmaya ikna çalışmalarından sonra kulakların ve orta halli köylülerin mallarına el konuldu. Kulaklar ve orta halli köylüler sürüldü. 5 milyon civarında aile (15 milyondan fazla erkek, kadın ve çocuk) bütün mal varlıklarını kaybetti. Erkeklerin bir kısmı kurşuna dizildi, kalanları toplama kamplarına sürüldü. Aile üyelerinin diğer fertleri ülkenin kuzey ucundaki kolhozlara gönderildiler.²³

Daha sonra kolhozların oluşturulması işine girişildi. Köylülerden atları ve diğer hayvanları toplandı. Hayvanlar üstü açık alanda yağmur ve kar altında çitle çevrili yerlerde tutuldular. Çünkü Bolşevikler bunun için bir ön hazırlık yapmamışlardı. İnsanlar mülkiyet duygusunu yok etmek için hiç kimsenin önceden kendisinin olan hayvanlara bakmasına izin verilmedi. Bir ön hazırlık olmadığı için hayvanlar arasında kısa zamanda salgın hastalıklar yayıldı ve hayvanlar telef olmaya başladı. Sonuçta büyük ve küçük baş hayvan sayısında büyük düşüşler yaşandı. Hayvanların bu içler acısı durumunu ve bakıcılarının çektikleri çileleri Cengiz Aytmatov“Elveda Gülsarı” adlı romanında detaylı bir şekilde anlatır.

Her kolhozun bir başkanı vardı. Bu başkan kolhoz üyeleri tarafından seçilirdi. Ama kolhozlar zamanla Komünist Parti tarafından atanan başkanlar tarafından yönetilmeye başlandı. Başkan ne derse o olurdu. Görev dağılımını başkan yapardı. Kolhoz başkanı kolhozun durumu, ihtiyaçları ve elde edilen ürün hakkında Komünist Parti yöneticilerine hesap verirdi.

²³ yilmaz.mersin.edu.tr/derslerdir/materyaller/KIS/Sovtar.doc, 2015

Kolhozlarda insanların, önceden kendilerine ait olan yerleri ekip biçmelerine izin verilmezdi. Bu da kendi hayvanlarına bakmalarına izin verilmeyişiyle aynı nedendendi: Mülkiyet duygusunu yok etmek için. İnsanlar önceden kendisine ait olan hayvanları ve topraklarından uzak tutularak mülkiyet duyguları ortadan kaldırılmaya çalışılıyordu. İnsanlara sadece, kendi beslenme ihtiyaçlarını sağlamaları için evlerinin önündeki ufak, birkaç metre karelik bahçeleri ekmelerine izin veriliyordu. Ama zaman zaman bu bahçelerin ürünlerine de el konuluyordu. Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un eserlerinde bu konuya birçok yerde rastlanmaktadır.

Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki Mançurya 1931'de Japonya tarafından işgal edildi. Sanayisi gelişmiş bir ülke olan Japonya'yı SSCB bir tehdit olarak görüyordu. Bunun için SSCB'nin güçlü bir ordu kurması ve sanayileşmesi gerekiyordu. Bunları yapabilmek içinse büyük gelirler lazımdı.

Bütün bunlar için kaynaklar yetmeyince Stalin 1931 yılında Ukrayna'da ve Kuban nehri kıyısındaki köylerin bütün tahıl ürünlerinin toplanması emrini verdi. Bu köylerdeki bütün ürünlere devlet el koyunca bu bölgelerde açlık başladı.²⁴ 1930-1931 yıllarındaki kıtlık ülkenin her yerinde çok ağır biçimde hissedildi ve bilhassa Ukrayna'da yaşanan açlık insan zihninin sınırlarını zorlar nitelikteydi.²⁵

Ukrayna'da, Kuban'da ve Kazakistan'da milyonlarca kişi açlıktan öldü. Ukrayna'nın Eski Cumhurbaşkanı YUŞÇENKO yaptığı bir konuşmada bu konuyla ilgili şöyle demiştir: "Üç, beş, yedi, sekizden on milyona kadar masum insan. Sayısını bile net bilemiyoruz. Ezildiler, dondular sefalet içinde açlıktan öldürüldüler. Şimdi onların ruhu bizi görüyor. Onlar bizim onları unutmamamızı onları hatırlamamızı istiyor".²⁶

Kolhozlardaki ürünlere devlet tamamen el koyunca bunun etkisi şehirlerde de görülmeye başlandı. Şehirlerde de kıtlık baş gösterdi. Bu yüzden her şey karneye bağlandı ve karneye göre yiyecek dağıtılmaya başlandı.

²⁴ yilmaz.mersin.edu.tr/derslerdir/materyaller/KIS/Sovtar.doc, 2015

²⁵ George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, Selenge Yay., İstanbul, 2009, s:428

²⁶ Yeni Şafak, 26.11.2006

1939 yılında kolhoz üyelerinin sayısı nüfusun 46.1'ine denk gelmek üzere 29 milyon, sovhozlarda çalışanların sayısı 1.760 bin ve makine-traktör istasyonlarında görevli 530 bin kişi bulunmaktaydı.²⁷

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordusu Sovyet ordusuna üstünlük sağladığı sıralarda, Almanlar ilerleyebildikleri Sovyet topraklarında kolhoz topraklarını eski sahiplerine dağıtmaya başlamışlardır. Ancak SSCB ordusu savaşı kazanınca düzen eski haline dönmüştür. Cengiz Dağcı O Topraklar Bizimdi adlı romanında Almanlar tarafından toprakları kendisine geri verilen ve camileri tekrar açılan insanların durumunu gerçekçi bir biçimde ortaya koyar. Bunu ilerleyen bölümlerde inceleyeceğiz.

1950 yılında hükümet kolektif çiftlikleri birleştirmeye başlamış, 1972'ye gelindiğinde kolhozların sayısı 254.000'den 32.300'e düşmüştür.²⁸ 1992-1994 yıllarına gelindiğinde ise kolektif çiftliklerin bir bölümlerinin özel mülkiyete geçirilebilmesinin önü açılmıştır.

Gorbaçov'un ortaya atmış olduğu Glastnost ve Perestroika reformları kolektif çiftliklerin özelleştirme yoluna gitmesine katkı sağlamıştır. Kolektif çiftlikler 1991 yılında SSCB dağılınca Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından kaldırılmıştır.

Şimdi, bazı romanlarında kolhoz sistemini ele aldığımız Cengiz Aytmatov ve Cengiz Dağcı'nın hayatlarına bir göz atalım.

1.6. Cengiz Aytmatov

Yazar 12 Aralık 1928'de Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek'e bağlı Şeker köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Törekul Aytmatov, annesinin adı Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Aytmatov'un babası Törekul Aytmatov, az sayıdaki Kırgız komünistlerinden biriydi. Stalin'in 1937'deki tasfiye hareketinden o da nasibini alır.²⁹

Aytmatov'un babası da Stalin döneminde öldürülen çoğu insan gibi adil biçimde yargılanmadan idam edilmiştir. Bu durum Aytmatov'u ve ailesini çok zor

²⁷Menaf Turan, "SSCB'de Toprak Mülkiyeti", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, SBF Dergisi*, Cilt 66, No:3, 2011, s.307-332

²⁸Turan, ss.307-332

²⁹ Ali İhsan Kolcu, *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Salkımsöğüt Yay. Erzurum, 2008, s.23

durumlarda bırakmıştır. Yazarın yaşadığı bu zor yılların izlerini eserlerinde bulabiliriz.

Cengiz Aytmatov bu olayı şöyle anlatır: “1934 yılı yeni girmişti. O zaman altı yaşındaydım. Babam Törekuł Aytmatov zamanında ünli bir zatmış. Okumuş bilgili bir insandı. Cambul’da yerli Rus halkının Aulie-Ata isimli okulunu bitirmiş. Daha otuz yaşına gelmeden, büyük sorumluluk isteyen önemli görevler üstlenmiş.(...) Moskova’da öğrenim görüyordu. Sovyetler Birliđi’nin bütün bölge ve cumhuriyetlerinden temsilcilerin Marksist siyaset üzerine eğitildiği Kızıl Profesörlük Enstitüsü’nde. Bunlar arasında babam da vardı. Yaklaşık bir buçuk yıl ayrı yaşamıştık.(...) 1937 yılı başlarıydı. Siyasi baskılar babamın da yakasına yapışmıştı.”³⁰

Cengiz Aytmatov’un babası Törekuł Aytmatov Komünist Parti yönetimi tarafından “halk düşmanı” ilan edilir ve hapse atılır. Bu durum bize Sovyet yönetiminin kendi taraftarlarını bile cezalandırmaktan çekinmediğini gösterir. Bu ve benzeri durumları ilerideki kısımlarda inceleyeceğiz.

Cengiz Aytmatov babasından ayrılışını şöyle anlatır: “Henüz altı aylık olan küçük Rosa’yla birlikte dört kardeşlik. Babam Kazan garına götürmüştü bizi. Tren oradaydı. Kapıları açıldı. Vagonun biri rezerve edilmiş bölümlerden oluşuyordu. Altı üstlü ranzalar vardı. Babam bunlardan ikisine bizi yerleştirdi. Ve vedalaştı. Annemin nasıl ağladığını ve babamın kendisine nasıl güçlüklerle hakim olabildiğini görüyordum.(...) Bu arada tren hareket etti ve yürümeye başladı. Babam uzun müddet, gücünün yettiği kadar pencerenin yanısına koştu, bize el salladı, salladı... Ben ranzanın üst tarafındaydım, her şeyi anlamıştım, en azından hissetmiştim- birbirimizi bir daha göremeyecektik!”³¹

Yazar “Hakkımda Notlar” adlı yazısında bağlı bulunduğu aileyi şöyle anlatır: “Şeker, kabilemizin reisi idi. Babam Törekuł, onun babası Aytmat, onun babası Kimbildi ve onun babası Konçudzok. Bu kadar yeter.(...) Gerçekte, Konçudzok büyük büyük büyük babamın takma adıdır. Bütün hayatı boyunca işlenmemiş deriden yapılan “çarık” giydi ve bu yüzden “konçudzok” diye çağrıldı. İşte, hiç de övünmeye gerek olmayan bu çariksız halktan geliyoruz; fakat gerçek böyle.(...) Bütün bildiklerimi, ilk önce babalığımı yapan büyükannem Ayımkan Şeytankızı ve onun kızı, teyzem Karağız Aytmatova’ya borçluyum...”³²

Aytmatov fakir bir aileden gelir. Dedesinin babası, dedesi hep fakir insanlardır. Yazarın eserlerinde de fakir halkın durumu detaylı bir şekilde yer alır.

Yazar sözlerini şöyle sürdürür: “Dedem, bir defasında yoksulluktan kurtulmak için çaresiz bir girişimde bulundu. Geliri ile zengin olma ümidi ile su değirmeni kurmaya karar verdi. Onun ve biraderi Birimkul’un, yani iki ailenin bütün varlığı, sahip olduğu her şey değirmen için harcandı. İki aile, o yılın bütün yazını Kurkurev’den değirmene su getirmek için bugün bile izleri sürülebilen hendeği kazarak, duvar ile çatısını yaparak geçirdiler. Bir sene

³⁰ Cengiz Aytmatov, **Çocukluğum**, Haz. Friedrich Hitzer, (Çev. Muhammet MERTEK), da. Yay. İstanbul, 2002, s.27-34

³¹ Aytmatov, **Çocukluğum**, 2002, s.35

³² Aytmatov, **Çocukluğum**, 2002, s.35-36

sonra değirmen çalışmaya başladı. Fakat daha sonra Aytmatov'un kötü talihi darbesini indirdi. Yangın çıktı ve değirmen tamamen yerle bir oldu. Değirmenden geri kalan sadece taşı idi. Dedem, yanında 12 yaşındaki oğlu babam, Törekul, ile birlikte Maymak İstasyonu yakınındaki demiryolu tüneli inşaatında çalışmak için köyü terk etti. Yerli Rus Yöneticilerin yardımı ile babam, oradan şimdiki Cambul, o zamanki Aliye-Ata şehrindeki yerli Rus okulunda okumaya gitti.”³³

Aytmatov'un dedesi ailesini yoksulluktan kurtarmak için ilginç bir girişimde bulunmuştur. Ailenin birikimi değirmen için harcanmıştır. Ancak yangın çıkması ile değirmen yanınca tüm bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Ailenin elindeki son birikim de bu değirmene gittiği için Aytmatov'un dedesi köyü terk ederek şehre gitmiştir. İşte bu olay Aytmatov'un hayatında önemlidir. Çünkü böylece yazarın babasının hayatı ve dolayısı ile yazarın hayatı değişecektir.

Aytmatov sözlerine şöyle devam eder: “Bunları sadece eğlendirmek için yazmıyorum. Bu dünyada hiçbir şey sebepsiz olmaz. Eğer talihsiz değirmen yanmamış olsaydı, dedem demiryoluna gitmeyecekti ve aynı şekilde babam da şehirde okumaya başlamayacaktı. Gerçekte Rus ihtilalinin ilk yıllarında babam hali hazırda okuma yazma bilen biriydi (daha sonra çalışmalarına devam etmek için iki defa Moskova'ya gitti), bu yüzden ilk Kırgız komünistlerinden idi, memuriyetlerde sorumluluklar aldı, politika ve edebiyat ile epeyce ilgilendi. Annem Nagima Hamzayevna Aytmatova da okuma yazma bilen, modern bir kadındı. Bu da benim başlangıçta çocuk edebiyatı olmak üzere, Rus kültür dili ve neticede Rus edebiyatı ile erken yaşlarda tanışmamı sağladı.”³⁴

Cengiz Aytmatov'un iki dilliğinin başlangıcı hayatının bu dönemi olsa gerek. Yazar Rus dili ve kültürü ile erken yaşlarda tanışmıştır ve bunu eserlerinde kullanmıştır. Hatta eserlerinin çoğunu Rusça kaleme almıştır.

Babaları öldürülünce Cengiz Aytmatov'u ve üç kardeşini anneleri Nagima Hamzeyevna büyütüştür. Nagima Hamzeyevna sürekli hastadır. Yazarın eserlerindeki hasta kadınların hepsinin arkasında, Ahmet Haşim'in eserlerindeki gibi annesinin yansıması olsa gerek. Cengiz Aytmatov hatıralarında annesi Nagima'nın sürekli hasta olduğunu, kronik romatizması olduğunu anlatır ve şöyle devam ederek; annesinin kol ve bacaklarındaki eklemlerin sürekli şiştiğini, ağrısının hiç dinmediğini söyler. Aytmatov'un annesi Nagima Hanım bu hastalığına rağmen tek başına dört çocuk büyütüştür. Nagima Hanım bir firmada muhasebeci olarak iş bulunca Aytmatov ve ailesi Şeker'den Kirovska'ya göç eder ve oraya yerleşirler.

³³ Aytmatov, *Çocukluğum*, 2002, s.36

³⁴ Aytmatov, “Hakkımda Notlar”, (Çev: Orhan Söylemez), *Kardaş Edebiyatlar Der.* Sayı:28, Erzurum, 1994, s. 42-43

Cengiz Aytmatov ve kardeşleri burada okula giderler. Annesinin muhasebeci olarak çalıştığı kooperatiften çalıştığı günler için aldığı tahıl ve patatesle geçinmeye çalışırlar. Erzak azdır; ancak aile bununla yetinmek ve geçimini sağlamak zorundadır. Çünkü başka bir gelirleri yoktur Aytmatov'un annesi Nagima Hanım, kendi çocukları dışında kız kardeşi Gülşa-apa'ya da bakıyordu. Cengiz Aytmatov'un teyzesi Gülşa-apa da hasta bir kadındı ve onun eşi de tıpkı Aytmatov'un babası gibi 1937'deki siyasi baskılar sırasında öldürülmüştü.

Cengiz Aytmatov sürekli ve düzenli bir eğitim alamamıştır. Bunun nedenleri ise, babasının öldürülmesi, çok sevdiği babaannesinin ölümü, annesi Nagima Hamzeyevna'nın sürekli hasta oluşu, ikinci dünya savaşının getirdiği yoksulluk, kıtlık ve Sovyet polisinin Aytmatov'un ailesini sürekli gözetlemesidir. Bütün bunlar Cengiz Aytmatov'un eğitimini aksatmıştır.

Cengiz Aytmatov kendisiyle yapılan bir söyleşide babasının ölümüyle ve yazarlığa başlamasıyla ilgili şunları anlatır: “Babam Kırgızistan'da önde gelen komünist liderlerden ve devrimcilerdendi. Bu inançları uğruna savaştı ama buna karşılık baskıya uğradı ve kurşuna dizildi. Stalin bu dönemde despotik bir yönetici olarak babam gibi bir çok kişiyi yok etti. Dokuz yaşındaydım, babamı evden alıp götürdüler. Bir daha da geri dönmedi. Yıllar sonra 1991'de toplu mezarını bulduk.”

Aytmatov, babasının komünist olduğu ve bu uğurda mücadele verdiği halde öldürüldüğünü anlatır ve bu yüzden Stalin dönemini eleştirir. Yazar sözlerine şöyle devam eder: “Gençlik yıllarımda yayınlanan makalelerim, öykülerim hep ikinci dünya savaşı yıllarında yaşadıklarım ve gördüklerimdi. Bu sıralarda geçirdiğim zorluklar karşısında bir arayış içerisindeydim, bir çözüm bulmak istiyordum. Babamın öldürülmesinden sonra toplum içinde ölüm kalım savaşıyla karşı karşıya kaldım. Babamın uğruna mücadele ettiği ideoloji, bana ve aileme karşı cephe almıştı. Sürekli gözleniyorduk.”³⁵

Cengiz Aytmatov, Stalin döneminde yaşadığı bu yıkımı asla unutmaz ve bunu eserlerine de yansıtır. Yazar konuşmasını şöyle sürdürür: “Halk Ekonomisi Enstitüsü'nü (Tarım Enstitüsü) çok iyi bir derece ile bitirmiştım. En büyük idealim bilim alanında çalışmaktı. Kendimi yetiştirmek ve geliştirmek istiyordum. Bu yüzden doktora yapmak istiyordum. “Bir halk düşmanının oğlu” olduğum gerekçesiyle bu

³⁵ Mehmet Nuri Yardım, “Cengiz Aytmatov İstanbul'daydı”, *Türk Edebiyatı Der.*, sayı 326, Aralık 2000, s.24-25

imkan bana tanınmadı. Bütün kapılar kapanmıştı bana. Bilim alanında kariyer yapmam engellendi. Kendimi ifade edebilecek yollar aradım. Bu da yazıydı.”³⁶

Cengiz Aytmatov ilköğretimi Şeker’de okumuştur. Yazarımız bu okuldan sonra bölge okuluna giderek eğitimine orada devam emiştir. Cengiz Aytmatov sözlü kültüre de bu yıllarda vakıf olmaya başlamıştır. Sözlü kültür konusunda Aytmatov üzerindeki en büyük tesir, “bütün çocukluğum onun aydınlık ikliminde geçti” dediği büyükannesine aittir. Yazarın büyükannesi ona Kırgız kültürünün tüm güzelliklerini aşılamıştır. Cengiz Aytmatov eserlerinde kendi halk kültürünü sürekli kullanır. Büyükannesini bir hazine olarak görür. Ona göre büyükannesi bir sözlü kültür hazinesidir. Yazar Kırgız halk kültürüne bağlıdır ve bunların yok oluşuna üzülür. Bunu “Elveda Gülsarı” adlı romanında açıkça görebiliriz.

Cengiz Aytmatov bu konu hakkında şöyle der: *“Yerleşik hayata geçildikten sonra kaybolan hakiki göçmen çadırlarını gördüm. Bu kamplar, koyun ve sığır sürüleri ile basit bir şekilde bir yerden bir başka yere taşınmaktan ziyade ekonomik sebebe bağlıydı ve eğlenmek için de ayrıca bir fırsattı. Kamplar, en iyi mahsulün, en iyi el işinin, en iyi yarış atının ve mükemmel deve yükü bağlamanın ve yüklerin üzerine örtülen kilimlerin, en güzel kızların marifetlerinin, ağıt yakan veya yolculuk için kadınların şarkılarını söyledikleri yerlerdi. Bu büyüleyici hadiseleri, ancak onlar yok olmadan çok kısa bir süre önce gördüm.”*³⁷

Yazarın “Elveda Gülsarı” adlı romanında bahsettiği eski çadırlar, Aytmatov’un bu hatıralarının yansıması olarak yorumluyoruz. Yazara anadil sevgisini de büyükannesi aşılamıştır. Çocukluğunda Aytmatov’a masallar, hikayeler, destanlar v.b. anlatarak onun benliğinde izler bırakmıştır. Ayrıca büyükannesi gittiği düğünlere, cenazelere ve diğer törenlerde de Aytmatov’u yanında götürmüştür. Böylece farkında olmadan ona çok şey kazandırmıştır ve kendi halk kültürünü yakından öğrenmesine vesile olmuştur.

Cengiz Aytmatov çalışma hayatına çok küçük yaşlarda başlamıştır. İyi bir gözlemci olan Aytmatov çalıştığı yıllarda yaptığı gözlemleri eserlerinde kullanmıştır. Aytmatov on yaşında tarla işlerinde çalışmaya başlamıştır. Bir sene sonra Kirovskoye Rus köyünde annesi muhasebeci olarak iş bulup ailecek oraya taşındıktan sonra, Aytmatov Rus okuluna gitmiştir.

Aytmatov’un hayatı yeni yeni düzene girmeye başlamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı patlak verir. Annesi Nagima Hamzeyevna, Cengiz Aytmatov’u destekleyemediği için yazar okulu bırakmak zorunda kalmıştır.

³⁶ Yardım, s.24-25

³⁷ Yardım, s.24-25

Yazar, köyü Şeker'e dönmek zorunda kalmıştır. Aytmatov köydeki gençler arasında en bilgilisi ve okumuşu olduğu için Köy Sovyet'i (kolhoz) sekreterliğine işe alınmıştır. Köyde bu iş için uygun başka kimse yoktur. Cengiz Aytmatov, kolhozda sekreterliğe başladığı zaman daha on dört yaşındadır.

Aytmatov, kolhoz sekreterliği yaparken küçük yaşta olmasına rağmen durumun ciddiyetinin farkındadır. Hayatın sert ve acımasız yüzünü yakından görmüştür. Halkın içinde bulunduğu acı ve zor durumları, tehlikeli olayları çok iyi gözlemlemiştir. Hayatı birbirinden farklı yüzleri ile görmüştür. Kolhozdaki ailelerin ne kadar kıt kanaat geçindiğini, sahip oldukları çok az şey olduğunu görmüştür.

Cengiz Aytmatov daha sonra, vergi memuru olmuştur ve bölge halkından vergi toplamıştır. Ancak; savaş yıllarıdır ve halk zaten perişan durumdadır. Kimsenin elinde avucunda bir şeyi yoktur. Dolayısı ile bu görev çok zordur. Zaten çok kötü halde olan halktan vergi toplamak Aytmatov için bir işkencedir. Cengiz Aytmatov bu göreve daha fazla dayanamaz ve bir sene sonra izinsiz olarak işi bırakır. Yazar, işi izinsiz olarak bıraktığından dolayı mahkemeye çıkarılacaktır. Ancak mahkemeye çıkarılmaktan tesadüf eseri kurtulmuştur. Daha sonra ise hasat için görevlendirilen traktör ekibinde çalışmaya başlamıştır.

Aytmatov'un bu çalışma hayatının izleri de eserlerinde yerini almıştır. Yazar kolhoz hayatını ve kolhozların çalışma esaslarını yakından tanımıştır. Buralardan edindiği gözlemleri eserlerine yansıtmıştır. Eserlerinin neredeyse tamamında kolhoz hayatı vardır. Kolhozlardaki uygulamalar, aksaklıklar, eksiklikler, kolhozların çalışma usulleri, kolhozda yaşayan insanların hayatları v.s. bunlar Cengiz Aytmatov'un eserlerinde yansımasını bulmuştur.

Cengiz Aytmatov bu işlerin yanında ek iş olarak postacılıkta yapmıştır. Yazar yaptığı bu işleri hatıralarında da anlatır.

Aytmatov 1946 yılında Cambul'daki³⁸ Veteriner Teknik Okulu'na gider. Yazar otobiyografisinde (Çocukluğum, Cengiz Aytmatov) bu okuldan çok yüksek notlarla mezun olduğundan da bahseder. Aytmatov buradan mezun olduktan sonra 1948 yılında Kırgızistan'da Ziraat Enstitüsü'ne gider. Yazarın bu okuldan üstünlük nişanı ile mezun olduğunu yine otobiyografisinden öğreniyoruz.

Cengiz Aytmatov'un edebiyata çocukluktan beri ilgisi vardır. Yazar aldığı bu eğitimin yanında edebiyatla da ilgilenmiştir ve bu konuda da çalışmalar yapmıştır.

³⁸ Kazakistan'ın bir kenti. Güney Kazakistan'da yer alır. Azerbaycan Kazakistan içindeki Azerbaycan Türkleri'nin en yoğun yaşadığı şehirdir.

Yazarın, ‘‘Gazeteci Cyudo (Jyu)’’ adını taşıyan ilk hikayesi Rusça’ya tercüme edilerek 1952 yılında Pravda(Gerçek) gazetesinde yayımlanır.³⁹

Cengiz Aytmatov Ziraat Enstitüsü’nden 1953 yılında veteriner olarak mezun olur. Cengiz Aytmatov’un eserlerinde bolca kullandığı hayvanlar ile ilgili bölümler yazarın mesleği ile ilgilidir. Hatta yazarın bazı eserlerinin kahramanları arasında hayvanlar da yer alır.

Cengiz Aytmatov, Ziraat Enstitüsü’nü bitirdikten sonra Moskova’da bulunan Gorki Edebiyat Enstitüsü’ne girer. Yazarın ‘‘Cemile’’adlı eseri 1958 yılında Kırgız Türkçesi’nde olarak ‘‘Novy Mir (Yeni Dünya)’’ adlı edebiyat dergisinde yayınlanır. Cengiz Aytmatov 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne başlar. Aytmatov aynı yıl içerisinde Sovyet Komünist Partisi’ne ve Yazarlar Birliği’ne üye olur. Yazarın buralara üye olduğu yıl Kruşçev dönemine denk gelir. Aytmatov1958 ve 1960 yılları arasında ‘‘Literaturnyi Kırgızistan’’ dergisinin editörlüğünü yürütmüştür. Daha sonra ise beş yıl boyunca ‘‘Pravda’’ adlı gazetenin Orta Asya muhabirliği görevini yürütmüştür.⁴⁰

Cengiz Aytmatov, 1963 yılında ‘‘Steplerden ve Dağlardan Hikayeler’’ adlı kitabı ile Nobel Ödülü’nün, Sovyetler’deki bir versiyonu gibi olan Lenin Edebiyat Ödülü’nü kazanmıştır. Aytmatov’un göstermiş olduğu bu başarı onun dünya çapında şöhret olmasına katkı sağlar. Cengiz Aytmatov 1968 yılında Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü’nü kazanır. Yazar yine aynı yıl Kırgızistan Milli Yazarı seçilir.

Cengiz Aytmatov, 1978 yılında toplanan Yüksek Sovyet Presidium’u tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı olarak ödüllendirilir. Yazar 1983 yılında, ‘‘Gün Olur Asra Bedel’’ adlı romanıyla Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü’nü ikinci defa kazanır .⁴¹

Yazar, Sovyetler Birliği’nin son lideri Gorbaçov döneminde Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterliği ve Sovyet Parlamentosu Kültür ve Ulusal Diller Komitesi Başkanlığı yapmıştır. Yazar, ayrıca Gorbaçov’un danışmanlığını da yapmıştır; Gorbaçov’un beş danışmanından biri idi. Birçok kez Türkiye’ye de gelmiş olan Cengiz Aytmatov 1994 yılında da Avustralya Cumhuriyeti Devlet Ödülü’ne layık görülmüştür.

UNESCO’nun araştırmalarına göre Aytmatov’un eserleri 160’dan fazla dile tercüme edilmiştir⁴². Bu da yazarın dünya çapında bir şöhrete kavuştuğunu gösterir.

³⁹ Kolcu, 2008, s.30

⁴⁰ Kolcu, s.31

⁴¹ Kolcu, s.33

⁴² Kolcu, s.34

Aytmatov, Gorbaçov döneminde Lüksemburg büyükelçiliği yapmıştır. Sovyetler Birliği dağılınca kendi ülkesinin Hollanda ve Belçika büyükelçiliklerini yapmıştır. 1996 yılında Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev, Aytmatov’u Kırgızistan’ın UNESCO temsilciliğine atamıştır.⁴³

Cengiz Aytmatov 2006 yılında Elazığ’a gelmiştir. Burada kendisine Fırat Üniversitesi tarafından “Fahri Doktora” unvanı ve “Türk Dünyası Hizmet Ödülü” verilmiştir. Aynı zamanda Türk Edebiyat Vakfı tarafından “Yaşayan En Büyük Yazar” ödülü verilmiştir.⁴⁴

Cengiz Aytmatov, “Gün Olur Asra Bedel” adlı romanının film çekimleri için gittiği Tataristan’da rahatsızlanmıştır ve uçakla Almanya’ya sevk edilmiştir. Yazar 10 Haziran 2008 tarihinde böbrek yetmezliği nedeniyle vefat etmiştir. Aytmatov, Kırgızistan’da devlet töreniyle Bişkek’te bulunan Ata-Beyit mezarlığında babasının yanına defnedilmiştir.

1.6.1. Cengiz Aytmatov’un Eserleri

Hikayeleri: Yüzyüze (1957), Cemile (1958), Selvi Boylum Al Yazmalım (1960-1961), İlk Öğretmen (1961), Deve Gözü (1961), Kızıl Elma (1964), Oğulla Buluşma (1969), Asker Çocuğu (1971-1972), Sultanmurat (1975-1976), Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek (1977), Beyaz Yağmur (1990), Yıldırım Sesli Manasçı (1990).

Romanları: Toprak Ana (1962-1963), Elveda Gülsarı (1962-1963), Beyaz Gemi (1970), Gün Olur Asra Bedel (1980), Dişi Kurdun Rüyalari (1986), Cengiz Han’a Küsen Bulut (1990), Cassandra Damgası (1995), Dağlar Yıkıldığı Zaman (Ebedi Gelin) (2000).

Tiyatro Eserleri: Fuji-Yama (1975), (Kaltay Muhammedov ile birlikte yazmıştır.), Sokrat’ı Anma Gecesi (2000), (Muhtar Şahanov ile birlikte).

Anı-Siyaset: Kuz Başındaki Avcının Çılgılığı (Muhtar Şahanov ile birlikte yazmıştır.)

Ayrıca yazarın Türkçe’ye aktarılmamış birçok eseri daha vardır: Asma Köprü, Aşım, Kayrakta, Tünkü Suğat, Manas Atanın Ak Kar-Kok Muzu, Car boyunda Bozdap Turğan Ançının İyi, Alay-Düloy.

⁴³ Kolcu, s.34

⁴⁴ Kolcu, s.34

Cengiz Aytmatov’u ve Sovyet sistemini daha iyi anlamak için “sosyalist realizm”ve “mankurtlaşma” kavramlarına da değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

1.6.2. Sosyalist Gerçekçilik (Sosyalist Realizm)

Sosyalist gerçekçiliği anlayabilmek için Marksizm’i anlamak gerekir. Çünkü Sovyetler Birliği sosyalizmin başlıca üç akımından⁴⁵ biri olan Marksizm’i devlet politikası olarak esas almıştır.

Marksizm; Alman filozof Karl Marks tarafından geliştirilmiş bir öğretilerdir. Karl Marks işçi sınıfının sömürülmesini ve kapitalist üretim ilişkilerini araştırmış ve tarihsel materyalizmin temellerini atmıştır. Marks düşüncelerini 1848 yılında yazmış olduğu “Komünist Manifesto”⁴⁶ da dile getirmiştir.

Marksistlerin amacı içinde yaşadıkları toplumun sosyalist dönüşümünü sağlayabilmektir. Bunun için de kitleyi esas alırlar. Marksizm’in temel taşı kitledir ve onlara göre kitlenin kurtuluşu bireyin kurtuluşunun başlıca koşuludur. Yani, Marksizm’e göre, kitle kurtulmadığı sürece bireyin kurtuluşu imkansızdır.

Marksizm, yalnızca sosyalizmin teorisi değil, aynı zamanda kendi içinde bütünlüklü bir dünya görüşü, Marks’ın proleter sosyalizminin içinden çıktığı felsefi bir sistemdir. Bu felsefi sistemin adı, diyalektik materyalizmdir.⁴⁷ Marksizm’i savunanlar yaşama diyalektik açıdan bakarlar. Karl Marks’ın düşüncesine göre toplumlar feodal aşamalar ve kapitalist aşamalardan geçerek zorunlu olarak sosyalist aşamaya erişeceklerdir Marksistler’e göre; mülkiyet biçimi, üretim biçimine bağlıdır. Bu düşünceye göre, üretim biçimi değişirse mülkiyet biçimi de değişecektir.

Marksizm’i savunanlar bu düşüncelerini tarihe dayandırır. Onlara göre bir zamanlar mülkiyet biçimi zaten komünist niteliğindedir. İlkel insanların yaşadıkları ormanlar ve diğer alanlar insanların tek tek şahıslarına ait değil, herkesin ortak malıydı. Çünkü üretim biçimi komünist özellikliydi. Çalışma kolektif olarak ortak bir şekilde yapılmaktaydı. Ancak daha sonraki zamanlarda, özel mülkiyet dönemi başladı. Bunun sebebi de üretimin bireyci özelliğe dönüşmesiydi. Bu dönüşümün sebebi; herkesin kendisi için çalışmaya başlamasıydı. Üretim biçimi bireysel olunca, mülkiyet biçimi de bireysel olmuştur. Ancak daha sonra yüzlerce insanın, hatta bazen binlerce insanın aynı çatı altında çalıştığı ve kolektif bir emek harcadığı kapitalist

⁴⁵ Bahsedilen üç akım: Marksizm, Reformizm, Anarşizm

⁴⁶ Friedrich Engels, Karl Marx, *Komünist Manifesto* (Çev:Kemal Ülker), Versus Kitap, İstanbul, 2012

⁴⁷ J. V. Stalin, *Anarşizm mi Sosyalizm mi*, (Çev: A. Fırat), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1992, s.13

üretim dönemi gelmiştir. Burada artık bireysel düşünme ve çalışmaya yer yoktur. Çünkü buradaki her bir işçi diğer işçiler ile ilişki ve ortak çalışma içindedir. Mesela şöyle bir örnek verebiliriz: bir fabrikadaki bütün işlerin aksaması için bir bölümdeki işçilerin işi bırakması yeterlidir. Yani herkes ortak bir işi yürütmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere emek ve üretim süreci artık sosyalist bir nitelik kazanmıştır. Bu sosyalist nitelik tüm üretim süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Marksistlerin bu düşüncelerine göre de artık üretimin kolektif nitelikli olması, mülkiyetin bireysel nitelikte olmasına uygun değildir ve kolektif emek zorunlu olarak kolektif mülkiyeti doğurur.

Stalin, kapitalizmin mecburen sosyalizmi getireceğini şu cümle ile anlatır: “Sosyalist düzenin, gecenin gündüzü izlemesi gibi kaçınılmaz olarak kapitalizmi izleyeceği kendiliğinden anlaşılır.”⁴⁸

Marksist anlayışa ve aynı zamanda bu anlayışı benimseyen Sovyet ideolojisine göre, işçi, emekçi sınıfına hizmet edilmelidir. Gelecek için umutlar bu sınıfa bağlanmalıdır. Bu ideolojinin en büyük hedefi tamamen sosyalist bir yaşam için mücadeledir. İşte bu mücadele ile işçi ve emekçi sınıfa hizmet edilmiş olunur.

Sosyalizmi savunanlara göre sosyalist toplumlarda hiç bir sınıf ayrımı yoktur. Marksist/sosyalist/komünist toplumlarda ne kapitalistler ne de ezilen işçi sınıfı olur. Bunlar olmadığı için sömürü de olmaz. Böyle toplumlarda sadece kolektif emek ve bu emeğin sahipleri olur. Her türlü araç ve gereç, toprak, bağ, bahçe... üzerindeki özel mülkiyette yoktur sosyalist toplumlarda. Bu sosyalist toplumlarda fakir-zengin ayrımı da yoktur. Tüm doğal kaynaklar, tarlalar, ormanlar, yollar, fabrikalar, kolektif mülkiyettir. Bu düşüncüyü savunanlara göre böyle bir ortamda devlete de gerek yoktur. İnsanların kolektif çalışması da ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasına sebep olacaktır. Bu tip toplumlarda her şey kolektiftir.

Marks'ın düşüncesine göre sosyalist toplum yukarıda anlattığımız gibi bir toplumdur. Marksistlere göre edebiyatçılar, doktorlar, hukukçular gibi mesleklerle uğraşan kişiler üretken değildir ve bunlar zenginlerin uşaklığını, dalkavukluğunu yaparlar. Onların bu görüşlerine dayanarak şunu söyleyebiliriz; üretken olmayan meslek dallarıyla uğraşanlar bizi ilgilendiren kısmıyla- edebiyatçıların uşaklıktan ve dalkavukluktan kurtulmalarının tek yolu emekçileri ve emeği övmeleridir. Ancak böyle şeyler yazarak zenginlerin dalkavukluğundan ve uşaklığından kurtulabilirler.

⁴⁸ Stalin, 1992, s.46

Marksizm'i benimseyen Sovyetler Birliği'nde de edebiyat sistemin propagandasını yapmak amacıyla kullanılmıştır. Buradan hareketle şöyle bir yorumda da bulunabiliriz: Zenginlerin uşaklığından emekçileri ve emeği överek kurtulacak olan edebiyatçılar bu sefer ideoloji uşağı haline geleceklerdir.

Lenin 1905 yılında "Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı" adlı bir makale yazmıştır. Lenin bu makalesinde edebiyatın Komünist Parti amaçlarına nasıl hizmet edeceğini anlatmıştır. Lenin'in bu makalesi Sovyet edebiyatının anayasası olarak görülmüştür.

Toplumcu gerçekçilik sürekli olarak partinin tarafında yer alır ve temelini Engels'in "taraf tutucu edebiyata hiç de karşı değilim" ifadesiyle Lenin'in "Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı" başlıklı yazısında yer alan "edebiyat parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün adamı! Edebiyat proletaryanın yinel davranışının bir parçası olmalıdır" ifadesinden alır.⁴⁹ Görülüyor ki Lenin yönetimindeki Komünist Parti yönetimi kendilerinden olmayanı, kendileri gibi düşünmeyeni lanetlemektedir. Kolhozlar, iktidarın kendilerinden olmayanı en rahat tespit edebilecekleri yerlerdendir. Bunu ilerleyen bölümlerde detaylı inceleyeceğiz.

Çarlık Rusya'da Bolşevik İhtilali'nin gerçekleşmesinden sonra idari ve ekonomik değişikliklerin yanı sıra proletaryanın devrimci dünya görüşü olan Marksizm-Leninizm mefkuresi, Sovyet rejiminin fikri esaslarını oluşturduğu için kültürel değişim faaliyetlerinin de KP programına uygun bir şekilde yürütülmesi planlanır.⁵⁰

Lenin'in "Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı" adlı makalesindeki görüşlerinin SSCB ülkesinde gerçekleşebilmesi için idari düzenlemeler gerekmiştir. Böylece Komünist Parti'nin belirlediği ilkeler doğrultusunda "Partinin Edebi Eser Alanındaki Siyaseti" yayınlanmıştır. Komünist Parti böylece arzu ettiği düşüncelerin yayılmasını, bu düşünceleri insanların beynine yerleştirecek çalışmaların yapılmasını, Ruslaştırma politikalarının daha rahat uygulanabilmesini, yani kısaca; Komünist Parti ideolojisinin herkese benimsetilmesini amaçlamıştır. Edebiyatı, Komünist Parti ideolojisini yaymak için bir silah olarak kullanmıştır.

⁴⁹ Berna Moran, *Edebiyat Kurmaları ve Eleştiri*, İletişim yay, İst, 2004, s.72, 73

⁵⁰ Erdoğan Uygur, "Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl-9, Sayı: 1-2, 23-30, Nisan- Ağustos, 2005, s.2

Komünist Parti yayınladığı bu bildiri ile Sovyet ülkesinde yaşayan hem çiftçilikle hem edebiyatla uğraşan çiftçi yazarların ve şairlerin desteklenmesini, bu çiftçi yazar ve şairlerin doğru yolda ilerlemeleri için gereken yardımın yapılmasını, komünizm düşüncesinin ülke içinde hızlı bir şekilde yayılmanın sağlanmasının ve bu çiftçi yazar ve şairlerin devrim karşıtı düşüncelerden arındırılmasının amaçlandığını da bildirmiştir. Böylece partinin edebiyat siyaseti ve Komünist Parti yönetiminin onayını alıp – alamayacak edebiyatın ana hatları belirlenmiştir. Böylece, sosyalist gerçekçiliği benimseyen “Sovyet Edebiyatı”nın kuralları yavaş yavaş oluşmaya başlar.

Komünist Parti’nin bu görüşlerini uygulamak için bütün Sovyetler Birliği’nde edebi dernekler ve yazar dernekleri açılmıştır. 1932 yılında ise Sovyetler Birliği bünyesindeki her cumhuriyette Sovyet Yazarlar Birliği kurulur.

1932’den sonra Proleter Yazarlar Birliği (Sovyet Yazarlar Birliği) adı altında Sovyetler Birliği’ndeki edebî faaliyetlerin idare edildiği ana mekanizma işlevini görmeye başlayacaktır. Bu birliğin faaliyete geçmesiyle Sovyet edebiyatçısının tarafsız olamayacağı, yeniden yapılanmaya katkıda bulunabilmesi için partili olmasının gerekliliği üzerinde durulur ve edebiyat adamlarına ideolojik yükümlülükler getirilir.⁵¹

Görülüyor ki Sovyet rejimi her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da işini şansa bırakmaz ve bu alanda da belli ideolojik yükümlülükler yükler. Bünyesindeki yazar ve şairleri belirlediği ideolojik sınırlar içinde yazmaya mahkum bırakır.

Devrimci fütürist Rus şairi Mayakovski (1893-1930) “Bize gerekli olan, insan dehâsının canlı bir fabrikasıdır, ölü eserlerin yok olup gittiği ölü bir sanat tapınağı değil. [...] Sanat, her yerde sergilenmeli, sokaklarda, tramvaylarda, fabrikalarda, atölyelerde ve işçi evlerinde. Sanat müzeler gibi cansız tapınaklarda yoğunlaşmamalı.” der. Yine Mayakovski, Sanat Ordusunun Günlük Vazifesi adlı şiirinde “Sokaklar fırçalarımız / Meydanlar paletlerimiz” diyerek sanat ve edebiyatın her mekâna nüfuz etmesinin gerekliliği üzerinde durur.⁵²

İlk kez basında (1932) sözü edilen sosyalist realizm terimi içerik-işlev uyumu bakımından zaman zaman problem teşkil eder. “Sovyet edebiyatının ve Sovyet edebî eleştirisinin temel yöntemi olan sosyalist realizm, realitenin devrimci gelişimi içinde, sanatçıdan gerçeğe uygun ve somut bir temsil ister”.⁵³ “Sosyalist gerçekçilik”

⁵¹ Uygur, 2005, s.3

⁵² Uygur, s.4

⁵³ Uygur, s.7

terimini kullanan ilk kişi Maksim Gorki'dir. Sosyalist gerçeekçilik anlayışının temelinde tüm insanların kapitalizmin köleliğinden kurtarılması vardır.

Sovyet ideolojisi insanları kapitalizmin köleliğinden kurtarıp kendi ideolojisinin boyunduruğuna almaya çalışmaktadır. Bunun için de edebiyatı etkili bir silah olarak kullanmayı amaçlamaktadır. Aytmatov, sosyalist gerçeekçi yazarlar arasındadır ve bu konuda başı çekenlerdendir.

Sosyalist gerçeekçilik kapsamında basında ve edebiyatta kulakların tasfiyeleri, mollaların kötülükleri, din düşmanlığı, Rusçuluk propagandası, sınıf mücadelesi gibi konulara geniş yer ayrılmıştır. Bu konular duygu ve düşüncelerin önüne geçmiştir. Komünist Parti ideolojisi bu eserlerin her yerine sinmiştir.

Eserlerinden ve konuşmalarından anlaşılacağı üzere Cengiz Aytmatov da sosyal gerçeekçiliği benimsemiştir. O da diğer sosyal gerçeekçiler gibi eserlerinde kullanacağı malzemeyi gerçeek yaşamdan seçmiştir. Aytmatov 'un eserlerinde çalışan emekçi halk, halkın çektikleri, acıları, insanlar arası ilişkiler ve çatışmalar, sistem ve savaş bütün bu konular sosyal gerçeekçi bir bakış açısıyla ele alınır.

Sosyal gerçeekçi yazarlar eserlerinde hayattaki çirkinlikleri anlatmaktan kaçınmazlar. Cengiz Aytmatov'un eserlerinde de çirkinliklere yer verilir. Ama bu çirkinlikler okuyucuya sosyal gerçeekçi edebiyatın bakış açısıyla anlatılır. Yani bu çirkinlikler insanı tiksindirecek bir şekilde anlatılmaz. İnsanda acıma duyguları uyandırır. Örneğin; ölüm, savaş, açlık, yetim kalmak, dul kalmak gibi olaylar çirkin, hoş olmayan olaylardır. Ama Aytmatov'un eserlerinde bunlar ve benzeri durumlar toplumsal birer olay olarak ele alınır ve bu olaylar insanda yüce duygular uyanmasına vesile olur. Ayrıca Aytmatov'un eserlerinde kolsuz, bacaksız insanlar da vardır, ama bu insanlar fiziklerinin eksik ve çirkin yönleri ile anlatılmaz, insanı duygulandıracak bir şekilde anlatılır.

Sosyalist gerçeekçi sanatçıların düşüncelerine göre bu akımda eser vermek için sosyalist bir ülkede yaşamak gerekli değildir, kapitalist bir ülkede yaşayan sanatçılar da ezilen, emekçi sınıflardan yana olarak ve onları eserlerine konu ederek gerçeekçi bir sanat yaratabilir

Bazı yazarlar sosyalist realizm akımına uygun eserler vermek zorunda oldukları için bu anlayışta eserler yazarlar, kimileri de Sovyet sisteminin ülkelerine yerleşmesini sevinçle karşıladıkları ve devrimin heyecanında kaldıkları için isteyerek bu yönde eserler verirler.

Örneğin Türkmen bir yazar olan Berdi Kerbabayev, ülkesinin Sovyet hakimiyetine girmesinden, kolektifleştirilmelerin yapılmasından mutludur ve bunu eserlerine yansıtır. “Aygıtlı Edim (1931)”⁵⁴ adlı eserlerinde Türkmen halkının Ruslar ve Sovyet ideolojisi sayesinde kurtuluşa erdiğini, Rus komünistlerin Türkmen halkını aydınlattığını anlatır. Bu yazarları daha çoğaltabiliriz. Ancak esas konumuz bu olmadığı için bu konuyu başka bir çalışmamıza ayırıyoruz.

Sovyet yazarlarının içinde bulunduğu durumu çok güzel özetleyen Kazak yazar Aşırbek Sağayev şöyle der: “Zaman içerisinde ne kadar zor şartlarda olduğumuzu hiç düşünmedik. Şuurumuzu yetmiş yıl boyunca zehirleyen Sovyet ideolojisinin güçlü olduğunu düşündük ve Sovyet ideolojisi insanoğlunun nurlu geleceğidir deyip arzularımızı bastırdık. Ne yazık ki bu dönemde edebiyatçı ziyalılar ideolojinin dalkavukluğuna, el uşağına döndürüldüler.”⁵⁵

Görülüyor ki yazarlar Sovyet ideolojisinin uşağına dönüşmüşlerdir. Edebiyatçılar eserlerini sosyalist realizm ile kaleme almak zorundadırlar.

Sosyalist realist edebiyat ile yazılmış eserlerdeki kahramanlar her zaman olumlu yönleri ile verilirler. Eserlerde iyimserlik hakimdir. Sosyalist realist eserlerde geleceğe dönük umutlar vardır. Gelecek komünist gençlerin omuzlarında yükselecektir. Tabi ki bütün bu anlatılanlar devlet ideolojisinin güdümünde yazılır.

Cengiz Aytmatov da sözü edilen bu görüşleri ve yöntemleri benimser. Bunları eserlerine uygular. Sosyalist gerçekçi yazarların eserlerindeki kişiler olumludur. Sosyalist gerçekçiliği benimseyen bir yazar olan Aytmatov’un eserlerindeki kişiler de olumludur. Aytmatov da diğer sosyalist gerçekçiler gibi sanatıyla topluma hizmet etmeye çalışır. Cengiz Aytmatov’un eserlerinde bütün kötülöklere rağmen her zaman iyimserlik vardır, umut vardır.

1.6.3. İç Sürgün/Mankurtlaşma

Sürgün kavramı TDK Türkçe sözlükte şöyle tanımlanır: “Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse.”⁵⁶

Sürgün olma durumunu iç sürgün ve dış sürgün olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Dış sürgün; insan ya da insan topluluklarının bir yerden başka bir yere

⁵⁴ Berdi Kerbabayev, *Aygıtlı Edim (Kararlı Adım)*, (Çev: Yakup Sarıkaya), Çizgi Kitapevi, İstanbul, 2009

⁵⁵ Bahadır Gücüyeter, “İsa Yılmaz, Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti Örneğinde Edebiyat Eğitimi ve İdeoloji”, *Turkish Studies*, 7/2, Ankara, 2012, ss.1825-1834

⁵⁶<http://tdk.gov.tr/>, 2014

kovularak veya sürülerek yerleştirilmesidir. Dış sürgün isteğe bağlı ya da istek dışı olabilmektedir.

İsteğe bağlı sürgünleri; sosyal ve siyasi şartların baskısıyla kültürlerini ve kimliklerini kaybetme tehlikesiyle yüz yüze kalan toplulukların, kendi istekleri, talepleriyle bir başka yere temelli yerleştirilmesi olarak betimlemek mümkündür.⁵⁷

İstek dışı sürgünler ise devlet tarafından bir politika olarak yapılan zoraki sürgünlerdir. Bu sürgünlerin nedeni devlettir. Zoraki sürgünler devlet eliyle olur. İnsanların iradesinde değildir. İnsanlar, yaşadıkları bölgelerden devlet zoruyla başka bir bölgeye yerleştirilirler. Devlet, otoritesini kullanarak bu insanları uygun gördüğü yere yerleştirir. Bu sürgünlerde devletin baskısı ve otoritesi söz konusudur. Bu zoraki sürgünlerde yinelde devletin yürüttüğü politikaya karşı gelen, devletin ideolojisi ile uyuşmayan topluluklar sürülür. Buna en iyi örnek Sovyetler Birliği döneminde İkinci Dünya Savaşı yıllarında Orta Asya'ya sürülen Kırım Tatar Türkleri ve yine aynı yıllarda Orta Asya'ya sürülen Ahıska Türkleri olabilir.

Devletin dayattığı ideolojiyi benimsemeyen, bu ideolojinin kurallarına uymayan insanlar yaşadıkları bölgelerden sürgün edilerek cezalandırılır.

Ayrıca eğer göç etmezlerse can ve mal güvenliğinin tehlikeye gireceği çeşitli yollarla kendilerine hissettirildiğinden onlar da istemeyerek de olsa göç etmek zorunda kalırlar.⁵⁸

1985 yılından sonra Sovyetler Birliği'nin arşivlerinin açılması ile SSCB'nin birçok topluluğa, özellikle de Slav olmayan topluluklara uyguladığı sürgün politikaları gün yüzüne çıkmıştır. Bu sürgünlerden en çok etkilenen toplulukların başında da Türk toplulukları gelir.

Sürgüne uğrayan kişilerin siyasi görüşlerinden, inançlarından, milli kimliklerinden, kültürel farklılıklarından v.b. dolayı yaşadığı ülkeden çıkarılması veya aynı ülke sınırları içinde başka bir bölgeye gönderilmesi söz konusudur.

Sürgünlerin esas amacı; sürgüne uğrayanları yurdundan, ailesinden, evinden, kültüründen uzaklaştırarak onları etkisiz, desteksiz bırakmaktır. Böylece sürgün edilecek topluluklar ya da kişiler her şeyinden koparılmış, köklerinden ayrılmış, yabancılaşmış, korkmuş, cesareti kırılmış hale gelecektir.

⁵⁷ Adem Sağır, "Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş-Karadeniz Türkleri Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme", *Turkish Studies*, 6/4, Türkiye, 2011, ss.263-286

⁵⁸ Sağır, 2011, ss.263-286

Sürgünün en büyük amacı, sürülen topluluğun sürüldüğü yerde asimile olmasıdır. Göçmenler sürüldükleri yerlerde başka toplulukların içinde eriyip, asimile olacaktır. Böylece devlet, resmi politikasına karşı gelen topluluklardan kurtulmuş olacaktır.

Dış sürgünü kısaca böyle anlatabiliriz. Bizim burada esas değinmek istediğimiz mesele “iç göç” meselesidir. Biz burada “iç göç” kavramını coğrafi olarak aynı ülkenin içinde gerçekleşen göçler olarak kullanmadık. Bizim anlatmak istediğimiz, bireylerin beyinlerinin sürgüne uğraması olan “mankurtlaşma”dır. İç sürgünden kastımız; bireyin kendisine ve ait olduğu topluma, kültüre yabancılaşmasıdır. Yani mankurtlaşmasıdır.

Biz burada “iç göç” yerine “mankurtlaşma” kavramını kullanacağız. Dış sürgün üzerine anlattığımız her şey, mankurtlaşma için de geçerlidir. Aralarındaki tek fark: dış sürgün fiziki, mankurtlaşma ise psikolojiktir. Yani insanın beyninden o insana ait ne varsa sürüp çıkarmaktır, insanı kendi ruhuna yabancılaştırmaktır.

Mankurtlaşma; bireyin ya da toplumun kendi köklerine, milletine, aslına, kültürüne, kısacası bütün değerlerine yabancılaştırarak, neyi ne için yaptığını bilmeyen ve asla sorgulamayan, her şeyi olduğu gibi kabul eden, belli bir ideolojinin güdümünün dışına çıkmayan robot insanlar yetiştirmektir.

Mankurtluk hakkında ilk bilgilere Manas Destanı’nda rastlanır. Orada çocuk Manas’ın yaramazlığı ve dayanılmaz gücünden korkan Kalmaklar’ın, Onu mankurt edelim deyip, söz bağladıkları şöyle destanlaşmıştır:

Balayı tutup alalım

Başına şire takalım

Eve götürüp azap verelim

Altı boy Kalmak’ın

Ayak başını yığalım.⁵⁹

Görüldüğü gibi mankurtlaşma çok eskilerden beri uygulanagelen bir durumdur. Başkalaştırılmak istenen bireyler için uygulanan en köklü çözüm onları mankurt yapıp, öz benliklerini yok etmektir.

“Mankurt” kelimesinin esas anlamı, deve derisinin başa geçirilmesi ile ilgili bir işkence yöntemine dayanmaktadır. Bu işkence sonunda birey ya ölür ya da

⁵⁹ Samet Azap, “Kurtlar ve Mankurtlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/1, Türkiye, 2013, ss. 279-287

hafızası silinmiş bir köle haline gelir. Bu da bize tam olarak Sovyetler'in uyguladığı politikayı özetler.

Mankurt yapılmak istenen bireyin kafası kazınır ve yeni kesilmiş bir devenin derisi soğumadan, bu kanlı kafaya sarılır. Bu deve derisi güneşte kurudukça kafayı daha da sıkır. Bu da insana dayanılmaz acılar verir. Kafasına deri sarılan kişi acıdan kafasını yere sürmesin diye de boynuna kütük bağlanır. Sonra bu kişi ıssız bir yerde güneşin altında aç ve susuz, bir ağaca bağlanarak bırakılır. Bu kişi ölürse açlıktan değil acıdan ölür. Eğer ölmez; sağ kalırsa da hafızası tamamen silinir. Benliğini unuttur. Hiçbir şey hatırlamaz. Tamamen bir köle haline gelir. Bir şeyi sorgulayamaz. Kendisine ne denirse onu yapar. Efendisinin sözünden çıkmaz. O artık düşünen, sorgulayan normal bir insan değil; bir köledir. Kendisinde kendisine ait hiçbir şey kalmamıştır. Tüm geçmişi, benliği silinmiştir.

Çağımızda mankurt bireyler yapmak için deve derisi kullanmaya gerek yoktur. Mankurtlaştırma işi artık devlet politikası olarak yapılır durumdadır.

İşte Sovyetler Birliği de tam olarak bu yöntemi kullanmıştır. Bireyleri mankurtlaştırmaya çalışmıştır ve yinede de başarılı olmuştur. Bunu insanlara sezdirmeden, devlet politikası olarak uygulamıştır ve sonunda da insanları devletin yaptığı her şeyi normal gören, asla sorgulamayan, geçmişini unutmuş, başkalaşmış, kendi öz değerlerine yabancı, tek tip robotlar haline getirmiştir.

Komünist rejim, özellikle Rus olmayan yani kendinden olmayan milletleri mankurt yapmak için, bir ülke halkının tamamını Orta Asya'ya, Sibiryaya sürmekten çekinmemiştir. İnsanlar korkularından rejimin ideolojisine ters düşecek şeylerin adlarını bile anmaya cesaret edemez olmuşlardır. Rejimin dikte ettiği şekilde düşünmek ve yaşamak zorunda kalmışlardır. Böylece git gide asimile olmuş, ötekileşmiş, sonunda da mankurtlaşmışlardır.

Mankurtlaşmış insanlar için Sovyetler Birliği'nin çıkarları her şeyden önceliklidir, üstündür. İnsanlar rejime hizmet etmeye mecbur bırakılırlar. Zaten bir süre sonra da onlar için her şey "normalleşir". Devletin her yaptığı normal gelmeye başlar. Cengiz Aytmatov'un "Cengiz Han'a Küsen Bulut" adlı eserinde geçen şu cümleler mankurtlaşmış bir insanın nasıl düşündüğüne dair güzel bir örnektir:

“Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner. Sönen, yanmayan bir sobanın hiçbir faydası yoktur. Ama öte yandan bu insanlar devlet olmadan yaşayamazlar. Sobayı tutuşturan ve yakan onlardır.”⁶⁰

Eserin mankurtlaşmış kahramanı “Tansıkbayev”’in sözleridir bunlar ve dönemin anlayışını bize gösterir. Tansıkbayev; kendi özüne, kültürüne, insanlarına yabancılaşmış, ötekileşmiş, insanları rejimin devamı için bir meta olarak gören ve çıkarları uğruna yapamayacağı şey olmayan, sistemin üretimi “yeni tip Sovyet insanı” yani mankurttur.

Sovyet rejimi insanları mankurt yapabilmek için onların bütün değerleri ile oynamıştır. Bu değerlerin başında da insanların dileri ve dinleri gelir. Komünist rejim “Tanrı” kavramını reddetmektedir ve mankurtlaştırdığı bireylerin kafasından da bu kavramı silmeye uğraşmıştır. Cengiz Aytmatov’un “Cengiz Han’a Küsen Bulut” adlı eserinde, bir Kazak gencinin ağzından dökülen sözler bunu çok iyi özetler:

“Ben hiçbir zaman Tanrı’ya inanmadım. Bir komsomolda büyüdüm ben. Bükülmeyen katı bir bolşeviğim yani. Ve böyle olmaktan gurur duyuyorum. Benim için “Tanrı” kelimesi boş bir sözcüktür, anlamsızdır yani. Herkes biliyor. Sovyet okullarındaki bütün öğrenciler biliyorlar ki Allah yoktur. Ama ben başka bir şey söyleyeceğim. Yeryüzünde bir Tanrı’nın olduğunu söyleyeceğim. Yoo, hayır, gülmeyin! Bir dakika dostlarım, bir dakika! Nasıl bakıyorsunuz öyle... Beni böyle mi anlıyorsunuz yani! Tanrı’ya inanmıyorum ben. Ama ben, devrimden önce çalışan kitlelerin icat ettiği Tanrı’dan söz etmeyeceğim ki! Hayır, o değil! Bizim Tanrımız iktidarı elinde tutanlardır.”⁶¹

Görüldüğü gibi bu Kazak Türkü genç öz benliğinden uzaklaşarak, tam bir mankurt olmuştur. Tanrı olarak iktidar sahiplerini görmektedir. Yani Komünist Parti yöneticilerini.

İnsanlar üzerinde çok büyük baskılar kurulmuştur. Toplumu itaatkar, sorgulamayan bireyler haline getirmek için onlara büyük korkular verilmiştir. Özellikle Stalin döneminde halkın üzerindeki bu korku politikası daha da abartılmıştır. İnsanlar birbirlerini ihbar eden hale gelmişlerdir. Korku yüzünden kendi değerlerine yabancılaşmışlardır ve git gide mankurtlaşmışlardır.

Komünist rejim insanları mankurt yapabilmek için onların dilleri ile de oynamıştır. Şu anda Türkiye Türkçesi dışında kalan lehçelerin büyük çoğunluğu Sovyetler tarafından bilinçli şekilde, yapay olarak oluşturulmuştur. Böylece aynı ırktan olan insanların birbirlerine yabancılaşmaları amaçlanmıştır.

⁶⁰ Aytmatov, *Cengiz Han’a Küsen Bulut*, (Çev: Refik Özdek), Ötüken yay., İstanbul, 2000, s.11

⁶¹ Aytmatov, s.14

Rusya, tüm bu insanı insan yapan değerleri yıkmak ve onları mankurtlaştırarak kendisine benzetmek; yani Ruslaştırmak ve Hıristiyanlaştırmak için kimlik yaratmanın en etkili ve en kalıcı faktörü olan dile yönelmiştir.⁶²

Bu politikalar yalnızca Sovyet Rusya dönemine ait değildir. Çarlık Rusya zamanında da mankurtlaştırma politikası yürütülmekteydi.

Türkistan'ın Ruslar tarafından işgaliyle birlikte devlet adına bölgeye akademisyenler, subaylar, öğretmenler ve seyyahlar gönderilmeye başlanır. Türk boylarının tarihi, coğrafyası, folkloru hakkında araştırmalar ve denemeler yapan bu kişiler, elde ettikleri bu neticeleri rapor haline getirerek Rus hükümetine iletirler ve böylece bölgede Rus hakimiyetinin pekiştirilmesi temine çalışılır.⁶³

Çarlık Rusya zamanında Rus olmayan toplulukların dilleri, dinleri ve kültürleri ile oynayarak onları ötekileştirmeye çalışan en ünlü isim İlminski'dir. Çarlık Rusya'da Rus olmayan halkların Ruslaştırılmasını sağlamaya çalışan bir sistem kurulmaktaydı ve bu sistemin kurucusu da İlminski idi. İlminski aslında bir Türkolog'dur, o ve öğrencileri ve Rus olmayan toplulukları özellikle de Türk topluluklarını Hıristiyanlaştırıp, Ruslaştırıp, mankurtlaştırmaya çalışır. İlminski bu mankurtlaştırma işine halkların dilini bozmaya çalışarak başlar. İlminski'nin ve Çarlık Rusya'nın, daha sonrasında ise Sovyet Rusya'nın yapmaya çalıştığı şey her Türk şivesini birer yazı dili haline getirerek bu Türk topluluklarını birbirinden uzaklaştırmadır.

İlminski'ye Çarlık Rusya yönetimi tarafından İdil, Sibir ve Ural bölgesindeki halkları Hıristiyanlaştırma ve dolayısıyla Ruslaştırma görevi verilmiştir. Zaten Çarlık Rusya'nın eğitim ve kültür alanındaki politikaları, hakimiyeti altındaki bütün halkları Ruslaştırma yani onları öz benliklerinden, öz kültürlerinden sürerek birer mankurt yaratma amacına dayanıyordu. Görülüyor ki Çarlık Rusya zamanında başlayan Ruslaştırma işi Sovyet Rusya zamanında da artarak devam etmiştir. Tek değişen şey ülkenin adı olmuştur. Yürütülen siyaset aynıdır.

Bunu açıkça dile getirmekten de çekinmiyorlardı. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Tolstoy 1870 yılında şöyle yazmıştır: “Ülkemizde yaşayan geri kalmış

⁶² Süleyman Kaan Yalçın, “Rusya’da Yaşayan Türkler’in Konuşma Dillerinin Yazı Diline Döndürülme Süreci ve Ötekileştirme Ekseninde İzlenen Dil Politikaları”, *Turkish Studies*, 2008, ss.1938-1951

⁶³ Mehmet Çeribaş, “Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan’da Folklor Çalışmalarında İdeolojik Yaklaşımlar: Er Soltonoy Destanı Örneği”, *Turkish Studies*, 7/1, 2012, ss.753-780

halkları eğitmekteki esas gaye, onların muhakkak Ruslaştırılması olmalıdır. Böylece onlar, Rus halkıyla karışıp, eriyip gideceklerdir.”⁶⁴

Görüldüğü üzere; Çarlık Rusya ile Sovyet Rusya arasında, Rus olmayan toplulukları başkalaştırmak, asimile etmek, mankurtlaştırmak siyaseti bakımından hiçbir anlayış farkı yoktur.

Sovyet Rusya, ideolojisini benimsetmek için okulları çok etkili kullanmıştır. Bu okullardan çıkan bireylerin büyük bir çoğunluğu kendi diline, kendi dinine değer vermeyen, Rus dili ve kültürünü üstün gören, sistemi sorgulamayan, yabancılaşmış, devlet ideolojisine hizmet etme arzusu duyan mankurtlar haline gelmişlerdir. Rusça, bu insanların ana dilinin yerini almıştır.

Bu tip rejimleri ayakta tutan da bu mankurtlaştırma yani idareleri altındaki insanların hatıralarını, belleklerini yok etmektir. İdeolojik yönetimler yönettikleri halkların düşünce yapılarını, yaşam tarzlarını değiştirmeyi ve tek tip düşünen insanlar yaratmayı amaç edinirler.

Devletin egemen ideolojik aygıtı okuldur. Bu aygıt tüm toplumsal sınıfların çocuklarını ana okulundan başlayarak yeni ya da eski yöntemlerle, yıllar boyunca, egemen ideolojiyle kaplanmış becerileri ya da sadece katıksız egemen ideolojiyi çocukların kafasına yerleştirir.⁶⁵

Anlaşılabacağı üzere Sovyet ideolojisi insanın yakasına daha doğar doğmaz yapışır. Kurduğu korku ve baskılarla bireyi rejimin ideolojisinden kaçamaz hale getirir. Bu yönde yetiştirir, eğitim verir. Tek tip “sovyet insanı” yetiştirmeyi yani mankurtlar yetiştirmeyi amaçlar.

Sovyet ideolojisi yaptığı her uygulamada Rusların üstün olduğunu insanların zihinlerine yerleştirir. Rusların kölesi haline getirir ve böylece yönetimindeki halkları Ruslara hizmet eden, Rusların üstün olduğunu koşulsuz şartsız kabul eden mankurt köleler haline getirir. Sovyet rejimi mankurt yapmayı başaramadığı insanları ortadan kaldırmıştır. Özellikle Stalin döneminde akıl ve mantık sahibi, öz benliğini yitirmeyen insanlara kıyım yapılmıştır.

Halkın bağrından çıkmış ve halka gerçekleri anlatmaya uğraşan, mankurt yapılamayan aydınlar yok edilmişlerdir. Hatta adları bile silinmeye çalışılmıştır. Ders kitaplarında bu halk aydınlarına yer verilmemiştir. Verilse de kötülenerek

⁶⁴Ekrem Ayan, “İbiray Altınşarin ve Nikolay İvanoviç İlminski’nin Kazak Eğitim Sistemine Etkileri”, *Turkish Studies*, 3/7, 2008, ss.125-135

⁶⁵ Gücüyeter, Yılmaz, 2012, ss.1825-1834

anlatılmışlardır. Sovyet ideolojisine ters düşen fikirleri olan yazarlar “halk düşmanı” ilan edilerek aniden ve sessizce ortadan kaldırılır. Çoğundan bir daha haber alınamaz. Bu yazarlar rejime ters düşüp mankurtlaşmadığı için ortadan kaldırılmıştır. Bu tarz olayların ütopik bir şekilde anlatımını George Orwell’in “1984”⁶⁶ adlı eserinde görebiliriz.

Özbek yazar Abdullah Kadiri “Ötken Künler”⁶⁷ romanında rejim aleyhtarlığı yaptığı için öldürülür. Kazak yazarlardan Beyimbet Maylin, Saken Seyfullin, Eljas Bekenov, Mir Jakıb Dulatuli gibi isimler de aynı sonu yaşarlar. Bu isimleri daha da çoğaltmak mümkündür.

Sovyetlerin, Tatarların alfabelerini değiştirip Rus alfabesi kullanımını zorunlu kılması hakkında şu sözleri söyleyen Tatar alim Ebrar Kerimullin’in sözleri dikkate şayandır: “Bizim sadece Moskova’nın işaret ettiğinin yapmaya alışmış uslu “liderlerimiz”, Tatar mankurtlarının da desteğine de dayanarak bu işin bir şekilde üstünü örtüp gömdüler.”⁶⁸ Ebrar Kerimullin, bu sözleriyle Tatarlar arasındaki mankurtları ve devletin bu mankurtlar aracılığıyla nasıl amacına ulaştığına işaret eder.

“Mankurt” kavramını edebiyat literatürüne sokan Cengiz Aytamatov’dur. Yazar “Gün Olur Asra Bedel” adlı romanında mankurtlaştırmaya değinmiştir. Nayman Ana’nın oğlunun nasıl mankurt yapıldığını ve bu oğlanın öz annesini bile öldürdüğünü anlatmıştır. Kafasına deve derisi geçirilip mankurtlaştırılan genç, öz annesini bile tanımamıştır. Efendisinin isteği ile öz annesini öldürmüştür.

Ramazan KORKMAZ’ın şu tespiti “mankurt” meselesini çok iyi açıklar: *“Deneyimsel belleğin tahrip edildiği sosyal ortamlarda birey ontolojik güvenlik referanslarını yitirdiğinden kendini yalıtımsız, huzursuz bir biçimde duyumsar ve ideolojiler için istismara açık bir alan oluşturur. Daima totaliter ve şiddet öğeleri içeren ideolojiler bu yalıtık ve güvensiz bireylere kendi dogmalarını kısa bir zamanda enjekte ederek, kendine kesin inançlı ‘mankurt havariler’ kazanmış olur. Andrey Kriltsov, Tansıkbayev, Sabitcan, Bazarbey, Abakir, Orozkul, Ordok vb. kişiler bu tarzda kendisini tahrip eden gücün kimliğine dönüşmüş tiplerdir.”*⁶⁹

Sonuç olarak mankurtlaşmış insanlar hakkında şunları söyleyebiliriz: Mankurtlaşmış kişiler aslını unutarak efendisinin sözünden çıkmayan, başkalaşmış insanlardır. Mankurtlar neyi ne için yaptığını bilmeyen bunu bilmeye de gerek

⁶⁶ George Orwell, *1984*, (Çev: Celal Üster), Can yay., İstanbul, 2014

⁶⁷ Abdullah Kadiri, *Ötken Künler*, (Çev: D. Ahsen Batur), İleri yay., 2014

⁶⁸ Erdal Şahin, “Stalin Dönemi Siyasetinin Kazan Tatar Türkleri Kültürüne Etkileri”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed:Emine Gürsoy Naskali, Liasian Şahin), Kaknüs yay., İstanbul, 2007, ss.233-244

⁶⁹ Azap, 2013, ss.279-287

duymayan, her şeyi normal karşılayan, asla sorgulamayan, rejimin ideolojisinin kölesi olmuş bireyler haline dönmüşlerdir. Ayrıca özgürlükleri tamamen elinden alınmış kendi kültürüne, milletine, diline, dinine yabancılaşmış, belleği kökünden kazınmış kısacası insanı insan yapan değerlerinden uzaklaştırılmışlardır.

1.7. Cengiz Dağcı

Cengiz Dağcı, 9 Mart 1919 tarihinde Gurzuf'ta doğmuştur. Babası Emir Hüseyin Dağcı, annesi ise Gurzuf'ta Emir Salih Bey'in kızı Fatma Hanım'dır. Babası Gurzuf'ta berberlik yaparken, annesi ile tanışıp evlenmiştir.⁷⁰ Dağcı Gurzuf'ta doğmuştur ancak ailesi onun doğumundan kısa bir süre sonra Kızıltaş'a taşınır. Babası berberliğin yanında çiftçilikle de uğraşır. Daha sonra ise belediyede işe başlar.

Cengiz Dağcı'nın babası din düşmanı değilse de kendi milletinin geri kalmış olmasının nedenini "Müslümanlık"ta bulan bir insandır. Dağcı bunu şu cümlelerle anlatır: ... Din düşmanı değilse de, ulusun komşu uluslara kıyasla geride kalmışlığının, modern hayata ayak uyduramayışının başlıca sebebinin Müslümanlıkta bulunduğunu ve bu yüzden Gurzuf din adamlarının öfkelerini kendi üzerine çekmek pahasına Ramazan ayı içinde sigarasını tütüre tütüre o caminin kapısı önünden geçtiğini annemden öğrenmişim yıllar sonra.⁷¹

Cengiz Dağcı'nın hayatında Gurzuf ve Kızıltaş'ın büyük bir yeri vardır. Yazar, Kırım'dan uzaktayken bile Kızıltaş ve Gurzuf'un hayaliyle yaşar. Eserlerinin her yerinde Cengiz Dağcı'nın içinde büyüdüğü bu mekanların izleri vardır. Cengiz Dağcı için evi ve yöresi onun dünyasıdır. Dağcı'nın ruhu evlerinin balkonundan her gün gördüğü Gurzuf ve Kızıltaş kıyılarının güzelliğinden beslenmiştir. Cengiz Dağcı, çocukluğunun geçtiği topraklara çok bağlıdır. Hatta bu topraklardan koptuğu taktirde kendisi için hayatın bir anlamının kalmayacağına inanır.

Dağcı iyi bir yurtseverdir. Bunu açıkça söyler. Hatıralarını anlattığı *Yansılar*'da da "evet, ben bir yurtseverim. Benim yurtseverliğim Gurzuf'la başlar, Gurzuf'la biter. Hoş, biraz fazla belki. Ama çok fazla değil. Çok çok Kızıltaş'a, Ayı Dağı'na, Soğuksu kıyılarına, Adalar'a dek uzar. Ordan da ötesi coğrafya, tarih, yolculuk...ve yurt hasreti..."⁷² diyerek bunu dile getirir.

⁷⁰ İsa Kocakaplan, *Kırım'dan Londra'ya Cengiz Dağcı*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1998, s.21

⁷¹ Cengiz Dağcı, *Yansılar I*, Ötüken yay. İstanbul, 1994, s.20

⁷² Dağcı, s.39

Cengiz Dağcı'nın evinin çevresi onun her şeyidir. Asla oradan, o topraklardan kopmak istemez. Dağcı o topraklardan koptuğu taktirde yaşamın kendisi için anlamsız kalacağını düşünür. Yazarın çocukluk günleri bu çevrenin insanlarıyla ve hayatında çok önemli bir yer tutan "ilk aşkım" dediği komşu Kazanski'nin kızı Sevgil ile birlikte geçer. Dağcı şöyle der: "...Bana en yakın, en büyük ve en güçlü insan Gurzufu kunduracı Halil, terzi Hasan, tütüncü Bekir... ve çocukluğumda Kızıлтаş mezarlığının duvarı dibinde kendisiyle hastabakıcı oynadığım komşu Kazanski'nin kızı Sevgil'dir."⁷³

Cengiz Dağcı, bir yazarın eserlerinde tabiatın önemli bir yeri olduğunu savunur ve tabiatı eserlerinde sıkça kullanır. Gurzuf ve Kızıлтаş onun ruhuna işlemiştir. Eserlerinin neredeyse tamamında Gurzuf ve Kızıлтаş vardır. Yazar hayallerinde dahi oralardadır, oraların insanlarıdır.

Cengiz Dağcı'nın edebiyat ile tanışması amcası sayesinde olur. Dağcı'nın babası ve amcaları 1923-1924 yılları arasında "Topkayacılar Şirketi" adıyla bir şirket kurmuşlardır. Dağcı edebiyat ile işte bu toplantılar sayesinde tanışır. Çünkü bu şirketin işlerini görüşmek üzere Dağcı ailesinin bütün üyeleri bir araya toplanırlardı. Cengiz Dağcı bu yıllarda 4-5 yaşlarındadır. Dağcı, bu aile toplantıları sırasında Seyit Ömer Dağcı amcasının okuduğu kitapları dikkatle dinler.

Dağcı bu toplantıların olacağı günleri hevesle bekler. Çünkü o günlerde edebiyat düşkünü Seyit Ömer amcası da gelecek ve diğer amcaları Topkaya Şirketi'nin sorunları üzerine tartışırken, Seyit Ömer amcası başka bir odada Dağcı ve amca kızlarına Ömer Seyfettin hikayeleri okuyacaktır. Seyit Ömer amcası bu hikayeleri okurken, Cengiz Dağcı adeta büyülenir, hayal dünyasına dalar. Hayal iklimlerinde gezinir. Ama ona göre bu dünya hayal değil gerçek ve mükemmel bir dünyadır.

Cengiz Dağcı'nın babası ve amcaları bu şirketi Lenin'in Yeni Ekonomik Politikası'ndan (YEP) faydalanarak kurmuşlardır. Bu yıllarda ailenin ekonomik durumu iyileşmiştir. YEP yılları sadece Dağcı ailesi için değil tüm Kırım halkı ve SSCB halkı için kısa da olsa olumlu ekonomik gelişmelerin olduğu yıllardır. Cengiz Dağcı bu yıllara Yansılar'da sık sık değinir. Kolhoz sistemi kurulana dek devam eden YEP devri Kırımlılar ve Sovyet Rusya'da yaşayan diğer halklar için olumlu bir devir olmuştur. Cengiz Dağcı "Yansılar" da, köylerin bu dönemde şaşılacak bir hızla

⁷³ Dağcı, s.40

kalkındığından, sulama ve tarım işlerinin ilerlediğinden, hatta elektrikleşme işlerine girildiğinden, köylülerin kendi güçleri ile okullar, hastaneler, kooperatifler kurduğundan bahseder.

Ancak; Cengiz Dağcı'nın bu cümlelerle anlattığı YEP günleri fazla uzun sürmez. Çünkü yönetime Stalin geçer ve Lenin'in YEP politikasını kaldırarak kolhoz sistemini kurar. 1928'de YEP döneminde izin verilen özel teşebbüsler tamamen yasaklanır. Halkın toprağı, evi, hayvanı elinden zorla alınarak kolhozun malı sayılır. YEP'in kaldırıldığı yıllarda bir Ruslaştırma politikası başlatılır. Biz Dağcı'nın eserlerinde bu günlerin izlerini çok sık görebiliriz.

*Sovyetler Birliği'nde YEP politikası bitirilip, kolhoz sistemine geçilince diğer özel teşebbüsler gibi Cengiz Dağcı'nın babası ve amcalarının kurmuş olduğu "Topkayalar Şirketi" de kapatılır. Bu dönemde özel hiçbir kuruluşa izin verilmez. Şirketin kurucuları ve ortakları sürülürler. Cengiz Dağcı bu günleri şöyle anlatır: "...Oysa tatlı ve ferah denecek bir yanı yok çocukluğumun YEP yıllarını kapsayan kısa zamandan sonra Kırım'da kolhoz sistemi kurulunca binlerce insan (babam da dahil) tutuklanıp Kırım'ın dışına sürüldü, Kızıлтаş ve Gurzuf yarı yarıya boşaldı ve geride kalan aileler için ata mirası toprakları üstünde sert, acımasız bir hayat başladı. Aydın insanlarımız milletin kaderi üstüne düşünceleri, komşu toplumlara kıyasla toplumumuzun geride kalmışlığının sebeplerini aramaları şöyle dursun, yalnızca yaşamak, yalnızca ayakta kalabilmek başlı başına bir mesele oldu."*⁷⁴

Cengiz Dağcı SSCB'nin bu ekonomik politikalarının insanları nasıl etkilediğini eserlerinde anlatmaktadır. Bu yılların etkileri yazarın eserlerinde yerini bulur. Yazarımız kolhozun kurulmasıyla halkın yaşamının nasıl değiştiğini şu cümlelerle anlatır: "1931-1932 yılında kuruldu kolhoz rejimi Kızıлтаş'ta. Kızıлтаşlı onurunu, toprak sevgisini bir kenara itti ve hayatta kalabilmesi için, ailesinin açlıktan ölmemesi için, maaşsız, ayda birkaç kilo unun karşılığında bir işçi olarak çalıştı kendi toprağında. En ufak bir tepki gösteren, rejime karşı söz söyleyen kimseler, özellikle kolhozlaşmanın ilk yılında Kızıлтаş'tan çıkarılıyor ve bir daha da Kızıлтаş'ta görünmüyorlardı."⁷⁵

Bu yıllarda Cengiz Dağcı'nın babası Emir Hüseyin Dağcı da tutuklanır ve bilinmeyen bir yere götürülür. Dağcı bir süre sonra babası Emir Hüseyin'in Akmescit hapishanesinde olduğunu öğrenir. Cengiz Dağcı'nın babası bir müddet sonra serbest bırakılır. Dağcı babasının ne için tutuklandığını daha sonraları öğrenir.

Dağcı'nın babası Kızıлтаş'ta kolhoz sistemi kurulduğu yıl tutuklanmıştır, Bu tutuklanmanın nedenini ne Dağcı ailesi ne de Emir Hüseyin'in kendisi bilmiyordur.

⁷⁴ Dağcı, s.21

⁷⁵ Kocakaplan, 1998, s.23

Bu tutuklamalar Cengiz Dağcı'nın babası ile sınırlı değildir. O yıl Kızıлтаş yarı yarıya boşaltılmıştır. Diğer insanlar da neden tutuklandıklarını ya da neden sürüldüklerini bilmemektedirler. Daha sonraları, Cengiz Dağcı babasının, kendi bağı içinde diz çökerek ve ağlayarak toprağı ve asmaları öptüğü için tutuklandığını annesinden öğrenmiştir. Cengiz Dağcı'nın babası Emir Hüseyin Dağcı birkaç ay sonra hapishaneden değişmiş bir insan olarak çıkmıştır ve bir daha asla Kızıлтаş'a dönmeyi göze alamamıştır.

Emir Hüseyin Dağcı hapishaneden çıkınca Akmescit'te bir barakaya yerleşir. Emir Hüseyin Dağcı bir süre sonra oğlu Cengiz Dağcı'yı da yanına çağırır ve beraber yaşamaya başlarlar. Daha sonra ailenin geri kalan kısmı da yanlarına gelir ve hep beraber o barakada yaşamaya başlarlar. Bu yıllarda SSCB'de büyük bir açlık vardır. Daha önce Sovyetler Birliği'nin ekonomik tarihinde belirttiğimiz gibi kolhoz sistemi düşünüldüğü gibi başarılı olamamıştır ve ülke büyük bir açlığın içine düşmüştür. Hatta, Cengiz Dağcı sokaklarda kedi ve köpek kalmadığını çünkü açlık ve kıtlıktan insanlar tarafından bu hayvanların bile yendiğini söyler.

Cengiz Dağcı'nın şahsiyetinin şekillenmesinde yaşadığı bu bütün sıkıntıların, trajedilerin etkisi vardır. Dağcı kendisinin ve halkının çektiği acıları asla unutmaz ve bunu eserlerine yansıtır.

Dağcı'nın babası bir süre sonra belediyede işe girer. Bu yıllarda Cengiz Dağcı ortaokula başlamıştır. Bu yıllar Cengiz Dağcı'nın edebi eser vermeye başladığı yıllardır. Türk ve Rus şairlerin eserlerini okuyarak kendini geliştirir.

Okuldaki edebiyat öğretmeni AKİMOV'nun yönlendirmesi ile 1936 yılında Gençlik Mecmuası'nda "Kış" ve "Kart-anay ve Eçkisi" isimli şiirleri çıkar. Kırım Hanlarının oturduğu Hansarayı'ni ziyaret eder. Saray ölüdür. Dağcı bu ölümün nasıl olduğunu sorgulayan "Söyleyin Duvarlar" şiirini yazar. Şiir edebiyat mecmuasında çıkar. Ama kendi yazdığından son derece farklı olarak. Derginin redaktörü Şamil Aladin rejime ters düşen yönlerini çıkarıp değiştirerek, Dağcı'yı muhtemel bir tutuklamadan kurtarmıştır. Yine aynı yıl Edebiyat Mecmuası'nda "Sevdiğim Yalta" isimli şiiri yayımlanır.⁷⁶

Görüldüğü gibi Cengiz Dağcı edebiyat dünyasına şiir yazarak adım atar. Yazar, "içindeki boşluğu şiirle doldurmaya çalıştığını" hatıralarında sık sık dile getirir.

Dağcı bu yıllarda Sivastopol'da bulunan "Köyevi" adlı lokantada çalışmaya başlar. Cengiz Dağcı bu işe nasıl başladığını Yansılar'da şöyle anlatır: "Ben gerçekten problemler yaratan çekilmez bir evlat mıydım? Sanmıyorum. Ama annem

⁷⁶ Kocakaplan, 1998, s.27

başka türlü düşünüyordu; gizlice babamla konuştu, babam da tanıdığı başka kimselerle konuştu ve okul yılı sona erince, Sivastopol caddesinde “Köyevi Lokantası”na hizmete verdiler beni. Ama niçin? Nasıl bir amaçla? Ne yapacaktım orda?”

Görüldüğü gibi Dağcı işe verildiğini öğrenince yaramaz bir çocuk olup olmadığından şüpheleniyor. İşe verildiği yerde ne yapacağını bilmediğinden üzerine sorumluluk bindiğini hissediyor ve şöyle devam ediyor:

“Hem seviniyor, hem de büyük bir sorumluluk duyuyordum. Sonradan anladım: sandığım kadar ne sorumlu, ne de çapraşıkmiş meğer mesele- önce öğrencidir diye babamın ricası üzerine konuşmak istememişler. Babam yalvarmış, yakarmış; yapacağım işin karşılığında para istemediğini, yalnızca, okulların yazlık tatil süresi boyunca sokaklarda başıboş dolanmamı önlemek için kendilerine başvurduğunu açıklayınca, “Köyevi” yönetmeni, “peki, arabacıya yardım eder; arada avluyu, mutfağı süpürür, yemekte veririz kendisine”, demiş ve babamın isteğine razı olmuş.”⁷⁷

Ama Cengiz Dağcı’nın buradaki çalışma hayatı fazla sürmez ve ertesi gün işten çıkarılır. Çünkü çöpleri karıştıran çocuklara, mutfaktaki köfteleri vermiştir.

Cengiz Dağcı, 1938’de ortaokuldan mezun olur ve aynı yıl içinde Pedagoji Enstitüsü’nün Tarih bölümüne girer. Dağcı neden bu bölüme girdiğinin cevabını kendisi de net olarak bilemez ve bu tercihini Yansılar’da şöyle anlatır:

“Ortaokuldan sonra Kırım Pedagoji Enstitüsü’nün Tarih Fakültesi’ne girdim. Niçin tarih? Ortaokul mezunu gençlerin çoğu Enstitü’nün Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Fakültesi’ne, bazıları da Simferepol Tıp Enstitüsü’ne giderlerdi. Ben tarih fakültesini seçtim. Evet, niçin tarih? Şiirin bir düşünce alanı olmadığına inandığım için mi? Şiirlerim sıksa, renksiz, bayağı olduğu için mi? Okuduğum şairlerin sanat düzeyine hiçbir zaman yükselemeyeceğim, yükselebilmem için şairce bilgi be sezgilerden yoksun olduğum için mi? Bu ya da bunların tümü. Üstelik şair CAVTÖBELİ’nin şair canımı yakıcı o Cengiz, sen şiir yazma, roman yaz, sözlerini de tam o sırada duymamış mıydım?”⁷⁸

Cengiz Dağcı 1938 yılında tarih bölümüne girer. Buradaki eğitimi iki yıl sürecektir. Çünkü Dağcı 1940 yılında askere çağrılacaktır.

Dağcı bu yıldan itibaren yaz tatillerini amcasının kızı Zemine Dağcı’nın yanında geçirir. Zemine Dağcı ünlü bir doktordur. Cengiz Dağcı, Zemine Dağcı’nın kütüphanesinden faydalandığını ve kendisini etkileyen bir çok yazarın eserleriyle bu kütüphanede karşılaştığını söyler. Cengiz Dağcı, Zemine Dağcı ile son olarak 1940 yılında Akmesit istasyonunda görüşür. Daha sonra Zemine Dağcı albay olarak askere alınır.

⁷⁷ Cengiz Dağcı, *Yansılar3*, Ötüken Yay., İstanbul, 1991, s.47

⁷⁸ Dağcı, *Yansılar 2*, Ötüken yay, İstanbul, 1997, s.85

Bu yıllarda Dağcı'yı etkileyen diğer bir kişi de, amcasının kızı Aslıhan Dağcı'nın eşi Prof.Dr. Ziyaeddin Cavtöbeli'dir. Cavtöbeli, Kırım Pedagoji Enstitüsü'nde görevlidir; ama aynı zamanda da bir şairdir. Cengiz Dağcı yazdığı şiirleri ve ilk romanım diye adlandırdığı “Yangın” adlı hihayesini Cavtöbeli'ye gösterir ve onun yorumunu ister. Cavtöbeli, Cengiz Dağcı'ya “sen şiir yazma Cengiz, roman yaz” der. “Yansılar”da yazdıklarından, bu cevabın Cengiz Dağcı'yı ne kadar incittiğini görebiliriz

Cengiz Dağcı, romana nasıl ve ne için başladığını bilmediğini dile getirir. Dağcı'ya göre; kendisi romanı değil, roman Cengiz Dağcı'yı arayıp bulmuştur. Aynı zamanda Cavtöbeli'nin, sözlerini de unutmaz. Yazar bu durumu “Yansılar”da sık sık dile getirir.

Yazar, 1939 yılında ülkedeki yazarlar birliğinin yıllık değerlendirme toplantısına katılır. Kürsüde Kemal A. vardır. Dağcı birden kendi adını duyar. Kemal A., Dağcı'dan bahsetmeye başlar. Dağcı bu olayı şöyle anlatmaktadır: “...İsmimi duyacağıma ihtimal vermiyordum. Ama duydum. Duyunca da buz kesildim: Cengiz Dağcı, edebiyat alanında yeni bir isim. Aynı zamanda Pedagoji Enstitüsü'nün tarih fakültesi öğrencisi. İlk manzumeleri “Gençlik” dergisinde çıktı. Şimdi de “Edebiyat Mecmuası'nda basılıyor. Hemen söylemeliyim, şiirlerini beğenmedim, beğenemedim. Önemli olan şairin sanat yeteneği değil bence, şiirlerinin yinel karakteri. Bu genç şair bizden uzak, bize yabancı; sosyalizmi kuran Sovyet insanıyla ilgisiz, Sovyet gerçeklerinden habersiz; ıssız dağlarda dolanıyor, sisler içinde uyuyan Yalta'nın mutsuzluğundan yakınıyor şiirlerinde. En önemlisi de mutlu Sovyet insanların yanında kendisine yer bulamayan genç şair Pedagoji Enstitüsü'nden mezun olup çıkınca Sovyet okullarında öğretmen olarak, Sovyet çocuklarını okutacak.”⁷⁹

Dağcı bu sözleri duyunca büyük bir umutsuzluğa düşer. Ancak yanına gelen, Şair Eşref Şemi-zade, daha genç olduğunu söyleyerek onu teselli eder. Dağcı bu şairin tesellisiyle biraz toparlanır ve şiir tercümelemleri yapar.

Cengiz Dağcı 1940 yılında askere alınır.⁸⁰ Ancak Dağcı askere gitmek istememektedir. Ama gitmeye mecburdur. Yoksa bu, Sovyet makamlarınca itaatsizlik olarak algılanıp başına felaketler gelebilirdi.

Dağcı'yı askerliğin ilk günlerinde subay okuluna alınır. Burada tank eğitimi görür. Cengiz Dağcı 1941 yılında Ukrayna'daki çarpışmalar sırasında Alman ordusuna esir düşer. Cengiz Dağcı, esir düştükten sonra Kirovograd esir kampına nakledilir. Oradan da Uman esir kampına götürülür. Dağcı'nın eserlerinde bu kamplardaki duru yerini bulur. Kaldıkları barakalarda ölüm kol gezmektedir. Dağcı

⁷⁹ Dağcı, *Yansılar1*, 1994, s.28

⁸⁰ Abdulvahap Kara, *Gamalı Haç ile Kırmızı Yıldız Arasında Bir Yazar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.13

açlıktan kıpırdayamadıklarını bazen yanlarında yatanın ölü olup olmadığını ancak ceset çürümeye başlayınca anladıklarını, esirlerin çok zor şartlar altında yaşamaya çalıştıklarını eserlerinde dile getirir.

Cengiz Dağcı, Şubat ayının bir günü Alman Çavuş Schultz tarafından hizmet eri olarak seçilir.⁸¹ Çavuş, Dağcı'nın Almanca bildiğini anlayınca şaşırır. Ama bu durum Dağcı'nın değerini arttırır. Dağcı daha sonra Legionova kampına getirilir. Burada Türkistan Lejyonu eğitiliyordu. Dağcı'ya burada Alman üniforması giydirirler. Cengiz Dağcı bu üniformayla vücudunun kirlendiğini hisseder. Dağcı burada subaylık eğitimi alır. Alman ordusu burada eğittiği Türkistan lejyonunu Sovyetler'e karşı kullanmayı planlamaktadır. Ancak Alman ordusu yenilir. Dağcı Varşova'dan Berlin'e gider. Savaş bitmiştir. Dağcı artık bir mültecidir ve gidecek bir yeri yoktur.

Dağcı Varşova'dayken Regina adlı bir bayan ile tanışır. Dağcı Berlin'e gittikten sonra Regina da Berlin'e gider. Cengiz Dağcı ile Regina 1945 yılında evlenirler. Arzu adını verdikleri bir kızları olur. Daha sonra mülteci olarak İngiltere'ye geçerler. Geldikleri bu yeni ülkede artık özgürdüler.

Dağcı, İngiltere'de geçimini sağlamak için lokantalarda çalışır ve bir süre sonra kendine ait bir lokanta açar. Burada eşiyle beraber çalışırlar. Cengiz Dağcı'nın İngiltere'deki yeni hayatında hem çalışır hem de romanlarını yazar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye yerleşmiş olan bazı arkadaşları, Cengiz Dağcı'ya Türkiye Türkçesi ile yazılmış kitaplar gönderirler. Dağcı, Türkiye Türkçesi ile tanışınca Kırım'ın kıyı kesiminin insanların bu Türkçe ile konuştuklarını fark eder. Dağcı bitirmiş olduğu romanı “Korkunç Yıllar”ı Türkiye Türkçesi'ne aktarır.

Dağcı “Arkadaşım Maksut” isimli bir hikayeyi kaleme alır ve Türkiye'ye yayınevlerine gönderir. Varlık Yayınevi'nden cevap alır. Ancak “Arkadaşım Maksut” kendisi yayımlanmaz, “Korkunç Yıllar” ve “Yurdunu Kaybeden Adam” romanlarının yayınlanmasına vesile olur. Ardından da Dağcı'nın diğer romanları gelir.⁸² Varlık Yayınevi'nin sahibi Yaşar Nabi Nayır'dır. Dağcı'nın, Nayır'a gönderdiği eserlerin Türkiye Türkçesi ile arasındaki dil farklılıklarını da Ziya Osman Saba giderir. Böylece Dağcı'nın romanları Türkiye'de yayınlanmaya başlar.

Cengiz Dağcı, “Onlar da İnsandı” adlı romanını bitirince Türkçe'yi bütün sıcaklığı ile içinde hissettiğini belirtir ve Yansılar'da şöyle der: “...Polonyalı

⁸¹ Kara, 2012, s.44

⁸² Kocakaplan, 1998, s.56

muhacir yazar Czeslow Wilosz'un "anayurt dediğin dildir aslında" sözlerini benim kadar hiç kimse anlayamaz dünyada. Her şey dile bağlıdır. Benim durumumda yurt dediğin gerçekten dilden başka bir şey değildir. Bugüne dek düşünce özgürlüğümü koruyabildiysem, dille koruyabilmişimdir.”

Görüldüğü gibi yazar için dil demek yurt demektir. Vatan hasreti çeken Dağcı için yurt ile dil aynı anlama gelmektedir. Yazar sözlerine şöyle devam eder:

“Yurdumun toprağı, dağı, bağı, denizi, çiçeğı, böceğı, insanıyla yaşayabildiysem, dille yaşayabilmişimdir. Dilini umursamayan, özellikle yabancı bir ortamda, dilini yitiren bir insan, dilden fazla şey yitirir. Yurdu ve insanları pörsüye pörsüye, ağara ağara, dönmemecesine silinip gider onun gözlerinden ve yüreğinden. Yine de bir insan olarak yaşayabilir belki; ama o artık kendi yurdunun insanı olamaz; içinde yaşadığı, dilini benimseyip kabul ettiği yabancı milletin insanı da olamaz.”⁸³

Yazar, devamlı gurbette yaşamasına rağmen; diline olan sevdası asla eksilmemiştir. Hatta artarak devam etmiştir. Cengiz Dağcı için dil, bir insanın kendi yurdunun insanı olabilmesinin şartıdır. Dağcı, kendi vatanından uzaktayken bile vatanının insanlarıyla, doğasıyla bir arada yaşayabilmesini dile bağlar. Türkçe onun her şeyidir.

Cengiz Dağcı romanlarını yazdıkça Varlık Yayınevi’ne gönderir ve romanları Yaşar Nabi NAYIR tarafından Türkiye’de birbiri ardına yayınlanmaya devam eder. Dağcı’nın “Anneme Mektuplar” adlı romanı Türkiye Yazarlar Birliği’nin “yılın romanı” ödülüne layık görülür. Dağcı bu ödül için “neredeyse yarım yüz yıl süren bir uğraşın kazandırdığı biricik bir ödül bu” diye bahseder hatıralarında. Cengiz Dağcı ödülü almaya gelemeyen ve ödülü kendisine postalanır.

Cengiz Dağcı, Sovyetler Birliği’nde eğitim almış, orada yetişmiş bir yazardır. Ancak onun edebiyat anlayışı, yinel Sovyet edebiyat anlayışından farklıdır. Sovyet edebiyatında “mutlu Sovyet insanı”nı anlatmak ön plandayken Dağcı bu yolda gitmez. Yukarıda da değindiğimiz gibi; yazarlar birliğinin yıllık toplantısında Kemal A., Dağcı’yı bu yönde eleştirmiştir. Dağcı, SSCB’den çıkıp, Londra’da yaşamaya başladığında artık özgür bir ortamdadır ve eserlerini de bu özgür ortamda kimsenin baskısı olmadan rahatça yazar.

Dağcı’nın Londra’dayken yazdığı eserleri Türkiye’de yayımlandıktan sonra Dağcı’ya Rusya’dan bu konuda bazı haberler gelir. Bazı Sovyet yazarları, Cengiz Dağcı’yı eleştirir. Yazar bunu şöyle anlatır:

⁸³ Dağcı, 1997, s.74

“Şamil Aladin’i Kırım’da tanıyordum; “Edebiyat Mecmuası”nın redaktörüydü. Kitaplarımın Türkiye’de yayınlandığı sıralarda Rusya’dan gelen bazı haberler arasında, Kırım asıllı bazı şair ve yazarların, “savaş yıllarından önce Kırım’da istidatlı genç bir şairimiz vardı; biz onu okuttuk, eğittik; şimdi Sovyetler Birliği’nin aleyhine yazdığı romanlarda üstünden yediği sofraya pisliyor” gibilerden şahsıma yönelik suçlama ve kötülemenin kulağıma ulaştığı oluyordu...”⁸⁴

Görüldüğü gibi Dağcı, Sovyetler Birliği’nden uzaktayken bile oradaki yazarların eleştirilerine maruz kalır.

Cengiz Dağcı, Sovyetler Birliği’nin yinel edebiyat anlayışı olan sosyalist realizm hakkında şunları söyler: “...Kim ne derse desin, insanın- gerçek ve yaşayan insanın-hayatında her günkü gerçeğinin meydana çıkmasından en büyük zorluğu yaratanlar, toplumcu gerçekçiliğin, olumlu gerçekçiliğin sözünü ede ede, sığ ve kısır bir edebiyat bataklığına saplanıp kalmış edebiyatçılardır (Tıpkı Sovyet edebiyatında gördüğümüz gibi)...”⁸⁵

Görüldüğü gibi Cengiz Dağcı, Sovyet edebiyatını sığ ve kısır olarak görür. Dağcı eserlerini gönül yordamıyla yazar. Olayların kendi ruhunda yarattığı yankıları sayfalara döker. Cengiz Dağcı, eserlerini bir akıma bağlı olarak yazmaz. O, eserlerini gönül yordamıyla, içinden geldiği gibi yazar. Gönlündekileri sayfalara döker. Dağcı, yazarken romanlarıyla bir gönül bağı kurar. Cengiz Dağcı kendisi için yazdığını söyleyen bir yazardır. Her romanını öncelikle kendisi için yazmıştır. Romanlarını yazarken onlarla önce aşk bağları kurar. Romanı yazıp bitirince de bir süre romanıyla yaşar. Daha sonra ise yazdığı romandan soğur ve ayrılır. Eğer yazdığı roman bir yayıncı tarafından yayınlanmazsa, o romanını gözünün görmeyeceği bir yere saklar ve yeni bir roman yazmaya başlar.

Cengiz Dağcı kendisi için yazan bir yazardır. Yazar, bunu hatıralarında yer yer dile getirir:“Yeni eserlerimden söz etmenin çok bir anlamı yok. Kendisi için yazan bir yazar kendi eserleri üzerine ne diyebilir? Hiç.”⁸⁶

“...Kızıltaş’ın ve Gurzuf’un hüznünü de ben kendim için yazmadım mı? Diye düşündüğüm oluyor arada. Ama ben de bir okur değil miyim?”⁸⁷Eserini okuyan okurlar gibi, yazarın kendisi de bir okurdur.

⁸⁴ Dağcı, 1994, s.90

⁸⁵ Dağcı, 1994, s.144

⁸⁶ Dağcı,1997, s.63

⁸⁷ Dağcı, 1991, s.264

Cengiz Dağcı, romanlarının yazarı olduğu kadar; okuyucusudur da. Yazarın kendine has bir gerçekçiliği vardır. Eserlerini kendi gerçekçiliğine göre yazar ve okur. Yazar kendi gerçekçiliğini şöyle anlatır:

“...Bugün de Yansılar’da gerçeğe ve gerçekçiliğe sıkı sıkıya bağlı kaldığıma kaniim. Nasıl bir gerçekçiliğe? Bireyci gerçekçiliğe mi? Toplumcu gerçekçiliğe mi? Bilmiyorum. Yok, biliyorum. Benim gerçekçiliğim kahvehanelerin lüks dekoru içinde ağız dalaşı yapanların gerçekçiliğinden, dergi sayfalarında kalem dalaşı yapanların gerçekçiliğinden başka bir gerçekçiliktir; etinden, canımdan doğmuş bir gerçekçiliktir. Bireyciysem toplumun içinden çıkmış bireyciyim. Toplumculuktan bireyciliğe giden yazarlar oldu, oluyor; ama hiçbir yazar bireyci toplumcu olamaz. Yazar da olamaz...”⁸⁸

Cengiz Dağcı milliyetçi bir yazar olduğunu dile getirir. Marksist eleştirmenlerin onun milliyetçiliğini eleştirmelerine aldırılmaz. Yazar kimseye zararı olmayan bir milliyetçiliğe sahip olduğunu dile getirir. Dağcı ayrıca kendisinin bir Rus düşmanı olmadığını da söyler.

Dağcı, televizyonda Bulgaristan’da yaşayan Türkler’den olan ve Bulgaristan’daki diğer Türkler gibi Bulgarlaştırılmaya çalışılan halterci Naim Süleymanoğlu’nun kırdığı rekoru izlerken kendi milliyetçiliğinin Bulgar milliyetçiliğinin yanında sönük kaldığını düşünür. Cengiz Dağcı’nın milliyetçiliği ırkçılık değildir. Kendi düşüncesine göre onun milliyetçiliği kimseye zararı olmayan bir milliyetçiliktir.

Cengiz Dağcı, Rus düşmanlığı yapmadığını da dile getirir. Hiçbir romanını Rus düşmanlığı amacıyla yazmamıştır. Cengiz Dağcı Rus kültürü içinden çıkmıştır ve Rus kültürü, edebiyatı ile beslenmiştir. Eserlerinde Rus edebiyatının etkisi de olmuştur. Cengiz Dağcı, Rus emperyalizminin gerçeğini sanat eserleriyle insanlara duyurmak istemiştir. Bu yaptığının da Rus düşmanlığı olduğunu düşünmez. Dağcı, Rus düşmanlığı amacı gütmeyen, sadece Rus emperyalizminin yaptıklarını anlatmaya çalışmıştır.

Yazar ayrıca Rus emperyalizmi hakkında yazdıklarının, kendisinden önce Rus romancılarının yazmış olmaları gerektiğine inanır. Bunun da yalnızca Rus halkının faydasına olurdu diye düşünür. Cengiz Dağcı’ya göre; Ruslar, Rus olmayan ulusları boyunduruk altında tutmanın Tanrı tarafından kendilerine verilen ve kutsal bir hak olduğu sanıyorlardı.

⁸⁸ Dağcı, 1994, s.238

İşte Cengiz Dağcı kendisine Rus düşmanı diyenlere bu düşünceleri ile cevap verir. Kendisi bir Rus düşmanı değildir. Sadece Ruslar'ın boyundurukları altındaki diğer milletler gibi Kırım Türkleri'ne de yaşattıkları acıları anlatmıştır. Rus emperyalizminin acımasız yüzünü göstermiştir.

Cengiz Dağcı, devrimci bir yazar olmadığını dile getirir: "...Ah, ne kadar mutluydu devrimci şairler! Ben devrimci değilim. Olamazdım. Şiirimle Kızıltaş'ı diriltmek veya yeniden kurmak imkan dışıydı benim için. İmreniyordum o devrimci şairlere. Sakat olanı, kötü olanı, eski olanı ama var olanı yıkabilir, yerine yenisini kurabilirlerdi. Ama yok olmuş Kızıltaş ne yıkılırdı, ne de yerine yenisi kurulurdu..."⁸⁹

Görüldüğü gibi Cengiz Dağcı, sürgünlerle, trajedilerle, vatan hasretiyle dolu bir hayat yaşamıştır. O'nun bu hayattaki yol arkadaşı eşi Regina olmuştur. Dağcı, Türk olmaktan gurur duyan ve Türk olduğunu her fırsatta dile getiren bir yazar olmuştur. Cengiz Dağcı ömrünün sadece 21 yılını Kırım'da geçirmiştir. Hayatının 6 yılı sürgün ve esir olarak geçmiştir. Ömrünün geri kalanını da Londra'da geçirmiştir. Ancak yazar hayallerinde devamlı Kırım'dadır. Kırım'dan asla kopmamıştır.

Cengiz Dağcı, 2011 yılında Londra'da 92 yaşında vefat etmiştir. Cenazesi, çok sevdiği memleketi Kırım'a gömülmüştür.

1.7.1. Cengiz Dağcı'nın Eserleri

Roman: Korkunç Yıllar (1956), Yurdunu Kaybeden Adam (1957), Onlar da İnsandı (1958), Ölüm ve Korku Günleri (1962), O Topraklar Bizimdi (1966), Dönüş (1968), Genç Temuçin (1969), Badem Dalına Asılı Bebekler (1970), Üşüyen Sokak (1972), Anneme Mektuplar (1988), Benim Gibi Biri (1988), Yansılar1 (1988), Yansılar2 (1990), Yansılar3 (1991), Yoldaşlar (1991), Yansılar4 (1993), Ben ve İçimdeki Ben (Yansılardan Kalanlar 5) (1994), Biz Beraber Geçtik Bu Yolu (1996), Haluk'un Defterinden ve Londra'dan Mektupları (1996), Bay Markus Burton'un Köpeği (1988), Hatıralarda Cengiz Dağcı (1998).

Eserlerindeki (Cemile, Toprak Ana, Elveda Gülsarı, Onlar da İnsandı, O Topraklar Bizimdi) kolhoz meselesini inceleyeceğimiz Cengiz Aytmatov ve Cengiz Dağcı'yı tanıttıktan sonra bu eserlerin konuları hakkında bilgi vermenin konuyu anlamak bakımından faydalı olacağını düşünüyoruz.

⁸⁹ Dağcı, 1991, s.44

1.8. Ele Aldığımız Eserlerin Özetleri

1.8.1. Cemile (Cengiz Aytmatov): Eser, İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçer. Aytmatov eseri 1958 yılında Kırgız Türkçesi ile yayınlamıştır. Eserin başkahramanları Cemile adlı, eşi askerde olan bir bayan ve onun kayınbiraderi Seyit'tir.

Eserdeki olaylar Cemile'nin küçük kayınbiraderi Seyit'in ağzından anlatılır. Seyit'in abisi Sadık, Cemile ile evlendikten kısa bir süre sonra askere alınır. Cemile kocasının ailesi ile birlikte oturmaktadır. Aile kolhozda çalışmaktadır. Erkekler askere alındığı için kolhozdaki işler çocuklara ve kadınlara kalmıştır. Bu yüzden Cemile de diğer kadınlar gibi erkeklerle beraber kolhozda çalışmaya başlar. Kolhozdan toplanan hasatlar orduya gider. İnsanlar askerdeki yakınlarını düşünerek kolhozda canla başla çalışır.

Cemile kolhozda savaştan sakat olarak dönmüş bir Kazak olan Danyar ile tanışır. Cemile ile Danyar kolhozda beraber çalışırlar, fabrikaya buğday taşırlar. Bu işler esnasında aralarında bir yakınlaşma olur.

Cemile'nin kayınbiraderi Seyit'in resim yapabilmek gibi bir yeteneği vardır. Seyit, Cemile ile Danyar arasındaki yakınlaşmanın farkındadır. Ancak bu yakınlaşmaya hoş bakmaktadır. Cemile ile Danyar'ın bir resmini yapar. Bir müddet sonra Cemile ile Danyar birlikte kaçarlar. Seyit onları kaçarken görür; ancak kimseye söylemez.

Cemile'nin kocası Sadık askerden dönmüştür. Cemile'nin başka bir adamla kaçmasından dolayı utanç ve öfke içindedir. Bir gün Seyit'in yaptığı resmi bulur ve Seyit'in her şeyi bildiğini anlar. Resmi paramparça ederek kardeşinin yüzüne fırlatır. Ancak; Seyit onların resmini yine yapacağını söyler. Seyit, Cemile ile Danyar'ın kaçmasına göz yumduğundan dolayı kendini suçlu hissetmez.

Seyit, aslında Cemile'nin kendisinin ilk aşkı olduğunu fark eder.

1.8.2. Toprak Ana (Cengiz Aytmatov): Eser, Cengiz Aytmatov'un İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçen eserlerinden biridir. Ancak Aytmatov eseri 1962-1963 yılları arasında yazmıştır. Roman Kırgızistan'ın bir köyünde geçer. Eser bir dialogdan oluşmaktadır. Eserin baş kahramanı Tolgonoy ile Toprak Ana arasında geçer bu dialog. Tolgonoy başına gelen her şeyi, bütün dertlerini Toprak Ana'ya anlatır. Toprak Ana da Tolgonoy'ı dinler.

Tolgonoy gençliğinden beri tarlalarda kolhoz işinde çalışmaktadır. Bu işi mutlulukla yapar. Eserin hiçbir yerinde kolhoz işinden yakınma yoktur.

Tolgonoy, Suvankul ile aşk evliliği yapar. Çok mutludurlar. Kasım, Masalbeg, Caynak adlarında üç tane çocukları olur. Onlar da kolhoz işinde çalışırlar. Tolgonoy ile Suvankul çok mutlu yaşamaktadırlar.

Ancak savaş çıkar ve Tolgonoy'ın hem eşi hem de oğulları sırasıyla askere giderler. Üçü de geri dönmez, ölüm mektupları gelir. Kasım askere gitmeden kısa bir süre önce Aliman ile evlenmiştir. Aliman da tıpkı Tolgonoy gibi dul kalır. Tolgonoy bütün bu acılarını Toprak Ana'ya anlatır. Toprak Ana'ya sığırır.

Erkekler savaşa gidince kolhozdaki bütün işler kadınlara kalır. Kadınlar hem kolhozda çalışırlar hem de savaşta kaybettiklerinin acısına dayanmaya çalışırlar. Tolgonoy kolhozda yöneticilikte yapar.

Cephe gerisinde çok büyük bir sefalet ve açlık vardır. Tolgonoy ve diğer insanlar bunlarla mücadele ederek zor bir hayat yaşarlar. Kolhozda hayat zordur. Kolhozun anbarı boşalmıştır, yiyecek yoktur. Köydeki çoğu erkek savaştan geri dönememiştir; ancak eserde bu zor durumlardan dolayı bir şikayete rastlanmaz.

Tolgonoy'un gelini Alimcan, votka içer, eve sarhoş gelmeye başlar; ancak Tolgonoy bu durumu gelininin dul kalmasından dolayı duyduğu acıya bağlar ve sesini çıkarmaz. Alimcan başka bir köyün çobanı ile yasak ilişki yaşar ve hamile kalır. Köylüler o çobanla konuşmaya giderler; ancak çobanın evli olduğunu öğrenirler ve çobanın eşi bunları kovalar. Tolgonoy gelininin hamile kalmasına da sesini çıkarmaz, kabullenir.

Alimcan, çocuğu doğururken ölür. Çocuğun adını Canbolat koyarlar ve çocuğu Tolgonoy sahiplenir, büyütür. Tolgonoy başına gelen bütün felaketleri savaştan bilir.

Tolgonoy, Canbolat ile yaşamaya başlar, çocuk büyür Tolgonoy'a büyükanne der. Tolgonoy hayatını böylece sürdürür.

1.8.3. Elveda Gülsarı (Cengiz Aytmatov): Eser 1962-1963 yılları arasında Rusça yazılmıştır. Eserin başkahramanı Tanabay'dır. Eserde Gülsarı isimli atın ve Tanabay'ın hayatı birlikte ve benzerlikleriyle anlatılır.

Eserde Stalin devri devlet politikalarına eleştiriler vardır. Kolhoz sisteminin, ekonominin... giderek kötüleşmesi eleştirilir. İnsanlar Ekim Devrimi'ndeki heyecanlarını kaybetmişlerdir. O zamanlar halk, nerede işçi ihtiyacı varsa orada gönüllü çalışmak ister; fakat insanlar git gide yozlaşır, heyecanını kaybeder, sistemin

dinamizmi gider ve herkes sadece çıkarı olan işi yapmak ister. İşte; Tanabay bu değişen zamana ayak uyduramaz. Gülsarı ve Tanabay geçmişe bağlı yaşarlar.

Gülsarı, çok iyi cins bir attır. Bütün kolhoz başkanları Gülsarı'ya biner. Genç bir at iken bütün yarışları kazanır. Nadir bulunan bir cinstir. Tanabay da çok koyu bir rejim taraftarıdır. Gençliğin ve Ekim Devrimi'nin vermiş olduğu heyecan ve ateşle rejimin gerektirdiği her şeyi yapar. Hatta abisinin mallarına el koydurup, abisini "kulak" diye Sibiryaya sürdürür. Arkadaşı Çora ile birlikte köyde kolhozu kurarlar. Canla başla çalışırlar. Komsomol ve kolhoz içinde aktif bir rolü olan Tanabay zamanla yeni idare tarafından dışlanır. Tanabay yaşlandıkça, değişen zamana ayak uyduramaz ve yeni idare Tanabay'ı partiden atar.

Tanabay, İkinci Dünya Savaşı'ndan dönünce demircilikle uğraşır. Arkadaşı Çora çok ısrar edince yılmıcağa başlar. Kendisine emanet edilen sürüde Gülsarı adında çok iyi bir cins at vardır. Tanabay Gülsarı ile bütün yarışları kazanır. Çok iyi iki dost gibi olurlar. Ancak kolhoz idaresi Tanabay'dan Gülsarı'yı alır. Gülsarı devamlı kaçar ve Tanabay'ın yanına gelir. Bu yüzden idare tarafından ayaklarına demir prangalar vurulur.

Tanabay'dan koyun bakıcılığı yapması istenir. Ancak koyunların bakımı için ayrılan ağıllar yıkık döküktür. Hiçbir imkan yoktur. Tanabay ve çalışanların kalması için verilen çadırlar çok adi bir maddeden üretilmiştir ve içinde yaşamanın imkanı yoktur. Devlet vaat ettiği hiçbir imkanı sunmamıştır. Üstüne bir de teftişe gelip Tanabay'dan hesap sorarlar. Çoğu koyun soğuktan ve açlıktan ölür. Tanabay'ın yanında çalışanlar işi bırakıp kaçar; ancak Tanabay dayanır. Tanabay bir gün, teftişe gelen görevliye saldırır. Bunun üzerine partiden atılır.

Tanabay, şimdiki idareden ve insanlardan, bir zamanlar kolektifleştirmenin öncülerinden olduğu için kendisine vefa duyulmasını arzular. Ama bu böyle olmaz, aksine partiden de "halk düşmanı" diye ihraç edilir. Gülsarı iyice yaşlandıktan sonra Tanabay'a geri verilir. Artık ikisi de yaşlıdır.

Eserde SSCB'deki kolhoz sisteminin çöküşü anlatılır. Artık ekonomik sistem çökme aşamasına gelmiştir. Halk çok zor durumdadır. Sistem bozulmuştur. Cengiz Aytmatov eserde bunların eleştirisini yapar.

1.8.4. Onlar da İnsandı (Cengiz Dağcı): Cengiz Dağcı bu romanında Kırım'ın bir köyü olan Kızıltaş'a Ruslar'ın gelişini, Türkler'i sürüşlerini ve öldürüşlerini, mallarına el koyuşlarını ve kolhozun kuruluşunu anlatır. Eser 1928-1932 yılları arası olaylarını anlatır. Cengiz Dağcı bu eseri 1966 yılında yazmıştır.

Romanın başkahramanı Bekir isimli bir köylüdür. Bekir de diğer köylüler gibi toprağına aşırı derecede bağlıdır. Bu topraklar ona atalarından miras kalmıştır. Toprağıını vermektense canını vermeyi tercih eder.

Bekir ve ailesi, inekleri Macik'in doğuracağı danayı dört gözle beklemektedirler. Bekir'in Ayşe adlı bir kızı vardır. Ayşe on yedi yaşındadır ve komşuları Seyd Ali'nin oğlu Remzi ile birbirlerini sevmektedirler. Bekir'in eşinin adı Esmadır. Bekir her işini Esmaya danışarak yapar.

Bekir'in tütün tarlası vardır. Bir gün tarladan dönerken, eski püskü kıyafetler içinde, saçları sakallarına karışmış iki Rus ile karşılaşır. Bu Ruslar'dan yaşlı olanını gazete resmini gördüğü Karl Marks'a benzeter ve ona Kala Mala der. Daha önce komşusu Enver'den Ruslar'ın köylülerin elindeki toprakları aldığını duyduğundan bu iki Rus'u görünce korkar. Ancak daha sonra bunların iş arayan baba-oğul olduğunu anlar ve onlara acıyarak yanına işe alır. Bekir bu iki Rus'u kendi evine yerleştirir. Genç olan Rus'un adı İvan'dır.

Köylüler, Bekir'in evine Ruslar'ı yerleştirmesine hoş bakmazlar. Zaten Ruslar geldikten sonra köylülerin başına uğursuzluklar gelmeye başlar. Macik hastalanır. Bekir Ruslar'ı kovmak ister; ama Ruslar'ın yalvarmalarına dayanamayıp vazgeçer.

Bekir bir gün tarlasına baktığında, tarlasında siyah kıyafetli adamlar görür; ancak bunların kelebek avcıları olduğunu sanır. Bekir daha sonra aynı kişileri kendi tarlasında tekrar görür, bu adamlar tarlayı ölçmektedirler. Bekir bunları öldürmeyi düşünür; ancak adamların ellerinde uzun bir metre görür ve adamların sihirbaz olduğunu düşünür, adamlara kiraz ikram eder.

Köylüler ihtiyaçlarını karşılamak için ara sıra Yalta'ya giderler. Bekir Yalta'ya giderken Yol yapmakta olan Ruslar'ı görür. Bunlar her yeri yıkmışlardır. Bekir tarlasının kenarında bulunan, Kuşkaya isimli devasa kayanın Ruslar tarafından yıkılacağını duymuştur; ancak buna asla inanmaz.

Bekir'in acıyıp eve aldığı İvan, bir gün kimse yok iken Ayşe'ye saldırır ve Ayşe'yi çok fena döver. Ayşe bunu kimseye anlatmaz. Ama artık İvan'dan çok fazla korkmaya başlamıştır. Ağlayarak annesine Remzi ile evlenmek istediğini söyler. Ayşe ile Remzi evlenirler. Ayşe korkusundan babasının evine artık uğramaz. Çünkü İvan oradadır.

Ruslar, yol yapımında çalıştırmak için köylerden adam toplamaya başlarlar. İvan'ı köylülerin başına getirirler. İvan köylülere eziyet eder, onlar İvan'a acımıştır;

ama İvan onlara acımaz. Ruslar köylülerin arabalarını zorla alıp, yol yapımında kullanırlar. İvan artık Bekir'in yanında çalışan bir işçi değildir, Rus komiser Yegorof'un emrine girmiştir.

Ruslar köylülere eziyet etmektedirler. Bazı köylüleri tutuklayıp hapishaneye atmaktadırlar. Bazılarını da öldürürler. Bir gece Kızıлтаş'ta deprem olur ve bu hapishane yıkılır. Böylece içindeki köylüler serbest kalır. Bekir'in evindeki Kala Mala'nın üzerine de duvar devrilir ve adam ölür. Bekir, cesedi kızının kocası Remzi ve İvan ile Rus mezarlığına gömülmesi için Gurzuf'a gönderir. Yolda İvan, Remzi'nin arabasıyla beraber uçuruma yuvarlanmasına neden olur. Remzi ölür. Ama İvan nasılsa Bekir bana inanır, bunun bir kaza olduğunu söyleyip Bekir'i kandırırım diye köye geri döner. Gerçekten de Bekir bunun bir kaza olduğuna inanır.

Bekir'in bir ata ihtiyacı vardır. Çilingir'in de oğlu Selim'i Rus okulunda okutmak için paraya ihtiyacı vardır. Bekir ile pazarlık yaparlar; ancak Çilingir utanır ve atı Bekir'e bedava vereceğini söyler. Ancak artık bu alışverişi yerine getirmek için fazla vakitleri kalmamıştır. Ruslar yaptıkları yolu tamamlamışlardır ve bu yolu kullanarak köye Rus göçmenler getirip, yerleştirmeye başlarlar. Ruslar gelince hırsızlıklar, yağmalamalar başlar.

Bekir'in ineği Macik kaybolur. Macik Enver'in her şeyidir. Enver ile beraber ineği aramaya çıkarlar. İneğin Ruslar tarafından çalındığını ve kesildiğini öğrenen Bekir yıkılmıştır. Üzüntüsünü gidermek için çok sevdiği tarlasına gider. Bunu gören Ruslar, Bekir'e tarladan çıkmasını söylerler; çünkü Kuşkaya'yı dinamitle patlatacaklardır. Ancak Bekir, kendisini tarlasından kimsenin çıkaramayacağını söyleyerek, tarladan çıkmaz ve patlayan Kuşkaya'nın altında kalarak can verir.

Bekir'in eşi ve kızı Seyid Ali'nin evine taşınırlar. Bekir'i boş kalan evine Rus askerler gelip, yerleşir.

Daha sonra köye birkaç Rus ve Tatar Türk'ü bir genç gelir. Bunlar halkı toplayarak komünizm, Lenin... gibi konularda konuşma yaparlar. Tatar genç köyde kolhoz kurulması gerektiğini söyler Köylüler kolhozun ne olduğunu bilememektedirler. Tatar genç, kolhozun Türkçe açıklamasını yapamaz. Köylüler bunları köyden kovarlar.

Enver, kolhozun nasıl bir şey olduğunu görmek için kolhoz kurulan bir köye gider. Orada boynunda "geberirim açlıktan; ama yine de kolhoza girmem" yazan bir eşek görür. Köy Ruslar tarafından boşaltılmıştır.

İvan'a Kızıлтаş'ta tutuklanması gereken köylülerin listesi verilir. İvan köye giderken Remzi'nin kardeşi Sabri'yi de öldürür. Rus askerleriyle beraber köyü kuşatacaklardır. Rus askerler Kızıлтаş'ı basarlar. Bu arada Selim köyden kaçmaktadır. Yolda Ayşe'yi görür. Ayşe doğumunu babasının evinde yapmak için Seyd Ali'nin evinden çıkmıştır. Selim, Ayşe'ye yardım eder. O'nu Bekir'in evinin ahırına götürür ve doğumunu yaptırır. Ayşe doğan oğlunu Selim'e verir ve adını Alim koymasını ister. Selim, bebeği alarak köyden kaçır. Rus askerler köyden herkesi süreceklendir. Kızıлтаş'a artık Ruslar getirilmiştir, köye yerleşeceklerdir.

Cengiz Dağcı, romanın sonuna Kırım'a Ruslar'ın getirilişini anlatan, bir Rus yazarın yazısını da eklemiştir. Ruslar çok mutludurlar. Stalin'i, kendilerine böyle cennet gibi bir yer bağışladığı için överler.

1.8.5. O Topraklar Bizimdi (Cengiz Dağcı): Cengiz Dağcı'nın bu eseri "Onlar da İnsandı" adlı eserinin devamıdır. Diğer romanda köyden kaçarak kurtulan Selim, bu romanın başkahramanıdır. Roman 1966 yılında yazılmıştır. Eserdeki zaman 1938-1946 yılları arasında geçer. Romanda Kırım'ın Çukurca köylülerinin kolhoz hayatı ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadıkları anlatılır. Roman kolhoz hayatı hakkında çok fazla bilgi verir.

Selim, romana dahil olana kadar Çukurcalılar'ın kolhozda yaşayışları anlatılır. Kolhozun reisi Bilal Ağa'dır. Roman Berber Hasan'ın hanımı Hüsnüye'nin babasının ölümüyle başlar. Yaşlı adam kolhoz reisine, önceden kendisinin olan tarlanın ekinini kendisi biçmek için yalvarmıştır. Bu yasaktır. Çünkü kolхозlarda birinin önceden sahibi olduğu tarlayı ekip biçmesi, eskiden sahibi olduğu hayvanlara bakması yasaktır. Amaç mülkiyet duygusunu ortadan kaldırmaktır. Bu konuya kolhozu tanıtırken değinmiştik. Yaşlı adamın yalvarmalarına Bilal Reis dayanamaz ve izin verir; ancak yaşlı adam tarlayı biçerken ölür.

Berber Hasan, kaynatasının ölümünden bir süre sonra makine yağı almaya bahane ederek Akmescit'e gider. Ama esas amacı, bir hoca bulup kaynatasına mevlit okutmaktır. Bu tür şeyler yasak olduğundan, bunu gizlice yapar. Akmescit'e giderken yolda iki adam görür. Bunlardan birini Çilingir'in oğlu Selim'e benzetir. Dönüşte aynı adamları tekrar görür. Bu sefer adamlarla konuşup, tanışır. Gördüğü genç gerçekten de Selim'dir. Berber Hasan Selim ile konuştuğundan sonra köyüne geri döner.

Selim Kızıлтаş'tan kaçtıktan sonra Rus okullarında okumuştur. Panteley Petroviç ile tanışmıştır. Bu adamın tavsiyesiyle parti icra komitesinde görev almıştır.

Bu görev Çukurca'nın kolhoz reisliğidir. Parti sekreteri Kuzmin adında bir Rus'tur. Kuzmin, Selim'e Çukurca'nın durumundan bahseder. Köyde hala din, milliyetçilik, gelenek-görenek gibi duyguların var olduğunu, köylülerin küçük bahçelere sahip olduğunu anlatır. Selim, Natalya Vasilyevna ile de Kuzmin sayesinde tanışır.

Selim oğlu Alim'e Çukurca'ya taşınacaklarını söyler. Alim, Ayşe'nin "Onlar da İnsandı"da Selim'e emanet ettiği bebektir. Alim büyümüştür, Selim'i babası sanmaktadır. Selim Çukurca'ya gitmeden önce Alim'i bir süreliğine süt annesinin yanında bırakmaya karar verir.

Selim, Çukurca'ya gitmeden önce Kara Mustafa kolhozun atını kaçırmıştır, hayvan kaybolmuştur. Kara Mustafa korku içindedir. Çünkü bunun cezası çok ağırdır. Hem kendisi, hem de kolhoz reisi ceza alacaktır. Kolhoz malını kaybetmenin cezası ya ölüm ya da Sibiry'a sürgündür. Atı her yerde ararlar. Sonunda atı bulurlar ve Şevket atı yakalar. Aynı gün Selim köye gelir. Artık köyün yeni kolhoz reisi Selim'dir. Selim hemen işe başlar, köyde yapacaklarını düşünür, tasarlar.

Selim Çukurca'ya gelişinin ertesi günü köyü dolaşmaya çıkar. Kolhoz aşhanesinin önünde köylü kadınları sıra beklerken görür. Aşhanenin sorumlusu Salavat Morcan, Selim'e köylülerin un almak için sıra beklediğini söyler. Salavat Morcan, köylülere ne kadar az un dağıttığını Selim'e övünerek anlatır. Selim köylülere hemen beşer kilo un dağıtılmasını ister; ancak Salavat Morcan kabul etmez. Bunun üzerine Selim, Salavat Morcan'a saldırır ve kolhoz aşhanesinin kapısını Salavat Morcan'ın kafasıyla açar. Böylece Salavat Morcan, Selim'in istediği miktarda unu dağıtmaya başlar.

Selim, Veli adlı köylüden ineğini kolhoza vermesini ister. Bu olay köylülerin Selim'e karşı kötü duygular beslemesine neden olur. Selim, devamlı Çukurca'yı düşünmektedir. Çukurca'da bir baraj kurmayı, elektrik santralleri yapmayı planlamaktadır. Beş yıllık bir plan hazırlar.

Bir süre sonra Natalya Vasilyevna yanında iki yüz kadar çocukla köye mahsül toplama işine yardıma gönderilir. Selim ile Natalya arasında yakınlaşma olur. Selim ile Natalya bir süre sonra birlikte yaşamaya başlarlar. Natalya köyde bir ev kurup orada yaşamak ister; ancak köyde boş ev yoktur. Bu yüzden Selim bir ev yapmaya karar verir. Temeli atar, köylüler de Selim'e yardım ederler. Selim, oğlu Alim'i de köye getirir.

Bir süre sonra Çukurca'ya Rus askerleri ve parti sekreteri Kuzmin gelir. Amacı, bazı aileleri toptan ve bazı ailelerin de sadece reislerini alıp götürmektir. Bu

sürülecek isimler arasında Berber Hasan da vardır. Selim, Hasan'ın evden kaçtığını öğrenir. Buna içinden sevinir. Askerler diğer aileleri kamyonlara doldurup götürürler.

Selim köyde boşalan evlerden Kara Mustafa'nın evine yerleşmeyi düşünür.

Bir süre sonra yollarda asker taşıyan kamyonlar görülmeye başlar. Köyde, savaş çıkacağına dair söylentiler yayılmaya başlar. Daha sonra, Yanköylü Gümüş Çoban, Çukurca'ya gelerek savaşın başladığını haber verir. Bundan birkaç gün sonra da Kuzmin ve Rus askerler köye gelirler. Çukurcalı gençleri askere alırlar. Askere gidenler arasında Selim de vardır.

İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Selim, Albay Banderçuk'un komutasındadır. Banderçuk, Selim'i Politruk yapar. Selim askerdeyken devamlı oğlu Alim'i, Çukurca'yı ve Natalya'yı düşünür.

Selim yakaladığı bir Alman askerinin, arkadaşları tarafından kurşunlandığını görünce her şeyden tiksindir. Selim'e göre o Alman askerinin bir suçu yoktur.

Savaş esnasında Selim'in sağ kolu kopmuştur. Selim'in bulunduğu bölgedeki hastaneler dolu olduğu için, Selim ve diğer yaralılar Novorossiysk'e sevk edilirler. Selim orada hastanede tedavi görür. Hastaneden çıkınca, Salavat Morcan'ın da Novorossiysk'te olduğunu öğrenir ve O'nu bulur. Salavat Morcan'a Çukurca'yı sorar. Akmescit ve Çukurca Almanlar'ın eline geçmiştir. Komünist parti yetkilileri oralardan ayrılmışlardır. Almanlar kolhoz topraklarını halka geri dağıtmışlardır. İnsanlar toprak sahibi oldukları günlerdeki gibi yaşamaktadırlar.

Berber Hasan Alman ordusunda gönüllü asker olmuştur. Bilal Reis Çukurca'nın muhtarı olmuştur. Alman kumandan Herr Hauptman Schreiber Çukurca'yı ziyarete gelir. Bu ziyaret için köy sovyeti binasında bir oda hazırlanır. Odaya bir de Kur'an koyarlar. Alman kumandan Çukurca'ya gelir. Odadaki herkesi ve her şeyi küçümser. Kur'an'ın kapağına şöyle bir bakıp geçer. Köylülere kadınlarınız bakımsız der. Köylülerin Almanlar'ın yanında olması gerektiğini söyler ve gider.

Natalya Selim askerdeyken Alim ile beraber kalır. Natalya bir arkadaşının vasıtasıyla Çukurca'dan ayrılarak Alman subaylar ile tanışır. Birkaç gün sonra Herr Hauptman'ın kolunda Çukurca'ya gelir.

Çukurcalı bazı köylüler gönüllü olarak Alman ordusuna katılmışlardır. Berber Hasan da gönüllü olarak Alman ordusuna katılmıştır. Hasan Şevket'ten Selim'in esir Rus askerleri arasında olduğunu öğrenir. Selim'i kurtarmadığı için Şevket'e kızar.

Daha sonra kendisi gidip Selim'i kurtarır. Selim köye dönünce Natalya'nın Alman subaylarla kendisini aldattığını öğrenir. Selim eve gider ve Natalya'yı öldüresiye döver. Köylüler Natalya'yı hastaneye kaldırırlar. Selim bir daha bu eve girmez ve askere gitmeden önce yarım bıraktığı evini tamamlayıp, oraya yerleşir. Selim değişmiştir artık. Köyde camiye gider, cuma namazı kılar. Selim Ruslar için kendi halkına yüz çevirmiş, kolunu kaybetmiştir. Ama bunun karşılığı olarak Ruslar'dan ihanet görmüştür, Ruslar Tatarlara ve diğer Türkler'e hep zulmetmişlerdir. Selim artık kendi halkı için çalışmaya karar verir. Artık Ruslar'ın gerçek yüzünü görmüştür.

Bir gün Selim, Bilal Reis'e gider ve köyden ayrılmak istediğini söyler. Oğlu Alim'i Bilal Reis'e emanet eder ve Çukurca'dan ayrılır. Kantar'daki evinde kalmaya başlar. Uzun bir süre sonra Çukurca'ya dönmeye karar verir ve yola çıkar. Yolda bir Rus, Selim'e "Şamil A." diye birinden bir kart getirir. Getirilen bu kartta Selim'in Panteley Petroviç'e yardım etmesi istenir. Selim'in eğer bunu kabul ederse Küçükyanköy'e Gani isimli birini bulmaya gitmesi gerekmektedir. Ancak Selim bunu reddeder.

Selim yola devam eder. Yolda Gönüllü olarak Alman ordusuna katılmış olan Muzaffer'e rastlar. Muzaffer, Herr Hauptman'a bir mektup götürmektedir. Selim bu mektubu Muzaffer'den zorla alır. Ayrıca Muzaffer'in üniformasını da alıp giyer ve Çukurca'ya öyle gider. Bilal Reis'ten iki tane at alır. Mektubu Herr Huptman'a götürüp verir ve bir oyun oynayarak kumandanın ata binmesini sağlar. Yolda komutanı rehin alır ve Küçükyanköy'e Gani isimli şahsı bulmaya gider. Muzaffer de Selim ile birlikte gider. Gani'yi bulurlar. Gani de onları Lüba isimli bir kadına götürür. Lüba bir çetecedir. Selim Herr Hauptman'ı Lüba'ya teslim eder.

Selim bir süre bu çetecilerle kalır. Daha sonra köye dönmek ister. Ancak köylüler dağlara kaçmaktadırlar. Selim'e köye gitmemesini söylerler. Çünkü Ruslar köyde katliamlar yapmaktadırlar. İnsanları direklere asarlar, kurşuna dikerler. Ama Selim vazgeçmez köye doğru yola devam eder. Yolda Muzaffer'in cesedini görür ve cesedi gömer. Selim yola devam ederken tarlaların içinde oğlu Alim'e rastlar. Alim, Ruslar'ın Çukurca'da yaptığı katliamları Selim'e anlatır. Köylülerin çoğu öldürülmüştür. Kalanları da sürülmüştür. Bilal Reis, Alim'e kaçıp, Selim'i bulmasını söylemiştir.

Selim, Alim'in elinden tutarak Çukurca'ya doğru yola devam eder.

II BÖLÜM

2. İNCELEME

2.1. Kolhozların Uygulamadaki İşleyiş Biçimi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kolhoz sistemine geçiş Sovyetler Birliği'nde yaşayan tüm halklar özellikle de Rus olmayan halklar için çok zor ve acılarla dolu olmuştur. Kolhozların kurulmaya başlanması açlık, ölüm, sömürü, sürgün, Ruslaştırma gibi birçok durumu beraberinde getirmiştir. Aslında bu saydıklarımız Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşayan ve Rus olmayan halklara Çarlık döneminden beri uygulanan yok etme politikalarıydı. Ancak bunlar Sovyetler Birliği döneminde özellikle de kolhozların kurulma emrini veren Stalin döneminde en vahşi şekilde uygulanmıştır.

Sovyetler Birliği sanayi alanında gelişimini sağlamak için gerekli olan maddi kaynağı tarımdan elde etmeyi planlamıştı. Böyle de oldu. Yönetim bu konuda her yolu mubah gördü. Bu amacına ulaşmaya çalışırken ne kadar insanın açlıktan öldüğünü, ne kadar insanın kurşuna dizildiğini ya da ne kadar insanın sürgüne gönderildiğini umursamadı. Çünkü Sovyet yönetimine göre bunlar olağan durumlardı. Hatta yukarıda belirttiğimiz gibi ölen insanların çoğunluğu Rus olmayan halklardan olduğu için bu durumu faydalı bile gördüler.

Kolhoz sistemini kurmak için önce halkın elindeki tüm mallar devletleştirildi. Belli bir miktarın üzerinde malı olanlar zengin⁹⁰ sayılarak ya kurşuna dizildi ya da Sibiry'a sürüldü. Zaten çoğu fakir durumda olan halk bu durumu kabullenemedi. İsyanlar başladı. Ancak bu isyanlar çok kanlı bir şekilde bastırıldı. Topraklarını ve hayvanlarını Sovyet yönetimine vermek istemeyen halktan bazı kimseler mallarını hükümete vermektense yakmayı tercih etti.

İnsanların ellerindeki her şey devletleştirildi. Bu durum tüm halklar özellikle de bin yıllardır o topraklarda kök salmış ve toprağa evladı gibi bakan Türk toplulukları için çok zor oldu.

Tüm tarım arazileri ve hayvanlar devletin malı sayıldı. Hiçbir ön hazırlık yapılmadan yeni tarım arazileri açma ve hayvan çiftlikleri kurma yoluna gidildi. Devlet yeterli tedbirleri almadığı için milyonlarca hayvan telef oldu.

⁹⁰ Bay/kolçamak/kulak

Sovyet vatandaşları kurulan kolхозlarda işçi olarak çalışmaya mecbur edildi. Özel mülkiyet duygusunu yok etmek için bu insanlara önceden kendisine ait olan tarım arazilerinde çalışma ve önceden kendisine ait olan hayvanlara bakma izni verilmedi.

Kolhoz işçilerine verilen ücretler çok düşüktü. Çoğu zaman aylarca bir kilo un için çalıştıkları oluyordu. Kolhoz ne kadar zenginleşirse alınan ücretler de ona göre artıyordu. Bazı zengin kolhozlar da vardı. Ama yineli kötü durumdaydı.

Kolhozların yönetimini sağlayan kişi “kolhoz reisi” idi. Bu kişiler Sovyet yönetimi tarafından seçilmekte idi. Kolhozların idaresinden ve çalışmasından reis sorumlu idi.

Tarlalarda çalışan işçilerin başında ise “brigadir” denilen görevli bulunuyordu. Brigadir işçileri kontrol etmekle ve günlük işi tamamlayamayanları reise bildirmekle görevli idi.

İşçilerin o gün ne kadar iş yaptığını, ne kadar mahsül topladığını v.b. kontrol edip bunları yazıya geçiren kişi ise “tabelşik” adı verilen görevli idi.

Kolhozların hepsinin bir adı olurdu. Kolhozların çoğunda kolhoz aşhanesi, kolhoz kütüphanesi, kolhoz okulu, kolhoz postanesi gibi birimler vardı. Ayrıca bazı kolхозlarda zorunlu okuma saatleri vardı. Bu uygulama çoğu okur-yazar olmayan Sovyet vatandaşları için iyi olmuştur. Ancak okutulan her şey özenle seçilmiş ve Sovyet sisteminin propagandasını yapan şeylerdir. Kolхозlarda zaman zaman sinemalar da olurdu. İzletilen filmler de sistem propagandası yapan filmlerdi.

Kolхозlarda neredeyse her şey ortaktı. Bunlara tuvalet ve banyo da dahildi. İnsanlar ortak yaşam alanlarında sürekli bir arada yaşamaya alıştığından kendi kültürlerinden farklı yaşam tarzları geliştirmeye başlamışlardır. Zaten böyle bir ortamda kadın-erkek, akraba, aile, arkadaşlık ilişkilerinin zamanla değişmesi normaldir. Bunlar kolhozun getirdiği şeylerdir. Biz bu sosyal ve kültürel değişim ortamında yaşamadığımız için bu durum bize değişik gelmektedir. Örneğin “Cemile” adlı romanı okuduğumuzda romandaki askerler ve Cemile arasındaki ilişkiyi bu yüzden garip karşılarız. Tüm bu yozlaşma kolhozun insan hayatına olan etkilerindedir.

Kolхозlarda her işçinin o gün içinde tamamlaması gereken belli bir kotası vardı. İşçinin yaptığı işe göre ona tabelşik tarafından emek günü yazılırdı ve işçi ayın sonunda ona göre ücret alırdı. Kolhoz işçisi o gün için toplaması gereken mahsulü toplayamamışsa ceza alırdı. Paydos saatinde diğer işçiler giderken kotasını

dolduramayan işçinin payına düşen mahsulü toplayana kadar tarladan çıkmasına izin verilmezdi. Ayrıca işi geciktirdiği için ücretinden kesinti yapılırdı. Kolхозlarda ay boyunca en çok mahsulü toplayan işçinin fotoğrafı kolhozun her yerine “ayın emekçisi” olarak asılırdı ve böylece işçiler teşvik edilmeye çalışılırdı.

Her ay ve bazen de gerekli durumlarda kolhozdaki “Köy Sovyet”’i adı verilen binada toplantılar yapılırdı. Toplantıyı kolhozun reisi yönetirdi. Bu toplantılarda kolhoz işleri, planların ne kadarına ulaşıldığı, Sovyet propagandası, kolhozun gelir ve giderleri, Komünist Parti, kimlerin rejime sadık olup olmadığı, kimlerin ihbar edileceği, dinsizlik gibi konular konuşulurdu. Bu toplantıların dili de zamanla zorunlu olarak Rusça olmaya başlamıştır.

Kolhozlar dağınık halde yaşan göçebelere de bir araya toplamıştır. Bu insanlar kurulan kolхозlarda yerleşik hayatta yaşamaya başlamıştır. Devlet böylece güvenliği de sağlamaya çalışmıştır. Çünkü dağınık ve devamlı hareket halinde olan göçebelere kontrol etmek, sayılarını tutmak ve gerektiğinde aralarından asker almak zordur. Sovyet yönetimi bu göçebelere de kolхозlarda bir araya toplayarak güvenlik ve asker ihtiyacı gibi sorunları çözmeye çalışmıştır.

Sovyetler Birliği’nin her alanında olduğu gibi kolhozlar da bir Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanılmıştır. Sovyetler Birliği’nde Rusların üstün millet olduğu düşüncesi kundaktaki bebeğin zihnine kadar yayılmaya çalışılmıştır. Sovyet sistemi içinde yaşayan tüm halklar çeşitli yönlerden özellikle de milli değerler, dil, din ve kültür bakımından sömürülerek mankurtlaştırılmaya yani Ruslaştırılmaya çalışılmıştır. Dış dünyadan habersiz, kendi yaşayışının-şartlarının dünyanın en iyisi olduğunu düşünen, sisteme körü körüne bağlı, asla itiraz etmeyen, Komünist Parti’nin ilkelerini sonuna kadar benimsemiş, kendi dilini aşağı görerek Rusça konuşan, kendi kültürünü terk etmiş, dini bir afyon olarak gören, Lenin ve Stalin’i atası olarak benimseyen, Rusları üst kimlik olarak gören kısacası tüm benliğini unutmuş, sömürülmüş, Ruslaşmış “mutlu Sovyet insanı!” yaratılmaya çalışılmıştır.

Sovyetler Birliği çok geniş bir coğrafyayı kaplamaktaydı ve nüfusu kalabalıktı. Komünist Parti’nin bu kadar geniş ve kalabalık bir coğrafyada yukarıda saydığımız amaçlarını uygulayabilmesi için bir korku dünyası yaratması ve en küçük köye kadar her yerde meydana gelenlerden haberdar olması gerekiyordu. Kolhozlar bu iş için biçilmiş kaftandı. Çünkü sömürü ve Ruslaştırma politikalarının uygulanması için tüm şartlar kolхозlarda mevcuttu. Buralarda insanları gözetlemek, kimin ne yaptığını öğrenmek kolaydı. Rejim aleyhinde davrananlar hemen belirlenip

cezalandırılıyordu. Buralardaki halklar yinelde eğitimsiz, cahil kişilerdi. Yönetim kolхозlarda sıkı bir politika uygulayarak Ruslaştırma siyasetini gerçekleştirmeye çalıştı. Buna karşı koyanlar ya acımasızca kurşuna dizildi ya da Sibiryaya'ya sürüldü. Zaten aydınların çoğunu da daha önceden katlettikleri için halkı uyandıracak aydınlar da yoktu. Yaşayanlar da rejime boyun eğmek ve rejimin istekleri doğrultusunda konuşmak, yazmak... zorunda kalmıştı.

Komünist Parti bir korku ülkesi yaratmıştı. İnsanlar devamlı gözetim altındaydı. Herkesin her an izlendiği düşüncesi insanların beynine işlenmişti. Kapalı hücrelere konan kameraların mahkumları devamlı gözetlemesi gibi yönetim de ülkedeki insanları devamlı gözetliyordu. İnsanlar o an izlenmediklerini bilemedikleri için devamlı olarak hareketlerine dikkat etmek yani rejime ters düşecek davranışlarda bulunmamak zorunda kalıyorlardı. Bu durum bir süre sonra normalleşiyordu ve insanlar artık Komünist Parti ideolojisinin sözünden çıkmayan kişiliklere bürünüyorlardı.

İşte kolhozlar bu denetlemenin ve normalleştirme sürecinin en alt ve en geniş tabakasını oluşturuyordu. Bu kolektif çiftliklere toplanmış insanları denetim altında tutmak şehirde yaşayanlara nispeten daha kolay oluyordu.

Böylece, Ruslara ait olmayan topraklarda, insanı gözetleyen bir iktidar olan Komünist Partisi, her zaman kendine öznelerden oluşan bir gözetleme kulesi inşa etmiş ve bu kuleye bazen gözükecek şekilde bazen de itibari olarak gözetleyiciler ve cezalandırıcılar yerleştirmiştir. Gözetleyenler bir piramidin tepeden aşağıya doğru genişlemesi gibi genişleyerek tabana yayılmıştır. Parti veya hükümet, bunu yaparken de kendine kullanabileceği öznelerden oluşan bir iktidar zinciri oluşturmuş, bu öznelerin de yerli halkın bireylerinden oluşmasına özen göstermiştir. Sonuçta her birey, bir bakıma, kendinin ve toplumun denetleyicisi ve cezalandırıcısı durumuna gelmiştir. En azından birey, iç dünyasında sürekli gözlenmekte olduğu ve hata yaptığı zaman (yani partinin izinden ayrıldığında) cezalandırılabilceği hissine kapılmıştır.⁹¹

Görüldüğü gibi Sovyet halkı özellikle de Rus olmayan halklar devamlı bir baskı ve gözetleme altında yaşamaktadır. Kolhozlar da yukarıda bahsedilen piramidin en geniş kısmını oluşturmuştur. Komünist Parti öyle bir sistem yaratmıştır

⁹¹ Ferhat Karabulut, "İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları", *Bilig/Yaz*, sayı:50, 2009, s.65-96

ki en küçük kolхозlardan başlayarak birliğe bağlı cumhuriyetlere kadar tüm ülkeyi sınırsız denetimi altında tutmuştur.

Kolhozlar iktidarın kendini meşrulaştırdığı en önemli hareket alanı olmuştur.⁹²

Kolhozlar kuruluş aşamasında özellikle de 1930-1933 yılları arasında milyonlarca insanın ölümüne, milyonlarca hayvanın da telef olmasına neden olmuştur. Milyonlarca insan aç kalmıştır. Bu açlık o kadar ileri boyutlardadır ki insanlar komşu çocuklarını kaçırap yeme, sokaktaki kedi ve köpekleri yeme gibi akıl almaz yollara başvurmuştur. Bu kıtlık yılları Cengiz Dağcı'da da yerini alır. Dağcı da o yıllarda sokakta kedi ve köpek kalmadığını belirtir.

Ancak kolhozların kuruluşunun yol açtığı bu durumlar Sovyet ders kitaplarında yer almaz. Öğrencilere daima kolhozların ne kadar modern teknoloji ile işlediği, makineli tarım yapıldığı, Sovyetler Birliği'nin bu konuda dünyada bir numara olduğu, kolhoz işçilerinin işlerini severek yaptığı, kolhoza gönüllü olarak katıldıkları, refah içerisinde yaşadıkları gibi şeyler dikte edilir. Çekilen sıkıntılardan akan kanlardan bahsedilmez.

Eserlerinde⁹³ kolhoz yaşamını incelediğimiz Cengiz Dağcı ile Cengiz Aytmatov arasında da kolhozu anlatım bakımından farklar vardır. Aytmatov'un "Elveda Gülsarı" adlı romanının dışındaki diğer eserlerinde biz kolhozun kötü yönlerini göremeyiz. Yazar diğer eserlerinde kolhoz yaşamını asla kötü tasvir etmez. Kolhozda yaşayan insanların başlarına kötü bir şeyler gelse dahi biz eserlerdeki bu insanlardan yakınma, kolhoza lanet, kolhozu istememe gibi sözler duyamayız. Kolhozdaki insanlar hayatın tüm kötülüklerine rağmen mutludurlar. Özellikle "Toprak Ana" adlı romanda insanlardaki bu mutluluk ve kabulleniş çok açık görülür. Yazar sadece "Elveda Gülsarı" adlı romanında kolhozu eleştirerek bizi şaşırtmıştır.

Cengiz Dağcı ise eserlerinde kolhozu eleştirmekten, kolhozun yıkımlarını anlatmaktan, bir sürü insanın ölümüne yol açışından, insanların topraklarının nasıl ellerinden alındığından, kolhozların ve diğer Sovyet politikalarının nasıl Ruslaştırma ve sömürü amaçlı olduğunu v.b. anlatmaktan çekinmez.

Her iki yazar da Sovyetler Birliği vatandaşıdır. Ancak Cengiz Dağcı İkinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'ye yerleşmiştir ve eserlerini bu özgür ortamda Komünist Parti baskısı olmadan yazmıştır. Aytmatov ise eserlerini Komünist Parti

⁹² Karabulut, s.65-96

⁹³ Elveda Gülsarı, Toprak Ana, Cemile, Onlar da İnsandı, O Topraklar Bizimdi

baskısının olduğu Sovyetler Birliği'nde yazmıştır. Belki de iki yazarın aynı olayı bu kadar farklı anlatmasının nedeni budur. Çünkü Dağcı eserlerini özgür bir edebiyat ortamında kimseden çekincesi olmadan kaleme alırken, Aytmatov ise tüm edebi ürünlerin denetimden geçtiği, güdümlü bir edebiyat ortamının olduğu, eserlerinde rejim eleştirisi olan çoğu aydının öldürüldüğu bir ülkede eserler vermiştir.

Kolhoz ile ilgili bunları anlattıktan sonra Sovyetler Birliği'nde kolhoz sisteminde yaşamış, birlik dağıldıktan sonra Türkiye'ye göç etmiş iki farklı kaynak kişi ile kolhoz hakkında yaptığımız sohbetler bize kolhozun farklı yüzleri olduğunu göstermektedir.

Kaynak kişilerimizden Turana Asqerova, Azerbaycan'da doğmuş, Özbekistan ve Rusya'da yaşamış daha sonra Türkiye'ye göç etmiştir. Asqerova kolhoz hakkında şunları dile getirmiştir: “Mesela kolhozda günlük on kg pamuk toplaman lazım, toplayamazsan gece mecbursun toplamaya. Ya da sabah çok erkenden gelip daha fazlasını mesela on iki kg toplaman lazım. Günlük kotanı doldurduysan sana paran veriliyor. Ama dolduramadıysan yok, para verilmiyor. Mesai için ekstra para vermiyorlardı insana.”

Bizim de yukarıda belirttiğimiz gibi Asqerova'da kolhozun günlük çalışma sistemi ile ilgili aynı şeyleri söylüyor. Yaptığımız çalışma için yararlandıımız kaynakların büyük çoğunluğu da aynı sistemden bahseder.

Asqerova sözlerine şöyle devam ediyor: “Kolhozun okulu yoktu. Eğitim sistemi yoktu. Kolhoz kurulmayan yere devlet imkan sağlamıyordu. Mesela traktör vermiyordu, işler elle yapılırdı. El gücü ile çalışılırdı. Ona göre refah seviyesi değişiyor. Kolhozda okumuş biri varsa o “brigadir” olurdu. Her gün bir üst seviyedeki yetkiliye günlük rapor verilirdi.”

Kaynak kişimizin kolhozdaki eğitim ile ilgili söyledikleri ilgi çekicidir. Çünkü Sovyet yöneticileri halkın beynine özellikle de Rus olmayan halkın beynine sistemi kazımak için her türlü yolu denemiştir. Bu yollardan en çok başvurduğu da eğitim yoluyla beyin yıkama yapmaktı. Sovyet yönetimi bunu çok ustaca yapmıştır. Hatta o kadar ustaca yapmıştır ki çoğu kişi sistemin istediği şekilde eğitildiğini anlayamamıştır bile. İşte kaynak kişimiz de ortada müstakil bir okul binası olmadığı için kolhozda eğitim olmadığını düşünüyor. Ancak Sovyet yönetimi okul binasına gerek duymadan da işleyebilecek bir beyin yıkama ve Ruslaştırma sistemi kurmuştur. Çoğu insan kültürünün, dilinin, inançlarının v.b. değiştiğini anlayamadan Ruslaşmıştır.

Kaynak kişimiz Asqerova sözlerine şu şekilde devam ediyor: ‘‘Haftalık toplantılar olur. Hangi bölgede kim ne yaptı, ilerde ne yapacak bunlar konuşulur. Kolhoz toplantılarında Rusça konuşmak zorunludur. Öğrenciler okuldan çıkınca kolhoza gider çalışmaya, boş durmak yasaktır. Boş boş gezenleri polis yakalar. Ne kadar çok çalışsak o kadar kalkınırız, düşüncesi var. Ne kadar refah geçerse dönem, gelir daha çok olur ve eşit dağıtılır.’’

Kaynak kişimizin de belirttiği gibi Sovyet yönetimi zamanla Rusça’yı zorunlu dil haline getirmiştir. Hatta bu öyle bir durum almıştır ki birlik içindeki çoğu insan kendi dilini öğrenmek yerine Rusça ğrenmeyi tercih etmiştir. Sistem Rus olmayan halka kendi dilinin aşağı bir dil olduğunu, Rusça’nın üstün bir dil olduğunu kabul ettirmiştir. Bu etki günümüzde de devam eder. Birlikten dağılan ülkelerin neredeyse tamamında Rusça hakim dil halindedir. Bu insanlar Ruslaşarak ve kültür sömürüsüne uğrayarak benliklerini unutmuşlardır.

Asqerova şunları da ilave ediyor: ‘‘Millet brigadirden korkuyor. Devlete yağcılık yapıp halkı ‘‘sizi şikayet ederim’’, diye korkutuyordu. Görevliler ve halktan fazla para kazanıyorlardı. Halkın elindeki alınıyordu ama yancıların elindeki alınmıyordu.’’

Bu kaynak kişimiz kolhoz hakkında çokta iyi şeyler söylemiyor. Ancak ikinci kaynak kişimizin kolhoz ve sistem hakkında anlattıkları birinci kaynak kişimizin anlattıkları ile çok uyuşmuyor. Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Kolhoz sistemi birliğin tüm yerlerinde aynı düzende işlemiyor. Çoğu kolhozda halk ezilirken, sayısı az olmakla beraber bazı zengin kolhozlarda insanlar kolhozun kuruluş aşamasındaki vahşeti, eziyetleri, sürgünleri unutup hallerinden mutlu şekilde yaşıyorlar.

İkinci kaynak kişimiz Aygün Sungur Azerbaycan doğumlu. Azerbaycan ve Rusya’da yaşamış. Daha sonra Türkiye’ye göç etmiş.

Sungur şunları söyledi: ‘‘Ben çok mutluydum. Kolhozumuz zengindi. Annemler, yengemler, dayımlar hep kolhozda çalışırdık. Bize hiç kötülüğü olmadı kolhozun. Biz çok mutluyduk. Ben çok özledim o günleri. Sabah kalkınca annemler kolhoza giderdi. Biz okula giderdik. Okuldan sonra istersek yardıma kolhoza giderdik.’’

Sungur’un anlattıkları bize çok ilgi çekici geldi. Çünkü kolhozlarda çekilen sıkıntıların hiçbirini yaşamamış ve o günleri özlemlerle anıyor.

Kaynak kişimiz sözlerine şöyle devam ediyor:’’ Okulda her türlü imkan vardı. Bize çok ilgi gösterirlerdi. ğle aralarımız oluyordu okulda. Masaların üzerini

çeşit çeşit yemeklerle donatırdı öğretmenler bizim için. Her şey bedavaydı. Yemekten sonra okulun havuzuna yüzmeye giderdik. Yazları da kamp olurdu. Bizi hiç boş bırakmazlardı. Eğlence ile oyun ile eğitim verirlerdi çok güzeldi. Kolhoz reisimiz de çok iyiydi. Çizme giyip tarlada bizimle beraber çalışırdı. Hatta eşi ve kızı da bizimle beraber çalışırdı. Biz orda çok mutluyduk. Evimizde okulda her yerde kalorifer vardı. Mesela şimdi Türkiye’de benim evim sobalı ama orda ta o zamanlar bile köyde kalorifer vardı. Biz annem Türkiye’de biriyle evlendiği için geldik buraya. Ama o eski günleri çok özlüyorum. Ben ordayken hiç Stalin’in yaptıklarından falan haberim yoktu. Türkiye’ye gelince tesadüfen belgeselde gördüm. Sonra araştırdım. Çok kötülük yapmış. Bizim hiç haberimiz olmadı orda bunlardan.’’

Kaynak kişilerimizin kolhoz ve sistem hakkında anlattıkları arasındaki fark gayet açık. Kaynak kişilerimiz hakkında şu bilgileri vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Turana Asqerova ülkedeki çatışmalardan, siyasal ortamdan dolayı Türkiye’ye gelmiş bir aileye mensup. Aygün Sungur ise annesinin Türkiyeli birisi ile evlenmesi sonucu istemeye istemeye Türkiye’ye yerleşmiş bir aileye mensup. Konuşmalarımız esnasında Sungur Rusçası’nın anadilinden daha iyi olduğunu büyük bir gururla söylüyor ve hemen ardından bir Ruslaştırma politikasına uğramadıklarını söylüyor. Kaynak kişimizin de fark etmeden Rus sömürüsüne uğradığı açık. Sistem tarafından istendik şekilde o kadar ustaca eğitilmiş ki, eğitildiğinin farkında bile değil. Diğer kaynak kişimiz Asqerova ise Rusça’yı iyi bildiğini ama onun için anadilinin daha üstün olduğunu, kendi milli kimliklerine saldırı olduğu için Türkiye’ye geldiklerini belirtiyor.

Biz yaptığımız araştırmalar sonucunda sadece kolhozun değil, sistemdeki çoğu şeyde de bir dengesizlik, adaletsizlik olduğunu gördük. Ancak konumuz kolhozlar üzerine olduğu için bu yöne değineceğiz.

Kaynak kişilerimiz konuşurken Turana Asqerova’nın bizde bir Cengiz Dağcı, Aygün Sungur’un ise Cengiz Aytmatov havası uyandırdığını söylemekte fayda görüyoruz.

Kolhozların işleyiş biçiminden bahsettikten sonra bu iki yazarın ele aldığımız romanlarındaki kolhoz yaşamına ve bu kolhozların nasıl Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanıldığına yazarların eserlerinden alıntılar yaparak bakalım.

2.2. Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un Bazı Romanlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz

Kolhozların nasıl Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanıldığını anlatırken bu konuyu “siyaset-toprak yönetim”, “askeri-güvenlik”, “edebiyat-kültür-dil-basın-sanat-eğitim” gibi üç alt başlıkta incelemenin konuyu daha iyi anlatmak bakımından faydalı olacağını düşünüyoruz.

2.2.1. Siyaset-Toprak Yönetimi Açısından Kolhoz

Sovyetler Birliği yukardan zorlama ve baskı ile yönetilen bir ülkedir. Ülke adeta bir korku ülkesiydi. Komünist Parti yönetimindeki ülke dış ülkeler tarafından “milletler hapisanesi”, “deliler ülkesi”, “deliler evi” gibi takma isimlerle anılmaktaydı. Gerçekten de Sovyetler Birliği'nin kapalı sisteminin içinde neler olup bittiğini, insanların neler çektiğini, sistemin devamını sağlamak için ne işkenceler yapıldığını, Komünist Parti liderlerinin yönetimi altındaki milletleri nasıl iç sürgüne zorladığını, milyonlarca insanın açlıktan ve işkenceden nasıl öldüğünü v.b. araştırmaya başladığımız zaman ülkeye neden bu isimlerin verildiğini anlamak mümkün oluyor.

Ferhat Karabulut'un da makalesinde belirttiği gibi, hükmü altına aldığı bütün yabancı unsurları (hatta bazen Rus unsurları) her zaman, bazı gözetleme teknikleri kullanarak kontrol altında tutmayı iktidarının en önemli gayesi saymış olan Sovyetler Birliği (tıpkı Çarlık Rusyası gibi), adeta saydamlaştırılmış bir milletler hapisanesi kurgulamıştır.⁹⁴

Sovyet yönetimi devamlılığını baskı ve zulüm ile sağlamaya çalışmıştı. Bir süre sonra insanlar bu sisteme alıştılar. Rejimin değerlerini ve ülkelerini benimsemeye başladılar. Sistemin devamlılığı için kendi kardeşlerini bile ihbar etmekten çekinmediler.

Her şey gibi toprak yönetimi ve tarım da Komünist Parti'nin isteklerine göre şekillendi. Üretimde verimliliği arttırmak ve sanayileşmeye gelir sağlamak amacıyla kurulduğu iddia edilen kolhozlar tüm dünyada benzeri görülmemiş bir toprak sistemi yarattı.

Şimdi ele aldığımız eserlerde bu durumu eserlerden alıntılar yaparak inceleyelim.

⁹⁴Karabulut, s.65-96

Kolhozlar kuruluş aşamasında milyonlarca insanın canına mal olmuştur. İnsanların ellerindeki tüm şeyler alınıp devletleştirilmiştir. Bunun yanında okuma-yazma bilmeyen milyonlarca insan kolhoz okullarında okur-yazar hale getirilmiştir, kolhoz kütüphaneleri, kolhoz hastaneleri, kolhoz postaneleri v.b. kurulmuştur. Yaşanan bu durumlar Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov tarafından çok farklı bakış açılarıyla anlatılır.

“Toprak ve su insanlar arasında eşit olarak paylaşılınca, kendi tarlamız olunca, kendi tarlamızı sürüp eker, kendi ürünümüzü kaldırıncaya, biz de mutlu olacağız. İnsanın çok büyük mutluluğa ihtiyacı yoktur, Tolganay. Bir çiftçi için mutluluk, kendi tarlasını sürüp ekmek ve ürün almaktır.” (Aytmatov, Toprak ana, s.11).

Aytmatov kolhozların kuruluş yıllarından eserinde yukarıdaki gibi bahsediyor. Kahramanın ağzından düşüncelerini yansıtan yazar kolhozların kuruluşunu toprağın ve suyun insanlar arasında eşit olarak paylaşılması olarak yorumluyor. Kolhozlar kurulurken insanların elindeki tüm tarım arazileri ve hayvanlar alınarak devlet malı sayılmıştı. Daha sonrasında halk bu arazilerde ücretli işçi olarak çalışmaya zorlanmıştı. Daha öncesinde hiç toprağı ve hayvanı olmayan bazı insanlar bunu yeni bir umut olarak görmüştü. Kendilerinin de toprak sahibi olacağını, tüm toprakların eşit olarak paylaşılacağını düşünmüştü.

“...Yaz demedik, kış demedik, elimizden çapa, orak ve yabayı düşürmedik. Kan-ter içinde kalarak çalıştık. Çektiğimiz zahmetin ölçüsü yoktu doğrusu. Artık yeni bir çağ da başlıyordu. Kendimize ev yaptık, sağılacak koyunlarımız da oldu. Kısacası biz de insan gibi yaşamaya başladık...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.14).

“...Onun için biz de bu geleneği yaşattık. Köyde kolektifleşme olunca ailelerimiz evlerini yan yana yapmışlar. Hem bunu yapan yalnız biz değiliz; iki nehir arasındaki köy boyunca uzayan bütün Aralskya sokağı da aynı şeyi yapmış. Hepimiz aynı kabileden, aynı ırktan insanlarıyız.”(Aytmatov, Cemile, s.17)

“Aslında yeni yol henüz açılmış değildi. Köyün kıyısında yeni bir mahalle kurulacaktı. Bu mahallenin arsaları belirlenmiş, yeni evler gençlere dağıtılmıştı...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.29).

Yukarıdaki bölümlerden de anlaşılacağı üzere eserlerdeki kahramanlar kolhozun ilk yıllarından bahsederken bunu yeni bir çağ olarak değerlendiriyor. Sovyet yöneticileri de kurdukları sistemi bir çağ olarak nitelendirmişlerdi. Bazı kolhozlarda evlerin evi olmayan kimselere bedava olarak verilmesi o insanlar için

gerçekten sevindiricidir. Ancak bu fakir halk bu iyiliklerin karşılıksız olarak yapılmadığının bilincinde değildir. Kolhozların kuruluşuyla beraber başlayan yeni hayatlarını “insanca yaşamak” olarak adlandıran kahraman eser boyunca başına gelen hiçbir kötülükten yakınmaz. Hayata ve kolhoza hep olumlu bakar.

Şu ayrıntı da dikkat çekicidir: Cengiz Aytmatov kolhozu anlatırken malların halka verilmesi, insanlara bedava evler verilmesinden bahsederken, Cengiz Dağcı evlerin ve malların insanların ellerinden zorla alınıp Ruslar’a verilmesinden bahseder.

“-Biz buraya yerleşirsek hükümet Tatarları ne yapacak?

- Tuzlayacak, kurutacak, Moskova müzesinde kavanozda saklayacak, üstlerine toz konmasın diye!

- Bizim yerlerin isimlerini veririz Tatarların köylerine.

- Podlesski hutor!

- Hayır! Poltavşçizna!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.337,338).

“- Oğlunun mezarına gidiyorsun ha? Bir sene sonra burada mezar da kalmaz, ho ho, kalmaz! Her şey hükümetin olacak!

- Ho ho! Geçti zamanınız! Mal hükümetin, araba hükümetin olacak. Ho ho! Her şey hükümetin olacak!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.243)

İki yazar da kolhozun kuruluş yıllarına yakından şahit olmuştur. İkisi de bizzat kolhozda yaşamıştır. Ancak kolhozdan bahsederlerken aralarında bu kadar fark olması ilgi çekicidir.

Aytmatov kolhozların kuruluş yıllarını eserlerindeki kahramanların mutluluk dolu sözleriyle anlatır.

“...Haa, o günkü isteğimiz olmuştu, hayal gerçekleşmişti. Bu toprak, bu su, bizimdi artık. Tarlayı sürmüş, ekmiş, tınazı savurup buğdayı kaldırmıştık. Evet, evet isteğimiz gerçekleşmişti. Gelecek günlerin daha ne yenilikler getireceğini, yeni bir çağın başlayacağını o zamanlar bilemezdik elbet...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.29).

Eserdeki kahraman o yılları büyük bir mutlulukla anlatıyor ve kolhozun götürdüklerinden hiç bahsetmiyor. Cengiz Aytmatov’un eserlerini rejim baskısı olan Sovyetler Birliği sınırları içerisinde vermiş olması sistemin aksayan yönlerinden çok fazla bahsetmemesinde rol oynayabilir. Ancak yazarın bir başka eseri olan “Elveda Gülsarı”da bu aksaklıklardan bahsetmesi şaşırtıcıdır. Yazarın “Toprak Ana” adlı romanında kahramanların başlarına gelen tüm felaketlere rağmen isyan etmemesi, hala canla başla çalışmaları, yaşanan tüm sıkıntıları sineye çekmeleri varken,

“Elveda Gülsarı” adlı eserde bunun sadece kolhozun ilk yıllarında olduğunu daha sonrasında sistemin tam bir felakete sürüklendiğini anlatması ilgi çekicidir. Yazar bu iki eseri de yakın yıllarda⁹⁵ vermiştir. Ancak yazarın aynı olayları adı geçen bu iki eserinde farklı bakış açılarıyla anlatmasının nedenini tam anlamıyla açıklamak zordur. Yukarıda “Toprak Ana”da verdiğimiz bölümlerden sonra bir de “Elveda Gülsarı”ya bakalım.

“...Eskiden, ta komsomol oldukları günlerde, bir kolhoz kurmaya, zenginlerin, kulakların mal ve mülklerini bu kolhoza katmaya birlikte karar vermişlerdi. Tanabay bu konuda çok büyük çaba gösterdi. Mallarına el koyacakları kişilerin listesini beraber hazırladılar.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.19).

“Toprak sahibiyiz, kulağız diye malımıza mülkümüze el koyarsın ha! Al, idare et bakalım. Sizi aç gözlüler sizi! Aç gözlü it, hırsız. İtten artanı yalar işte böyle. Çek cezayı! Savaşta geberip gidemedin!” der gibiydiler.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.45).

Yazarın iki eseri arasındaki fark gayet açık.

Kolhozların halkın malına el konularak kurulmuştur. Malı mülkü olan insanlar bay, kulak, faşist v.b. oldukları gerekçesiyle ya idam edilmiştir ya da sürülmüştür. Kolhozun kuruluş yıllarında devrimin yarattığı heyecanla birçok insan bu yoğun devletleştirmeye destek vermiştir. Hatta kendi ailelerini zengin oldukları gerekçesiyle ihbar edip sürgüne gönderenler bile vardır. Bu insanlar yavaş yavaş sömürdüklerinin ve bu kolhozların, sömürü ve Ruslaştırma politikalarının uygulanabilmesi için kurulan en küçük birimler olduğunu fark etmemişlerdir. Daha sonrasında fark etseler bile iş işten geçmiştir.

Türk halkı toprağına candan bağlıdır. Toprak onun her şeyidir. Toprak ile millet arasındaki bu bağı biz Cengiz Dağcı'nın eserlerinde açıkça görebiliriz. Cengiz Aytmatov'un eserlerinde de bu bağdan bahsedilir. Ancak Dağcı'nın eserlerindeki kadar baskın değildir. Toprağına bağlılığı bu kadar önem veren Dağcı'nın eserlerinde kolhozların kuruluşu ile ilgili gerçekler daha açık anlatılır. Biz onun eserlerinde toprağına ölesiye bağlı insanların ellerinden toprakları alınırken neler yaşadıklarını, neler hissettiklerini daha geniş ve net bir şekilde görebiliriz.

“Toprak onları kırıp eziyor, onlara bin bir türlü meşakkatler çektiriyor, onları öldürüyor ama onlar yine de her şeyden çok, kendilerinden çok bu toprağı

⁹⁵ 1960'lı yıllar

seviyorlardı. Onları bu topraktan ayıracak hiçbir kuvvet yoktu. Bin yıllardan beri yaşaya geldikleri bu toprakta altına gömecek, ancak o zaman, canlarını göğe, göğün sükut ve rahatına teslim edeceklerdi...” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.16).

Geçimini topraktan sağlayan insanlar için toprak kendi canlarından daha değerlidir. Bu toprakların aniden, zorla ellerinden alınması ise onlara yaşatılacak en büyük zulümdür. Sovyet yönetimi bu insanların ellerinden topraklarını, hayvanlarını kısacası tüm varlıklarını alarak onları ata yadigarlarından ayırmıştır. Bu insanların bunu kabullenmesi elbette çok zordur; hatta çoğu için imkansızdır. Yönetimi altındaki tüm halkları sömürmeye ve iç sürgün yaşatarak onları Ruslaştırmaya çalışan Komünist Parti bu işe kolhozları kurarak ve buna ses çıkaranları yok ederek başlamıştır. Köylüler ellerinden topraklarının alınacağı haberlerine inanmak istememişlerdir.

“...Sağdan soldan kulaklarına:” Rusya’da köylülerin elinden toprak alınıyormuş!” diyen haberler geliyor, ama bunun yalan olduğuna hiç şüphe etmiyordu. Çünkü alınan, verilen topraklar kim bilir nasıldır? O ise senelerden beri ata mirasında oturuyordu; ata toprağı ise kolay kolay ne alınır, ne verilirdi.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.61).

“...Biliyor musun, Nogaylıkta köylülerin topraklarını alıyormuş Ruslar. Bunu bana Molla Recep anlattı, ona da şehirden gelenler söylemişler, önümüzdeki Cuma namazında anlatacakmış millete. Veririm ben onlara toprakları. Atamın toprağına burnunu sokmak isteyen cenabetin gözünü patlatırım vallahi! Ezerim de leşlerini gübreye gömerim. Toprak vermem haa! Kime? Komolizmaya! Altın ile zor alınan şey besbedava verilir mi Bekir Ağa?” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.63).

Cengiz Dağcı Sovyet hükümetinin topraklarını ellerinden almaya hazırlandığı köylülerin durumlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bin yıllardır üzerinde yaşadıkları; atalarının mirası bu toprakların Ruslar tarafından ellerinden alınacağı fikri bu insanlara inanılmaz bir dedikodu olarak gelmiştir. Çünkü onlar bu toprakları canlarıyla kazanmıştır ve öylece verilecek bir şey değildir toprak onların gözünde. Köylüler bu haberler karşısında şaşırıp kalmışlardır ve topraklarını asla vermeyeceklerini söylemişlerdir. Ancak toprakları ve malları zorla ellerinden alınmıştır.

“Reis Bilal aşağı yukarı haklıydı. S.I.K. ve S.N.K.S.S.S.R.’nin kararıyla 7 Ağustos 1932 tarihinde kabul ettiği kararı gereğince bütün kolhoz ve kooperatiflerin mal ve mülkleri (Tarlalarda ekinler, hayvanlar, kooperatif malları, ambarlar, depolar, mağazalar v.s.) hükümetin mal ve mülkü sayılırdı.

Devletin bu mal ve mülkünü ziyana uğratan ve ziyana uğramasına sebep olanlar ölüm cezasına çarptırılırlardı. Hafifletici sebepler varsa, on yıldan eksik olmamak şartıyla suçlu hapsedilir ya da toplama kamplarına sürülürdü. Bu kimselere karşı af hakkı kullanılamazdı. Kolhozu bırakıp kaçmak ya da kolhozun mal ve mülkünü korumak isteyen kişiler kulak ve burjuvaci unsurları hesaba katılır amansızca yok edilirdi.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.63).

Yazarımız romanında geçen bu bölüme direkt Sovyet yasaının kendisini olarak yasa hakkında açıkça bilgi vermiştir. Görüyoruz ki Sovyet hükümeti sebep ne olursa olsun kolhoz kurallarına uymayanları cezalandırmayı amaçlamıştır. Hükümet koyduğu bu ağır cezalarla insanların kolhoza karşı çıkmamasını sağlamaya ve sessiz kalarak kendisine dayatılan tüm Ruslaştırma evrelerini kabul eden bir toplum düzeni yaratmaya çalışmıştır. Korku, baskı ve sistemi tamamen benimsemiş halktan bazı kimselerin yardımı ile bu düzeni kurmaya ve yaşatmaya çalışan Sovyet hükümeti bunda çoğu zaman başarılı olmuştur. Zaten yukardan başlayarak yapılan zorla modernleştirme (Ruslar yaptıkları sömürü ve Ruslaştırma politikalarını modernleştirme olarak görüyorlardı) Çarlık yönetiminden bu yana gelenek haline gelmiştir.

Sovyet yönetiminin zorla kurmak istediği komünist sistemin ne olduğu köylüler arasında bilinmez. Hatta adını bile düzgün söyleyemezler. Dağcı'nın romanlarında bu duruma sık rastlarız.

“- Komolizma mı?

- Komolizma değil, baba, komünizm!

- Eeeh, komolizma işte! Ama komolizmayı Ruslar uydurdular. Madem ki Ruslar uydurdular, bizim millete uymaz.

-Hayır, baba, komünizmayı Ruslar değil, Almanlar çıkardılar. Komünizmanın babası Karl Marks'tır.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.28).

Daha komünizm hakkında en ufak bilgisi olmayan hatta bu kelimeyi telaffuz bile edemeyen halktan komünizm kurallarına göre yaşamasını istemek olağandışı bir işti. Sovyet hükümeti o yüzden bunu zorla yaptı. Halkın yaşamını yasalar ve korku ile sınırlayarak komünist rejime göre yaşamalarını zorunlu hale getirdi. Köylere gönderilen görevliler halka komünizmi, kolhozu... anlatamaya çalıştılar.

“Toprak iyi sürülmüyor, ekinlere, tütünlere, üzümlere iyi bakılmıyor. Niçin? Çünkü birlik yok, çünkü topluluk yok, yarış yok! Komünist Partisi ile arada sıkı bir bağ yok! Niçin? Çünkü köylerde makine yok! Kızıltaş'ta niçin makine yok? Çünkü köylerde kolhoz yok! Evet, kolhoz yok! İşte arkadaşlar, işte Kızıltaşlılar! Artık eski zaman karalığı, eski beylerin at oynattığı günler geçti. Şimdiden sonra biz de sosyalizme sarılacağız, artık biz de Kızıltaş'ta bir kolhoz kuracağız!

- Sen bana anlat, anlat bana şehir ekmeği yiyen balam! Bu kolhoz dediğin şey nedir? Söyle, anlat, nedir kolhoz?
- Bak sakalıma bak! Seksen tane yılcık geldi, benim bu beyaz sakalıma kondu; ama bu kolozu, solozu ilk senden duydum. Nedir bu koloz moloz dediğin? De hele bakayım!
- Vazgeç dede! Nene gerek kolhoz senin? Sen...
- Söyle, balam, söyle sen koloz nedir? Bakma bunlara! Laftan anlamazlar, dinden anlamazlar, imandan anlamazlar. Sen anlat balam bana bir, koloz nedir?
- Kolhoz kurulunca köylüler aralarında eşit olacaklar, ortada zengin fakir kalmayacak, birlik olacak. Muhabbet, müsavat...
- Ama koloz nedir?
- Kolhoz...Şey...Kolhoz...
- Kolhoz dedikleri, kollektivnoye hozoystvudur! Dedi.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.389-390).

Eserde köylü bir dede ile şehirden gelen bir görevli arasındaki konuşma hayli dikkat çekici ve konuyu açıklaması bakımından yerinde bir diyalogtur. Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi Sovyet yönetimi kolhozu kurma kararı aldığı yıllarda köylere görevliler göndermiştir. Bu görevlilerin amacı köylülere kolhozu anlatmak; kolhoz kurulduğu zaman köylerin kalkınacağı, birlik olacağı, makineli tarımın başlayacağı, zenginlerin tasfiye edileceği, zengin fakir ayrımının kalmayacağı gibi şeylerden bahsetmektir. Ancak devletin görevlendirdiği bu kişilerin bile birçoğu kolhozun ne olduğunun bilincinde değildi. Parti yönetimi tarafından verilen emirleri yerine getirmek amacıyla kendilerine ezberletilen şeyleri halka anlatıyorlardı. Ancak halk daha kolhozun adını bile söyleyemiyordu. Parçada dede görevliden ısrarla kolhozu açıklamasını istemiştir. Ancak görevli dedeyi ikna edecek bir cevap verememiştir. Konuşmanın devamı ise şöyledir.

“- Anladın mı Dede, kolhoz nedir?
- Rusçası kollektivnoye hozoystvo. Tatarcası da doğrudan doğruya kolhoz. Hozoystvo, yani...
- Bunların zirvalarını biz biliriz! Evvelce Zemelstvo vardı, Naçaistvo vardı, şimdi de Hozoystvo! Ama Rus, Rustur. Yalnız rengi değişir, zirvaları aynı!
- Sen bu iki Rus'a anlat, Bebek! De ki, ne isterlerse veririz. At veririz, üzüm veririz, tütün, para, koyun veririz. Ama toprak vermeyiz. Anlat onlara, iyice anlat! De ki, bizim topraklar yurt parçasıdır; toprak bizim değil ulusundur. Eh, ulus toprağını nasıl veririz? Söyle bana nasıl veririz? İnsan her şeyini verir, ama canını nasıl verir, söyle bana! Biz kolhoz nedir, biliriz. Kolhoz demek, toprağı hükümete ver demektir! Nasıl veririz, söyle bana! Toprak bizim değil ulusundur; toprak elden gitti, can gitti. Anlat onlara!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.391)

“-İyi! Ben itiraz edersin sanmıştım. Hoş itiraz etsen bile boşuna. Hükümet işi bu!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.126)

“Bu milletin zengini ile fakiri arasında büyük bir fark yok. Bunu da unutmayınız. Ben bir kere daha Reyon parti komitesi tarafından adamlar gönderirim. Toprak meselelerini, kolhozu anlatsınlar. Anlarsa ne ala, anlamazlarsa daha iyi! Rusya büyük, toprak sıkıntısı çekmiyoruz ama buralar bize lazım!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.424).

Sovyet yönetiminin gönderdiği görevliler köylülerin kolhozun ne olduğunu anlayıp anlamamasını çok önemsememektedirler. Çünkü ister köylü anlasın ister anlamasın kolhozlar kurulacaktır. Dede'nin görevliye verdiği cevap köylünün tepkisini açıkça gösterir. Dede verdiği cevapla Çarlık yönetimi gidip yerine Sovyet yönetimi de gelse Rus'un aynı Rus, sömürü politikalarının da aynı politika olduğunu gayet açık ifade eder. Ruslar geçmişte de hakimiyetleri altındaki halkları Ruslaştırmaya ve milli kimliklerini çeşitli yollarla yok etmeye çalışmıştır. Şimdi rejimin adı değişse de amaçları yine aynıdır. Son paragrafta köylünün kolhozu nasıl algıladığı Dede'nin ağzından açıklanmıştır. Topraklarına sıkı sıkıya bağlı olan halk Ruslar ne isterlerse vereceklerini ancak toprak veremeyeceklerini dile getirmiştir. Türk kültürüne göre toprak namustur. Asla verilemez. Bu insanlar da topraklarını canları ve namusları olarak görüp vermek istememişlerdir. Ancak hükümet zorla, acımadan gerekirse öldürerek, sürerek kısacası toprağın gerçek sahiplerini yok ederek almıştır. İnsaf, merhamet gibi kavramların Sovyet rejimi için önemli kavramlar değildir.

“- Arkadaşlar, yine de tekrar ediyorum. İnsaf, merhamet denen şey biz Bolşevikler için hem ayıp, hem de tehlikelidir; bunu unutmayınız! Tatarların çoğu bize karşıdır; bizim ideallerimiz onlara uzaktır. Rus köylüsüyle Kırım köylüsü arasında büyük fark var. Bu köylüler kendi bildikleri, istedikleri gibi bir hayat yaşadılar. Hanların, sultanların üstünlüğü ve hafif hükümdarlıkları altında yaşadılar, kendilerini kontrol etmediler. Rusya köylülerine yapılan muamele bura köylülerine yapılmadı, bunlar “krepstnoy provo” nedir bilmiyorlar, bizim ideallerimize yabancıdırlar, onları yalnız kuvvet ve zorla yetiştirebiliriz.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.423-424).

“Hem eski Rusya'nın siyasetine, hem de bilhassa yeni, Kızıl Rusya'nın siyasetine bu halk burda engel olageldi. Bunu unutmayınız; önce onlara bunu anlatınız! Lamı cimi yok! Sonra birisinin ağzından bir itiraz yükseldi mi çekin duvarın dibine.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.424)

“Bolşevizm ihtilalini bu metotla kazandı, yalnız bu metotla yaşayabilecek, dünyayı bu metotla kurtarabilecektir. Partimizin ve hükümetimizin temel taşı kuvvettir. Düşmanın kara kuvvetinden korkmayınız; düşmana karşı elinizdeki kuvveti kullanmaktan çekinmeyiniz!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.424).

Gerçekten de Kırım köylüleri ya da diğer halklara ait yerlerin köylüleri ile Ruslar'ın idealleri birbirine çok uzaktır. Ruslar egemenlikleri altındaki insanları iç sürgüne uğratmak ve sonunda da Ruslaştırmak isterken bu köylüler sadece kendilerine ait ata yadigarı topraklarında çalışarak bir hayat geçirmeyi istemektedir. Bu köylü halk daha komünizmin, kolhozun ne olduğunu bilmezken yukardan gelen zorlama ve baskı ile hükümetin dayattığı yaşama tarzına uymak zorunda kalmıştır. Ruslar hem kurdukları kolхозlarda hem de ülkedeki diğer birimlerde uyguladıkları tüm sömürü ve Ruslaştırma politikalarını kabul etmeyen halka zorla kabul ettirmiştir.

“Bildiriş” gazetesinde “Cinnet Alametleri” başlığıyla manşetten yayınlanan bir haberde, Sovyet hükümeti'nin “beş yılda Amerika'yı geride bırakmak” emeli ile daha fazla gelir elde etmenin yollarını ararken, işçiyi geceli gündüzlü aç ve çıplak olarak çalışmaya zorladığı, köylüyü direniş göstermeden mahsulünü hükümet görevlilerine teslim etmeye ikna etmek için her köyde, her madende, her fabrikada ikişer kişi öldürmeye karar vermiş olduğu ve bu kararı, Stalin'in yakın çalışma arkadaşı Kaganoviç vasıtasıyla tatbika başladığı belirtilmektedir.⁹⁶

Sovyet yönetimi yürüttüğü korku politikaları ile amacına ulaşmaya çalışmıştır. Bu amaçlardan biri de milliyetçiliği yok etmektir.

“Milliyetçilik, onların kanlarına sinmiştir. Onlar hala vaktiyle kahraman bir millet, yüksek, büyük bir devlet olduklarını hatırlıyorlar. Rusya hudutları içinde yaşamalarına rağmen Kırım topraklarına kendi öz toprakları, Tatar toprağı sanıyorlar. Onların bu düşüncelerinin bizim için ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmaya hacet yok! Türkçe konuşuyorlar, evet, Türkçe! Çocuklarının kafalarını, kalplerini Türkçe türkülerle, Türk edip ve kahramanların adlarıyla kirletiyorlar. Bu duruma yakın bir zamanda son verilmezse büyük bir tehlike ile karşılaşacağız.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.424)

Yukarıda bahsedilen “milliyetçiliğe yakın zamanda son verme” işini gerçekleştirmek için en uygun başlangıç noktaları kolхозlardır. Çünkü dağınık şekilde yaşayan insanları istenildiği gibi idare etmek zor olduğundan Sovyet yönetimi bu insanları kolхозlara toplayarak onlara daha rahat hükmedebilmektedir. Yaşamlarına daha rahat müdahale edebilmektedir. Ayrıca kolхозlarda zengin insanların mallarına el konularak bu insanların milliyetçilik fikirlerinin de önüne geçilmek istenmiştir.

Ancak Lenin'in kafasında belirlediği ve faydalı olduğunu düşündüğü bir milliyetçilik modeli vardır. Ferhat Karabulut bunu makalesinde şöyle dile getirir: “Lenin'e göre işçi hareketine hizmet ettiği sürece milliyetçilik faydalıdır. Bu fayda

⁹⁶ Belkıs Ulusoy, “Stalin Döneminde Azerbaycan'da Kolektifleştirme”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed:Naskali, Şahin), Kaknüs Yay., İstanbul, 2007, ss.153-183

ile neyi ve hangi milliyetçiliği kast ettiği elbette daha sonra ortaya çıkacaktır. Lenin, Orta Asya'yı dil merkezli Cumhuriyetlere bölerek yerel milliyetçiliğin yükselmesini sağlarken, Türk dünyasının dile dayalı birliğini de parçalamış oluyordu. Onun milliyetçilik iyidir düşüncesi işte tam bu noktada anlam kazanıyordu.⁹⁷ Görülüyor ki Lenin yerel milliyetçiliği Türk dünyasını bölmek için faydalı görüyordu. Ancak kendi amaçlarına hizmet edenin dışında kalan milliyetçiliğe o da karşıydı. Bunu engellemek için her türlü yolu denemişti.

Stalin döneminde de çeşitli yollarla milliyetçiliği yok etme siyaseti tüm hızıyla ve artarak devam etmiştir. Belkis ULUSOY “Stalin Döneminde Azerbaycan’da Kolektifleştirme”⁹⁸ adlı makalesinde bu durumdan şöyle bahseder: “...İkinci yol ise küçük çiftlikleri büyük sosyalist çiftliklerde, yani kolektif çiftliklerde birleştirmektir. Stalin ikinci yolu seçmiştir. O, zengin Azeri köylüsünün mal ve emlakının müsadere edilmesi yoluyla elde edilecek gelirle sanayileşme yolunda ciddi adımlar atabileceğini ve yine bu yolla zenginleşen ve güçlenen Azeri Türk köylüsünün önünü alabileceğini ve milliyetçilik fikirlerini engelleyebileceğini düşünmüştür.”

Görülüyor ki Stalin, milliyetçilik fikirlerini engellemek, halkı baskı altına alıp güçsüz bırakabilmek için ilk iş olarak halkın mal ve mülküne el koymuştur.

Aynı makalenin başka bir bölümünde de bu konuyla ilgili şunlar dile getirilmiştir: “Ülkede ağır sanayi başarıyla kurulduğu takdirde, SSCB'nin sanayi ürünlerindeki dışa bağımlılığı ortadan kalkacak, ülke yineline kurulacak geniş ulaşım ve nakliye ağı sayesinde ekseriyeti merkezi Rusya'nın dışında kalan ve Rus olmayan halkların yaşamakta olduğu bölgelerden bedelsiz olarak sağlanacak zengin hammadde birikimleri merkezi Rusya'ya ve buradan da ihracat yoluyla yabancı ülkelere daha rahat aktarılacak, gelişen ekonomi sayesinde borçlar hızla kapatılacak ve bununla bağlantılı olarak bütçe açığı kapanacak, ağır sanayideki üretim sayesinde Kızıl Ordu'nun ihtiyacı olan askeri araç gereçler ve silahlar rahatlıkla ve istenilen miktarda üretilebilecek, ülke ekonomisi düze çıkınca halkın morali yerine geleceği gibi RKPb'ye olan güveni de artacak, yine bu sayede SSCB dahilindeki Rus olmayan halklar arasında milliyetçilik fikirleri ve bağımsızlık taleplerinin önüne geçilebilecek, böylece siyasi, ekonomik ve askeri alanda güçlenen SSCB ve dolayısıyla RKPb yerinden kuşku duymayacak, hatta SSCB dünyada sayılı güçlerden biri haline gelecektir.”

Görülüyor ki ister ekonomik, ister askeri, ister siyasi olsun SSCB'nin yaptığı her türlü hareketin ve girişimin amaçlarından biri de milliyetçilik fikirlerini yok etmek ve böylece yönetimi altındaki halkları daha rahat Ruslaştırmaktır.

⁹⁷ Karabulut, s.65-96

⁹⁸ Ulusoy, s.153-183

SSCB yönetimi küçük çiftlikleri ve dağınık yaşayan göçbeleri kolektif çiftliklerde yani kolhozlarda bir araya getirmiştir. Bunu yaparken öncelikli amaç ekonominin gelişip sanayiye katkı sağlaması ve sanayinin de gelişmesi gibi gözükse de bu yapılanmanın amaçlarından biri de Rus olmayan halkları kolhozlarda daha rahat gözetim altında tutmak, sömürmek ve en sonunda da onları kendi milli kimliklerinden sıyrarak Ruslaşmış ve kendine tamamen yabancı olmuş yeni bir tip Sovyet insanı yaratmaktır.

Kolhozların kuruluş yıllarında Komünist Parti'nin söylediği kolektif çiftlikler kurulunca herkesin mal ve mülk sahibi olacağı, zengin fakir ayrımının kalmayacağı, tüm köylülerin refah içinde yaşayacağı gibi tatlı sözlere kanan çoğu insan bu yolda canla başla çalıştı. Hatta kendilerini bu ülkeye o kadar kaptıranlar oldu ki yukarıda da belirttiğimiz gibi kendi ailelerini kulak, bay diye ihbar etmekten çekinmediler.

“...Yoksullar yükseliyor, işler hızla ilerliyordu. Kolektifleştirme başladığı zaman Tanabay kollarını sıvadı, canla başla çalıştı. Köylülerin yeni hayata geçişleri için bu uğurda toprak, hayvan, emek ve büyük ideal... Her şeye ortak olmak için Tanabay çalışmayacaktı da kim çalışacaktı? Gözleri çıksındı kulakların. Yok olsunlardı! Her şey bir anda ve çok çabuk olmalıydı. Tanabay bütün gün at üstünde dolaşiyor, gece toplantılarına, konuşmalara katılıyordu.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.151)

Eserdeki bölümden de anlaşılacağı gibi yönetim sistemi sağlamlaştırmak ve halktan kimselerin de yardımını almak için tüm köylülerin her şeye ortak olacağını ileri sürmüştü. Bunun gerçekleşmesi için de ilk iş olarak kulakların tasfiyesi gerekmektedir. İnsanlar hala Ekim Devrimi'nin ve daha sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmış olmanın heyecanı içindeydi. İşlerin hep böyle heyecanla, istekli bir şekilde yürüyeceğini ve bu yolda her şeyin feda edilebileceğini düşünüyorlardı. Aynı bölümün devamı şöyledir:

“Zenginler, mollalar, toprak sahipleri zararlı otlar gibi köklerinden sökülüp atılıyordu. Yeni, yepyeni fikirlerin kök salması için tarlayı temizlemek gerekiyordu. Bu tarladaki bütün zararlı otlar yok edilmeliydi. Kulakların listesi hazırlandı ve bu listeye Kulıbay da alındı. Tanabay gece gündüz attan inmeden o meclisten bu meclise koşarken, ağabeyi de kendi hayatını bir düzene sokmuştu. Bir dulla evlenmişti, çiftçilik yapıyordu. Birkaç koyun, bir inek, iki koşum atı bir de taylı biyesi vardı...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.151)

Komünist Parti yönetiminin hakim olduğu SSCB'de bir kişinin zengin sayılması ve bu nedenle sürgün edilmesi için yukarıda saydığımız kadar mal varlığının olması yeterliydi. Mallarını kolhoza vermek istemeyenler ağır cezalara ve

çoğu kez de idam ya da Sibirya'ya sürgün cezalarına çarptırılıyordu. İlk önce malları sömürülen bu insanların zamanla milli kimlikleri de sömürülecekti.

Kolhozun kuruluş yıllarından Cengiz Aytmatov'un eserlerinde yinelde bu şekilde bahsedilirken Cengiz Dağcı'nın aynı olaya bakış açısı daha farklıdır.

"-Yalan dedim sana, yalan! Bağın bahçen açıkta diye kim alır senin toprağını. Söyle bana, kim? Gelirse gelir, bir iki kavun, kiraz, bir iki salkım üzüm çöplenir, gider. Evvelden ne Nalçıklar, Gospadinler, Barınler gelmez miydiler Rusya'dan?

- Ama şimdi başka...

- Nesi başka? Gelirse misafir gelir gibi yer, gider. Misafirden esirgenmez ya! Ama insanın toprağını almak olur mu? Toprak almak, can almak! Kim alır senin toprağını! Baba toprağı bu! Dünyada namus denen şey tükenmedi daha. Korkma, korkma!" (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.65).

Dağcı'nın eserlerindeki kahramanlar ata yadigarı topraklarının kolhoza alınacağı haberini büyük bir şaşkınlıkla karşılarlar ve inanmak istemezler. Ayrıca eserlerde dikkat çeken bir yön de Ruslar'ın önceki politikalarının da aynı olduğunun vurgulanmasıdır. Yani Rus Rus'tur. Sadece rengi değişmiştir. Ama diğer halklara karşı yürüttüğü Ruslaştırma ve sömürü politikası hep aynıdır. Dağcı eserlerinde hep bu iletiyi vermek ister.

"- Bu toprak, iki gözüüm, bu toprak, senelerden beri Nikola'nın boğazında bir kemik gibi durdu. Senelerden beri yutkundu, yutamadı. Ama biz böyle sırt üstü yatıp da "belayı da Tanrı verir, bereketi de!" dersek, yalnız göğ'e kadar bakar da hiç bir şey yapmazsak, söyledim, yine de söylerim, o bu toprağı yutacaktır. Komünizmanın Nikolası gelecek, bu toprağı yutacaktır. Bizi evlerimizden atacak, toprağımızı, bağlarımızı, bahçelerimizi elimizden alacaktır." (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.183)

Ruslar 1552'de Kazan'ı ele geçirerek ilk kez Türk topraklarına işgal etmişlerdir. O zaman da Sovyetler Birliği zamanında da hatta günümüzde de siyasetleri değişmemiştir. Sadece ad ve renk değiştirmişlerdir. İçleri yine aynıdır.

Kolhozlardaki siyaset ve toprak yönetimini iki yazarımızın farklı bakış açılarıyla incelemeye devam edelim. Aytmatov'un eserlerinde yinelde insanlar kolhoz işini kendi işleri gibi benimserken Dağcı'nın eserlerinde durum çoğu zaman öyle değildir.

"- Verdi, Mustafa Ağa. Ama... hey, canım işte kendi işim değil ha! Kolhoz işi... Makinelere yağ gerekmiş, makine yağı, sanma ki sarı yağ. İp de alacağım bulursam." (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.21)

Bazı köylüler yaptıkları işi kendi işleri olarak kabul edememektedir. Kendi mallarının kolhoza alınmasını kabullenememektedirler. Hiç değilse kapılarının önünde kalan küçük alanlara kendi mahsullerini ekmek istemektedirler.

“Kolhozun Lenin adını taşıdığı yalnız ilçe parti komitesinde biliniyor. Başka kimseler bilmiyor. Hatta Çukurcalılar’ın kendileri de bilmiyor. Köyde ne köy sovyeti binasında, ne de başka bir yerde bu isim yazılı değildir. Köyde buğday ve çavdar ekilmesi için tam iki bin hektarlık arazi bulunmasına rağmen geçen yıl ve bu yıl ancak bin beş yüz hektar kadar yer ekildi. Soru? Öteki beş yüz hektar araziye ne oldu? Niçin, neden bu arazi ekilmemiş kaldı?” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.39)

Köylerde kolhozlar kurulduktan sonra bazı köylüler kapılarının önlerine bazı şeyler ekmeye başladılar. Çünkü kolhozun verdikleri ile geçinmek neredeyse imkansızdı. Ancak bu yetkililerin gözünden kaçmadı. Çünkü bu onlara göre köylülerin zenginleşmesi demektir.

“Bu sorunun cevabı gayet basittir. Her köylünün evi önünde dört yanı çitle çevrili küçük araziler bulunuyor. Devlete en gerekli olan buğday ve çavdar yerine, beş yüz hektar araziye teşkil eden bu küçük küçük, ayrı ayrı parça topraklara Çukurcalılar, kendi ihtiyaçları için hıyar, mısır, pancar, kabak, fasulye, patates, hatta çiçek bile ekiyorlar.”

Görülüyor ki kolhoz aşhanesinin verdiği erzak ile geçinemeyen köylüler kendilerine çıkar yol olarak küçük küçük toprak parçalarında kendi ürünlerini yetiştirmeyi bulmuşlardır. Eserdeki bu bölüm parti yetkilisinin ağzından şu sözlerle devam eder:

“Kendi ihtiyaçları için demek yanlış olur, çünkü Çukurcalılar bu sebze ve zerzevatı toplayıp şehirde satıyor, para kazanıyor, zenginleşiyor. Sonuç olarak da Sovyet sistemi içinde Çukurca’da bir zengin ve kapitalist sınıfı meydana geliyor. Bu halin Sovyetler devleti ve Komünist Partisi’nin siyasetine ne kadar aykırı olduğunu açıklamayı gerekli bulmuyoruz.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.39).

Özel mülkiyetin her türlü Sovyet sistemi için zararlı görülmüştür. Kapısının önünde sebze yetiştirmesine bile izin verilmeyen köylünün elindeki her şey zorla alınmıştır. Bu maddi kayıplardan sonra ise daha da önemli olan manevi kayıplar yaşanmıştır. Çünkü fakir bırakılan halk yavaş yavaş milli kimliğinden, değerlerinden, dininden ve kültüründen de uzaklaştırılmıştır. Köylünün zenginleşmesinin milliyetçilik fikirlerini uyandırmaya neden olacağı düşünülerek Sovyet sistemi için zararlı bulunmuştur.

“- İneği ya. Hayvanı kolhoza almak istiyor. Hem yalnız ineği değil, bostanı da. Köylülerin bostanları kolhoz malı olacak bu yazdan sonra, diyor. Kabak mabak yerine buğday, çavdar, arpa gibi şeyler ekilecekmiş toprağa. Hükümetin ihtiyacı varmış bu gibi şeylere. Ama ineğe gelince, hemen kolhoza teslim et diyor. Yalvardım, yok olmaz diyor. İneğin var, evin var, bostanın var, suratın pancar gibi kıpkırmızı diyor. Eski beylere benziyorsun diyor. Eh,

suratım kızılrsa ne yapayım dedim. Suratıma kireç süremem ya, dedim. Yok, dedi, kireç sürme, dedi. İneğini, bostanını kolhoza teslim edersen kirece ihtiyacın kalmaz, dedi.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.108)

Dağcı'nın eserlerinde yinellikle kolhoza ve yinel olarak Sovyet sistemine olumsuz bir yaklaşım vardır. Yazar bunu eserlerindeki kahramanların ağzından ifade eder. Yukarıdaki bölümde de yine çok ince bir ayrıntı ile sistemin ne kadar aşırıya kaçtığını gözler önüne serer. Köylünün yüzü kırmızı olduğu için neredeyse bay olduğundan şüphe duyulacaktır. Köylülerin kendileri için ettikleri sebzelere de hükümet el koymuştur. Artık o bostanlara kendi karınlarını doyuracak şeyler değil, hükümetin istediği şeyler ekilecektir. Sovyet köylüsü kendi istediği sebze yetiştirmekten bile men edilmiştir. İnsanlara bu kadar serbestlik bile tanınmamıştır.

“Anıza bırakılan küçük bir tarlayı sürüp ekmek ve ürünü aileler arasında paylaşmak. Bu konuda başkarmının fikrini aldım. Sonra ilçe merkezine kadar giderek, kolhoz planını uyguladığımızı, şimdi de kendi imkanlarımızla, kendimiz için karnımızı doyuracak ürünü almak, açlıktan kırılan ailelere yiyecek bulmak için, bir anızı ekmek istediğimi anlattım (Aytmatov, Toprak Ana, s.83).

Dinleyenlerden biri masadan başını kaldırıp bağırdı:

- Stalin'in kolhozlar için koyduğu kurala ihanet ediyorsun!

- Canı cehenneme o kuralın! Biz açlıktan kırılırsak sizi kim besleyecek?

- Peki, söylediğini yaparsan seni nereye sürerler biliyor musun?” (Aytmatov, Toprak Ana, s.83)

Kolhozda canla başla çalışıp cepheye tahıl gönderen insanlar açlıktan kırıldığı halde kendileri için küçük bir tarlayı ekmelerine bile müsaade edilmiyor. Stalin bu gibi durumların önüne geçmek için çok ağır cezalar koymuştur.

“Harman zamanında kolhozcular tarafından bir dakika bile işsiz oturmanın bir suç sayıldığı herkesçe bilinir. Harman zamanında kolhozcuların birtakımı çalışırken öteki takımı yemeklerini yiyecekleri yerde, Çukurcalılar'ın hepsi aynı saatte, en az yarım, bazı günlerde bir hatta bir buçuk saat paydos ediyor, yemeklerini yiyorlar.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.41)

Her iki yazarın eserlerinde de şu nokta ortaktır: “Kolhozda çalışmadan durmak yasaktır.” Her kolhozun o hasat zamanı gerçekleştirmesi gereken bir planı vardır. O planı gerçekleştirmek için tüm kolhozcular canla başla çalışır. Ancak bazı durumlarda insanlar açlıktan ve yorgunluktan çalışamaz hale gelirler. Bu gibi durumlarda dahi iş gücünü yavaşlattıklarından dolayı ceza alırlar. Sovyet

hükümetinin gerçekleştirmesini şart koştuğu planlar her bir kolhozunun normalinden çok daha fazla çalışmasını gerektirmiştir. Kolhozcuların kısa bir süre bile boş durmaları yasaklanmıştır.

Tüm alanlarda olduğu gibi kolхозlarda da savaşın kazanılmasının verdiği bir heyecan ve geleceğe umut besleme olmuştur.

“Savaş yılları ve zafer avuntusu geride kalmış, unutulmaya başlanmıştır. Kolhozcular kendi bahçelerinde yetiştirdikleri az buçuk sebze ve kolhozdan aşırabildikleri yiyeceklerle kıt kanaat geçinebiliyorlardı. Kolhozun kasası tam takırdı. Elde edebildikleri tahılı da, eti de, sütü de devlete maliyetinin çok aşğısında bir para karşılığında vermek zorunda kalmışlardı...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.44).

İkinci Dünya Savaşı'nın kazanıldığı yıllarda SSCB içinde yaşayan halklarda bir zafer sarhoşluğu oluşmuştu. Bu durum yaşadıkları kötü şartları görmezden gelmelerini ve geleceğin daha iyi olacağına inanmalarını sağlıyordu. Ancak zamanla işler değişti. Zaferin sarhoşluğu geçmeye başladı ve gerçeklerin farkına varılmaya başlandı.

Köylülerin çoğu topraklarının, hayvanlarının ve mallarının ellerinden alınmasını kabullenemiyordu. Bazı köylüler hayvanlarını ve mallarını hükümete vermektense kendi elleri ile yok etmeyi bile göze almıştılar.

“...Gülsarı senin kendi malın mı? Kendinin olan sana özel olan neyin var? Bizde olan her şey kolhoza ait. Bizim halimiz, hayatımız böyle... Yorga da kolhozun...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.86)

İnsanların kendilerine özel mal edinmelerine kesinlikle izin verilmiyordu. Elleri ne varsa kolhoza aitti. Malları ve toprakları sömürülmüştü.

“- Ne diyeyim Esmâ, ne kadar toprağın var, diye sorarsa? Hayvanların hepsini sayayım mı birer birer? Malımızın gizlisi yok ama, komalizma bu, bilinmez.

Esmâ kocasına tepeden bakarak cevap gür bir sesle cevap verdi:

- Daha neler! Çaldık mı biz hayvanlarımızı? Topraklarımız da atadan miras. Kimin toprağında gözümüz var ki, bizim toprağımıza göz koysunlar?” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.67)

Bu insanlar her şeylerini kendi emekleri ile kazandıklarından mallarının ve topraklarının karşılıksız olarak ellerinden alınacağı söylentisine akıl erdiremezler. Parçada da Esmâ'nın “çaldık mı biz hayvanlarımızı”, “topraklarımız ata mirası” sözleri bunu özetler. Köylüler o malları kimseden çalmamıştır. Toprakları da onlara

atalarından mirastır. Peki devlet neden ve nasıl bunları alabilir? Köylüler bunları düşünürken devlet çoktan kolektifleştirme çalışmalarına başlamıştır bile.

“Ayşe babasına bir şey söyleyecekti; ama içini bir şey sıktı, sesi boğazında kırıldı. Çünkü toprakların alınıp kolhozlar kurulduğu haberini iki gün önce gazeteden okumuştı. Şimdi de tarlada dolaşanların kelebek toplayan Moskova Rusları olmadıklarını anlayıp babasının tarlasını ölçtüklerini gözleriyle görünce bütün kanı çekilmiş, gözleri yaşarmıştı.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.119)

Kolhozların kurulmasına karar verilince SSCB'nin tüm köylerine tarım arazilerini araştırmaları için görevliler gönderilmişti. Çoğu köylü bu kişilerin ne amaçla geldiğini anlayamıyordu. Parçadaki köylü de tarlasını kolhoza almak amacıyla ölçmeye gelen kişileri kelebek toplamaya gelen Ruslar zannetmiştir. Ancak bu gelen Ruslar yaşanacak kötü olayların habercisi gibidir.

“- Kaşka'yı biliyorsun, bizim hayvanlardandı. Şimdi kolhozun oldu. Eh, olsun. Hayvanlardan vaz geçmek kolay değil ama... madem ki hükümet dedi kolhozun olacak, kolhozun olsun. Kaşka, Kara Mustafa'nın atı ama, hükümetin sözü geçer, Kara Mustafa'nın değil!” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.61)

Hükümetin çıkardığı yasalara insanlar koşulsuz uymak zorunda kalmıştı. Mallarını, hayvanlarını, topraklarını v.b. hükümete teslim etmek zorunda kalmıştı. Bu daha başlangıçtı. Mal ve mülkün sömürülmesinden sonra milli kimliklerin sömürülmesine geçilecekti. Bunun ilk basamağı da insanları fakir ve güçsüz bırakmaktı.

Ancak, köylünün içine düştüğü zor duruma rağmen şehirlerde halk yine yokluk çekmektedir, ekmek kuyrukları alabildiğine uzundur. Çünkü, tüm sıkı tedbirlere rağmen halk kolektifleştirmeye karşı son derece kararlı bir direniş göstermekte, erzak toplanması işinde Sovyet memurlara zorluk çıkarmaktadır.⁹⁹

“- Bu, komolizma toprakları alacak lafını da anlayamadık bir türkü.

- Kim alacak canım? Miras topraklar bunlar! Söyleme gözünü seveyim, öyle olur olmaz laf! Hak var, oğlum hak! Hak dedin mi akan sular durur, nerde kaldı komolizma!

-Öyle ama her ihtimale karşı geleceği düşünmek lazım! Hükümetin huyu suyu bilinmez, hak mak der ama, tutar yeni kanun çıkarır, adamın hakkını itlere yedirir. Öyle mi Enver? Öyle! En sağlam mal hayvandır. İnek, koyun, at! Atı kimse alamaz.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.327)

Sosyalist yönetim köylülerin, işçilerin hakkını savunacağı, herkesin eşit olacağı, mutlu refah günler getirecekleri v.b. propagandaları ile iktidara gelmişti.

⁹⁹ Ulusoy, 2007, ss.153-183

Ancak yaptığı uygulamaların çoğu vaat ettikleri şeylere uygun değildi. Hem haktan bahsedip hem de birçok kişinin hakkını sömüren bir sistem haline gelmişlerdi. Cengiz Dağcı sistemin bu dengesiz tarafını görmüştür ve bunu eserlerine yansıtmıştır. Yukarıdaki bölümde de köylü hükümete güven olmayacağını, haktan bahsettikleri halde bir yasa çıkararak yapacakları haksızlıklara kılıf hazırlayabileceklerinden bahsediyor.

Birçok millet özellikle de Türk milleti için at çok önemli bir yere sahiptir. Atın diğer hayvanlardan ayrı ve üstün bir yönü vardır Türk milleti için. Eserin bu bölümünde de buna rastlıyoruz. Köylü hükümetin mallarına el koyacağına inanmak istemez. Özellikle de atlarının ellerinden asla alınamayacağına inanır. Türk köylüsü için hayvanları özellikle atları önemlidir, toprakları candır, ata yadigarıdır.

*“- Sersem Tatar! Laftan anlamıyor musun? Tarladan çık, haydi, çabuk ol!
- Çıkmam, bu topraktan çıkmam! Bütün Rus ordusu gelse, üzerimden geçse, kemiklerimi kırsa, etimi beynimi paramparça etse çıkmam bu topraktan! Çıkmam!
- Söyle toprağım bana, neden seni bırakıp gideyim? Sen benim toprağım değil misin? Benim atalarım burda doğdu, burda büyüdü, burda yaşadı, burda öldü toprağım!... Ben dünyada başka birşey istemiyorum, yalnız seni seni toprağım! Yüzyıllardır atalarımın sana benim dilimle söyledi, sen benim dilimi dinledin...”* (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.375)

Rus ve iç sürgüne uğramış bazı yerli kimselerden oluşan görevliler tarlalarda ölçümler yaparken, köylüler de ne olduğunu anlamaya çalışmaktaydı. Toprağının elinden alınacağını anlayan Tatar köylüsünün söyledikleri onun toprağına ne kadar bağlı olduğunu gösteriyor. Hatta ata mirası toprağına o kadar bağlı ki Rus görevliler tarladan çıkmasını isterken o çıkmıyor ve bölümün sonunda tarlasının kenarındaki kayanın patlatılmasıyla toprağın altında kalarak tarlasında can veriyor.

İnsanların gözü ağır cezalar ile o kadar korkutulmuştur ki çoğu kişi kolhoza mallarını ve hayvanlarını vermeyi reddetmeye cesaret edemez.

“-Vereceğim elbet. Vereceğim. İneği kolhoza vermediğim zaman beni bekleyeni bilmiyor musun?..” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.111)

“Köylü için haksızlıktı bu; ama baştakiler kolhoz dedilerdi bir kere, kolhoz olacaktı elbet. Ve oldu. Oldu ama oluncaya kadar kimi tatlı canından oldu, kimi canından oldu; bilinmez, geri dönülmez yerlere sürüldüler. Ama yine de bu dünyada ölmek için değil de yaşamak için doğduklarını anladılar da dünyanın varlığı, başın sağlığıdır, diye düşündüler ve evet, başsağlığı, can sağlığı ve yurt varlığı için kolhozlara girip haksızlığa katlandılar.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.342).

Köylüler de kolhozların haksızlık olduğunu, sömürü olduğunu farkındaydı. Ancak ellerinden bu haksızlığa katlanmaktan başka şey gelmiyordu. Köylüden istenenlerin bazıları mantık dışıydı. Hayvanlardan bile normalden fazla yumurta, kuzu, yün v.b. bekleniyordu.

“- Eli boş gitme! Orda kolhoz varmış artık. Tavuklara da yumurta vergisi koymuşlar, git bak, ne var ne yok!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.393).

Devlet kurduğu kolхозlardan çok şey bekliyordu. Kötü durumdaki ekonomisini ve sonrasında da sanayisini canlandırmak amacıyla kolhozların gerçekleştirmesi gereken çok ağır planlar koymuştu. Kolhoz üyeleri bu planları gerçekleştirmek için insan üstü bir çalışma gösteriyorlardı. Devlet kolhozdaki tavukların bile ne kadar yumurta vereceklerini kendisi belirleyip bunun gerçekleşmesini bekliyordu. Stalin ile başlayan bu durum bize Aytmatov’u “Cengizhan’a Küsen Bulut” adlı eserini hatırlattı. Orada da Cengizhan gerçekleşmesi imkansız isteklerde bulunuyordu ve bunları yasa haline getiriyordu. Hatta kadınlara doğum yapmayı bile yasaklıyordu. Doğum yapan bir kadını cezalandırdığı için de başının üstünde devamlı onu takip eden bulut onu terk ediyordu. Çünkü Cengizhan doğaya karşı gelmişti. İşte Stalin de böyle akıl almaz emirler vererek insanların ve hayvanların doğalarını zorluyordu.

“Eşek, aynı dargın halde duruyordu. Enver, hayvanın boynu altında siyah bir şey gördü, yaklaştı: ...Enver tahtada tebeşirle yazılmış, harfleri iri iri, şu yazıyı okudu: “Geberirim açlıktan, ama kolhoza girmem.” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.396)

“-...Her tavuk kolhoza on yumurta verecek. Bu zavallı on yumurta yumurtlayamadığı için kendi kendisini astı. Herkes öyle diyor, ben ne bileyim? Git, büyüklerden sor! Onlar öyle söylüyorlar!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.397).

Köylüler kolhoza böyle değişik tepkiler gösteriyordu. Kendileri gibi hayvanların da kolhoza girmek istemediğini düşünüyorlardı. İnsanlardan nasıl durmak dinlenmek bilmeden çalışması isteniyorsa, hayvanlardan da normalinden fazla ürün talep ediliyordu. Bu konuyu ilerleyen kısımlarda Cengiz Aytmatov’un “Elveda Gülsarı” adlı eserinde koyunlardan beklenen üretimi anlatan kısımlarda da geniş şekilde görebiliriz.

Malların, toprakların ve hayvanların kolhoza katılımı ile ilgili olarak Cengiz Aytmatov’un eserlerinde yinellikle hükümet aleyhinde bir tutum göremeyiz. Özellikle “Toprak Ana” ve “Cemile” adlı eserlerinde köylülerin mallarına el konulması ile ilgili olumsuz bir anlatıma rastlanmaz. Aksine kolhozların kuruluşu

çok olumlu bir bakış açısı ile anlatılır. Ancak “Elveda Gülsarı” adlı eserinde kolhozların işleyiş sistemine, fakirliğe, kolhozların durumlarının düzelmemesine bir tepki vardır.

Cengiz Dağcı'nın eserlerinde ise kolhoza katılım hep acılarla anlatılır. Eserlerde hükümet aleyhinde bir tutum vardır.

Kolhozcular İkinci Dünya Savaşı yıllarında insan üstü bir çalışma sergilemişlerdir. Açlıktan kırılan insanlar yine de cepheye yardım gönderebilmek için canla başla çalışmışlardır ve savaş sonrası güzel günlerin geleceğine inanmışlardır. Zaten bu SSCB'nin yinel siyasetlerinden biridir: Halkı muhtaç durumda bırakarak, eğer çalışırlarsa güzel günlerin geleceğini söyleyerek onların emeklerini sömürmek, onları devletin sistemine muhtaç hale getirmek. Yukarıda bahsettiğimiz Stalin ve tavuk hikayesi de bunu destekliyor.

“...Düşünüyorum da artık savaş bitti, aydınlık günler gelmiş olmalıydı. Oysa işler azalmadı, kolaylaşmadı. Bazı geceler gözüme uyku girmiyor, hep düşünüyorum: İşleri nasıl yoluna koyarım, halkı nasıl doyururum, plan hedefine nasıl ulaşırım?... Halkımız aklını başına topladı, artık herkes daha iyi yaşamak istiyor.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.21)

Kolhozların kuruluş yıllarında her şeylerini feda ederek ilerde güzel günler göreceklere umuduyla ölesiye çalışan insanlar artık yorulmuştu, bıkmıştı. Çünkü işler düzelmliyordu. Devletin izlediği yanlış politikalar yüzünden kolhozların çoğu kalkınamıyordu. Çünkü gerekli ön hazırlık yapılmadan kurulmuştu kolhozlar.

“...Sonra dağdan inip, kolhozun başkanına ölen atların hesabını verirken, öfkeyle bağırmasını da unutmamıştı: (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.27)

- Bana niye öyle bakıyorsun? Karşında faşist mi var? Diye bağırmişti. Yılığın kışlık korası nerde? Yemi, otu nerde? Tuzu nerde? Ağzımızı açıp yel tutarak geçiriyoruz günlerimizi. Böyle mi yapacaktık bu işleri? Gel de nasıl bir keçe çadırda yaşadığımızı, çadırın tamtakır içini gör! Kuru ekmek bile bulamıyoruz. Savaş cephesinde durumumuz bundan yüz kat daha iyiydi. Sen de orada oturup, bu atları kendi elimle öldürmüşüm gibi bakıyorsun bana!” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.27)

Kolhozların çoğunda hayvancılık için gerekli ön hazırlık olmadığından ve yokluktan dolayı birçok hayvan telef olmaktadır. Devlet istediği üretim miktarını söylüyor ve bunun yerine getirilmesi emrediyordu ama koşullar yetersizdi. Hayvanların yeteri kadar yemi, barınağı v.b. olmadığından telef oluyorlardı.

Hükümet yetkilileri ise sanki koşullar mükemmelmiş ve hayvanların ölümünden kolhozcular sorumluymuş gibi bunların hesabını sormaya geliyordu.

“Bir yıl önce havalar kurak gitmiş, pek az ürün almışlardı. Kolhoz devlete paylarına düşenden daha fazla tahıl, daha fazla hayvan vermek zorunda kalmıştı. Çünkü kolhozun tembellikle suçlanmaması için komşu kolhozların da eksliğini kapatmak zorunda kalmışlardı. Bu böyle sürüp gidecek miydi, kolhozlar ne zaman gün yüzü görecekti?” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.43)

Kolhozlar devletin kendilerine koyduğu planları gerçekleştirmek zorundaydı. Bunu yapamayanlar cezalandırılırdı. Bu yüzden birbirine komşu kolhozlar bazen iş birliği yapardı ve planın gerisinde kalan kolhoza da yardım ederlerdi. Geri kalan kolhozun eksik tahıl ve hayvanlarını tamamlarlardı. Bu da insanların daha fazla çalışması demekti. Sabah güneş doğmadan işe başlayan insanlar gece yarısına kadar çalışmaya devam ediyordu.

“- Kolhozdan dön, bostana gir; yataktan kalk, bostana gir; bostandan çık kolhoz işine! Hey hey! Doğduk doğalı bir kapı kilidinin anahtarı gibi şu Çukurca'nın içinde paslanıp gidiyoruz.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.55)

İnsanların ömürleri devamlı çalışmakla geçiyordu. Adeta robotlaştırılmışlardı. Bir robot gibi devamlı sistemin istediği yönde çalışıyorlardı. Durmak dinlenmek suç sayılıyordu.

“...Tuzlu topraklarında uzun uzun kuzuları otlatmış, devletin yeni pamuk çiftliklerinde, sonra Taşkent yakınlarındaki Angres maden ocaklarında çalışmış, ordan da askere gitmişti.” (Aytmatov, Cemile, s.36)

SSCB içindeki insanlar özellikle de Rus olmayanlar devamlı ağır bir çalışmanın altındaydı. Nerede iş gücüne ihtiyaç varsa oraya savruluyorlardı.

“Ne var ki üç çocuklu evin işini yapmak, bu arada da kolhozdaki işi de aksatmamak hiç de kolay gelmiyordu.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.15).

Herkesin aile içi görevi ne olursa olsun önce kolhoz işleri gelmekteydi. Kolhozdaki günlük işini aksatanlar ya da kotasını dolduramayanlar ceza alırlardı. Günlükleri ya da aylıkları kesilirdi. İşi tamamlayana kadar da tarladan çıkmalarına izin verilmezdi. Bu kadar çalışmalarına rağmen köylüler emeklerinin karşılığını alamayabiliyorlardı.

“...Öteki işlerde çalışanlar yokluğa daha ne kadar dayanabilirlerdi? Savaşa kadar durumlar böyle miydi? O zamanlar güz gelince her evin kapısına iki-üç araba buğday getirilirdi. Ya şimdi? Herkes koltuğunda boş bir çuvalla dolaşıyordu.

Buğdayı onlar yetiştiriyor, aç ve açıkta kalan yine onlar oluyordu. Böyle şey olur muydu? Hak mıydı bu? Toplantı üstüne toplantı yaparak, vaad üstüne vaad vererek halkı ne zamana kadar oyalayabilirsiniz?” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.79)

Savaştan önce bolluk yaşayan bazı kolhozlar savaştan sonra yoksul duruma düşmüştür. Köylüler tarlalarda çalışıp hasadı kaldırmıştır ve bunu devlete teslim etmiştir. Ancak sonuçta yine aç kalan kendileri olmuştur. Kolhoz çalışanları içinde buldukları bu kötü durumlarla boğuşurken görevliler de çözüm değil vaadler sunmuştur.

SSCB içinde zengin kolhozlar bulunup çalışanlarının rahat yaşamasına rağmen gerçekten çok kötü durumda yaşamak zorunda kalan kolhozlar da vardı. Özellikle savaşın ardından bu kolhozlar daha da yoksul hale gelmişti.

“Altın başaklar ufuklara kadar uzanıyor, biçilmelerini bekliyorlardı. O ne bereketli Allahım! Hasadı bir an önce kaldıralım diye acele ederken ne kadar da zarar verdik tarlalara! Başakları çiğniyor, yol boyunca sapları döke saça taşıyorduk...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.36)

Yazar eserin bu bölümünde kolhozdaki hasadın bereketinden bahsediyor. “Toprak Ana” adlı eserde olayların geçtiği kolhoz, sistemden memnun, ürünü bereketli olan, herkesin severek çalıştığı bir kolhoz olarak tasvir ediliyor. Bu durum eserde İkinci dünya Savaşı’na kadar sürüyor. Burada dikkatimizi çeken bir nokta da ekinlere ne amaçla olursa olsun zarar verilmesinin suç sayıldığı bir sistemde eserin bu bölümünde buna hiçbir yetkilinin sesini çıkarmıyor olmasıdır.

“...Çok gerilerde kalan o günlerde, kolhozu nasıl kurduklarını, halka, boztorgayların koyunların üzerine yuva kurup yumurtlayacakları o mutlu barış çağını nasıl vaad ettiklerini, o parlak armanı, o parlak hayalleri, umutları hatırlıyordu. O arma uğrunda canla başla didindikleri günleri de... Her şeyi alt üst ederek eski düzeni nasıl yıktıklarını, asıl köklere nasıl balta vurduklarını da...”(Aytmatov, Elveda Gül Sarı, s.)

Devrimin ardından zafer coşkusu yaşayan halk bu heyecan rüzgarına kapılıp eski ve geleneksel olan her şeye savaş açmıştı. Komünist sistemi kurma ülküsü adına çok çalışmışlardı. Gelecek günlerden çok şey bekliyorlardı. Bu uğurda geçmişlerini yok etmeyi de göze almışlardı. Ancak gelecek onlara istedikleri her şeyi vermemiştir. Canla başla çalıştıkları kolhoz onlara gün geçtikçe artan zorluklar getirmiştir. Parça şu şekilde devam ediyor:

“Gerçekten de işler başta biraz düzelmişti. O uğursuz savaş olmasaydı belki daha da düzelecekti. Peki savaş biteli onca yıl oldu da durumlar niçin düzelmiyordu? Onlar, eskimiş çadırların üstüne nasıl yama üstüne yama vuruyorlarsa kolhozun işleri de öyle gidiyordu: Yama üstüne yama vuruyor, hiçbir gediği kapatamıyorlardı, birini tikamaya vakit kalmadan birinin açıldığı görülüyordu. Neden böyle oluyordu? Şimdi neden kolhozu eskiden olduğu gibi kendi malı olarak değil de bir başkasının malı olarak görüyordu?” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.107).

Kolhozların kuruluş yıllarında istikrarı ve beklentiyi sağlayan bazı kolhozlar İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile bir çöküş yaşamıştır. Elleriindeki bütün ürünleri devlete veren halk çok büyük yoksulluk ve zorluk yaşamıştır. Uğruna onca emek verdikleri her şey çöküşe geçmiştir. İşler eskisi gibi yolunda değildir. Kolhozlardaki bu sıkıntılar üstünkörü hazırlanmış geçici çözümler ile çözülmeye çalışılmıştır. Ancak çok büyük bir başarı sağlanamamıştır. Önceden kolhozu herkes kendi malı gibi görüp bu şekilde çalışanlar, artık yokluktan ve çaresiz kalmaktan sıkılarak kolhoz işlerini eskisi gibi canla başla yürütmemişlerdir. Sovyet siyasetinin ve toprak yönetiminin büyük bir parçası olan kolhozlardaki eksiklikler halkı yıldırılmıştır.

“...Sanırım o bahar hayatımın en güç, en sıkıntılı geçen baharı oldu. Bunda kolhoz çalışanlarının hiçbir suçu yok. Herkes istekle çalıştı, elinden geleni yaptı. Ama karınları aç olunca iş yapacak güçleri kalmıyor ki. Artık, bir günde yapılacak bir işi ancak bir haftada bitirebiliyorduk... kolhozda ekilecek tohum kalmamıştı. Bir tane bile bırakmadan tohumlukları toplamıştık, tohum ambarlarını tamtakır etmiştik, bir gram yemeklik bırakmamak pahasına bizim ekibin planını gerçekleştirebilmiştik. Ama nasıl?” (Aytmatov, Toprak Ana, s.82)

“Toprak Ana” adlı eserde daha önce de bahsettiğimiz gibi başlangıçta verimli, bereketli olan, çoğunluğun halinden memnun olduğu, herkesin canla başla çalıştığı mutlu bir kolhozdan bahsedilir. Ancak burada da “Elveda Gülsarı” adlı eserde de anlatıldığı gibi İkinci Dünya Savaşı tüm bu düzeni yıkar. Kolhozlarda açlık, yoksulluk kol gezmeye başlar. Bu açlığa rağmen kolhoz çalışanları hükümetin kendilerine koyduğu yıllık planı tamamlamaya çalışırlar. Sistem çok ağır cezalarla ve halktan taraftar kimselerin yardımı ile o kadar sağlam oturtulmuştur ki insanlar planı tamamlayamazlarsa başlarına gelecekleri bildiklerinden aç kalmayı göze alarak gönüllü ya da zoraki olarak planı tamamlamak için uğraşırlar. Ancak kolhozlardaki eksiklikler çalışanların işlerini daha da zorlaştırır.

“-...Hayvancılık işlerinde, özellikle de koyunculukta işler çok kötü gidiyor. Bu konuda en kötüsü de bizim kolhoz. Hiç bu kadar kötü olmamıştı...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.111).

“- ...Bu görevi isteyerek üstlendiğini söyleyecek ve söz vereceksin. Her koyundan yüz on kuzu elde edeceğine, her koyundan üç kilo yün çıkaracağına, partinin ve halkın huzurunda söz vereceksin.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.118)

“...Sürüde çobanın bir de yardımcısı olması gerekirdi; ama kolhoz yardımcı vermemişti. Şimdi kolhozun bütün koyun üretme birimlerinden sorumlu İbrahim’e defalarca başvurmuş, yardımcı istemiş; ama İbrahim her seferinde bir bahane ile onu başından savmıştı.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.125).

“...Sürülerin bulunduğu dağlara yem götürmeliydiler ama kolhozun ambarı yılan yalamış gibi tamtakırdı...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.128).

Kolhozlar çok büyük bir ön hazırlık olmadan kurulmuşlardı. Özellikle hayvan barınakları ve yemleri büyük bir sorun haline gelmişti. Hayvanlara bakmakla görevli olan çobanlar kendilerinden istenilenleri yerine getirmekte bazen çok zorlanıyorlardı. Çünkü imkanlar bazı kolhozlarda çok kısıtlıydı. Buna rağmen yönetim kendi kendine planlar yapıyor ve kolhozlardaki görevlilerden bu planları gerçekleştirmeleri isteniyordu. Daha doğru düzgün hayvan barınağı, yemi, kışlık otu, tesisleri v.b. olmayan kolhozlara bir hayvanın ne kadar yavrulaması gerektiği, bir koyunun ne kadar yün vermesi gerektiği , bir tavuğun ne kadar yumurtlaması gerektiği.. gibi önceden belirlenmiş ve kolhozun şartları dikkate alınmadan hazırlanmış planlar gönderiliyordu. Kolhoz çalışanlarının bu planları gerçekleştirmesi isteniyordu. Yeterli imkanlar olmadığı için açlıktan ya da soğuktan ölen hayvanların hesabı da çobanlardan soruluyordu. Hükümet tepeden inme planlarla kolhoz çalışanlarını zora sokuyordu. Ayrıca bu işle uğraşan insanlara yardımcı da verilmiyordu.

Bu kadar zor şartlar altında çalışan insanlar ayrıca bir de yetkililere hesap vermek zorundaydı.

“Ama biraz sonra Tanabay, gördükleri karşısında, kızgın çölde güneş çarpmış gibi, beyninden vuruldu. Her şeyin kolhoz yöneticilerinin söylediği gibi olmayacağını biliyordu ama yine de bu kadar kötü bir durumla karşılaşacağını beklemiyordu.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.132).

“Eee size han sarayı veremem ya, kolhozun kuzulama korası bunlar işte, başka da yok, henüz komünizme tam anlamıyla ulaşmış değiliz” diyordu.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.140).

Kolhozlarda yaşanan aksiliklerle uğraşmak hep kolhoz çalışanlarına kalıyordu. Denetime gelen görevliler bir çözüm üretmiyorlardı. Ayrıca ülkenin komünizme tam anlamıyla geçemediğini dile getiriyorlardı. İnsanların emeğini sömürerek onları ilerdeki güzel günler beklentisi ile avutmak SSCB'nin sık uyguladığı bir yöntemdi. Tüm bu aksiliklerin nedenini komünist sisteme tam olarak geçilememesinde gösteriyorlardı.

“Bunun hepsi kimin için? Ne için? Bakamayacak olduktan sonra neden koyun yetiştiriyoruz? Bunun suçlusu kim? Kim? Söyleyin suçlu kim? Suç sende elbet, senin gibi konuşanda: Ooo, biz her şeyi biliyoruz, işler yolunda! Çok ilerleyeceğiz, ilerde olanlara yetişecek, onları geride bırakacağız! Söz veriyoruz! Yaa, güzel sözler söylüyor, bülbül gibi şakıyordu. Hadi bakalım, şimdi git de ölüp kalan kuzuları koradan çıkar, dışarıya at! Şuradaki su birikintisinde boğulup yatan hayvanı çek çıkar!... Hadi bakalım, kimmişsin sen, göster kendini!” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.144).

Kolhozlardaki yokluk ve perişanlık bir süre sonra zamanında devrim taraftarı olan ve kolhozların kuruluşlarını destekleyen çoğu kimseyi de bıktırmıştı. Zamanında söyledikleri sözlerden ve yaptıkları eylemlerden pişmanlık duymaya başlayanlar oluyordu. Çünkü devrim onlara bekledikleri refah ve mutlu günleri getirmemişti. Yukarıdaki bölüm bize Brejnev'in kişi başı gelirden Amerika'yı geçme hedefini ancak buna ulaşamamasını hatırlatıyor. Parçadaki kahraman da sistem kurulurken ilerde olanları geçeceği hayali ile devrime ve getirdiklerine destek vermiştir. Ancak sonuç beklediği gibi olmamıştır. İnsanlar çoğu zaman emeklerinin karşılığını alamamıştır.

“...Kolhozda işler neden yürümüyordu, neden her şey darmadağın olmuştu? Yanlış yola mı girmişlerdi? Hayır, tuttıkları yol yanlış değildi, olamazdı. Peki ne olmuştu öyleyse? O doğru yolu mu yitirmişlerdi? Ne zaman ve nasıl başlamıştı bu? Başarma, iş bitirme yarışını ele alalım mesela. Verilen sözler bir deftere yazılıyordu. Ama o defterde kalıyordu o sözler. Ne oluyor, halin nicedir, işler nasıl diye soran, arayan yoktu?” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.155).

Zafer yıllarının sarhoşluğu geçince ve insanlar çalışmalarının karşılıklarını alamadıklarını görünce düzen yavaş yavaş bozulmaya başlamıştı. Hükümet görevlileri birçok söz veriyordu; ancak bunlar tutulmuyordu. Olan fakir halka özellikle de Rus olmayan halklara oluyordu. Eserin bu bölümü şöyle devam ediyor:

“Eskiden kırmızı ve kara ilan tahtaları vardı. Herkes kırmızı tahtaya kimlerin, kara tahtaya kimlerin adı yazılmış, ya da kimler yazılmalı diye düşünür, bunlara bakardı. O ilanlar okunur, tartışılırdı. Herkes çok etkilenirdi bundan. Artık bunların hepsi geride kalmıştı. Eskimiş bir usul olduğu söyleniyordu. Peki yenisi, eskimemişi nerde? Boş sözlerden yerine getirilmeyecek vaatlerden ibaret kalmıştı her şey. Hiçbir mesele çözülmüyor hiçbir işin sonu alınamıyordu. Neden böyle olmuştu, suç ve kusur kimdeydi?”

Kolhozlarda, diğerlerinden daha çok çalışan, en çok emeği veren, sistemin sağlanması için en çok emek gösteren, sistem karşıtlarını ihbar edip yakalatan kişiler kırmızı tahtaya, çok yüksek tempoyla çalışmayan, işe kendini adamayanlar ise kara tahtaya yazılırdı. Bu kişiler üzerin bunu hak edip etmedikleri hakkında tartışmalar yapılırdı. Bu gibi yöntemler kolhozlarda verimliliği arttırmak ve insanları motive etmek için kullanılırdı. Ancak sistemin yavaş yavaş bozulmasıyla bunlar terk edilmeye başlanmıştır. Çünkü artık çoğu kişi kolhozdaki işlere kendi işi gibi değil de başkasının işi gibi bakmaya başlamıştır.

Eserdeki kahraman da kötü gidişatin farkındadır ve bunun suçlusunu aramaktadır. Yetkililer devamlı vaatler vererek halkı oyalama yolundadırlar ve neredeyse hiçbir işten olumlu sonuçlar çıkmamaktadır. Kolhozlardaki insanların emeği ile SSCB hızla sanayileşmiştir. Ancak bu insanlar emeklerinin karşılıklarını tam olarak alamamışlardır.

AYMATOV’un bu eserinde ve özellikle de yukarıdaki bölümde dikkat çeken bir nokta da şudur: Yazar bu eserde kolhozlardaki içler acısı durumu anlatmıştır. Gidişatin nasıl bozulduğundan, verilen sözlerin yerine getirilmediğinden bahsetmiştir. Ancak tüm bu olumsuz şeylere rağmen sistemi suçlamaz. Eserdeki kahramanın ağzından dökülen “Hayır, tuttukları yol yanlış değildi, olamazdı” sözü ile bunu açıkça ifade etmiştir. Ona göre tuttukları yolda sorun yoktur. Bu olumsuzlukların nedeni başkadır, ancak tam olarak ne olduğuna o da cevap veremez.

“... Kolhozların kuzulama döneminde çobanların ne kadar zor günler geçirdiklerini bilmeyen var mı? Ben görevim gereği dağlarda, kırlarda sık dolaşıyorum. Oralarda genç çobanlarla konuşurken utanıyorum. Onlardan çok şey istiyoruz ama gerekli yardımı yapmıyoruz. İşte bunun için utanıyorum. Kolhozdaki koraların ne durumda olduklarını gördünüz mü hiç? Yem var mı? Ot var mı?”

Duyarlı bir görevlinin ağzından anlatılan bölüm de bize kolhozlardaki koraların durumunu açıkça ifade eder. Yönetimin belirlediği planları yerine getirmek

için uğraşan, didinen çobanların durumu berbat haldedir. Hayvanların yemi, barınağı, otu yoktur. Ayrıca çobanlara yardım edecek kimse de yoktur. Bu imkansızlıklar içinde bile görevlerini yapmaya çalışırlar. Ancak ölen hayvanların ya da yetişmeyen planların hesabı da yine onlardan sorulur. Kimse uygun olmayan koşullarda ne şartlarda çalıştıklarına bakmadan sadece eldeki sonuca bakarak çobanlara hesap sorar.

“...Ben ne uğruna hayatımı adamış, ne uğruna canımı dişime takarak çalışmışım? Buradakilerin hiç biri dağdaki sürülerle ilgilenmiyor! Umurlarında bile değil! Ne budala, ne akılsız imişim meğer ben! Kolhoz için, koyun ve kuzular için ömrümü harcadım. Bu yaptıklarım, hayatımı buna harcamış olmam, onların umurunda değil. Üstelik tehlikeli bir adammışım, halk düşmanymışım! Madem ki öyle diyorsunuz, öyle olsun! Hepinizin canı cehenneme! Bunun başkalarına yararı olacaksa hiç üzülmedim. Hadi ezdiniz, silkeleyip atın artık beni! Artık hiçbir şeyin önemi yok benim için...” diyordu içinden.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.178)

Bir zamanlar devrim uğruna çalışan ve bu yolda her şeylerini hatta ailelerini bile feda eden insanlar, yapılan haksızlıkları ve kötü gidişatı gördükçe yavaş yavaş yaptıklarından, çektikleri zahmetten pişman olmaya başlamışlardır. Kolhoz çalışanları ömürlerini yaptıkları işe adarken üstteki yetkililer onların çektikleri sıkıntılarla ilgilenmemişlerdir. Hatta devrim yolunda canla çalışan insanları bir süre sonra halk düşmanı ya da faşist...gibi suçlamalara maruz bırakmışlardır. Yani insanların emeklerini, kimliklerini, kültürlerini sömürüp alacakları bir şey kalmayınca onları sosyalizm düşmanı olmakla suçlamışlardır.

Bu durum bize Aytmatov’un “Cengizhan’a Küsen Bulut” adlı eserinde geçen yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz, bir hükümet görevlisine ait şu sözleri tekrar hatırlattı: “Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner.”

SSCB çeşitli ırklardan gelen birçok halkı bünyesinde bulunduran bir devletti ve sahip olduğu bu insan gücünü de sonuna kadar kullandı. Barındırdığı tüm halklar büyük emekler vererek ülkenin sanayi gelişimini gerçekleştirmesine ve İkinci Dünya Savaşı’nı kazanmasına yardımcı oldu. Ancak SSCB bünyesindeki tüm halkların yardımıyla gerçekleştirdiği bu gibi başarıları Rus halkının öncülüğüne ve cesaretine bağladı. Rus olmayan halklar ikinci sınıf vatandaş yerine konuldu.

Stalin, İkinci Dünya Savaşı sonunda sadece Rusları öne çıkarmış ve sadece onları taltif etmişti. Stalin, yapmış olduğu bir konuşmada kadehini Rusların önünde

ve sadece Rus halkı için kaldırmış ve onları kurtuluşa öncülük eden üstün bir millet olarak tanımlamıştır.¹⁰⁰

Stalin'in kendisi Gürcü asıllıdır. Rus olmamasına rağmen Rus milliyetçiliğine ve Rus halkının üstünlüğüne bu kadar bağlı olması ve bu yolda birçok kıyım yapması belki de Stalin'in tarihin yetiştirdiği en büyük mankurtlardan olduğunu gösterir.

Mayıs 1945 yılında yapmış olduğu bu konuşmada Stalin şöyle demiştir. “Kadehimi Sovyet halklarının ve özellikle Rusların şerefine kaldırıyorum. Her şeyden önce Rus halkının şerefine içiyorum, çünkü bu savaşta Ruslar bütün diğer milletler içinde öncü kuvveti oluşturdular ve en önde savaştılar”.¹⁰¹

Sovyetler Birliği içinde yaşayan tüm halkların İkinci Dünya Savaşı'nın kazanılmasında çok büyük emeği olmasına rağmen Stalin bunu görmezden gelip (belki de işine öyle geldiği için) kadehini özellikle Rus halkının şerefine kaldırmış ve onların öncü olduğunu dile getirmiştir.

1930'lu yıllarda yaratılan ekonomik potansiyel, Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanya'sı üzerindeki zaferini sağlayan temel etkeni teşkil etmiştir. Fakat bu potansiyel, olağanüstü sayıdaki kurbanlar hesabına elde edilmiştir. Devlet bürokrasisinin kurduğu totaliter rejim, ülkenin ekonomik gelişmesindeki bu sıçramayı kendi halkını istismar ve ekonomi dışı yöntemlerle zorlama yoluyla gerçekleştirmiştir. Bu arada baskı ve kovuşturma sistemi, parti elitinin ideolojik hedeflerinin yanı sıra ekonomik menfaatlerine de hizmet etmiştir.¹⁰²

SSCB savaş yıllarında halkın elindeki tüm ürünleri topladığı için insanlar çok büyük kıtlık dönemleri yaşadılar. Tarlalardan toplanan tüm ürünler cepheye gönderildi. Kolhozda çalışan insanlar kendileri için yiyecek bir şey bulamazken yeter ki savaş kazanılsın diye her başak tanesini cepheye gönderdiler.

Erkekler cepheye alındığı için kolhoz işleri kadınlara ve çocuklara kaldı. Zaten çok zor şartlar altında çalışan bu insanlar bir de açlığın pençesindeydiler. Buna rağmen ellerinden geleni yaptılar. Ancak SSCB askere aldığı erkelerin ve kolhozda çalıştırdığı kadın ve çocukların bu emeklerinin karşılığı olarak onlara sürgünü reva gördü. Rus olmayan birçok milleti çeşitli bahanelerle Orta Asya'ya ve Sibirya'ya

¹⁰⁰ Karabulut, s.65-96

¹⁰¹ Karabulut, s.65-96

¹⁰² Şahin, 2007, ss.13-77

sürdü. Sürgüne uğrayan halkların cephede SSCB adına çarpışan erkeklerinin bir kısmı ölürken geriye dönebilenler de ailelerini yurtlarında bulamadı. Çünkü bu insanlar sürgün edilmişti. Devlet insanların emeklerini sömürüp onlara karşılık olarak sürgünü vermişti. Dış sürgün konusu çalışmamızın esasını teşkil etmediği için bu konu hakkında bu kadar bilgi vermeyi yeterli buluyoruz.

İncelediğimiz eserlerde açlık yılları ve kolhoz işlerinin kadınlara, yaşlılara çocuklara kalması hakkındaki bölümleri inceleyelim.

“...Sonbahardan itibaren her şey kötüye gidiyordu. Tarlalardan biçerdöver döküntüsü, orak artığı başakları topladık, bahçelerden var-yok bütün patatesleri söküp çıkardık ama kışın ortasında açlık başladı, ilkbahar ve sıcak yaz günlerinde korkunç bir hal aldı. Bazıları bitki köklerini çiğneyerek, birkaç damla sütle rengini değiştirdikleri suyu içerek açlıklarını gidermeye ve ayakta kalmaya çalıştılar...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.79)

İnsanlar açlıktan ne yapacaklarını şaşırmıştır. Ellerindeki her şeyi plan gereği devlete teslim edip kendileri aç kalmışlardır. Bitki kökü çiğneyerek hayatta kalmaya çalışmışlardır. Ancak bu durum tehlikeli bir hal almaya başlamıştır. Çünkü bazı kimseler yanlışlıkla zehirli otları yemiştir ve dilleri şişerek ölmüştür. Bu çok sık rastlanan bir durumdur.

“...Evde ekmek yok. Evet, toprağı köylülere geri verdiler. Almanlar; kolhoz topraklarını köylülere paylaştırdılar, ama toprağı ekmek için avucunda urluk yoksa, satın almak için kesende paran yoksa, yaz gelince gidip ekilmemiş kuru toprağı dışlarınla mi ısıracağını? Ha?” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.470).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanlar ele geçirdikleri SSCB topraklarında kolhoz düzenini bozarak kolhozları köylülere geri dağıtmışlardır. Yerli halktan taraftar toplayıp bunları kendi ordusuna almak isteyen Alman ordusu kolhozları köylüler arasında pay etmişlerdir. Ancak köylüler o kadar fakir durumdadır ki tarlalara ekecek tohumları bile yoktur. Kolhozla kurulup tarlaları ellerinden alındığından beri bunları geri alıp kendi tarlalarını ekmenin hayalini kuran bu insanlar ellerinde fırsat geçse bile bunu yapamamışlardır. Çünkü ekecek tohumları dahi kalmamıştır.

“O Ekim günlerinde neler yaptığımız, neler yaşadığımız anlatılır gibi değil. Aklımı fikrimi başımdan alan bir çalışma, bir yaşama oldu o. Günlük çalışmalarımızın bedeli olan yiyeceğı alamıyorduk. O güne kadar bizi kıt kanaat besleyecek buğday ve erzak sandığında bir avuç yiyecek bile kalmamıştı. Bu aç,

güçsüz insanlardan bir kat fazla iş, bir kat fazla gayret isteyecektik: Çalışmamak ise olacak şey değildi...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.83)

“... Benim için mesele sorumlulukta değil, tohum bulmakta idi. Tohum olarak ne varsa ekilmiş, bütün kolhozda bir avuç tohumluk kalmamıştı...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.84)

“... Bugüne kadar ektiğimiz tarlalardan kaldıracağımız ürünlerden elimize bir şey geçmeyecek, bunu böyle bilin. Ürünün hepsi cepheye ayrılacak, az bir şey kalırsa o da tohumluk olacak...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.84).

Kıtlık günlerinde insanlardan daha fazla çalışmaları isteniyordu. Buna rağmen çalışanlara hakları olan günlük yiyecek verilmiyordu. Arada bir zıtlık vardı. Açlıktan yorgun düşmüş bu insanlardan karşılıksız olarak daha fazla emek isteniyordu. Bunu yapmak ve kendilerine verilen planı tamamlamak zorundaydılar. Çalışmamak gibi bir tercihlerinin olmadığını bilincinde idiler.

Kolhoz çalışanları tarlalardaki ekinlerden pay alamayacaklarını, tamamını cepheye göndereceklerini bildikleri halde ellerinden gelen gayreti gösterdiler. Cephedeki askerleri beslemek uğruna aç kalmayı ve aç halde çalışmayı göze aldılar. Eşleri, oğulları, babaları... SSCB adına cephede olan kadınlar ve çocuklar kolhozda onların yerine de çalışarak elde ettikleri ürünleri cepheye gönderdiler.

“... Ah, bu bacağım sakat olmasa, hiç ben gelip size yalvarır mıydım? Eskisi gibi çuvalları arabaya kendim yükleyebilirim! Bu işin kadınların harcı olmadığını biliyorum! Ama, hani, ortada erkek var mı? Olmayınca, asker karılarını çağırma kararı vermişler. Siz gelininizi vermek istemezsiniz. İdareden bize çıkışlılar...” (Aytmatov, Cemile, s.20).

“İkisi de sabahtan akşama kadar kolhozda çalışırdı. Küçük anne mert, hatır sayan, kötülük nedir bilmez bir kadındı...” (Aytmatov, Cemile, s.20).

Sağlıklı erkekler cepheye gönderildiğinden kolhoz işlerini yürütmek kadınlara ve çocuklara kalmıştı. Kolhozlardan toplanan ürünlerin merkezlere taşınması işi için idareciler kadınları çağırınca çoğu aile gelinlerini, kızlarını göndermek istememiştir. Ancak ellerinden bir şey gelmemektedir. Çünkü üsttekiler böyle emretmiştir.

“...Ekin işinden göz açamadığımız için patatesleri sökecek zamanımız olmamıştı. Kalan erkekler de her gün birer ikişer cepheye gönderiliyordu. Sabahtan akşama kadar kolhoz da geçiyordu günümüz. Konuştuğumuz tek konu da savaş idi. Ne oluyordu, ne olacaktı?” (Aytmatov, Toprak Ana, s.46).

Erkekler yavaş yavaş cepheye alındığı için kolhozda kalanların payına daha fazla iş düşüyordu. Bu yüzden bir işi yaparken diğer işi yetiştiremeyebiliyorlardı. Bu da onların zararına oluyordu.

“Güneş cayır cayır yakıyordu, istasyon kalabalıktı; geçmek imkansızdı. Vadinin birçok yerlerinden gelmiş çuval yüklü iki tekerlekli, dört tekerlekli arabalar... Uzak dağ kolhozlarından gelmiş yüklü eşeklerle sığırlar... Bunları çocuklarla, güneşten kavrulan elbiseleri içinde kararmış, çıplak ayakları taşlarda yarılmış, dudakları tozdan ve sıcaktan kanayacak kadar çatlamış kadınlar sürüyordu.” (Aytmatov, Cemile, s.45)

“Sövecek, çıkışacak ne var sanki? O çıkışmasa da biz çuvalları nereye çıkaracağımızı biliyoruz; çünkü biz bu buğdayı tarlalardan sırtımızda taşımışız. Kadını, ihtiyarı, çocuğu, hepsi omuzlarında buraya çıkarmışlardı. Şu saatte bile döver-biçerciler, bu yakıcı sığının altında makinesinin üstünde didinmektedirler. Yine şu anda kadınlar iki büklüm olmuş, ellerini kavuran oraklarla ekin biçmekte, küçük çocuklar minicik elleriyle kazara düşen buğday başaklarını toplamaktadırlar.”(Aytmatov, Cemile, s.46)

Kadınlar, yaşlılar, çocuklar hepsi ellerinden gelen gayreti göstermekteydiler. Sığının altında zor şartlarda çalışıyorlardı. Parçada da belirtildiği gibi herkes üzerine düşen görevi yapıyordu. Küçücük çocuklar bile emek harcıyordu. Toplanan tüm ürünler toplama merkezlerine oradan da cepheye taşınıyordu. Ağır ağır çuvalları kaldırma işi de kadınlara ve çocuklara kalmıştı. Ama herkes sınırlarını zorlayarak bir şekilde işini yapmaya çalışıyordu. Erkeklerin tüm işleri kadınlarla çocukların omuzlarına kalmıştı.

“...Ama bundan sonra başkalarını yanında gözyaşlarını gösterme. Çünkü sen baybişesin, evin reisi. Aliman ve Caynak’ın anasıdır. Bu kadar da değil, artık kolhozda benim yerime sen ekipbaşı olacaksın. Bu görevi verebilecekleri senden başka kimse yok.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.49)

Kolhozlardaki erkekler cepheye gönderildiği için kolhoz ekip başı olma işini de kadınlar üstlenmişti. Cepheye giden ve her an ölüm haberleri gelme olasılığı olan yakınlarının ardından üzölmeye vakit bulamadan çalışmak, yakınlarının ölüm haberleri gelse bile çok kısa bir yas süresinin ardından tekrar kolhozdaki işlerine dönmek zorundaydılar.

“...Kadınlara, genç kızlara, çocuklara düşüyordu bütün işler. Ürün olarak tarladan ne kaldırırsak hepsini orduya gönderiyorduk. Araç gereç bakımından da

acınacak haldeydik: Tekerleksiz arabalar, kopuk hamutlar, çürük iplerle dikilmiş ya da yapılmış koşumlar...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.51)

“Çocukluk günlerim savaşın üçüncü yılında balalarımız, ağabeylerimiz uzak cephelerde Kursk, Orel önünde bir yerde dövüşüyor, daha on beşine basmamış olan bizlerse kolhozda çalışıyorduk. Her günkü güçlü erkeklerin harcı olan ağır işler bizim çelimsiz omuzlarımıza yüklenmişti. Hele hasat mevsimindeki işler çok zordu. Haftalarca evin yüzünü göremediğimiz oluyor, gecemiz gündüzümüz tarlalarda, harmanda, zahire taşıdığımız istasyona giden yollarda geçiyordu.” (Aytmatov, Cemile, s.16)

Kolhoz işleri ağırdır. Yeterli araç ve gereç ve insan olmadığı için daha da ağırlaşmaktadır. Daha on beşine basmayan çocuklar, güçlü erkeklerin yapabileceği işleri üstlenmek zorunda kalmışlardır.

“...Ama sonra savaş başlamış, ağabeylerimiz askere gitmiş, ben akran olanlarla kolhozda çalışmak üzere okula gitmez olmuşum. Fırçayı, boyaları unutmuşum...” (Aytmatov, Cemile s.65)

Kolhozun bütün işini yapmak sadece işinde kadınlara ve çocuklara düşünce çocuklar yoğun çalışma temposundan okula gidemez olmuşlardır. Eğitimleri yarıda kalmıştır. Omuzlarında yaşlarının kaldırabileceğinden fazla yük olan çocuklar işlerin aksamaması için ellerinden gelen gayretle çalışmıştır.

Cengiz Aytmatov’un “Cemile” ve “Toprak Ana” romanlarında özellikle “Cemile” romanında kadınların ve çocukların kolhozdaki çalışmalarına geniş yer verilmiştir. Çektikleri sıkıntılar anlatılmıştır. Ancak Aytmatov’un sistemle ilgili anlattığı çoğu şeyde olduğu gibi bu konuda da biz bu eserlerde bir yakınma ve şikayet göremeyiz. Yazar kadınlar ve çocukların ne kadar ağır şartlarda çalıştığından söz eder ancak bu zor şartlara rağmen adı geçen eserlerdeki kahramanlar sistemden yakınmaz.

Kolhozların yönetimi kolhoz reislerine aitti. Üstten gelen emirleri kolhozlarda reisler uygulamaya koyardı. Her şey ondan sorulurdu. O da üstlerine hesap verirdi. Kolhozda yapılan her işte reise danışılması zorunluydu. Bazı reisler görevlerini hakkıyla yerine getirirken bazıları da kötüye kullanabiliyordu.

“...Sonra dağdan inip kolhoz başkanına ölen atların hesabını verirken öfkeyle bağırmasını da unutmamıştı.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.27)

“Gülsarı Gülsarı olalı nice nice kolhoz başkanı görmüştü. Bunların içinde akıllı olanı da vardı, ahmak olanı da. Namuslu olanı da vardı, kötüsü de...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.38)

Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi kolhozları yönetecek kişiler Komünist Parti tarafından belirlenirdi. Kolhozların kuruluş yıllarında kolhoz yöneticileri yerli halkın içinden seçilerek insanların kolhoza güvenmesi sağlanmaya çalışıldı. Daha sonraları ise yukardan görevlendirme ile gelen reisler/başkarmalar iş başına geldi.

“- Ne bilirim nerede? Reis değil misin? Nereye sürdüysen ordadır...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.8)

“- Reis olmakla kime ne ziyanım dokundu? Ben de onlar gibi bir insan değil miyim?” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.11)

Kolhoz reislerinin istediği kolhoz çalışanını istediği işte görevlendirme yetkisi vardı. Ayrıca kolhoz reisi yönettiği yerdeki sistem karşıtlarını da üstlere bildirmek zorundaydı.

“...Ama seninki kalktı, koluma sarıldı: Ah reisçiğim, dedi, hepsini biçer kolhoza teslim ederim; bir başağını istemem. Yalnız, gözünü seveyim, bırak şu tarlamın ekinini kendim biçeyim, dedi...Eh, biliyorsun, yasak. Yasak, oğlum, yasak! Şaka mı ya, kolhoz malı bu! Eh yalvardı... Canına kurban olayım, dedi. Kulun, kölen olayım, dedi. Ulan, yasak! Dedim. Ver şu izni, yoluna kurban olayım, dedi...Eh...Hökümet elime taş katısı bir emir verdi, ama yürek! Yürek taş değil ya. Ne yaparsın? Haydi git, dedim. Git de tarlanın ekinini biç! Sevindi zavallı. Tanda kalktı, gitti. Biçmeye başladı...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.12)

Komünist Parti halkın elindeki mal, hayvan, tarla... gibi varlıkları devletleştirdikten ve kolhoz malı yaptıktan sonra kurduğu kolektif çiftliklerde insanları işçi olarak çalıştırmaya başlamıştı. Ancak bir kolhoz çalışanının önceden kendisine ait olan tarlada çalışmasına izin verilmiyordu. Çünkü sistem bu yolla özel mülkiyet fikrini yok etmeyi amaçlıyordu. Kolhoz reislerine bu yönde emirler verilmişti. Kolhoz çalışanlarının önceden kendilerine ait yerlerde çalışması yasağını kolhoz reisi uygulayacaktı. Yukardan gelen emirler çok katı ve netti. Yukarıdaki bölümde de kolhozun kurulduğu yıllarda henüz kolhoz reisi yerli halktan biriye emirler ve yüreği arasındaki çatışma anlatılmıştır. İnsanları yavaş yavaş sömürmeye başlayan sistem kurduğu düzenin bozulmaması için çok net yasaklar ve çok ağır cezalar koymuştur. Parçada kolhoz reisi kendi köylüsünün önceden kendisine ait olan tarlanın ekinini toplamak için yalvarması üzerine zor durumda kalmıştır. Bir yanda

yüreğinin sesi diğer yanda hükümetin koyduğu kurallar ve cezalar vardır. Ancak o yüreğinin sesine yenik düşmüştür.

“Her neyse, ben o gün evde kalmamış, harman yerine gitmişim. Her zaman yaptığım gibi, geceyi orada geçirecektim. Arabayı koyvermiş, atları kabayoncanın içine salıvermiş, ayaklarından bağlamışım. Kolhoz başkanı atların karayonca tarlalarında otlatılmalarını yasak etmişti; ama ben hayvanlar semirsin diye bu yasağa pek kulak asmamışım...” (Aytmatov, Cemile, s.34)

Kolhoz reisleri kolhozlarda belli bir düzen kurmak zorundaydı. Bunun için kendisinin belirlediği yasaklar da koyabiliyordu. Çünkü kolhozda meydana gelen olumsuzlukların hesabını üstlere verecek kişi de reisti.

“...Ona kolhoz işine gitmesini söyledim ama başkarmanın izin verdiğini ve beni yalnız bırakmaması gerektiğini söyledi.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.92)

“- Kızarıyor ya! Niye kolhoz atına bindin? Dur hele, Selim Akmesic'ten dönsün! Bakalım o da sana acıyacak mı? (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.212).

“- Bindığı o at kendi atı mı, yoksa kolhozun mu? Reis görürse görür gününü!” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.215)

Kolhozdaki malların ve toprakların idaresi de kolhoz reisine aitti. Ondan izin alınmadan kolhozdaki hayvanlar ya da araç gereçler kullanılamazdı. Reisler kolhozların tüm yönetimini ellerinde bulundurduğundan bu reislerin kişilikleri de çok önemliydi. Çünkü bazıları görevlerini kötüye kullanabiliyordu. Halka eziyet edip emeklerini sömürebiliyordu. Özellikle halkı Rus olmayan kolhozlara atanan Rus reisler halka çok daha fazla eziyet edebiliyordu. Yukardan aldığı emirler ve kişilik özellikleri doğrultusunda kolhoz çalışanlarının tüm iş gücünü sömürüp yaptığı propagandalarla, tehditlerle, zorlamalarla yavaş yavaş bu insanların milli kimlikleriyle de oynayabiliyordu. Devamlı baskı, tehdit, ispiyon, gözetlenme v.b. altında ezilen insanlar da bir süre sonra fark etmeseler de Ruslaşmaya başlayabiliyordu.

“- Hadi getir, bizim Reis, neme gerek akıllı adam doğrusu! Gördün ya, makineleri de düşünüyor. Kendisi de çalışıyor tarla da, Reis meis demeden. Yiğit adam doğrusu!” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.21)

Yukarıdaki parçada bahsedilen reis, bize kaynak kişimiz Aygün Sungur'un bahsettiği kolhoz reisini hatırlatıyor. Demin de dediğimiz gibi kolhoz reisleri kişilikleri doğrultusunda görevlerini ya hakkıyla yapıyor ya da kötüye kullanabiliyordu.

“...Kolhoz reisi isen, yani benim gibi küçük bir komünist isen, sana belki, evet belki, şu serçe parmağını uzatır. O da belki!” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.173)

Kolhoz reisleri SSCB'nin piramit şeklindeki gözetleme ve yönetim sisteminin belki de en küçük birim yöneticileriydi. O yüzden Komünist Parti'nin de alt tabaka üyelerinden sayılıyorlardı. Devamlı üstlerine hesap vermek zorundaydılar. Bazı reisler eğer üstlerle araları iyiyse ve rüşvet alıp vermeyi kendilerine bir iş haline getirmişse daha rahat hareket edebiliyordu. Çünkü yaptığı yolsuzlukları, kolhozdaki aksaklıkları rüşvet ile örtebiliyordu.

“...Kolhoz reisleri, aralarında birkaç komünist üyesi var. Dışları kızıl ama kalpleri bembeyaz. Birkaç hafta içinde Almanlar'ın savaşa son vermeleri için dua ediyorlar. Yirmi yıl propaganda, yirmi yıl Sibiryaya, N.K.V.D. kolhozlar ve parti bunları doğru yola getiremedi. Hepsi boşuna!” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.332)

SSCB baskılarla ve verdiği ağır cezalarla bünyesindeki insanlara komünist sistemi ve Ruslaştırma politikasını benimsetmeye çalıştı. Bunun için her alanda propagandalar yapıldı, milyonlarca kişi kurşuna dizildi, toplu sürgünler yapıldı, her şey komünist sisteme göre yeniden düzenlendi, tarih kitapları bile yeniden yazıldı... Ancak bu kadar baskı ve zorlamaya rağmen sistemden kurtulmanın en ufak bir yolunu bulan insanların çoğu bunu kullanmaya ve SSCB'nin yönetim sisteminden kurtulmaya çalıştı. Sistemin yıllarca kızılaştırmaya uğraştığı insanların içindeki beyazlık özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman ordusunun SSCB'den üstün duruma geldiği yıllarda ortaya çıktı.

Yıllardır çok ağır şartlarda yaşamış ve çalışmış olan insanlar Almanlar'ın kendilerine sözde araladığı kapıdan çıkmanın fırsatını kolluyorlardı.

SSCB yönetimi tam bir kapalı sistemdi. Ülkedeki insanların dış ülkelere haber almasına ya da ülke içindeki haberlerin dış ülkelere yayılmasına izin verilmiyordu. Yönetim bünyesindeki insanlara kendi yaşadıkları durumun dünyanın en iyisi olduğunu benimsetmeye çalışıyordu. Fakir durumda olan halk Alman askerleri ülkeye girdiği zaman onların zenginliği, kıyafetlerinin düzgünlüğü karşısında şaşırılmıştı. SSCB askerlerinden Alman ordusu tarafına geçen milyonlarca insan oldu. SSCB sınırları dışındaki cephelere giden askerler buralarda kolhoz olmadığını ancak insanların rahat yaşadığını görünce kendi sistemlerini sorgulamaya başladılar. Çünkü onlara yıllarca dünyadaki en iyi şartlarda yaşadıkları ve kolhoz olmadan refah bir hayat olmayacağı benimsetilmişti. Ancak başka ülkelerde kolhoz

olmadığını gören askerler insanların kolhoz olmadan da rahat yaşayabileceğini görünce şaşırıp kalmışlardı.

“...Bizim kolhoz traktörü gibi pat pat pat... Nedir söylediği? Kolhozu söyler, fabrikaları över, bizim Sovyet kurumunu teller pullar. Ama kulak duyarsa göz de görür ya... burada kolhoz molhoz yok. Eh, madem kolhoza göre, buranın durumunun kötü olması gerekir, öyle mi? Ama hiç de öyle değil...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.146)

SSCB askerlerinin çoğu kolhoz işçilerinden oluşuyordu. Yıllarca kolhozda karın tokluğuna çalışan bu insanlar Alman askerlerinin zenginliğine hemen kanmışlardı. Alman ordusu çikolata vererek bile SSCB askerlerini kendi saflarına çekebiliyordu.

“...Kadınları ipek don giyerlermiş. Kolhoz yokmuş ama köylülerin karınları tok. Ambarları dolu, üst başları pekmiş. Hem efendi, diye konuşurlarmış...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.150).

Böylece birçok asker SSCB tarafından Alman tarafına geçti. Birçok Sovyet askeri Alman ordusuna esir düştü. Stalin bu kişiler hakkında ölüm cezası kararı verdi.

Savaşın ilk yıllarında Sovyet orduları kötü durumda idi. Neticede savaşın ilk aylarında 3 milyon 800 bin Sovyet askeri neredeyse savaşmadan Almanlar ve müttefiklerine teslim oldular. Böyle çok sayıda esir alacaklarını Almanlar kendileri dahi düşünmemişlerdi. Bütün savaş döneminde ise Almanya'ya esir düşen bütün Sovyet askerlerinin sayısı 5 milyon 240 bine ulaştı diye ifade edilmektedir.¹⁰³

Almanlar ele geçirdikleri SSCB topraklarında kendilerine taraftar toplamak ve SSCB'yi içten yıkabilmek için camileri yeniden açtılar, kolhoz topraklarını köylülere dağıttılar...Ama bunların hiç biri fakir halkı düşündükleri için değildi; tamamen kendi çıkarları içindi.

Cengiz Dağcı “O Topraklar Bizimdi” adlı eserinde bu duruma geniş yer vermiştir. Ancak Cengiz Aytmatov'un tezimizin konusunu oluşturan eserlerinde bu durumu anlatan bölümlere rastlayamadık.

“...Kurşuna dizilenlerin arasında eski milli Fırka üyeleri bile vardı... Ama dinle, bu daha başlangıç. Akmescit sokaklarında, küflü sandıklarından çıkıyorlarmış gibi, ellerinde teşbihlerle mollalara benzeyen kimseler görünmeye başladı. Başları

¹⁰³ Nadir Devlet, “Stalinizm’e Karşı Almanya’da Oluşturulan Lejyonlar”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed:Naskali, Şahin), Kaknüs Yay, 2007, ss.99-119

örtülü kadınlar gidip gelip eski camilere bakıyor, durup fısıltılı seslerle dua ediyorlardı. Ve daha neler! Çinyine mahallesinde sünnet düğünleri oluyordu...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.333)

Komünist Parti yönetimi dini bir afyon olarak görmüş ve ibadet etmeyi yasaklamıştır. İnsanlar dini inançlarını gizlice yaşamak zorunda kalmıştır. Almanlar SSCB topraklarında işgal ettikleri yerlerde dini serbestlik tanımıştır.

“Düzenler değişiyor demiştik ya...İşte Şubat’ın başlarında kolhozlar ortadan kalkacak, köylüler kendi mallarını ellerine alacaklar diye bir rivayet dolaşmaya başladı ortada. Bu haber kış ortasında güneş ışığı gibi fakir fukaranın gönlünü ısıttı, kalplerde sevinç uyandırdı. Nasıl uyandırmasındı! Ata mirası topraklarıydı bu topraklar. Atalarının, dedelerinin kemikleri yatıyordu bu topraklarda. Sevinmez miydi köylü? Kolhoz dedilerdi öncekiler. Köylü için haksızlıktı bu; ama baştakiler kolhoz dedilerdi bir kere, kolhoz olacaktı elbet...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.342)

Komünist yönetim kolhozları kurarken köylüler kendilerine yapılan bütün haksızlıklara ve sömürülere katlanmak zorunda kaldı. Yıllarca böyle yaşadı. Ama İkinci dünya Savaşı yıllarında düzenler geçici bir süre değişmeye başladı. Alman ordusu Sovyetler Birliği’nin sahip olduğu insan gücünden faydalanmak için köylüyü kendi tarafına çekmeye çalıştı. Yıllarca baskı altında olan insanlar da Almanlar’ın gelişiyle rahat nefes almaya başladı. Ancak bu da bir sömürü politikasıydı. Alman yönetiminin fakir köylüyü düşündüğü yoktu. Amacı bu insan gücünü sömürerek galibiyet kazanmaktı. Zaten Alman askerleri SSCB vatandaşlarına daima küçümseyerek bakıyorlardı. Onları aşağı görüyorlardı ve toplama kamplarında işkenceler yapıyorlardı. Ancak fakir ve cahil köylülerin çoğu bu oyunu anlayabilecek durumda değildi. Yıllarca korku ve baskı altında yaşadıkdan sonra Almanlar’ı bir yardım eli gibi görüyordu.

“Ama toprak onlarındı. Kolhoz olsundu, yine onlarındı toprak. Sabah şafak sökerken kalktı, gün batana kadar alın teriyle çalıştı toprakta ve topraktan aldığı bütün bereketi götürüp hükümete teslim etti. Ama darılmadan toprağa. Darılmak da ne! Canı nasıl kendinirse toprak da kendinindi. Kendi ata toprağına bakar gibi baktı, sevdi, toprak sevgisiyle yaşadı. Toprak için bu sevgiyi Tanrı söndürmedi onun kalbinde, Tanrı’nın söndürmediği bir sevgiyi ise hiç kimsenin söndüremeyeceğine inandı ve katlandı. Eskiler gitti, onların yerine yeniler geldi. Camiler açıldı, evlere, gönüllere Tanrı sevgisi girdi. Tanrı’ya sevgi olan yerde elbetteki haksızlık olmazdı.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.347)

Cengiz Dağcı bir Kırım Tatar köylüsünün ağzından aktardığı bu cümlelerle bu insanların topraklarına ve dinlerine ne kadar bağlı olduğunu, SSCB'nin tüm yasaklamalarına rağmen bu saf ve masum insanların içlerinde bu sevgiyi ve bağı nasıl yaşattığını anlatmıştır. İşte Almanlar da bu saflık ve sevgiden faydalanarak insanları sömürmek istemiştir.

“...Önce köyün aile sahipleri Reis Bilal'in evinde toplanmaya karar kılıyorlardı. Molla Rüstem Ağa gönüllere nur serper gibi tatlı diliyle komutan hazretlerinin yalnız kolhoz topraklarının sahiplerine geri verilmesi ve camilerin tekrar açılması için Çukurca'ya geldiğini tahmin ediyor ve işlerin ilk adımda uğurlu yürümesi için Reis Bilal'in evinde değil de camide toplanmalarının daha uygun olduğunu bildiriyordu. Camide toplanıyorlar...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.347)

Yukarıdaki parçada köylülerin ne kadar saf olduklarını ve Almanlar'ın ne niyetle kendilerine yardım ettiklerini bilmediklerini görebiliyoruz. Alman komutanın kolhozları köylülere geri dağıtmak için geldiğini düşünüyorlar. Parça şöyle devam ediyor:

“Camide Molla Rüstem Efendi bir hayli tatlı diller döktükten sonra komutan Şaraberi hazretlerinin huzuruna çıkmak için dört kişi seçiliyordu. İlk bakışta Molla Rüstem Efendi'nin kendisi, Dede Cavit, Berber Hasan, Yanköylü Gümüş Çoban'ın akrabalarından ve iki hafta önce Akmesic'te gönüllü olarak Alman ordusuna girmiş bulunan genç Muzaffer'in babası Biber Efendi'ye bu iş emanet ediliyordu.”

Köylüler Alman komutanın gelişini çok hayırlı bir iş olarak gördüklerinden camide toplanmak istiyorlar. Çünkü onun gelişi ile ata yadigarı topraklarına tekrar kavuşacaklarına, camilerinin tekrar açılacağına ve rahatça ibadet edebileceklerine inanmaktalar. Yıllarca Komünist Parti tarafından sömürülen bu insanlar kendilerine tatlı dille yanaşan bu yeni sömürgecilerin esas niyetlerini anlayamamıştır.

“...Ama, diyorum, şimdi köyde kolhoz falan kalmadı; kolhozu da, Sovye'ti de Ruslar kendileriyle birlikte alıp gittiler. Kolhozun yerine muhtar var şimdi köyde...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.376)

“- Bu yıl herkes kendi toprağını kendisi ekip biçiyor. İş önce eskiden olduğu gibi; yani kolhoz sistemi ile yürütmek istedik.; ama olmadı. Olmuyor. Kolhoz sistemiyle yürütmeye taraftar olan ilk ben oldum, ama karşı çıkan da ilk ben oldum. Millet yıllar yılı kendi toprağında çalışmak hasretini çekiyordu. Fazla beklemeye ortada bir sebep yoktu. Kış çıktı, herkes kendi tarlasına koştu. Herkesin kendi malı var, kimsenin başkasının malında gözü yok. Çalışıyorlar,

...iyorlar, Tanrı'ya şükrediyorlar. Köylünün istediği de buydu zaten. Tanrı bunu sizden esirgemesin.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.378-379)

Rus yanlısı hükümet yıllarca kolhoz sistemini oturtmak için uğraştı. Bu yolda her şeyi mübah gördü. Herkesin eşit olacağı, zengin fakir ayrımının kalmayacağı söylemleri ile köylünün mal varlığına el koydu. Ancak köylülerin özellikle de Türk kökenli topluluklar ve onlar gibi toprağına düşkün olan toplulukların içindeki kendi toprağına ekip biçme sevgisini sökemedi. Yıllardır sömürülen ve kendi topraklarını ekmek için fırsat bekleyen bu insanlar 1940'lı yıllarda çok kısa süreliğine de olsa bu fırsatı yakaladılar.

“...Almanlar olmasaydı, sen şimdi kendi köyünde oturur, kolhozunda çalışırdın, kimbilir, belki kolhoz reisi de olurdun. Olmaz mıydın?” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.406)

Ancak gelecek bu fakir insanların umdukları gibi olmadı. Onlar Almanlar'ın gelip SSCB'yi yeneceğini ve kendilerine iyi davranacağını, topraklarını geri vereceğini, camilerini açacağını... böylece eskisi gibi kendi topraklarını ekerek mutlu ve şükür içinde yaşayacaklarını düşünüyorlardı. Savaşın sonucunda galip gelen SSCB oldu ve eski düzene tekrar dönüldü. Ayrıca Almanlarla işbirliği yapanlara ya da yaptığı iftirası atılanlara çok büyük cezalar verildi. Hatta Stalin birçok Türk topluluğunu bunu bahane ederek Orta Asya'ya sürdü.

“...Geçen yıl yazı Almanlar Güney Ukrayna'da, Kuban'da, şnaps içiyor, “Deutschland Über Alles” diye marş söylüyorlardı. Ama şimdi bak... Şimdi Kuban'da kolhozcular tarlalarda ekin ekiyorlar.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.463)

Görülüyor ki her durumda sömürülen ve zararlı çıkan çoğu fakir ve Rus olmayan halklar olmuştur. Dünyadaki en iyi toprak sistemi olduğu söylenerek kurulan kolхозlarda çalışan çoğu insan mecburen bu sistemi benimsemek zorunda kalmıştır. Ancak yapılan o kadar baskıya rağmen bu insanlar en ufak bir umut ışığına dahi sarılmıştır.

Kolхозlarda tarım işlerinin dışında da faaliyetler yapıldı. Komsomol seçimi, toplantılar, komünizm propagandası gibi şeyler kolхозlarda sık yapılan faaliyetlerdendi. Kolхозlar üstten gelen yetkililerce devamlı denetim altında tutulurdu. Yapılan faaliyetler ve verilen planların tamamlanıp tamamlanmadığı gibi şeyler denetlenirdi.

“O yıl Tanabay köy denetim kuruluna üye seçilmişti. Bu yüzden işi gereği sık sık köye inmek zorunda kalıyordu...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.43)

“...Oysa gençliğinde kendisi de eski törelerin mezarını kazanlardan biri olmuştu. Hatta bir komsomol toplantısında, keçe çadırlardan, çadır evlerden söz etmişti...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.93)

Kolhozlar içinde aşhane, kütüphane, okul, hastane... gibi yapıları barındıran yerlerdir. Kolhozlar geliştikçe içlerinde bu yapılar kurulmaya ve gelişmeye başlar. Kolhozun üretim ve gelir gücüne göre bu yapılar artıp gelişebilirdi.

“Solda çardaklı kolhoz aşhanesinin kırık camlı penceresinden çıkan sac sobanın önünde kadınlar ve çocuklar bekliyorlardı. Kadınlar, ellerinde sepetleri kooperatifin kapısına daha doğrusu kooperatifin kapısına asılı kocaman demir kilide bakıyorlardı. Kolhoz aşhanesinin duvarı dibinde, küme halinde, sekiz-on köylü duruyor, yüzleri solgun, hayata küskün, umutsuzca fakat sabırla ve ısrarla birini bekliyorlardı.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.85)

Kolhoz aşhanesi köylülere kolhoz idaresi tarafından belirlenen günlük ya da aylık tahıl, un... gibi şeyleri dağıtmak için vardı. Bu aşhaneleri de yöneten bir görevli vardı. Bu görevli de kolhoz reisine hesap verirdi.

“Selim, karşısında durmuş, kooperatif ve kolhoz aşhanesini yöneten Salavat Morcan’ın kendisine “sen” diye hitap ettiğine emin olmak istermişcesine...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.86)

“- Sersem köylüler. Aşhanenin kapısı on birden önce açılmaz. Köyde kolhoz kurulalı neredeyse yedi yılı geçiyor, hala öğrenemediler. Anlamıyorlar sözden.”

- Kişi başına iki yüz gram. Üç yüz gramdı, ama iki yüze indirdim. Biriktirmek gerek. Neye? Onlar bahçelerde meyve yemiyorlar mı? Oho, oho! Sen öyle san! Yanköy’ün kooperatifi de benim yaptığımın aynını yapıyor.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.87)

Kolhozdaki kooperatif, aşhane... gibi kurumların da belli bir düzeni ve işeyişi vardı. Yöneticilerinin bu kurumları belli bir düzene göre yönetmeleri gerekiyordu. Bu yöneticilerin de karakterleri önemliydi. Çünkü bunların arasından da görevlerini kötüye kullananlar çıkabiliyordu.

Kolhozda yaşayan insanlar kolhozdaki kurumlarda çalışabiliyordu. Özellikle komsomol teşkilatları çok etkili çalışıyordu. Komsomollar Komünist Parti’nin gençlik kollarıydı.

“...Evde pek durmazdı. Kolhozda, Komsomol (Gençlik Kolu) başkanı seçilmişti. Bu yüzden toplantıdan toplantıya, kulüpten kulübe koşar, duvar gazetesinin yazılarıyla meşgul olur, bütün işleri izler, bir dakikası boş kalmazdı...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.19)

“-Arkadaş, dedi, hemen at koşturup başkarmanın yanına git, ekip başlarını da gör, bölge merkezindeki toplantıya katılmalarını söyle onlara. Benim hemen gitmem gerekiyor, iki kolhoza daha ulaştıracağım haberi.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.35).

Kolhozlar kendi bölgelerinin merkezlerine bağlıdırlar. Kolhoz reisleri ve kolhoz görevlileri merkezlerde yapılan toplantılara katılmak zorundadır. Bu toplantılarda reislere, görevlilere...üsttekilerin verdikleri görevleri anlatılırdı.

“...Karşılığında sekreterin, başka parti liderleriyle birlikte kolhozu ziyaret edeceğini anladı. Yine o gün yirmi araba buğday Akmesic'te devlet ambarlarına taşınıp teslim edildi...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.104)

Üstteki yöneticiler ve parti liderleri ara sıra kolhozları ziyaret ederlerdi. Bu ziyaretler kimi zaman haberli kimi zaman habersiz olurdu.

“- Beş yıllık bir plan. Birinci yıl içinde köyün bütün toprakları son santimine kadar, kolektif idareye bağlamak. Yine bu ilk yıl içinde ekin tarlalarını mümkün olduğunca genişletmek; köylülerin yıllık kazançlarından yüzde on beş kesip kolektif idarenin hesabına yatırmak. İkinci yılda her köylünün yıllık kazancından yüzde otuz almak ve iki yıl zarfında biriken bu parayla devletten on iki tane cins boğa, iki yüz baş cins inek satın almak...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.122)

Kolhozlarda ve SSCB'de yinellikle beş yıllık planlar uygulanırdı. Bazı planların beş yıl içinde gerçekleşmesi zordu. Ancak planlarını gerçekleştiremeyenler için ağır cezalar konulmuştu. Bu yüzden insanlar çok daha fazla çalışarak planları yetiştirmek için uğraşırlardı.

Yukarıdaki bölümde de görüldüğü gibi yapılan planlar hep köylünün kazancı, toprakları ve iş gücü üzerineydi. Yapılan her planda halktan daha fazlası isteniyordu. Bu planlar kolhozları geliştirmek amacıyla yapılıyordu. Başarıya ulaştığı zaman kolhozlarda büyüme sağlanıyordu. Ancak sonucu beklenildiği gibi olmayan planlar halka daha fazla yük yüklüyordu.

“- Ne yapağısı? Aklını mı oynattın sen? Elimizdeki bütün yapağıyı plan gereği devlete veriyoruz, kolhozda bir gram yün kalmıyor.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.94)

“...Çora'nın kendisi söyledi, kolhozun işleri düzelecekmiş, yeni yardımlar gelecekmiş. Yeni bir plan yaptıklarını söylüyor...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.106)

Kolhozlar ellerindeki plana uymak zorundaydı. Topladıkları üründen ne kadarını devlete vereceklerini kendileri değil devlet belirliyordu. Kolhoz yaşayanlarının durumunun göz önüne almadan yapılan bazı planların sonucunda kolhozlar yoksul durumda kalabiliyordu. Elleriindeki ürünlerin neredeyse tamamını devlete verdiklerinden kendileri zorluk çekerek yaşıyorlardı.

İşler kötüleştiği zamanlarda da kolhoz çalışanlarını devletten yardım geleceği, yeni planlar yapılacağı gibi sözlerle oyalıyorlardı. Sonucu beklenildiği gibi olmayan planlar, yeni planlarla telafi edilmeye çalışılıyordu.

“...Eskiden savaşta ve kolhoz kurulmadan önce, toplantılarda alınan her karar bir yasa yerine geçer ve uygulanırdı. Halk yararına bir karar alındıktan sonra, uygulamaları gerektiğini ve uygulandığını bilirdi. Oysa bugün toplantılarda alınan kararların hiçbir önemi kalmamıştı. Hepsi boş sözlerdi. Kimse kimseyi dinlemiyordu. Kolhoz, onu kuran çiftçiler tarafından yönetilmiyor, başkaları tarafından yönetiliyordu. Dışardan gelen ve hiç gelmeyen dışardakiler yönetiyordu. O başkalarının da biri böyle diyor, biri şöyle. Bunun da hiçbir yararı olmuyor, hiçbir verimli sonuç alınamıyordu.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.108)

Yıllar geçtikçe sistem bozulmaya başlamıştır. Bu bozulma her alanda kendisini göstermiştir. Önceleri kararlar alınırken halkın yararına olup olmadığına bakılırken devrimin üzerinden yıllar geçmeye başladıkça artık kararlar çıkar ilişkilerine dönüşmeye başlamıştır.

Kolhozlar kendilerini kuran ve emek veren köylülerce değil, hükümetin tepeden inme getirdiği kişilerce yönetilmeye başlanmıştır. Bu yöneticilerin kolhoz işlerine faydadan çok zararı dokunabilmektedir. Kolhoz çalışanları o kadar emek verirken yöneticiler bu emekleri görmezden gelip keyfi davranabiliyorlardı. Her durumda ezilen ve sömürülen halk oluyordu.

“...İlçe merkezinden bir takım temsilciler geliyor, ama bunlar da eskilerine hiç benzemiyordu. Bambaşka insanlardı. Eskiden bir temsilci, bir yetkili geldi mi doğrudan halkın arasına girer, önce onlarla konuşurdu. Bugünküler ise kolhoz bürosundan dışarı çıkmıyor, söyleyeceklerini başkana söylüyor, soracaklarını ondan soruyor, sonra da bağırp çağırıyorlardı. Halkla, köylünün kendisiyle görüşmüyor, konuşmuyor, onları dinlemeye tenezzül etmiyorlardı. Parti toplantılarında ise daha çok uluslararası durumlardan söz ediliyordu. Onlara göre kolhoz meseleleri önemsizdi, konuşulmaya değmezdi. Hepsi aynı şeyi söylüyordu: Çalışın, çok çalışın, plan gereğini yapın ve plan hedefine ulaşın...” Hepsi bu kadardı.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.108)

Kolhozları denetime gelen temsilciler de zamanla bozulmaya başlamıştı. Sistemdeki bozulma buralara da yansımıştı. Kolhozların, kolhoz çalışanlarının ne durumda olduğunu görmek, ne kadar zor şartlarda çalıştığını görmek... bu temsilcilerin işine gelmiyordu. Onlar için önemli meseleler değildi çünkü bunlar. Kolhozdaki halkın çektiği sıkıntılarla ilgilenmiyorlardı. Halkın arasına karışıp ne şartlarda olduklarını görmek yerine sadece reisle konuşup eksiklikler için ona bağırıp gitmek kolaya geliyordu. İnsanlardan çalışmaları isteniyordu. Ancak onlara gerekli koşullar sunulmuyordu. Kolhozların tüm eksikliklerine rağmen halka söylenen tek şey, çalışıp planı yetiştirmeleriydi. İnsanların planları yetiştirmek uğruna neleri feda ettiklerini, nasıl büyük emeklerle çalıştıklarını göz ardı ediyorlardı.

“...Kolhoz masalları. Kimin grubu ne kadar iş yapmış, kiminki yapmamış. Kime madalya verilecek, kime fazla iş. Böyle şeyler.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.206)

Kolhozlarda diğer işçilerden fazla çalışanlara madalya verilmesi, ayın işçisi, ayın emekçisi seçilmesi gibi şeyler artık ilk yıllardaki kadar faydalı olmamaya başlamıştı. Çünkü insanlar devamlı çalışıp bir şey elde edememekten sıkılmışlardı. Çokta çalışsalar az da çalışsalar pek bir şey değişmiyordu. Artık bunlar kolhozculara masal gibi gelmeye başlamıştı. Kolhozlarda üstten gelen yöneticiler bu masalları anlatmanın yanında sık sıkta hesap sorarlardı.

“...Seni kendi haline bıraksan, ters bir şey söyler, her şeyi berbat edersin. Sonra da bunun cevabını, bunun hesabını vermek bize düşerdi. “Siz kendi örgütünüzün üyesini nasıl yetiştiriyorsunuz!” derlerdi bize. ‘Bu nasıl disiplin, bu nasıl başboşluk!’” derlerdi.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.122)

“...Ara sıra kolhozun yöneticilerinden biri çıkagelir, çevreye ve duruma bir göz atar, bir yığın soru sorar, büyük vaadlerde bulunur, sonra alelacele döner, sıcak evinin başköşesine kurulurdu. Çoban yine amansız kışla baş başa kalıverirdi.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.127).

Yetkililer tüm zor şartları görmezden gelerek sadece hesap sorup vaatler vererek geri dönerlerdi. Kendileri kolhoz çalışanlarının yaşadığı zor hayatı yaşamadıkları için bu insanların çektiklerini anlayamazdı. Tek işleri hesap sormaktı.

“Genç bir atlı geldi. ‘Hesapçı’ dedikleri bu memur, ağılları denetliyor, sürüde kayıp, zarar ne varsa bunlara kaydediyordu...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.148)

Merkezden gelen çeşitli görevliler sürekli kolhozları denetliyordu. Ancak kolhozların eksikliklerini gidermek için bir çalışma yapılmıyordu. Kolhoz çalışanları yetersiz koşullarda çalışmaya devam ediyordu.

Kolhoz malına zarar vermek çok büyük bir suçtu. Tarladan bir buğday başağı çalmak bile Sibirya'ya sürgün ya da idam cezası için yeterliydi. Kolhoz çalışanları topladıkları ürüne göre maaş almalarına rağmen gizlice tarladaki ürünü çalmaktan geri durmuyorlardı. Bu kadar sert cezalara rağmen kolhoz çalışanlarını bunu yapmaya iten şey de açlıktı. Açlık yıllarında insanların tarlalardaki buğday başaklarını ya da çavdarları çaldığı oluyordu.

Kolhoz malı çalanlar bu suçun yanında bir de sınıf düşmanı, milliyetçi gibi suçlamalara da maruz bırakılıyordu ve cezası daha da ağırlaştırılıyordu.

“...Toymazı (Başkurdistan) Şaran köyü kulaklarından Latipov tarladan başak kestiğinde yakalanıp mahkemeye verilmişti. Başkurdistan Yüksek Mahkemesinin seyyar şubesinin kararıyla kulak Latipov'un devlet malını çaldığı ve kendisinin sınıf düşmanı olduğu dikkate alınarak idam cezasına mahkum edildi.”¹⁰⁴

Yukarıdaki bölüm bir gazete haberidir. Tarladan başak kesen kişi yakalanıp idam cezasına çarptırılmıştır.

“...Atını arabayı burnunun dibinden çalarlar da haberin bile olmaz. Kolhoz malını çaldırdın diye de sürerler seni. Ha! O zaman Çukurca'nın değil Kırım'ın Or Kapısı'nı bile göremezsin ömrünün sonuna kadar!” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.26).

Kolhoz malını çalmanın yanında çaldırmakta çok büyük bir suç sayılmaktaydı. Ayrıca devlet malını koruyamadığı için o kolhozun reisi de cezalandırılırdı.

“- İzin almadan ahıra girdin. Kendi işini yapmak için Kaşka'yı ahırdan almak istedin; en az on yıl hapis. Dızman'ı kaçırdın; Dızman tarlalarda ekini çiğnedi, kolhoz malını ziyana uğrattın; on yıl hapis. Yukarıda da on yıl, etti yirmi. Kolhozun mal ve mülkünü korumasını bilmediğin için en az beş yıl hapis; yukarıda yirmi, eder yirmi beş. Kulak, bay, milliyetçi olarak da suçlanırsan, kendini ölmüş bil. Ama sırtına o yirmi beş yıldıçı yüklerlerse kurşuna ihtiyaç kalmaz sanırım.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.63)

¹⁰⁴ Şahin, 2007, ss.13-77

Kolhozdaki hayvanları izinsiz kullanmakta suç sayılıyordu. Ayrıca bu suçun üstüne başka suçlar da eklenerek ceza daha da ağırlaştırılıyordu. Bu cezalandırma işlemlerinin çoğu ibret olması için halkın gözü önünde yapılıyordu. Kolhoz malına zarar ve izinsiz kullanım suçlarını işleyenlere ayrıca milliyetçi, faşist, kulak..olma gibi suçlamalar da yüklenerek çok ağır cezalar veriliyordu.

“...Köye iki atlı milis gelmiş, bunlar Kulıbay’ı önlerine katarak götürmüşler. Kulıbay başını öne eğerek sağa sola bakmadan, hiç kimseyle vedalaşmadan gitmiş. Köyden uzaklaştıktan sonra kolhozun güz buğdayı ekilmiş tarlaları boyunca ilerlemeye başlamışlar. Kulıbay orada birden kolhozun buğday tarlalarına dalmış, kapana kısılmış bir kurt gibi can havliyle, yeşil buğdayları yolmaya, kökünden söküp çıkarmaya, çiğneyip ezmeye başlamış. Onu götürmekte olan milisler zor zapt etmişler, yola zor çıkarmışlar. Yine köylülerin anlattıklarına göre Kulıbay tutuklanıp götürülürken hüngür hüngür ağlıyormuş, sel gibi göz yaşı dökmüş ve “Allah Tanabay’ı ondurmasın!” diye kargışlamış...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.153)

İnsanlar yıllarca kendi emekleriyle kazandıkları, işledikleri topraklarının, hayvanlarının kolhoz malı olmasını kabullenemezken bir de bunun üzerine belli bir miktarın üzerinde malı olanların bay sayılması ile cezaya çarptırılmıştı. Bu durum insanların o kadar canını yakmıştı ki mallarını kolhoza vermektense yakmayı, zarar vermeyi tercih edenler oluyordu. Ayrıca cezaya çarptırılanlardan bir fırsatını bulanlar giderayak kolhoz malına zarar vermek istiyordu. Çünkü o mahsulleri kendileri yetiştirmişti; ancak devlet bunlara el koymuştu. Bu ekinlere izinsiz dokunmaları bile yasaktı. Cengiz Dağcı’nın babası da kendisine ait olan ancak daha sonra kolhoza alınan üzüm bağındaki üzümleri, yaprakları kucaklayıp ağladığı için cezalandırılmıştır.

“- Vay zalim vay! Vay hain vay! Demek kolhoz ekinine zarar verirsin! Sen gerçekten bir kulaksın! Bunu yapan kulak değildir de nedir!” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.154)

“- Evet, evet öylesin! Kolhoz malına isteyerek zarar veren bir halk düşmanısın! Senin gibilerin partide işi yok! Senin yerin hapisane. Sosyalizm yarışında önümüze engel çıkarıyorsun, bizi geride bırakmaya çalışıyorsun!” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.167)

Kolhoz ekinine, malına, hayvanına zarar vermek bir suç sayıldığı için bazı kötü niyetli kişiler bunu iftira olarak da kullanabiliyorlardı. SSCB içerisinde ispiyonculuk teşvik edilen bir şeydi. Çocuklar bile ailelerini ispiyonlayabiliyordu. Bu ispiyoncular kahraman ilan ediliyordu. Bir kişiyi yetkililere şikayet ettiğiniz zaman yeterli soruşturma yapılmadan, delil bulunmadan da o kişi cezalandırılabilirdi.

Çünkü SSCB yasalarına göre bir kişinin işlediği suçta hiç delil bulunamaması onun suçu ne kadar ustaca işlediğinin kanıtı sayılıyordu.

“Bilal için bu yasanın en tehlikeli tarafı, suça sebep olanlarla suçun işlenmesinde ister kasten ister güçsüzlükleri yüzünden, suçluları yakalayıp devlet makamlarına teslim etmeyenlerin de aynı yasanın aynı maddeleri ile suçlanmaları ve aynı cezalara çarptırılmalarıydı”. (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.63)

“- At kolhoz malı, Gümüş! Çerkez ülkesine değil Kolay’a kadar çıkamazsın! Boş yere öyle ağız patlatma! At hükümetin malı, kolhozun. Anladın mı?” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.65)

Çok ağır cezalar konularak insanların gözleri korkutulmaya çalışılmıştı. Suçu işleyenle beraber onu ihbar etmeyenler, bilerek ya da bilmeden yardım edenler de... cezalandırılıyordu.

Kolhozlar insanların emek gücüyle çalışıyordu. Ancak zengin kolhozlar az da olsa makine alıp kullanabiliyorlardı.

“...Bu çılgınlar ekibinin şamatası kabarıp taşıdığı bir sırada, Kasım kendisine M.T.S. (Kolhoz Makine Tamir Atölyesi) tarafından ödül olarak verilen bisikleti ile oradan geçmez mi! Bizim delifişekler hemen yolunu kestiler.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.22)

“- Bize bir kamyon vermiş olmaları çok iyi. Demek artık kolhozun bir kamyonu var? Doğrusu kolhoz için çok gerekliydi. Vakti çoktan gelmişti.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.113).

Kolhozlar geliştikçe makineleşme de artıyordu. Zenginleşebilen kolhozlar makineli tarıma geçebiliyordu.

“...Bütün sıkıntıların, güçlüklerin, kolhozların ufak oluşundan ileri geldiğini, ama artık bütün kolhozların büyüüp gelişeceğini, kendisinin de bunun için atandığını da söylemiş. Kolhozda bundan böyle modern tarım ve hayvancılık tekniklerinin kullanılacağını, bunu da kendisinin yöneteceğini bildirmiş. Bunun için de kolhozcular tarım tekniği ve hayvan yetiştirme tekniği kurslarına katılmak zorunda kalacaklarmış.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.82)

Kolhozlarda makine ve yeni tarım tekniklerinin kullanılabilmesi için kolhoz çalışanlarını eğitmek gerekiyordu. Bunun için de kurslar açılmıştır. Bu kurslar makine kullanımı ve tarım tekniklerini öğretmenin yanında Ruslaştırma ve komünizm propagandası da yapmışlardır. Kurslara katılan öğrencilere komünist

sistem ilkeleri benimsetilmeye çalışılmıştır ve bu kursların dili de zamanla Rusça olmaya başlamıştır.

“- Üçte kamyon al. Tarlalarda ekin işleri sona erince bahçe işlerinde gerekecek kamyonlar. Kamyonlar şimdilik Çukurca’da kalsınlar, orak makineleri ise iki hafta sonra M.T.S.’e teslim edersin. M.T.S. ile kendim konuşur, durumu anlatırım. Kolhozun kaç kamyonu var?” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.96)

“...Suvankul’un traktör sürmeye başladığı ilk gündü. Sonbahar ve kış boyunca çayın öte yakasındaki Zareçye’de traktör ve motor kursuna katılmıştı. O günlerde biz henüz traktörün ne menem şey olduğunu pek bilmiyorduk...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.14)

Kolhozlara yavaş yavaş kamyon, traktör gibi şeyler verilmeye başlanmıştı. Daha önce böyle araçlar görmeyen köylülerin bunları kullanabilmesi için kursa gitmesi gerekiyordu.

Kolхозlarda uygulanan toprak politikaları ve siyaset yinelde yukarıda bahsettiğimiz şekildedir.

Şimdi “edebiyat-kültür-dil-basın-sanat-eğitim” bölümüne geçelim.

2.2.2. Edebiyat-Kültür-Dil-Basın-Sanat-Eğitim Açısından Kolhoz

SSCB’de edebiyat, kültür, dil, basın, sanat ve eğitim de diğer her şey gibi gözetim altındadır. Komünist Parti yönetimi kendi tasarladığı “Sovyet Vatandaşı” tipinde; birbirinin aynı olan, düşünemeyen, sistemi sorgulamayan, yönetim ne derse onu yerine getiren, her şeyi kabullenen, koşulsuz itaat eden, dininden, dilinden ve kültüründen soyutlanmış... kısacası mankurtlaşıp Ruslaşmış bireyler yaratmak için tüm insani değerlerle oynamıştır.

Sovyet Komünist Partisi, Yüksek Sovyet kanalıyla en küçük yerleşim birimi olan köylerden başlayarak Cumhuriyetlere kadar bütün ülkeyi kontrolünde tutar.¹⁰⁵ Her şeyi kendi istediği şekilde yönlendiren ve denetim altında tutan yönetim bunu yaparken özellikle Rus olmayan halklara karşı çok acımasızca davranmıştır.

Edebiyatı, dili, basını, sanatı hep kendi çıkarları için kullanmıştır. Buna karşı çıkan ve halkı uyarmaya çalışan aydınları yok etmiştir.

Ruslaştırma ve mankurtlaştırma işine ilk önce eski değerleri, gelenekleri, adetleri v.b. yok ederek, insanların mallarını, topraklarını, hayvanlarını

¹⁰⁵ Karabulut, s.65-96

devletleştirecek, aydınları ortadan kaldırarak ve bir korku devleti yaratarak başlamıştır.

Edebiyat güdümlü hale gelmiştir. Sistemi eleştiren eserlerin yayımlanmasına izin verilmemiştir. Bu tarz eserler toplatılmıştır. Sovyet edebiyatı denilen yeni bir edebiyat oluşturulmuştur ve yazarlar, şairler ilkelerini Komünist Parti'nin belirlediği bu edebiyatın sınırları içinde eser vermek zorunda bırakılmıştır.

Basında SSCB içerisindeki olumsuz bir haberin yer almasına izin verilmemiştir. Ayrıca SSCB'den dışarıya haber çıkmasına da izin verilmemiştir. SSCB halkı tamamen dışı kapalı bir şekilde yaşamaya maruz bırakılmıştır.

Milli değerler, kültürel öğeler, dini ve milli bayramlar, destanlar, Dede Korkut hikayeleri hep yasaklanmıştır. Bunlar gericilik ve rejim karşıtı şeyler olarak gösterilmiştir.

SSCB içerisinde yaşayan ve Rus olmayan halkların dilleri de sömürülmüştür. Kendi dilleri ikinci sınıf ve işe yaramaz bir dil olarak gösterilip Rus dili yüceltilmiştir. Rusça bilmek zorunlu hale getirilmiştir. Bu halkların kullandığı alfabeler de sistemli bir şekilde önce Latin alfabesine daha sonra da Kiril alfabesine çevrilmiştir.

Tarih kitapları yeniden yazılmıştır. Eski tarih kitapları toplatılmıştır. Komünist Parti'nin belirlediği tarih doğrultusunda kitaplar yeniden yazılarak okullarda bunlar okutulmuştur.

Din bir afyon olarak görülmüştür. Camiler, kiliseler, havralar kapatılmıştır, yıkılmıştır. Bazıları da müze, ahır, okuma salonu, sinema salonu gibi yerler olarak kullanılmıştır. Dini ibadetler yasaklanmıştır.

SSCB'nin bu yaptıklarına karşı çıkan aydınlar birer birer ortadan kaldırılmıştır. Bu aydınlar ya kurşuna dizilmiştir, ya Sibiry'a sürülmüştür, ya da aniden ortadan kaybolmuştur ve kendilerinden bir daha haber alınamamıştır.

ÇEKA her yerde sistem karşıtlarını aramaya başlamıştır. Her ihbar değerlendirilmiştir. Sistemin koyduğu kurallara karşı gelenler hemen cezalandırılmıştır. Cezalar da çok ağırdır. İnsanların birbirlerini ispiyonlamaları teşvik edilmiştir. Çocuklara okullarda ispiyonculuk öğretilmiştir. Hatta kendi ailesini sistem karşıtı olduğu iddiası ile ispiyonlayan ve tutuklatan çocuklar olmuştur. Bunlar kahraman ilan edilmiştir.

SSCB, George Orwell'in "1984" adlı eserinde anlatılan devamlı takip, ihbar, kuşku, korku, gözetleme, baskı altında yaşanan ülkeyi nerdeyse gerçek kılmıştır.

Eserde de insanlar devamlı gözetlenir, her yerde kameralar, ses kayıt cihazları vardır. Birileri devamlı sizi takip eder. Gazeteler, kitaplar, dergiler, haberler devamlı yeniden düzenlenerek basılır. Haberler bile bir önceki günü tutmaz ama insanlar akıl tutulmasına uğratıldıkları için öyle olduğuna inandırılır. İnsanlar “Büyük Birader”i sevmek zorundadır. Duydular bile kontrol altındadır. Devamlı birileri birilerini ispiyonlar. Etrafa kurulu ekranlardan her adımınız izlenir. “Büyük Birader”i sevmediğinden şüphe edilenlere işkence yapılarak sevmeye zorlanır.

İşte Orwell’in eserinde anlattığı her şey neredeyse SSCB için de geçerliydi. SSCB de bir korku imparatorluğu kurmuştu. İnsanlar piramidin en tepesindeki göz tarafından devamlı gözetlenmekteydi. Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi insanlar o an gözetlenip gözetlenmediklerine emin olamadıkları, üzerlerinde devamlı bir göz hissettikleri için mecburen Komünist Parti’nin belirlediği yaşam biçimine uyuyorlardı.

Liaisan Şahin’in de “Batı, Rus ve Türk Tarihçiliğinde Stalin ve Stalinizm”¹⁰⁶ adlı makalesinde belirttiği gibi, Bolşevikler, iktidarı ele geçirdikleri ilk aylardan itibaren Rusya’nın ekonomik, toplumsal, siyasi ve kültürel hayatını tek kalıba sokma hareketine girişmişlerdir.

Komünist Parti yönetimi suni sınırlar çizerek milliyetçiliği öldürmeye çalışmıştır. Bu sınırlar çizilirken orada yaşayan halkların milli kimlikleri, kültürleri dikkate alınmamıştır. “Böl ve yönet” politikası uygulayan yönetim, Rusları bütün bölgelerde çoğunluk durumuna getirmeye çalışmıştır. Rus olmayan halkları Ruslaştırmaya yönelik kültür, eğitim, dil... politikaları yürütülmüştür. Dinsizlik ve Rus halkının üstün olduğu propagandaları yapılmıştır.

Şimdi ele aldığımız eserlerden alınan bölümler ile yukarıda bahsettiğimiz konuları inceleyelim.

Kolhozların ekonomik işlevlerinin yanında bir de kültürel, eğitsel, dinsel denetimin daha rahat sağlanması, Rusçuluk faaliyetlerinin daha kolay ve rahat yürütülmesi, güvenlik gibi boyutları vardır. Biz bu bölümde SSCB’nin yürüttüğü kültürel, eğitsel, dinsel, dinsel v.b. politikaları inceleyeceğiz. Güvenlik konusunu ilerleyen bölümlerde ele alacağız.

¹⁰⁶ Şahin, 2007, ss.13-77

Tezimizin konusunu oluşturan eserlerden olan Cengiz Aytmatov'un adı geçen eserlerinde SSCB'nin dini yasakları ile ilgili herhangi bir bölüme rastlayamadığımızı belirtmekte fayda görüyoruz.

“- Kim atar, kim satar! Otur, bekle, Bekir Ağa, bekle ki yangın bacayı sarsın belki inanırsın. Bağlara toprak deviremezler dedin, deviriyorlar. Komolizma köye gelmez dedin, geliyor. Geliyor, hem de nasıl geliyor! Nogaylıktan köylüler bu tarafa kaçıyorlar. Kolhoza girmeyenleri türmeye götürüyor, zindana kapatıyorlar. Akmescit'in camilerini kapadılar; her cami kapısına bir kilit! İşte Memiş'in deresi üzerine de bir türme yaptılar. Ne bileyim, daha neler oluyor, neler? Biz de komünizma gelmez diye uyuklarımız serip postumuzu döşeğe!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.84)

Ekim Devrimi'nden sonra Bolşevikler dinsizlik propagandası yürütmeye başlamışlardır. Dini halkı uyutan bir afyon olarak göstermişlerdir. Ateizm propagandası yaparak halkı dinden soğutmaya çalışmışlardır. Hatta yukarı geçen bölümlerde de belirttiğimiz gibi Lenin açlığı bile insanların Tanrı'ya olan güvenlerini azaltan bir araç olarak görüp faydalı saymıştır.

Eserden aldığımız bölümde de anlatıldığı gibi camiler teker teker kapatılmaya başlamıştır. Sadece camiler değil tüm ibadethaneler kapatılmış ya da yıkılmıştır. Dağcı'nın hayatını incelediğimiz de camilerin yıkılması, kapatılması ya da başka bir işlevde kullanılmaya başlanması onu derinden etkilemiştir. Çünkü köyündeki caminin varlığı ona huzur verir. Ancak cami Ruslar tarafından yıkılınca yazarın ruhu yara alır. Bu dönemin yansımalarını onun neredeyse bütün eserlerinde görmek mümkündür.

Dinsizliği yaymak için her yol denenir. Sık sık ibadethanelere giden insanlar belirlenir ve ibret olsun diye tutuklanır.

“Çukurca'da din, eski adetler, gelenekler ve milliyetçi duyguların kökten silinmediği bildiriliyor.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.40)

Kolhozlara toparlanan insanları her yönden gözetmek ve baskı altında tutmak kolay oluyordu. Kim ne yapmış, kim ne demiş, kim ibadet etmiş... daha rahat öğreniliyordu. O yüzden kolhozlar dinsizlik politikalarının rahat uygulanabildiği yerlerdi. Kolhozlardaki ibadethaneler kapatılarak insanların buralara gitmesi engellenmişti. Dini ibadetler yasaklanmıştı. Bu gibi dinsizleştirme politikaları özellikle Stalin döneminde en acımasız şekilde uygulanmıştır. SSCB'nin içerisindeki

Müslüman toplulukların çoğunu Türk halkları oluşturduğu için bu ateizm politikalarından en çok Türk halkları etkilenmiştir.

Sovyetler'de "parti çizgisi" ve Tatarların çoğunun mensup olduğu İslamiyet hakkında resmi görüş, 1925'te yayımlanan Bolşoya Sovetskaya Entsiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi)'da ortaya konur. İslamiyet "feodal sistemin ideolojisi" olarak tasvir edilmiş, "sosyal ilişkilerin fanatikçe bir yansıması" ve "Sovyet rejimine karşı mücadelenin bir aracı" olarak kötülenmiştir. "Karşı devrimci unsurlar, Kur'an'dan yararlanarak insanların dini duyguları ile oynamaya, sosyalizmin inşasını engellemeye ve Sovyetler Birliği'ndeki işçilerin birleşik cephesini kırmak için, milli ve dini düşmanlığı tahrik etmeye teşebbüs etmektedirler."¹⁰⁷

"-... Hele oruç zamanı gelsin! İki yüz gramdan yüze indireceğim. Bilir misin, bunlar hala oruç tutar oğlum, oruç! Tatar bunlar! Komünizm dediğin şey öyle kolay kolay girmez bunların kafalarına." (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.87)

"- E epeyce mal var ha! Dikkatli ol, Reis... Benimle iyi geçinmeye bak. Köyde kolhoz işini becerecek misin, beceremeyecek misin, bilmiyorum... Burası Çukurca oğlum!... Yalta veya Akmescit değil! Dışarıdaki şu kadınları gördün ya, onlarla komünizm kuracağız. Zor bir iş ha? Zor zor... Onlarla nasıl konuşmak gerektiğini sen bilmiyorsundur. Bilir misin? Biri ölürse, evlerinde gizli gizli bir şey... Bir adı vardı ama... Aha! Mevlidi şerif mi şeref mi ne... Öyle bir şey okurlar. Bir de sünnetçi vardı, Çukurca'da. Ama şimdi yok. Geri döneceğini de sanmam hiç..." (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.88)

SSCB kurduğu kolхозlarda kimin sünnetçi olduğunu, kimin mevlüt okuduğunu, kimin ibadet ettiğini v.b. daha rahat takip eder. Kolхозlardaki reislerin, yerli halktan mankurtlaşmış kimselerin ihbarları ve diğer görevlilerin verdiği bilgiler sayesinde kim ne yapmış, ne demiş üst yetkililerce çok rahat öğrenilirdi.

Devrimden sonra din adamlarının büyük kısmı sürgünler, iftiralar yoluyla ortadan kaldırıldı ya da işlerini yapmalarına yasak getirildi. Birçok din adamı sünnet yapmaktan dolayı ya sürgüne uğradı ya da idam edildi. Çünkü sünnet insanları sakatlama suçu sayılıyordu.

1929-1939 yılları arasında 25.000'e yakın cami ortadan kaldırılır. Bu on yıllık dönemde, Orta Asya'da 14.000, İdil-Ural bölgesinde 6.000 (1917'de bu bölgede 8.000 cami vardı), Kuzey Kafkasya'da 4.000 ve Kırım'da 1.000 cami kapatılır. Bu dönemde, 50.000 kişilik Müslüman nüfusu olan Kazan'da sadece iki cami bırakılmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Şahin, 2007, ss.233-244

¹⁰⁸ Şahin, 2007, ss.233-244

“- Biz, Ruslar şimdi dinsiziz ya, önceleri de... Bir zamanlar Rus köylüsü eline ikonunu alırken “işime yararsa taparım, yaramazsa atarım” dermiş.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.274)

Kolhozlar dinsizlik ve daha sonrasında Ruslaştırma politikalarını rahatça uygulandığı yerler haline gelmiştir. Rus toplumu için dini hayat Dağcı'nın bir Rus'un ağzından aktardığı gibi belki de gerçekten önemli değildir ve belki de bu yüzden de dinine gerçekten karşılıksız bağlı olan halkları anlayamaz, ateizm politikasında bu kadar ısrarcı olur.

Ülkeyi Sovyetleştirmenin önündeki en büyük engellerden biri din olarak görülürdü. Dine karşı başlatılan mücadele; özellikle kolhoz tarlalarından dönüşte verilen akşam kursları, din karşıtı kitaplar, dergiler, broşürler, konferanslar, din karşıtı çeşitli cemiyetler ve dini günlerin yasaklanması ile yürütülürdü.

Kolhozlardaki “Köy Sovyeti” binaları bu işleri yürütmek için gayet uygun yerlerdi. Buralarda toplanan köylülere din karşıtı görüşler aşılanırdı.

Birçok önemli cami kapatılır, pırların mezarlarının ziyaret edilmesi ve dini merasimler yasaklanır. Hemen her şehirde “Allahsızlar Cemiyeti” kurulur. Militan Allahsızlar Birliği'ne üye olanların sayısı 1930'da 3.000, 1931'de 67.000, 1933'de 85.638 kişidir. Bu birliğe üye olanlar eğitimden geçirilerek dinle nasıl mücadele edeceklerini öğrenirler.¹⁰⁹

SSCB dinsizlik politikalarını büyük bir hızla yürütmüş ve kısa zamanda kendine ister zorla ister gönüllü olarak birçok taraftar sağlamayı başarmıştır.

Ancak Almanlar işgal ettikleri SSCB topraklarında dini serbestlik tanımışlardır.

“...Akmescit sokaklarında küflü sandıklarından çıkıyorlarmış gibi, ellerindeki teşbihlerle mollalara benzeyen kimseler görünmeye başladı. Başları örtülü kadınlar gidip gelip eski camilere bakıyor, durup fısıltılı seslerle dua ediyorlardı ve daha neler! Çinyine mahallesinde sünnet düğünleri oluyordu...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.333)

Komünist Parti yönetimi dini bayramları, aşure günü gibi dini günleri, sünneti, hac, oruç, zekat gibi ibadetleri yasaklayıp bunlar yerine domuz etini, alkol tüketmeyi, eğlenceyi özendirmeye çalışmıştı. Halk dini ibadetlerini gizlice yapmak

¹⁰⁹ Okan Yeşilot, “Stalin Döneminde Azerbaycan'da Eğitim Politikaları”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: Naskali, Şahin), Kaknüs Yay., İstanbul, 2007, ss.267-281

zorunda kalıyordu ve çoğu zaman da ihbar edilme ve yakalanma korkusu ile ibadet edemiyordu. Her şey partinin kontrolündeydi.

“...Eskiler gitti, onların yerine yeniler geldiler. Camiler açıldı, evlere, gönüllere Tanrı sevgisi girdi. Tanrı’ya sevgi olan yerde elbette ki haksızlık olmazdı.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.343)

SSCB yönetimi iktidara geldiği yıllardan beri halkı ateizme zorlamıştır. İbadethaneleri kapatmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanlar işgal ettikleri SSCB topraklarında yukarıdaki bölümlerde bahsettiğimiz gibi, kolhoz topraklarını halka dağıtmanın yanında ibadethaneleri de açmıştır. Alman ordusu işgal ettiği SSCB topraklarındaki halktan taraftar toplamak ve bu gücü SSCB’ye karşı kullanarak onu içten yıkmak için yıllardır baskı altında yaşayan halkın kapatılan ibadethanelerini tekrar açmıştır.

“...Molla Rüstem Ağa gönüllere nur serper gibi tatlı diliyle komutan hazretlerinin yalnız kolhoz topraklarının sahiplerine geri verilmesi ve camilerin tekrar açılması için Çukurca’ya geldiğini tahmin ediyor ve işlerin ilk adımda yürümesi için Reis Bilal’in evinde değil de camide toplanmalarının daha uygun olduğunu bildiriyordu...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.347)

Almanların esas amacı da Ruslarınkinden çokta farklı değildi. Yıllardır Komünist Parti baskısı altında yaşayan halkın büyük çoğunluğu, Almanların kendilerine neden iyilik yaptığını sorgulayacak durumda değildi. Çünkü yıllardır gördükleri baskı ve zulümden bıkmışlardı, Almanlar ise onların bu baskıdan biraz nefes almasını sağlamıştı.

Kolhozlarda kurulan okullarda, ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi öğrencilere dinsizlik öğretiliyordu. Okullarda söylenen şarkılar, şiirler bile dinsizlik üzerine idi.

Bekle Tanrı, bekle Tanrı

Yüzüne tüküreceğim.¹¹⁰

Sovyet okullarında söylenen bu şiir parçası öğrencilere nasıl bir eğitim verildiğini açıkça gösterir.

Kolhozlarda çeşitli kulüpler, kooperatifler ve benzeri şeyler kurulmuştu, kütüphaneler açılmıştı. Bunların yanında komsomol teşkilatı gibi kolhozlarda genç komünistler yetiştirmek amacıyla kurulan teşkilatlar vardı. Ayrıca bazı kolhozlarda

¹¹⁰ Söylemez, 2007, ss.293-309

duvar gazeteleri ve sadece bölgenin haberini yapan küçük yerel gazeteler çıkmaktaydı.

Kolhozlarda okuma-yazma kursları, traktör kullanma kursları, tarım teknikleri kursları gibi çeşitli kurslar da açılmaktaydı ve okuma saatleri düzenlenmekteydi.

Tüm bunlar okur-yazar olmayan, eğitimsiz kimseler için ve kadınların da sosyal hayata katılması yönünden yararlı olmuştur. Ülkenin okur-yazar oranı artmıştır. Ancak Komünist Parti yönetimi yaptığı tüm şeylerde olduğu gibi bunları da Ruslaştırma politikalarını uygulamak için; halkı ona göre eğitmek için kullanmıştır. Okutulan eserler yönetim tarafından belirlenen, rejim yanlısı eserlerdir.

Kolhozlar kurulduğu zaman kolhoz halkı için modern tarım teknikleri ve hayvancılık kursları açılmıştır. Buralar tarım ve hayvancılık eğitimi verilen yerler olmasının yanında komünizm propagandasının yapıldığı yerler olmuştur.

“...Kolhozda bundan böyle modern tarım ve hayvancılık tekniklerinin kullanılacağını, bunu da kendisinin yöneteceğini bildirmiş. Bunun için de kolhozcular tarım tekniği ve hayvan yetiştirme tekniği kurslarına katılmak zorunda kalacaklarmış.” (Aytmатов, Elveda Gülsarı, s.82)

Bazı yazarlarımız SSCB'nin politikalarını olumlu görmüştür. Bunlardan biri de Falih Rıfki ATAY'dır.

Falih Rıfki'nın övgü ile söz ettiği hususlar şunlardır: bilime ve sanata verilen önem; eğitimin halkın koşullarına ve algılama düzeyine uygun yenilikçi yöntemlerle yürütülmesi; çocukları, gençliği ve kadınları toplumsal hayata sokma yönünde atılan adımlar; disiplini ve ilkelere bağlı sürekli canlı tutmak için başvuru yollar (birbirini kontrol ve kendini kontrol, tenkit ve münakaşa yöntemleri, kitlesel propaganda vb.; köyde kolektifleşme ile gelen değişim vb.¹¹¹

Falih Rıfki ATAY sistemi bu yönlerden faydalı görmüştür ve bunlara “Yeni Rusya”¹¹² adlı yazısında değinmiştir. Sistemi öven bir başka yazarımız da Sadri Etem ERTEM'dir. ERTEM SSCB içerisindeki gelişmeleri “beşeriyetin geçirdiği nadir tecrübelerden biri” olarak adlandırır.

ERTEM'in bu konulardaki duruşunu yansıtan birkaç alıntı verelim: “Bir ocağın kapağı açıldığı zaman nasıl insanın yüzüne alev sıcaklığı çarparsa, burada da işin manevileşmiş hüviyeti bir sıcak rüzgar gibi daha fabrika kapısında asabınıza çarpar”. “Kulüplerde bir nevi okuma aşkı, okuma Stehanovculuğu peyda olmuş. Ben kulübün faydasını sormaya lüzum

¹¹¹ Şahin, 2007, ss.13-77

¹¹² Sevinç Girgin, *Falih Rıfki Atay'ın Gezi Yazılarında Avrupa*, (Yüksek Lisans Tezi), Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs, Haziran, 2012 s.15-18

görmedim, çünkü buralarda, kulüplerdeki kesif hayatın eserlerini gördüm. Kulüplere devam ederek kültürlerini adamakıllı ilerleten adamlar vardır. Filhakika fabrika kulüpleri bir mektep vazifesini görüyor ve tekniği sevmek sanatını öğretiyor”. “Eski rejimin safrası Mujikti, yeni rejimin inşa malzemesi kolhozcu insandır”; “sovhozun horozu makineleşmiş, elektriklenmiş, çelikleşmiştir...”¹¹³

Görülüyor ki sistem karşıtları kadar sistemi faydalı olarak gören kişiler de vardır.

Kolhozlarda Komünist Parti için yeni üyeler yetiştirilirdi. Bu işlerden kolhoz reisi sorumluydu. Tarımsal ve ekonomik yönlerinin yanında genç neslin rejime sadık bireyler olarak yetişmesini sağlamak amacıyla da kullanılan kolhozlar bu yönden de denetime uğrardı.

“...Seni kendi kendine bıraksam, ters bir şey söyler, her şeyi berbat edersin. Sonra da bunun cevabını, bunun hesabını vermek bize düşerdi. “Siz kendi örgütünüzün üyesini nasıl yetiştiriyorsunuz!” derlerdi bize. “Bu nasıl disiplin, bu nasıl başıboşluk!”, derlerdi...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.122)

Kolhoz reisi kolhozda yürütülen çalışmaların hepsinden sorumlu kişiydi. Üstten yetkililer denetime geldiği zaman kolhozdaki her şeyin hesabını reis verirdi. Kolhozlarda Komünist Parti için yeni üyeler yetiştirilirdi. Bunların eğitimlerindeki aksaklıklar da reisten sorulurdu.

“-Kulübün kitaplığına yeni kitaplar getirecekti, Akmescit’ten. Getirecek miyiz Reis?” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.186)

“-Sen iyi anlarsın bu işten. Kolhoz eğitimi gördün.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.249)

Kolhozlarda kütüphaneler kurulmuştu. Bu kütüphanelere merkezlerden kitaplar gelirdi. Bu kitaplar Komünist Parti yönetiminin belirlediği kitaplardır. Çünkü verilen her türlü eğitimin amacı rejime sadık Sovyet vatandaşları yetiştirmektir. Bu Sovyet vatandaşı kavramında hiçbir milli kimliğe yer yoktur. Kolhozlarda kütüphanelerin yanı sıra çeşitli kurslar da olurdu.

“...Suvankul’un traktör sürmeye başladığı ilk gündü. Sonbahar ve kış boyunca çayın öte yakasındaki Zareçye’de traktör ve motor kursuna katılmıştı. O günlerde biz henüz traktörün ne menem bir şey olduğunu pek bilmiyorduk...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.14)

“...Kasım, babasının izinden giderek onun gibi traktör sürücüsü oldu ve daha sonra biçer-döver kullanmasını öğrendi. Bir yaz boyu dağın eteğinde bulunan

¹¹³ Şahin, 2007, ss.13-77

Kayındı kolhozuna gidip geldi. Bunun için çayı aştı, düzde yürüdü, yokuşu tırmandı...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.18)

Bir kolhoz ne kadar zenginleşirse, kolhoza o miktarda tarım makinesi verilirdi. Halkın kolhoza verilen bu makineleri kullanabilmesi için çeşitli kurslar düzenlenirdi. Traktör, döver-biçer, kamyon gibi araçların kullanımı bu kurslarda öğretilirdi.

“En küçük oğlum Çaynak’a gelince, o her bakımdan hem çok güzel, hem çok iyi bir çocuktu. Yalnız, keyif kaçırır bir durumu vardı: Evde pek durmazdı. Kolhozda, Komsomol (Gençlik Kolu) başkanı seçilmişti. Bu yüzden toplantıdan toplantıya, kulüpten kulübe koşar, duvar gazetesinin yazılarıyla meşgul olurdu, bütün işleri izler, bir dakikası boş kalmazdı.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.19)

“... Kasım kendisine M.T.S. (Kolhoz Makine Tamir Atölyesi) tarafından ödül olarak verilen bisikletiyle oradan geçmez mi!...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.22)

Açılan bu kurslarda başarı gösteren öğrencilere onları daha da heveslendirmek için çeşitli hediyeler verilebiliyordu.

“...Her şeyden önce bir usta gözüyle harman makinelerini kolhozun üç kamyonunu gözden geçirdi, tavlaları gezdi, evlerin uzağında durup köylülerin özel bostanlarına uzun uzun baktı...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.76)

SSCB yönetimi kolhozlardan elde ettiği gelir ile sanayi gelişimini geliştirmek istiyordu. Bunun için uçsuz bucaksız toprakları tarıma açtı, halkın elindeki her şeyi devletleştirerek onları kolhozlara topladı. Tarımsal gelirlerin artması için kolhozlarda birçok kurs açtı ve buralarda yetiştirdiği öğrencilere hem tarım makineleri kullanmayı öğretti, hem de rejime sadık yeni tip insanlar yaratmaya çalıştı.

Ruslaştırma politikalarının en etkili biçimde uygulandığı yerler okullardı. Sovyet eğitim sistemi neredeyse tamamen bu politika etrafında şekillenmişti. Birçok okul ve okuma-yazma kursu açılmıştır.

Karabulut’un makalesinde değindiği gibi, Sovyet-Rusya’da yapılan bütün eğitim faaliyetleri, Rus sömürgecilerin çıkarları için olmuştur. Nitekim daha Çarlık Rusyası döneminde, İlminski, aşırı milliyetçi ve merkezîyetçi bir anlayış sergilemiş ve silici bir politikanın öncülüğüne soyunmuştur.¹¹⁴

¹¹⁴ Karabulut, s.65-96

Devletin adı ve rejimi değişse de Rus olmayan halklara ve onların dillerine, kùltürlerine, eğitimlerine vb. yönelik siyaset değişmemiştir. Daha Çarlık Rusya dönemindeyken İlminski bu konu ile ilgili birçok çalışma yapmıştır.

1881 yılında N.I. İlminski, A.P.Maslovski'ye gönderdiği mektupta, Türkistan halkının eğitilmesinden, özellikle onların yüksek öğrenim kurumlarında eğitim almalarından derin endişeleri olduğunu, bunun Moğol istilasından daha korkunç neticeler doğuracağını ifade ediyordu. Yerlilerin ilkokul düzeyinde bir bilgi seviyesinde bulunmasını yeterli gören İlminski, yerlilerin ana dillerini gramer kuralları çerçevesinde öğrenmesini tehlikeli buluyordu.¹¹⁵

İlminski'nin bu politikaları Sovyetler Birliği döneminde de yerini bulmuştur. Türkistan halkını eğitmek için yapılan tüm çalışmaların temelinde onları Ruslaştırmak vardır.

1923 yılında hususi bir komite kurulur. Bunun neticesinde 1926'da ahalinin %25'i, 1933'te ise %51'i okur yazar olur. 1930'lu yılların ortalarına doğru okuma yazma seferberliği ilan edilir. Kısa süreli (3-10 aylık) kurslar açılarak okuma yazma oranı yükseltilir.¹¹⁶

Yukarıdaki bölümlerde de belirttiğimiz gibi SSCB'nin yürüttüğü eğitim politikalarının ortak amacı; sisteme, rejime ve Komünist Parti liderlerine sadık, Sovyet değerlerini benimsemiş bir "Sovyet insanı" yaratmaktır. Açılan okulların amacı Sovyet ideolojisini genç beyinlere yerleştirerek onların hayat bu şekilde bakmalarını sağlamaktır. Bu yüzden çok zor olsa da neredeyse bütün köylere okullar açılır.

Sovyetler Birliği'nin kurucu lideri Lenin'in de şu sözü bu politikayı çok iyi özetler: "Bütün terbiye, tahsil ve talim işi öğrencileri komünist terbiye ile yetiştirmekten ibaret olmalıdır."¹¹⁷

Görülüyor ki Sovyet liderleri eğitim politikalarında yürüttükleri amacı açıkça dile getirmekten çekinmiyorlar. Çünkü halkın buna çok büyük bir tepki gösteremeyeceğini bilirler. Halk korku, ağır cezalar ve sürekli denetim ile baskı altına alınmıştır. Birçok haksızlığa tepki gösteremez, kabullenmek zorunda kalır, tepkisini ortaya koymaya kalkan kişiler de ortadan kaldırılır. Yeni nesiller okullarda Sovyet terbiyesi ile yetiştirilir. Bunun ardından da normalleşme süreci gelir.

¹¹⁵ Karabulut, s.65-96

¹¹⁶ Yeşilot, 2007, ss.6-267-281

¹¹⁷ Yeşilot, ss.267-281

Birey daha çocuk yaşlarda kaçınılması zor olan bu iktidarın çekim alanına girmekte ve o alandan hiçbir şekilde kurtulma fırsatı bulamamaktadır. Aslında birey (ya da çocuk) kurtulma arzusunun da çok fazla duymamaktadır, zira çevresinde gördüğü normalleştirilmiş bir yapay dünya ve onu var eden iktidar, ona düşünmeyi ve sorgulamayı unutturan bir iktidardır. Zira her şey yerine oturmuştur ve bireyin (çocuğun) nazarında dünyanın en müreffeh ve güçlü ülkesi Sovyetler Birliği'dir.¹¹⁸

“...Peki bugünün gençlerine ne oluyor? Oğlumun görmek için yatılı okula gittim. Büyüyünce adam olacak mı? Nasıl bir adam olacak bilemiyorum. Daha şimdiden öğrenmiş büyüklerine, başkasına yaltaklanmayı. Bana: “okul müdürüne sık sık kımız getir baba” dedi.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.114)

Sovyet sistemi içinde yetişen çocuklar, gençler... bir süre sonra düzene ayak uyduruyorlardı. Özellikle sistemin bozulmaya başladığı yıllarda artan rüşvet, yolsuzluk... gibi durumlara çocuklar bile uymuştu. İşlerin bu yollarla yürüdüğünü, birine bir şey yaptırmak isteniliyorsa bunun rüşvet yoluyla halledebileceğini öğrenmişlerdi.

Sovyet okullarında eğitim gören çocuklar her anlamda sürekli gözetim altındaydılar. Karabulut'un da belirttiği gibi özellikle Rus olmayan yerli halkın çocukları bu gözetim ve normalleştirme politikasına sürekli maruz kalmışlardır. Karabulut makalesinde bunu şöyle dile getirir: “Sosyal hareket alanını besleyen en önemli kaynak ise eğitim seviyesi çok yüksek olmamak koşuluyla yerli halkın çocukları olmuştur. Başlangıçta gözetleyip sonra da onlara her zaman gözetleniyor hissini vererek iktidarın gücünü bireyin zihnine yerleştiren Sovyet-Rus iktidarı, diğer sömürge ülkelerinden farklı ve belki de ustaca bir şekilde normalleştirici teknikler kullanmıştır.”¹¹⁹

Sovyet okulları konusu, tezimizin konusunu oluşturan eserlerden “Elveda Gülsarı” dışındaki eserlerde geçmiyor. “Cemile” adlı eserde okulların savaş dolayısıyla kapalı olduğu söyleniyor. “Toprak Ana”da yinellikle kurslardan bahsediliyor. “Onlar da İnsandı” ve “O Topraklar Bizimdi” adlı eserlerde de okul konusu geçmiyor.

SSCB sistemi içerisinde işpiyon ve ihbar, teşvik edilen durumlarıdır. Okullarda çocuklara işpiyonculuk öğretiliyordu. Çocuklar ailelerini bile ihbar etmekten

¹¹⁸ Karabulut, s.65-96

¹¹⁹ Karabulut, s.65-96

çekinmiyorlardı. Okullarda çocuklara yoğun bir beyin yıkama politikası uygulanıyordu. Böylece iç sürgüne uğrayan çocuklar rejimi sorgulamayan ve tüm ilkelerini koşulsuz benimsemiş bireyler haline geliyordu.

Okullarda çocuklara kendi milli, kültürel, manevi değerleri öğretilmiyordu; hatta bunlar yasaklanmıştı. Bunların yerine Sovyet değerleri aşılanıyordu çocuklara. Çocuklar Rus kimliğinin üstün sayıldığı bir eğitim ortamında yetiştiriliyordu. Ailelerin çocuklarının aldığı bu eğitim sistemine karşı çıkmaları da engellenmişti. Karşı çıkanlara hemen ajan, faşist, milliyetçi, gerici iftiraları ile cezalandırılıyordu. Bu kadar baskıdan sonra artık normalleşme gerçekleşiyordu.

Orta Asya Türk halkını okuryazar yapmak için açılan okullarda halkların kardeşliği ve Rusların üstün ırk olduğu fikri çocuk dimağlara daha eğitimlerinin başından itibaren pompalanmaya başlanmıştır. Örneğin, sancılı bir süreç sonunda Türk toplumunu ve Türk kimliğini altüst eden Kolektif Çiftlikler (Kolhozlar) ders kitaplarında normalleştirici/ meşrulaştırıcı bir unsur olarak sık sık yer alırken, bu çiftliklerde meydana gelen ikinci hayatlar (ötekinin hayatı), araştırmacılar tarafından yeterince ele alınmamıştır.¹²⁰

Okulların yanında bir de “komsomol teşkilatı” ve “pioner teşkilatı” adı verilen çeşitli teşkilatlar vardı. Bu teşkilatlar da gençler ve çocuklar arasında Komünist görüşlerin yayılmasını, benimsenmesini sağlamak için kurulmuştu. Kolhozlarda bu teşkilatlar çok aktif olarak görev yapmaktaydılar. Kolhoz halkının; özellikle de gençlerin Sovyet sistemini benimsemesi için çalışmalar yaparak üye toplamaktaydılar. Bu teşkilatlar gazete çıkarma, tiyatrolar sergileme, okuma yazma kursları düzenleme, konferanslar verme... gibi çeşitli etkinlikler düzenlemişlerdir.

Pioner teşkilatı yaşı daha küçük olanlarla ilgilenirdi. Bu teşkilata alınan çocuklar eğer başarılı olursa komsomol teşkilatına giderlerdi. Komsomol teşkilatında da başarılı olanlar Komünist Parti üyesi olmaya hak kazanırlardı. Kolhozlarda insanları toplu halde bulduklarından buralardan üye almak kolay oluyordu. Eğer bu insanlar dağlarda, ovalarda göçebe olarak ya da dağınık şekilde yaşamaya devam edip kolhozlara toplanmasalardı, toplantılar düzenleyip, kulüpler kurup, teşkilatlarda üyeler yetiştirmek çok zor hatta neredeyse imkansız olacaktı. O yüzden kolhozlar bu işler için büyük rol oynar.

¹²⁰ Karabulut, s.65-96

Kulüpler, kütüphaneler, yaz kampları, tiyatro, bale, dergiler ve gazeteler de Sovyet ideolojisini yaymak için kullanılmıştır. Kütüphane sayısı ve kütüphanelerdeki kitap sayısı hızla artmıştır. Halk okumaya teşvik edilmiştir. Rusça hakim dil haline getirilmiştir.

Uygulanan tüm bu Ruslaştırma politikalarının yanında bir de SSCB içerisinde halkların sadece beyinlerinin, kültürlerinin, dillerinin değil ırklarının da Ruslaşması için Ruslarla evlilik teşvik edilmiştir. Ruslar ile evlenenlere işe kolay alınma, ilerleyen zamanlarda yönetici olma gibi kolaylıklar sağlanacağı söylenerek bu evlilikler teşvik edilmiştir. Böylece doğacak çocuklar da Rus kültürü ve dili ile büyüyecek ve diğer kültürlerle yabancılaşacaktır.

Sovyet hükümeti Ruslaştırma politikalarını rahatça ve sorunsuz uygulayabilmek için yönetici kadrolarına hep sistemi benimsemiş kimseleri atamıştır. Böylece engelleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Özellikle yerli halkın arasından seçtiği Ruslaşmış yani mankurtlaşmış kimselerin de yardımı ile sistem politikalarını zamanla daha rahat uygular hale gelmiştir ve yürütülen eğitim politikaları ile bu mankurtların sayısı da çoğalmıştır.

Karabulut bu durumu şöyle açıklar: “Ruslara ait olmayan topraklarda, insanı gözetleyen bir iktidar olan Komünist Partisi, her zaman kendine öznelerden oluşan bir gözetleme kulesi inşa etmiş ve bu kuleye bazen gözükecek şekilde bazen de itibari olarak gözetleyiciler ve cezalandırıcılar yerleştirmiştir. Gözetleyenler bir piramidin tepeden aşağıya doğru genişlemesi gibi genişleyerek tabana yayılmıştır. Parti veya hükümet, bunu yaparken de kendine kullanabileceği öznelerden oluşan bir iktidar zinciri oluşturmuş, bu öznelerin de yerli halkın bireylerinden oluşmasına özen göstermiştir.¹²¹

Görülüyor ki Komünist Parti yönetimi öznelerden oluşturduğu gözetleme kulesinde yerli halktan kimseleri kullanmaya özen göstermiştir. Çünkü yerli halk dışardan gelen bir Rus yetkiliden çok kendi içinden çıkmış bir yetkilinin sözüne daha çabuk inanacaktır ve güvenecektir.

Bu konu hakkında Karabulut sözlerine şöyle devam ediyor: “Sonuçta her birey, bir bakıma, kendinin ve toplumun denetleyicisi ve cezalandırıcısı durumuna gelmiştir. En azından birey, iç dünyasında sürekli gözlenmekte olduğu ve hata yaptığı zaman (yani partinin izinden ayrıldığında) cezalandırılabilceği hissine

¹²¹ Karabulut, s.65-96

kapılmıştır. İktidarın, öznesi haline gelme olgusuna ve yerli halktan iktidarın öznesi haline gelenlere pek çok örnek bulunabilir.¹²²Yukarıdaki bölümlerde bahsettiğimiz “mankurtlaştırma” Sovyetler Birliği içinde çok sık uygulanan bir yöntemdi. Yerli halktan mankurt haline getirdiği kişiler ile iktidarını daha da sağlamlaştıracağını düşünen Komünist Parti bunun için her yolu denemiştir ve yerli halktan birçok kişiyi mankurtlaştırmıştır.

Karabulut bu konu için şu örneği verir: “Örneğin, bu öznelere biri Özbekistan’da ortaya çıkmıştır. “1937 yılında Sovyet anayasasına uygun bir anayasa hazırlandı. Stalin’in direktifleriyle Özbekistan Komünist Partisi’nin başına1937’de Osman Yusupov getirilmişti. Yusupov, Stalin’in kanlı rejimini Özbekistan’a sokan kişi olarak tanındı. Yusupov, sonuçta, iktidar adına ve hesabına, kendi soydaşı olan Feyzullah Hocayev ve bazı Özbek aydınlarının ölümünde rol oynayacaktır.¹²³

Tüm bunlar yerli halkı sindirmiştir. Sesini çıkaramaz hale getirmiştir. Aşağıdaki örnekler bunu açıklar niteliktedir.

“Nasıl olmuştu da bu korkuya, bu sükuta, bu gözyaşlarına Enver’i mahkum etmişler, Enver de pençesiz, tırnaksız, dişsiz bir Türk olmuştu? O da bu zavallılar gibi evinin odalarında, minderlerde, bahçesinin elma, armut ağaçları gölgesinde yatmış, uyuklamış, yıllar boyu bu milletin mahkumiyetine bakmış, yaşamış ve ölmemişti?” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.399)

“Başını çevirdi, dumanlı gözlerle Rus’a baktı. Görüyordu, fakat tek bir Rus’u değil! O Rus’un omuzları üstünden binlerce Rus’u, on binlerce Rus’u görüyordu. Toprağı karıştıran, bayırları, tarlaları deviren Ruslar, bağlarda yeşil üzüm kütüklerini kökleriyle söküp çıkarmışlar; ana, ana! Diye bağrısan, ağlaşan yavruları bacaklarından, kollarından tutup fırlatır gibi derelere fırlatıyor, makineleriyle ezip hırpalıyorlardı. Enver onlara bakıyor, onları görüyor, onları gözlerinin önünden bir türlü kovamıyordu. Zayıftı, korkaktı, boştu, o da Dermenköylüler gibi!” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.400)

Dağcı’nın romanlarında Ruslar’ın yaptıkları, Türkler’e, diğer halklara zulmedişleri, Ruslaştırma çabaları açıkça anlatılır. Ancak Aytmatov’un eserlerinde bunlara rastlanmaz.

Ruslar SSCB içerisinde hakim güç haline gelmiştir ve diğer halkları baskı altına almıştır. Onları bir şeye itiraz edemez duruma getirmiştir. Dağcı eserlerinde Türkler’in sırtlarını Tanrı’ya dayayıp her şeyi ondan bekleyip gelişmeden öylece durmalarına tepkilidir.

¹²² Karabulut, s.65-96

¹²³ Karabulut, s.65-96

“- Bu toprak iki gözüm senelerden beri Nikola'nın boğazında bir kemik gibi durdu. Senelerden beri yutkundü, yutamadı. Ama biz böyle sırtüstü yatıp da ‘belayı da Tanrı verir, bereketi de!’” dersek, yalnız göğe bakar da hiçbir şey yapmazsak, söyledim, yine de söylerim, o bu toprağı yutacaktır. Komünizmanın Nikolası gelip bu toprağı yutacaktır. Bizi evlerimizden atacak, toprağımızı, bağlarımızı, bahçelerimizi elimizden alacaktır.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.183)

Dağcı, kendi milletinin sadece toprakla ilgilenip, okumamasına, eğitim almamasına, yolları, evleri v.b. Ruslar yerine onların yapmamasına tepkilidir. Bunu özellikle “Onlar da İnsandı” adlı eserinde açıkça dile getirir.

Ruslar, Sovyet sisteminin yaşayış biçimini yerleştirmek, insanların beyinlerini yıkamak, onları Ruslaştırmak, Komünizm ilkelerini yaymak, benimsetmek, milliyetçi duyguları öldürmek için Rus olmayan yerli halktan da bazı kimselerin desteğini almıştır.

“-Bizim yolumuz evden tarlaya, tarladan eve. Eeh, senin için değil bu yol, Selim! Senin, bir elinde kırbaç, öbür elinde Rus bayrağı, halkını sürüyorsun. Sür sür! Bakalım nereye kadar süreceksin!” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.139)

“- Biz yaşamak istiyoruz, Selim. Bırak bizi! Kendi kendimize bırak bizi. Dokunma bu halka. Biz senin kapitalizmin ne, sosyalizmin ne, burjuvan ne bilmiyoruz. Bu halk bu acayip sözlerin bile manasını bilmiyor. Biz sadece yaşamak istiyoruz; çalışıp yaşamak istiyoruz. Bunu çok mu görüyorsun bize? Komünizm... Burjuva! Milliyetçi!!... Nedir bunlar? Bu sözlerin manasını sen kendin de iyice bilmiyorsun, Selim!...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.155)

Komünist Parti'nin yerli halktan kimselerin arasından seçtiği Ruslaşmış kişiler kendi halklarını Ruslaştırmak için çalışmışlardır. Hatta bazıları çok ileriye giderek acımasızca davranışlar sergileyerek kendi halkına zulmetmiştir. Bu tip insanların beyinleri o kadar yıkanmıştır ki; kendi milli kimliklerini, kültürlerini, değerlerini... unutup içinden çıktıkları halklarına zulmetmişlerdir. Bu kişiler Aytmatov'un “Gün Olur Asra Bedel” romanında anlattığı gibi başlarına deve derisi geçirilerek hafızaları silinmiş mankurtlar gibi olmuşlardır. Çoğu tam olarak kendisinin bile anlamadığı komünizm, sosyalizm, Darwinizm gibi şeyler adına kendi halklarını feda etmiştir.

Bu gibi kişilere en iyi örneklerden biri de Goloşekin adlı Kazak Türkü'dür. Goloşekin Kazakistan'da Komünist Parti'nin Birinci Sekreterliği'ne seçilmiştir.

Yürüttüğü politikalar, yaptıkları ve söylediği sözler ile milli kimliğinden nasıl sıyrıldığı ve sistem uğruna ne kadar acımasızlaştığı açıkça görülür.

Goloşçekin'e göre Kazak köylerinde "Küçük Ekim" devrimini gerçekleştirmek gerekliydi. Goloşçekin Kazakistan'da uygulayacağı olağanüstü politikalar için Stalin'den destek istemek üzere gönderdiği raporunda "Kazakların vahşi, kültürsüz bir halk olduğunu, bozkırda rastgele oraya buraya göç ederek yaşayan bu halkı bir araya toplayacağını, onlara çatal, kaşık ve bıçak kullanmasını, temiz elbiseler giymesini ve evlerine pencere, baca takmasını öğreteceğini" yazdı. Stalin ona tam destek verdi...¹²⁴

Goloşçekin etrafında merhametsizliği, acımasızlığı ile ün yapmış bir kişiydi. Kazak halkının kolektifleştirme sırasında verdiği kayıpları umursamıyordu. Milyonlarca insan ve hayvan açlıktan ölmüştü; ancak bu onun umrunda değildi. Çünkü ona göre bunlar normaldi.

Yerli halktan Ruslaşan kimseler, kolhozlara yönetici ya da görevli olarak gönderilmiştir. Bu kişiler halka kendi kimliklerini unutturarak Rus kimliğini aşılama çalışmıştır. Yukarıdaki bölümlerde de belirttiğimiz gibi bunu birçok yolla yapmaya çalışmışlardır.

"...Sen, belki farkında olmadan bizi Ruslar'a teslim etmek istiyorsun. Bu, hiçbir vakit olmadı ve olmayacak da! Göğsümüzü açıp içine Rus doldurmak istiyorsunuz. Selim. Her şeyimizi alın, ama canımızı asla!" (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.156)

Dağcı'nın eserinden alınmış yukarıdaki bölümde de bu vurgulanır. Yerli halkın milli kimliği ile oynayıp, onları özlerinden ayırarak Ruslaştırmak için gönderilen Selim'e tepki vardır. Selim de Bir Tatar Türkü'dür. Ancak kendi halkını Ruslaştırmak üzere parti tarafından kolhoz reisi olarak görevlendirilmiştir. Ruslar çeşitli yollar ile SSCB içindeki diğer halklara üstünlük kurmaya çalışmışlardır.

"-...Bu seksen milyon Rus'un kırk milyonu iki parmağıyla sümkürür, otuz dokuz milyonu ise burunlarını tek parmakları ile sümkürürler; bir milyonu gerçekten medeni kişilerdir. Ama, medeni oldukları halde başka milletlerin varlıklarını hiçe sayan despotlardır. Sizler, yani Rusya'nın hudutları içinde yaşayanlar, kırk milyon kadarsınız. Sizleri bu bir milyon idare ediyor; ama tek ve iki parmaklarıyla burunlarını sümküren ve "Çimbiryak" söyleyen Rusların yardımıyla. Sizin kendi başınıza yaşamamız için yarım milyon medeni insan lazım size. Senin gibi savaş meydanlarında kolsuz, bacaksız kalmasını bilenler değil; kolhoz reisleri değil; ilçe sekreterleri değil; okumuş insanlar! Fabrikalar, barajlar, uçaklar, tren, otomobil yapmasını ve işletmesini bilen kişiler..." (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.321)

¹²⁴ Abdulvahap Kara, "Stalin Döneminde Kazakistan'da Kolektifleştirme ve Açlık", *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: Naskali, Şahin), Kaknüs Yay., İstanbul, 2007, ss.183-193

Ruslar'ın bütün SSCB coğrafyasında hakimiyetlerini nasıl sağladıkları yukarıdaki bölümde Dağcı tarafından özetlenmiş. Zaten diğer halkların okumamışlığı ver şeyi Tanrı'dan beklmeleri Dağcı'nın eleştirdiği noktalardandır. Ruslar eğitimli, modern, yol, uçak, tren, fabrika yapmasını bilen bir milyon kişi sayesinde SSCB içerisinde yaşayan diğer halklardan üstün duruma gelmişlerdir. Rus olmayan halklar yinellikle sadece hayvancılık ve tarımla ilgilenip gelişen dünyaya ayak uydurmadıklarından, birlik olamadıklarından, eğitimsizliklerinden, okullu olmadıklarından v.b. dolayı Ruslar'ın hakimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bu halkların kalkınması ve Rus hakimiyeti olmadan kendi başlarına yaşayabilmeleri için onlara da okumuş, makineler, yollar, fabrikalar yapmasını bilen kimseler lazımdır.

Cengiz Aytmatov'un ele aldığımız eserlerinde bu konu hakkında bir bölüme rastlayamadığımızı belirtmekte fayda görüyoruz.

Komünist Parti yönetimi insanlardan çok şey istemektedir. Bu istekler sadece malla, toprakla, hayvanla sınırlı değildir. İnsanların benliğini de sömürmek istemektedir.

“...Kan, ter içinde çalıştık. Kendimiz için değil, el aleme. Kolhoz dediler; razıyız. Esir olacaksınız dediler; razıyız. Komünizm, dediler; razıyız. Ama yetmedi! Bunlar başka bir şey istiyorlar. Korkunç bir şey... İnsanoğlunun aklından geçmeyecek kadar korkunç bir şey.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.110).

Mal, mülk, hayvanlar, topraklar bunları insanların elinden aldıktan, aydınları öldürdükten, milyonlarca insanı Sibiryaya'ya sürdükten, milyonlarcasını kurşuna dizdikten, aileleri parçaladıktan ve insanları maddi- manevi yönden güçsüz bıraktıktan sonra sıra Komünist Parti'nin esas amacına gelmişti. Bu amaç insanların benlikleri, kimlikleri ile ilgiliydi. Rus olmayan halkların içlerini Rusla doldurmak! “Yeni Sovyet insanı” dedikleri tek tip insan yaratmak! Kolhozlar, diğer kolektifleştirmeler, sürgünler, idamlar, açılan okullar, kulüpler, Sovyet edebiyatı, Sovyet sanatı v.b. bunların hepsinin ortak bir amacı vardı: Sovyet insanını yaratmak.

Komünist Parti Ruslaştırma siyaseti için edebiyat, sanat, basın ve dili de çok etkili kullanmıştır. Özellikle Rus dilini hakim dil haline getirmek için birçok yol denenmiştir.

Sovyetleştirme ve sonrasında gelen Ruslaştırma sürecinde, iktidarın en önemli mücadele alanı olan dil, merkeze yerleştirilmiş ve dilin kapsam alanı

içerisinde yer alan eğitim politikaları, merkez yönetim tarafından tabana doğru türlü aparatlar/araçlar kullanılarak yayılmaya çalışılmıştır.¹²⁵

“Tanabay Rusça’yı o zaman öğrendi. Araba da sürüyordu artık. Evliya-Ata kasabasına gide gele görgüsünü de arttırdı ve gözü açıldı...” (Aytmатов, Elveda Gülsarı, s.150)

Aytmатов’un eserindeki kahraman Rusça konuşmaktan şikayet etmez. Yazarın eserlerinde Rusça ile ilgili olumsuz bir tutum yoktur. Belki de yazarın kendisinin de çift dilli olması Rusça’nın zorunlu dil haline gelmesini onun için normal kılmıştır. Dağcı da ise tam tersi bir durum vardır.

“- Laf! Ben kendi halkım arasında yaşamak, çalışmak, kendi dilimde konuşmak, düşünmek ve ruhuma kimsenin sokulmamasını istiyorum.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.416)

Dağcı’nın eserlerine baktığımızda ise Rus dilinin zorunlu kılınmasına karşı olumsuz bir tutum vardır. Dağcı da çift dilli bir yazardır. Ancak asla Rus dilinin hakimiyetini kabullenmez, bunu eserlerinde sıkça dile getirir. Çünkü Dağcı için ana dili çok önemlidir. Ana dilinde atalarının, milletin tarihini sıcaklığını bulur. Aytmатов birçok eserini Rusça kaleme almasına rağmen, Dağcı asla Rusça eser vermemiştir.

Sovyetler döneminde, Sovyet dil politikası oldukça merkeziyetçi bir görüntü çizmiş ve Moskova’daki merkezi otorite tarafından biçimlendirilmiştir. Bu aşamada yerel diller büyük oranda Rusça’nın baskısı ve etkisi altında kalmıştır. Dil yasaları ve bu yasaların uygulanmasından sorumlu olan kadın ve erkekler, bu dil politikası çerçevesinde yetiştirilmiştir.¹²⁶

SSCB yönetimi Rusça’yı hakim dil kılmak için her yolu denemiştir. Sürgün ettiği halkların yerine Ruslar’ yerleştirmiştir ve buralara Rusça isimler verilmiştir. Şehir, dağ, köy, dere v.b. isimleri değiştirilerek Rusça isimler verilmiştir.

“- Bizim yerlerin isimlerini veririz Tatarların köyelerine.

-Podlesski hutur!

- Hayır, Poltavşçizna!’ (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.338)

Çeşitli bahanelerle sürgün edilen halkların yerine Ruslar getirilmiştir, gelen Ruslar da yeni yerleştikleri bu yerlere Rusça isimler vermişlerdir.

¹²⁵ Karabulut, s.65-96

¹²⁶ Karabulut, s.65-96

Rus olmayan halklar kademeli olarak önce Latin alfabesine ve ardından da Kiril alfabesine geçirilmiştir. Halktan bazı kimselerin de desteği alınarak yapılan bu alfabe değişikliğinde Rus olmayan halkların dilleri büyük zarar görmüştür. Biz çalışmamızda daha çok Türk dili üzerine duracağız.

Ruslar'ın hakimiyet altına aldıkları bölgelerdeki Türk halklarının dili ile oynama politikaları Sovyet Rusya döneminde başlamış değildi. Bu Çarlık Rusya'dan itibaren süregelen bir politikaydı. Ruslar'ın rengi ister beyaz olsun, ister kırmızı yürüttükleri siyaset hep aynıdır. Sadece yöneticilerin adları değişmiştir. Ama Rus olmayan halklara yapılanlar hep aynı kalmıştır.

Kısmi serbestlik içerisinde halk kendi okullarını da açabiliyor ve ana dilini öğretebiliyordu. Ancak Foucault'nun dediği gibi denetim, disiplin, hiyerarşik gözetim, ceza ve normalleştirici yaptırımların katkısı ile gelen komünist hükümetin ekonomik, ideolojik, askeri ve siyasi iktidarı, yerli halkın dönüşmesini ve iradi olarak çocukların gelecek kaygısı ile Rus okullarına yönlendirilmesini sağlıyordu. Benzer şekilde Lenin, halklara kendi dillerini öğretebilecekleri mesajını verirken, Rusça'nın tek devlet dili olması gerektiğinin üzerinde ısrarla duruyordu. Hatta göstermelik okullarda ve göstermelik derslerle Türk olmayan öğretmenlere, DİL Türk lehçelerini öğretme görevleri veriyordu. Bu anlamda denetim mekanizmasını bilerek ve isteyerek çalıştırmıyor, o okullarda neler okutulduğunu araştırıyordu. Türk topraklarına dışarıdan gelen başta Ruslar olmak üzere insanlar, yerli dili öğrenmeyi bir kayıp olarak görüyorlardı. Nitekim, örneğin, Kazakistan'da 1989 sayımlarına göre Kazakça bilen Rus sayısı onca yıl geçmesine rağmen yüzde birin üstüne çıkamamıştır.¹²⁷

Türk dilini yapay şivelere ve lehçelere bölme işinin başında Çarlık döneminde İlminskiy ve Radloff vardır. O güne kadar doğal seyri içinde ilerleyen Türk dili, yapılan çeşitli müdahaleler ile yapay şive ve lehçelere ayrılmıştır.

Rus Çarlığı'nın azınlıklardan sorumlu başkomseri D. İgoroviç FEODOROV'un resmi bir yayın organı olan Çto Doljna Bıt Tsel' Akademiçeskiy Rabotı (Bilimsel Çalışmaların Amacı Ne Olmalıdır?) adlı kitabında bu konuda şu talimatlar veriliyor: "W. W. Radloff ve Hıristiyan dininin büyük hizmetkârı N. İ. İlminskiy, bu iki kahraman, elbette bilgilerini Mesih'in ve ulu Rus ulusunun menfaatleri doğrultusunda kullanacaklardır. Öncelikle yapılması gereken; yüksek ideallerimize büyük engel teşkil eden barbar Türki halkları kültürel noktada birbirinden ayırmaktır. Bunlar, her birinin ayrı dilli ve ayrı kültürü olduğuna bilimsel olarak inandırılmalıdır. Bu hepimiz için gereklidir ve mecburidir. Onlara güveniyoruz."¹²⁸

¹²⁷ Karabulut, s.65-96

¹²⁸ Oğuz Doğan, "Stalin Döneminde Kazak Alfabetesi", *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: Naskali, Şahin), Kaknüs Yay., İstanbul, 2007, ss.245-267

Görülüyor ki Çarlık döneminden beri Rus siyasetinin ortak noktalarından biri de Türk dilini bozarak Türk halklarını birbirini anlamaz ve kültürel olarak birbirinden uzak duruma getirmekmiş.

Çarlık Rusya'da İlminskiy ve Radloff'un Türk dilini bölmek üzere yaptığı çalışmaları takip eden yıllarda yirmiden fazla yapay Türk yazı dili ortaya çıkmıştır. Anadolu dışında ve Rus hakimiyeti altında yaşayan Türk halklarının ağızları yazı dili haline getirilmiştir.

Sovyet Rusya zamanında ise daha da ileri gidilmiştir. O dönemde nerdeyse bütün Türkler Arap alfabesi kullanmaktaydı. Stalin Türkler'in özellikle de Türkiye Türkleri ile SSCB içindeki Türkler'in birbiri ile anlaşma oranlarını en aza indirmek ve kültürel etkileşimi engellemek için SSCB içerisindeki Türk halklarını Latin alfabesine geçirme kararı almıştır.

Ancak Latin alfabesine geçirme sadece bir başlangıçtır. Çünkü bunu Kiril alfabesine geçiş izleyecektir.

Ruslar SSCB'deki Türk halkları arasında Arap alfabesinin onların dili için yeteli olmadığını, Latin alfabesinin daha yeterli olduğu fikrini yaygınlaştırmaya uğraşıyorlardı. Bunu ilk önce Kazak Türkleri arasında yaymaya çalıştılar. Türk halklarının Latin alfabesine geçişini destekleyenler yalnızca Ruslar değildi. Yerli halk arasından da Stalin'in emri ile hareket eden mankurtlaşmış kişiler eski alfabelerini kötüleyerek Latin alfabesinin daha iyi olduğunu yaymaya çalışıyorlardı.

Latin alfabesine geçiş zorlama ile kabul ettirilip yasallaştıktan sonra, Stalin eski alfabe savunularının hükümete karşı gelme suçu ile yargılanacağını ve çok ağır cezalara çarptırılacağını bildirdi. Bu kişiler milliyetçi, Türkçü, gerici, ülkenin ilerlemesine karşı olmak... gibi suçlamalara maruz kaldı. Her yerde Latin alfabesi kursları açılmaya başlandı, gazeteler bu alfabe ile basılmaya başlandı. Ancak bu geçici bir durumdu. Bir süre sonra Kiril yani Rus alfabesine geçiş dedikoduları duyulmaya başlandı. Bunu izleyen yıllarda da önce Kazakistan'da olmak üzere Kiril alfabesine geçilme kararı alındı.

Aradan geçen on yıllık kısa bir sürenin ardından Rus alfabesine geçiş süreci o kadar hızlı oldu ki, yaklaşık bir ay içerisinde, 20 Aralık 1939 ile 15 Ocak 1940 tarihleri arasında kesin karara bağlandı. Ülkenin bütün Komünist Parti ve komsomol birimlerine, Stalin tarafından verilen emirlerle sistemi yerleştirmek üzere görevlendirilmiş memurlar gönderildi. 1940 yılının 4 Kasım'ında Kazak Komünist Partisi Yüksek Sovyeti'nde, "Latin alfabesine geçmiş olan Kazak yazısını Rus

harflerini temel alan yeni elifbaya geçirme’’ yönünde Kazak Komünist Partisi Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısı İ. Şaripov’a ait olan bir bildiri okundu. Neticesinde ise, bu kanun, 7 kişinin görüş bildirmesinin ardından 5-6 saat içinde kabul edildi.¹²⁹

Önce Kazakistan’da başlayan bu geçiş sırayla SSCB içerisindeki Türk topluluklarının hepsinde yaşandı. Kiril yani Rus alfabesine geçmek ilerleme, gelişme olarak gösterildi.

Kiril alfabesine geçiş, Komünist Parti yönetiminin Ruslaştırma politikalarının temellerindedir. Kültürleri, gelenekleri, dini ile oynanan halkın tamamen Ruslaşabilmesi için diliyle de oynanması gerekiyordu. Dilinde Rusça kelime sayısı artan halklar gelişmeye başlamış! olarak gösteriliyordu. Yerli halkın dili içinde barındırdığı Rusça kelime sayısına göre değerlendiriliyordu.

Rus olmayan halkların beynine gerek okullarda olsun, gerek kurslarda olsun, gerek sosyal yaşamda olsun Rusça’nın ve Rus kimliğinin üstün olduğu işleniyordu. Bu eğitimle yetişen çocuklar ana dillerinden soğuyor ve ana dili yerine Rusça konuşmayı üstünlük sayıyordu.

Kolhozlarda açılan okullar, kurslar, kurulan kütüphaneler, kulüpler hep bu amaca hizmet etmiştir. SSCB’nin yineline olduğu gibi kolhozlarda da eğitimin, kültürel, sosyal etkinliklerin amacı hep Rus olmayan halkı Ruslaştırmak olmuştur.

Kiril alfabesi kabul edilince kolhozlarda da yeni kurslar açılmıştır, duvar gazeteleri bu alfabe ile çıkmaya başlamıştır, okullarda bu alfabe ile eğitim vermeye başlanmıştır. Yukarıdaki bölümlerde de belirttiğimiz gibi eğer bu insanlar kolhozlarda yaşamaya zorlanmasaydı bunlara toplu halde bu eğitimleri vererek beyinlerini yıkamak ve sonunda da Ruslaştırmak daha zor olacaktı. Kurulan kolhozlarda çalışan ve dış dünya ile neredeyse hiç bağlantısı olmayan insanlar devamlı bu Ruslaştırma ve Rusça öğrenme, ana dili yerine Rusça konuşmaya zorlanma gibi politikalara maruz kaldı. Bir süre sonra da ister isteyerek, ister istemeyerek olsun çoğu Ruslaşmaya başladı. Kendi dillerini, kültürlerini.. Rus dilini ve kültürünü yaşamaya başladılar.

Rus alfabesi kullanmak, Rusça konuşmak ve sonunda da Ruslaşmak medeniyet olarak gösteriliyordu. SSCB içerisindeki Rus olmayan halkların dili ve

¹²⁹ Doğan, 2007, ss.245-267

yaşayışları hep gerici, vahşi, medeniyetsiz olarak gösterilmiştir. Bu yüzden Ruslaşmak onların medeniyete kavuşmaları olarak adlandırılmıştır.

Kiril alfabesi Türk dilinin ses özelliklerini karşılayabilen bir alfabe değildi. Ayrıca Türkçe konuşan topluluklar Rusça kökenli kelimeleri asılları gibi yazmaya zorlanmıştır. Bu yapılanlar SSCB içerisinde yaşayan Türk topluluklarının fonetiğine zarar vermiştir. Türkçe’de bulunmayan seslerin okullarda okutulan metinlere girmesi, resmi dairelerde kullanılmaya başlaması v.b. ile Türk topluluklarının hançereleri yavaş yavaş bozulmaya başlamıştır.

SSCB yürüttüğü bu politikalar ile Türk toplulukları arasındaki anlaşma oranını düşürmüştür. Bu nedenden dolayı da artık bir birleri ile anlaşamayan Türk toplulukları ortak dil olarak Rusça’yı benimsemek zorunda kalmışlardır.

Rusça’nın hakimiyeti, yazılı olarak anlaşamadığından dolayı “farklı ve ayrı milletler” olduklarına inandırılan Türk topluluklarını kısa süre sonra konuşma dillerinde de “anlaşamayacaklarına inanma” buhranına itecek ve tam bir kültürel yozlaşma başlayacaktır. Kültürel yozlaşma veya bir başka deyimle “mankurtlaşma”, Türk boylarının birbirleri ile olan münasebetleri ile sınırlı kalmayacak, her topluluğu artık kendi içinde dahi, kendi ailesinde dahi, ana dilini tercih etmeme uçurumuna sürükleyecektir. Neticede, tarihini bilmeyen, dilini kullanmayan kalabalıklar, birkaç yüz bin yahut birkaç milyonluk küçük koloniler halinde Rus emperyalizminin rahatça yönetebileceği, başkaldırmayı dahi aklına getiremeyen köleler haline gelecektir.¹³⁰

Rusça zamanla üniversitelerde, lise, ortaokul ve ilkokullarda da zorunlu dil haline getirilmiştir. Okullara Sovyet ideolojisini benimsemiş yeni öğretmenler gönderilmiştir. Türkçe eğitim yapan okullar kapatılmıştır. Bunların yerine Komünist Parti’nin istediği yönde eğitim veren Rus okulları açılmıştır. Buralarda gelecek yılların Ruslaşmış, sisteme sadık nesilleri yetiştirilmiştir.

SSCB içerisindeki tüm birimlerde, devlet kuruluşlarında, kooperatiflerde, kongrelerde, bilimsel toplantılarda, kolhoz toplantılarında Rus dili tercih edilir hale getirilmiştir.

Bütün okullarda Rusçanın zorunlu hale getirilmesi, Cumhuriyetlere bölünmüş olan Türk halkının ana diline vurulmuş en büyük darbelerden biri olmuştur. 1940’lara kadar geçen süreçte bütün hazırlıkları yapmış olan Sovyet

¹³⁰ Doğan, 2007, ss.245-267

imparatorluğu, kendince normalleşme sürecine girildiğini görünce İmparatorluğu tek bir dil ile idare etmenin gereğini böylece belirgin hale getirmişlerdir. Bu dönemde neredeyse ana dilinde eğitim yok olma noktasına gelmiştir.¹³¹

Kolhozlardaki halka okullarda, kurslarda, kulüplerde ve benzeri yerlerde Rusça öğretilerek Rusça konuşmak teşvik edilmiştir. Okuma yazmayı söken çocuklara ilk olarak “Lenin”, “Stalin” gibi kelimeler yazdırılmıştır. Bunu Cengiz Aytmatov’un “İlk Öğretmen” adlı eserinde açıkça görebiliriz.

Yapılan kolhoz toplantılarında kolhozdaki halkın kendi ana dili değil de Rusça’nın tercih edilir duruma gelmesi ile zaten Rus sömürüsü altında yaşayan halk bir de dilini kaybetmeye başlamıştır. Mal varlıklarının ellerinden alınmasının ardından sıra dillerinin ellerinden alınmasına gelmiştir.

Halk ya ana dilini seçecektir ve her zaman aşağı tabakada kalmaya, ezilmeye, yoksulluğu çekmeye devam edecektir, ya da çocuğunu Rusça eğitim veren okullara göndererek gelecek neslini Ruslaştıracaktır. Bu yasanın önemli bir sonucu olarak, özellikle şehir merkezinde yaşayan Türk aileler çocuklarını bilim yapılacak tek dil olarak öğrendikleri ve kabul ettikleri Rusça ile eğitim yapan okullara göndermiştir. Bundan sonra, ana dilinde eğitim giderek azalmaya başlamış, hatta bazı küçük topluluklar ana dillerini kaybetmişlerdir.¹³²

Eski adetler, gelenekler, kültürel öğeler de yerel diller gibi Ruslaştırılmaya çalışılmıştır.

“...Oysa gençliğinde kendisi de eski törelerin mezarlarını kazanlardan biri olmuştu. Hatta bir komsomol toplantısında, keçe çadırlardan, çadır evlerden söz etmişti. Keçe evlerin yok edilmesini istemişti. Çadır evler devrim öncesinin evleridir ve bunlardan vazgeçilmelidir, demişti. Aslında bunu birilerinden duymuş ve kendi görüşü olarak söylemişti: “Yok olsun çadır evler! Eski usuller yok olsun!”, demişti.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.93)

Devrim olduktan sonra tüm milli, kültürel, geleneksel v.b. unsurlara karşı savaş açılmıştı. Halktan da bazı taraftar bulan yönetim eskiye karşı hızla bir yok ediş başlatmıştı. Devrimin heyecanı ile gözü hiçbir şey görmeyen kişiler kültürel değerleri ile birlikte kendi tarihlerinin de silindiğinin ve bunun sonucunun nereye gideceğinden haberdar değillerdi.

¹³¹ Karabulut, s.65-96

¹³² Karabulut, s.65-96

Yok edilmeye çalışılan eski adetlerin, geleneklerin Rus olmayan halkların medeniyetten geri kalmasına yol açtığı görüşü yayılıyordu. Eğer bunlar ortadan kalkarsa bu halklar da Rus halkı gibi medeni(!) olabilirdi, deniliyordu. Kolhozlar burada da devreye giriyordu.

Kolhozlar iktidarın kendini meşrulaştırdığı en önemli hareket alanı olmuştur. Yüz yıllardan beri sahip olduğu hayat anlayışını birden bire yerle bir eden kolektif hayat, ekonomik iktidarı, ideolojik iktidarı ve nihayet siyasal iktidarı hazmetme noktasında ve ona hareket alanı verme noktasında lokomotif görevi üstlenmiştir.¹³³

Sovyet yönetimi için kolhozlar çok önemliydi. Çünkü yönetim kolhozlar sayesinde kırsalda kendini meşrulaştırabiliyordu.

Şehirlerde Rus nüfusunun ve nüfuzunun çok yoğun olması ve eğitim sisteminin Ruslar tarafından şekillendirilmesinin, milli bilinç üzerinde yapmış olduğu tahribatı, kırsalda kolektif çiftlikler yapmıştır.¹³⁴

Kolhozlarda yaşayan halkın yaşama biçimini kontrol altında tutmak kolay olduğundan buralarda Ruslaştırma faaliyetleri büyük bir hızla uygulanabiliyordu. Keçe çadırlar bile eski, milli unsur, gericilik... olarak görüp sökülüştü.

“Böylece çadır evler yıkıldı. Yok edildi. Onların yerine kış evleri yapılmaya başlandı. Keçe evin direkleri kırıldı. Bunlardan ağıl çitleri, bahçe parmaklıkları yapıldı. Keçe kaplamalar da kesilip evlerde kullanıldı. Hatta bazıları yakıldı...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.93)

“Çukurca’da din, eski adetler, gelenekler ve milliyetçi duyguların kökten silinmediği bildiriliyor.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.40)

Komünist Parti halkı galeyana getirmek için hep vaatte bulunuyordu. SSCB halkını gelecekte güzel günlerin beklediği, dünyanın bir numaralı olacakları, kişi başı gelirmede Amerika’nın geçileceği, herkesin özgür ve refah dolu bir ortamda yaşayacağı, işçinin ve köylünün ezilmeyeceği, zengin fakir ayrımının kalmayacağı... gibi vaatlerde bulunan yönetim bunları gerçekleştirmenin önündeki engellerden biri olarak da milli değerleri görüyordu. Halka milli değerlerin gericilik olduğu ve ülkenin gelişimini engellediği fikri aşılanıyordu. Bunun sonucunda da halktan bazı taraftarlar bulan bir kültürel yıkım başlatılmıştı.

Kolhozlarda eskiye ait şeyler silinmeye çalışılıyordu. İnsanlar eski adetlerini, geleneklerini, kültürlerini, bayramlarını yaşayamaz hale getirilmişti. Bu gibi şeyler

¹³³Karabulut, s.65-96

¹³⁴Karabulut, s.65-96

hep yasaklanmıştı. Devrimin heyecanı ile halktan bazı kimseler de bu politikaya destek vermişti.

“...Tanabay o sözleri nasıl söylediğine bugün hayret ediyordu. Pişmanlık içindeydi. Keçe çadır, kendi milletinin, atalarının en güzel buluşlarından biriydi. İnsanoğlu bugüne kadar bu durum için, göçüp konanlar için daha iyisini bulamamıştı. Yüzyıllar boyu geliştirilmiş her şeyi değerlendirilmiş, sınanmıştı. Bunu nasıl anlayamamış, çadırların yıkılmasını istemek gibi bir sözü ağzına nasıl almış, nasıl dili varıp söylemişti!” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.93)

Devrim heyecanına kapılan kişiler kendi halklarına ve kültürlerine büyük zararlar vermişti. O yılların getirdiği heyecanla, coşku ile eski olan her şeye savaş açılmıştı. Ancak yıllar geçip beklenen mutlu ve refah dolu günlere ulaşılamayınca işler değişmişti. Geçmişte yapılan hatalar far edilmeye başlanmıştı. Bin yıllardır atalarının nesilden nesile aktardığı değerleri yakıp yıkanlar bekledikleri mutlu günleri göremeyince buna pişman olmaya başlamışlardı.

Yıllarca yapılan baskılar, zorlamalar ve verilen eğitimlerin sonucu olarak SSCB'nin diğer yerlerinde olduğu gibi kolhozlarda yaşayan halkta yavaş yavaş kendi milli değerlerinden, kültüründen, geleneklerinden kopmaya başlamıştı, kopmasa bile bunları gizlemek zorunda kalmıştı.

Kolhozlarda yaşanan kültürel değişimi özellikle Aytamatov'un “Cemile” ve “Toprak Ana” adlı eserlerinde görebiliriz.

Erkekler askerdeyken kolhozda askerdeki eşinin yerine de çalışan Cemile karakteri, kültürel değişimi göstermesi bakımından dikkate değerdir. Cemile'nin askerden dönen erkeklerle şakalaşmaları, askerlerin Cemile'yi öpmeye çalışması, Cemile'nin eşinin kardeşinin bunları gülererek izlemesi ve daha sonrasında Cemile ile sevgilisinin resmini yapması, bu ilişkiye tepki göstermemesi gibi olaylar Kırgız Türkleri'nin kültürel değişimini göstermesi bakımından önemlidir.

Aynı zamanda “Toprak Ana” adlı romanda da evin gelininin geceleri aniden ortadan kaybolması, votka içerek eve sarhoş olarak dönmesi gibi olaylar dikkat çekicidir.

Bunların hepsi yönetimin yürüttüğü politikaların ve kolhoz hayatının her getirdiği değişimlerdir. Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi kolhozlarda birçok şey ortaktır. Bunlara tuvalet ve banyo da dahildir. Böyle bir ortamda kadın-erkek, aile, akraba, arkadaşlık v.b. ilişkileri de zamanla değişecektir. Bu yüzden kolhozlar Ruslaştırma politikalarını uygulamaya müsait yerlerdir.

Milli değerleri, kültürü, adetleri, gelenekleri yok ederek SSCB içerisindeki Rus olmayan halkları Ruslaştırma politikası ile hareket eden Komünist Parti yönetimi bunu gerçekleştirmek için bir çok şeyi yasaklamıştır. Bu değerleri kötüleyen kampanyalar yürütmüştür.

Dini bayramlar, destanlar, Dede Korkut Hikayeleri, Nevruz yasaklanmıştır. Bunlar milliyetçiliği çağrıştıran gerici unsurlar olarak görülmüştür. Aşure günü, milli çalgı aletleri, milli bayramlar da yasaklananlar arasındadır. Bu bayramlar yerine Lenin'in doğum günü, İşçi Bayramı, Kadınlar Günü, 23 Şubat Sovyet Ordu Bayramı... gibi günlerin kutlanması teşvik edilir. Milli kültüre ait hiçbir unsur okul kitaplarında yer almaz, olsa da kötülenerek anlatılır. Devrim öncesine ait tarihten bahsedilmez. Sovyet kültürüne ait unsurlar, Sovyetler'in şanlı(!) tarihi, Sovyet liderlerinin ne kadar muhteşem olduğu, kolhoz hayatının mükemmelliği vb. konular yer alır kitaplarda. Kitaplardaki okuma parçaları bu anlayışa göre şekillendirilmiştir.

Ekim Devrimi, Sovyetlerin Almanlara karşı yapmış olduğu savaşlar ve Sovyet Ordusunun kahramanlıkları, vatan olarak Sovyetler Birliğinin tarif edilmesi, 1 Mayıs İşçi Bayramı ve bu bayramın her yıl coşku ile kutlanması anlatılmaktadır. Çocuklar sanki ilk olarak Sovyetler Birliği ile tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu nedenle en büyük bayram olarak 1 Mayıs kutlanmaktadır.¹³⁵

Çocuklara sunulan kitaplarda kolhoz hayatı kusursuz bir şekilde anlatılır. Kuruluş yıllarındaki zorluklardan, açlıklardan, ölümlerden, sürgünlerden bahsedilmez. Karabulut bunu makalesinde şöyle dile getiriyor: “ Bu kitaplarda, kolhoz tarihinin sancılarında veya hâlihazırdaki olumsuzluklarından değil, makineleşmiş modernizmin bir tezahürü olarak yapay bir komün hayattan bahisler yer almaktadır. Bu arada yine iktidarın normalleştirilmesi için kolhoz, önemli bir araç olarak da kullanılmaktadır. Sözde, hiçbir olumsuzluğun yaşanmadığı bu çiftlikler, aslında tarihsel olarak ülkenin düşman işgalinden kurtulmasında çok önemli roller de üstlenmiştir.¹³⁶

Görülüyor ki Komünist Parti yönetimi kendi iktidarını meşrulaştırdığı en önemli yerler olan kolhozları makineleşmiş modernizmin olduğu ve hiçbir sorunun yaşanmadığı yerler olarak anlatmaktadır. Milli kültür değerlerine yer verilmeyen kitaplarda kolhozların bu yönü sıkça vurgulanmaktadır. Çocukların beynine kolhoz yaşamının mükemmelliği, milli öğelerin, bayramların, din yaşamının ne kadar gerici olduğu gibi konular işlenmektedir.

¹³⁵ Karabulut, s.65-96

¹³⁶ Karabulut, s.65-96

Kolhozlar bu politikanın da uygulanabilmesi için uygun yerlerdir. Çünkü kolхозlarda toplanan halkın hangi bayramı kutladığını, hangi geleneği yaşatmaya çalıştığını, neler okuduğunu, nasıl yaşadığını v.b. kontrol etmek kolaydır.

SSCB'deki sanat ve edebiyat faaliyetleri de bu sömürü ve Ruslaştırma politikalarından nasibini almıştır. Çizgileri Komünist Parti tarafından belirlenmiş Sovyet edebiyatı ve Sovyet sanatı oluşturulmuştur. Bunun için Komünist Parti'nin amacına hizmet etmeyen birçok el yazması, kütüphane, tarihi eser, arşiv yok edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin Rus olmayan bütün halklarını bu kültür yoluyla birleştirme çabası, Stalin'den sonraki devirde daha fazla kuvvet bulmuştur. Burada, işin enteresan tarafı şudur ki, birleşme Rus dilinde ve kültüründe olmaktadır olması istenmektedir.¹³⁷

Tarihten, kültürden, edebiyattan bahseden sayısız nadir eserler, kitaplar, el yazmaları, zengin şahsi arşivler, kütüphaneler geriye iz bırakmadan ortadan kaldırıldı. Milli müzik aletleri olan tar, saz, kemane de geriliği simgelediği gerekçesiyle kampanyalara konu oldu.¹³⁸

Komünist Parti yönetimi sanatın her türünün içerik olarak sosyalist ve aynı zamanda da şeklen milli olmasına karar vermişti. Bu yönde olmayan eserlerin SSCB içerisinde basılmasına veya sergilenmesine izin verilmiyordu. Çoğu sanatçı sosyalist fikirleri benimsemese bile bu yönde eser vermek zorunda kalıyordu. Konular yönetim tarafından sınırlandırıldığı için eserlerin içeriği yinelde aynı oluyordu.

Yeni toplumun inşa sürecini yazarlar, bu dönemde yukardan sunulan idari yönergeler ruhunda gösterirler. Ne yapılsa “böyle gerek” diye düşünülür. Ülkenin sanayileşmesindeki zorluklar ve kolektifleştirmedeki yanlışlıklar ve aksaklıklar üzerinde durulmaz. Basında ve edebiyatta daha çok sınıfsal mücadele işlenmiş, yazılarda molla ve köy zenginlerine ilişmeler büyük yer almıştır. Bu konular bazı evrensel düşünce ve duyguların önüne geçmiştir. Böylece, edebi eserlerde tasvir edilen hayat manzaralarının seçiminin belli kalıplarda olması, bütün edebi eserlerin konu ve işleyiş bakımından birbirine benzer olmasını sağlar.¹³⁹

Biz Cengiz Aytmatov'un birkaç eseri dışındaki diğer eserlerinde sisteme karşı açıkça eleştiri göremeyiz. Ancak Cengiz Dağcı'nın neredeyse eserlerinin tamamında

¹³⁷ Karabulut, s.65-96

¹³⁸ Nesrin Sariahmetoğlu Karagür, “Azerbaycan'da Stalin Dönemi”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: Naskali, Şahin), Kaknüs Yay., İstanbul, 2007, ss.137-153

¹³⁹ Şahin, 2007, ss.233-245

sistem eleştirilir, yaşanan aksaklıklar, insanların neler çektiği anlatılır. Burada şunu tekrar hatırlatmakta fayda görüyoruz. Aytmatov eserlerini SSCB içinde kaleme alırken, Dağcı İngiltere’de özgür bir edebiyat ortamında kaleme alarak eserlerini Türkiye’ye göndermiş ve eserleri ilk önce Türkiye’de basılmıştır. Belki de bu yüzdendir ki iki yazarın da kolhoz hayatından bahsettiği eserleri arasında bu kadar fark vardır. Aynı konu iki yazar tarafından farklı bakış açıları ile anlatılır.

Kolhoz kütüphaneleri de yönetimin belirlediği esaslar doğrultusunda yazılan ve çoğunda Komünizm ve Ruslaştırma propagandası yapılan kitaplar ile kurulmuştur. Kolhozlardaki okuma saatlerinde işçiler bu sistem yanlısı yazılmış kitaplardan okumaktaydı. Okullarda ve kurslarda da benzeri kitaplar ile eğitim verilmekteydi. Komünist Parti tarafından belirlenen konulara uygun yazılan kitaplar ile sistemi benimsemiş Sovyet insanı yaratılmaya çalışılıyordu. Kitaplarda özellikle kolhoz konusuna sıkça ve övgü ile değiniliyordu. Karabulut bu konuyu şöyle anlatır:

“Kolektif çiftliklerde savaş zamanı hayatın nasıl etkilendiğini ve hangi şartlarda ordunun beslendiğini anlatan pek çok yayın(romanlar başta olma üzere) bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Türk soylu halkların edebi ürünlerine dikkatle bakmak yeterli olacaktır. Bütün bu acıların unutturulduğu savaş sonrası yeni nesil, ders kitaplarındaki bu tür kahramanlık hikâyeleri ile sistemin mükemmelliğine inandırılarak, dönüştürülmektedir. Üzerinde en çok durulan konulardan doğa hayatı, doğada var olan hayvanların tanıtımı şeklinde veriliyor. Şehirde oturan çocukların bilmedikleri hayvanları tanımaları için bu yaklaşım isabetli olurken, her defasında Kolhozların övülmesi basit bir olgu değildir. Kolhoz hayatının öne çıkarılması iktidarın sessiz ama derinden bireyi bünyesine katması için kullanılmaktadır. Sovyet hükümetinin önem verdiği konulardan biri de çocuğun doğa ile başbaşa yetiştirilmesi, böylece deneyim kazanmasının sağlanması idi. Bu kitaplar sonuçta, Kolhozları öne çıkararak, çocukları hem doğaya açmakta hem de bu çiftliklerin ne kadar gelişmiş bir yapıya sahip olduğunu, insanların makineler ile ne kadar mutlu olduğunu göstermek istemektedir.”¹⁴⁰

Özellikle tarih kitapları içeriği en çok değiştirilen kitaplardı. Örneğin SSCB içerisindeki halkların topraklarının aslında Ruslar tarafından işgal edilmediği, o halkların kendi istekleri ile ulu ve medeni Rus yönetimine(!) tabi oldukları anlatılırdı. Bunun gibi uydurma tarihlerle gençler kandırılırdı.

Sovyetler, Bolşevik rejimini Rusya İmparatorluğu’na hâkim kıldıktan sonra, Rus olmayan milletlere devamlı olarak şu düşünceleri telkine çalışmışlardır. Rus olmayan milletlerin Rusya’ya veya Sovyetler Birliği’ne girişleri, tarihi bir zaruretti, müsbet bir işti, bu milletleri için hayırlı ve faydalı olmuştur. Bu meyanda Sovyet

¹⁴⁰ Karabulut, s.65-96

propandasının bütün vasıtaları, Türk halklarına, Türk ülkelerinin Rusya'ya ilhaklarının, işgal ve emperyalistçe harpler neticesinde değil, gönüllü bir şekilde vuku bulunduğunu ispata gayret etmişlerdir.¹⁴¹ Bir süre sonra yeni nesil bu gibi bilgilere sorgulamaya ihtiyaç duymadan inanmıştır. Çünkü bu insanlar daha çocukluk çağlarından itibaren Ruslaştırma ve sömürü politikasına maruz kalmışlardır ve beyinleri yıkanmıştır.

Ayrıca sistem yanlısı kitaplardaki mesajlarla ve verilen eğitimlerle çocuklara ihbarcılık öğretilirdi.

“Selim, kısa bir mektupla Muzaffer Biber adında birinin köyde kolhozcular arasında komünizm aleyhine propaganda yaptığını, vakit kaybetmeksizin devlet makamlarının bu kişiyle ilgilenmelerini, yoksa meselenin kolhozcular için tehlikeli, bir yola gireceğini belirtti ve artık ayakta, giyinmiş hala uykulu ama yola hazır duran Salavat Morcan'ın kısa meşin ceketinin iç cebine zarfı kendi elleriyle sokuşturdu.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.160)

“...Öz kardeşine bile acımadı da malına mülküne el koydu, bir de Sibiryaya sürdürdü. Böyle acımasız adamın kime hayrı dokunur zaten.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.102)

Halk arasında ihbar, ispiyonculuk o kadar çok yayılmıştır ki insanlar öz kardeşlerini, ailelerini ihbar etmekten çekinmemişlerdir. Sistem karşıtlarını ihbar edenler kahraman ilan edilmiştir. İhbar, ana sınıflarından başlayarak çocukların beyinlerine yerleştirilir. Devamlı ihbar korkusu ve gözetlenme altında yaşayan halkın psikolojisinin bozuk olduğunu varsayabiliriz diye düşünmekteyiz.

İhbar konusunda en dikkat çekici eserlerden biri de Elçin Efendiyev'in “Ölüm Hükmü”¹⁴² romanıdır. Roman çocukların beynine sistemin eğitim yoluyla nasıl yerleştirildiğini, ailelerin buna nasıl müdahale edemediğini ve ihbar konusunu açıkça sergiler.

Romandaki ilkokul öğrencisi Arzu Köroğlu Destanı'nın artık çağdaştırılması gerektiğini ve destanın artık kolhozdan, kolhozculardan bahsetmesi gerektiğini dile getirir. Arzu'nun en sevdiği ve saygı duyduğu insan Stalin'dir. Küçük kızın en sevdiği edebi kahraman da Pavlik Morozov'dur. Pavlik Morozov 13-14 yaşlarında iken babasını ihbar etmiştir. Bu yüzden halkı tatarfindan öldürülünce de devlet tarafından kahraman ilan edilmiştir. Arzu devamlı sistem

¹⁴¹ Karabulut, s.65-96

¹⁴² Elçin Efendiyev, *Ölüm Hükmü*, (Derleyen: Yusuf Gedikli), Ötüken Neş, İst, 2007

yanlısı ve Stalin'i öven şiirler, şarkılar söyler. Babası bu durumdan hoşlanmaz ancak müdahale de edemez. Çünkü kızının kendisini ihbar etmesinden çekinir. Ayrıca Arzu sınıf arkadaşlarını da ihbar eder.

SSCB içerisinde tüm alanlar da olduğu gibi basın alanında da baskı vardır. Ülke içinde meydana gelen yolsuzlukların, olumsuzlukların, kötü gidişatın basında yer alması yasaktır. Basın da Komünist Parti tarafından belirlenen çizgilerin dışına çıkamaz. Ülke içine dış ülkelerden haber girmesi ya da ülke içinden dış ülkelere haber çıkması yasaktır. SSCB'nin özellikle ülke içinde olan olumsuzluklarla ilgili dışarıya haber sızdırmama kuralı çok katıdır. Cengiz Dağcı'nın da dediği gibi, Çernobil faciasında eğer SSCB radyasyon yüklü bulutların karşı kıyılarına ulaşmasını engelleyecek teknolojiye sahip olsaydı belki de biz bugün Çernobil'den haberdar olmayacaktık.

Basında da milliyetçilik yasaklanmıştır. SSCB hükümeti çoğu Türk bölgesindeki milli basını yasaklamıştır ve bu da yetmezmiş gibi matbaalara da hasar vermiştir.

Kolhozlarda, kurulan kulüpler ve komsomol teşkilatları çıkardıkları dergiler, gazeteler, broşürler ile Rusçuluk ve Komünizm propagandası yapardı. Zamanla bu yayınların dili de Rusça'ya dönmüştür.

SSCB içerisinde yayımlanan büyük gazetelerde ülkenin gidişatı ile ilgili kötü şeylere rastlanmaz. Ancak küçük kolhozlarda basılan ve çok fazla kişi tarafından okunmayacağı bilinen yerel gazetelerde ülke ile ilgili bazı açıklara rastlamak mümkündür.

Sovyet ülkesindeki hayatı Sovyet ülkesinin kendisinde yayımlanan, özellikle bölgesel çaptaki küçük tirajlı gazeteler çok açık göstermektedir. İzvestiya, Pravda gibi Komünist Parti'nin ve Sovyet hükümetinin yayın organı olan gazeteler, yabancı ülkelerde de dağıtıldığı için, her bir haberi Sovyetler'in faydasını gözeterek yazdıklarından bunlardan Sovyet ülkesi hakkında açık bir malumat edinmek çetin bir iş olsa da, merkezden uzak yayımlanan, yabancı ülkelerde çıkmayacağı, yabancılar tarafından okunmayacağı belli olan bölgesel gazetelerde Sovyet hayatının iç yüzü pek net görünmektedir. Elbette bu gazetelerde de Sovyet ülkesinde hayat kötü veya Sovyet ülkesinde açlık var gibisinden haberlere rastlamazsınız.¹⁴³

Bu gibi yerel gazetelerde kolhozlarda olan olaylarla ilgili haberler bulmak mümkündür. Mesela tarladan başak, üzüm, patates v.b. çalanlara verilen cezalar gibi. Ayrıca bu gibi gazetelerde ayın emekçisinin fotoğrafları da yayımlanırdı.

¹⁴³ Şahin, 2007, ss.13-77

SSCB içerisinde yayımlanan gazetelerde halk düşmanı sayılan kişiler de ifşa edilirdi. Kurumlardaki, okullardaki, kolhozlardaki ve benzeri yerlerdeki sistem karşıtları gazetelerde ifşa edilerek herkesin bu kişilerden ve bunlara ne kadar ağır cezalar verildiğinden haberdar olması istenirdi. Bu gibi haberler hükümetin izlediği Komünizm ve Ruslaştırma politikalarına karşı çıkanların başına gelecekleri göstererek göz dağı verirdi.

SSCB kolhozların kurulacağı haberini de gazetelerde yayımlamıştır. Ancak buna akıl erdiremeyen halk pek aldırış etmemiştir. Çünkü o topraklar onların ata malıdır. Kimseden çalmamışlardır, kendi tırnakları ile kazıyarak işlemişlerdir. O yüzden toprağın ellerinden alınamayacağını düşünürler.

“Ayşe babasına bir şey söyleyecekti, ama içini bir şey sıktı, sesi boğazında kırıldı. Çünkü toprakların alınıp kolhozlar kurulduğu haberini iki gün önce gazetede okumuştum...” (Dağcı, Onlar da İnsandı, s.119).

Kolhozlarda duvar gazeteleri de çıkardı. Bu gazeteler Rusçuluk ve Komünizm propagandası yapardı. Böylece kolhoz halkının beyni yıkanmaya çalışılırdı.

“...Bu yüzden toplantıdan toplantıya, kulüpten kulübe koşar, duvar gazetesinin yazılarıyla meşgul olur, bütün işleri izler, bir dakikası boş kalmazdı...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.19)

Basında yer alan haberlerin içeriği de yinellikle Sovyet edebiyatının içeriği ile aynıdır. İşçi-köylü haberleri, sınıf mücadelesi, Komünizmin faydaları, mollaların ve zenginlerin halka nasıl zarar verdikleri, milliyetçiliğin zararları, din karşıtlığı, Rus üstünlüğü, sistem karşıtlarının aldığı ağır cezalar gibi içerikleri olan haberler yayınlanırdı.

Devamlı aynı tarz haberleri okumaya ve duymaya maruz kalan halkın büyük çoğunluğu bir süre sonra bu haberlere sorgusuz inanmaya başlamıştır.

SSCB'ye bağlı halkı Rus olmayan bölgelerde yayınlanan gazetelerdeki, dergilerdeki ya da kitaplardaki Rusça kelime sayısı hükümet tarafından kontrol edilirdi. Bu yayınlardaki Rusça kelime artışı ilerlemek olarak görülürdü. Çünkü Rus dilinin ülke içindeki diğer dillerden üstün olduğu görüşü halkın beynine sokulmaya çalışılıyordu. Bunun için her alanda Rusça kullanmak ya da Rus gibi davranmak özendiriliyordu. Böylece milli kimlikler ve diller yok edilmeye çalışılıyordu.

Halkı Sovyetleştirmek için birçok yeni gazete de çıkarılmaya başlanmıştı. Bu gazeteler hükümetin ‘mutlu Sovyet insanı’ imajına uygun haberler yapan gazetelerdi.

Görüyoruz ki okur yazar oranını arttırma, kadını sosyal hayata sokma, okullaşma oranını arttırma gibi faydaları da olsa Komünist Parti yönetiminin yürüttüğü siyasetin temel amaçları; halkı Ruslaştırmak ve Komünizm ideallerine hizmet edecek, sadık, başkaldırmayan, dilini, dinini, kültürünü, aslını unutmuş bireyler yetiştirmektir.

Şimdi güvenliği sağlamada ve askeri işlevde kolhozların nasıl kullanıldığına bakalım.

2.2.3. Askeri Açıdan ve Güvenlik Açısından Kolhoz

Kolhozlar kurulurken dağlarda, ovalarda konar göçer yaşayan topluluklar, ya da çok ücra yerlerde yaşayanlar hükümet tarafından kolхозlarda toplandı. Konar-göçerler kolхозlarda yerleşik hayata geçmeye zorlandı. Bu uygulamalar ile bu toplulukların milli gelenekleri, görenekleri, yaşam tarzları da yok edilerek sosyalist düzene uygun yaşamaları sağlanacaktı.

SSCB coğrafyası çok geniş olduğundan dolayı ülkenin çeşitli yerlerinde dağınık halde yaşayanlar üzerinde tam hakimiyet kurmak zordu. O yüzden bu insanlar kolхозlarda toplanarak buralarda yaşamaya başladı.

Foucault'nun, iktidar kendine bir hapishane kurar ve her şeyi tek merkezden denetlemek için hücreleri daire biçiminde kurgular ve böylece bütün mahkûmları denetler, yönlendirir, onlarda gözetlendikleri ve yanlış yaptıklarında cezalandırılacakları hissini uyandırır, şeklinde tasvir ettiği veya tanımladığı iktidar biçiminin en açık olarak ortaya çıktığı yerlerden biri de işte bu kolhozlar olmuştur diyebiliriz.¹⁴⁴

Kolhozların kuruluş nedenleri arasında ülke içinde güvenliği daha rahat sağlamak ve istendiği zaman buralardan asker almak gibi nedenler de vardı. Stalin'e göre kolhozların her biri birer güç biriktirmesiydi. Gerektiğinde bu güçler kullanılacaktı. Coğrafya geniş olduğundan herhangi bir isyan ya da başka bir durum olduğunda hükümet dağa-taşa asker göndereceğine bu insanları kolхозlarda denetim altında tutuyordu. Ayrıca kolхозlarda kimlerin yaşadığı ve nüfuslar belli olduğundan dolayı hükümet gerektiğinde buralardan ne kadar asker çıkarabileceğini biliyordu.

¹⁴⁴ Karabulut, s.65-96

Kolhozlarda toparlanan halk ise devamlı denetim altında olduğundan isyan çıkaramayacaktı. Tüm bunlar kolhozları ülkenin güvenliği yönünden ve askeri yönden önemli kılıyordu.

Zaten sömürülen; ellerindeki malları, hayvanları, toprakları alınan ve dilinden, dininden, kültüründen uzaklaştırılan halkın da kolхозlarda çalışıp hükümetin istediklerini yapmaktan başka çaresi kalmamıştı.

Ayrıca kolhozlar ülkenin sanayi, özellikle askeri ve savaş sanayisi yönünden gelişmesi bakımından çok büyük önem taşıyordu. Çünkü kolхозlarda gece gündüz çalışan halkın yetiştirdiği ürünler ellerinden sonuna kadar alınıp sanayileşmeye gelir elde etme amacıyla kullanılıyordu. Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi bazı zamanlarda ürünün kolхозlardan tamamen alınması yüzünden milyonlarca kişi hayatını kaybetmiştir. Açlık yılları yaşanmıştır. İnsanlar açlıktan sokaktaki kedileri, köpekleri ve hatta ölmüş insan eti ve kaçırdıkları çocukları yemeye başlamıştır.

Ülkenin güvenliğinin sağlanmasında kullanılan silahlar, tanklar, cephanelikler kolhoz çalışanlarının emeği ile elde edilen gelirden sağlanmıştır. Kolhoz gelirlerinin çoğu hatta bazı dönemlerde tamamı ağır sanayiye aktarılmıştır.

Ayrıca kolhozlar hükümetin yürüttüğü baskı, takip, ihbar gibi politikaların daha rahat yürütüldüğü yerler olmuştur. Kolhoz içinde kim rejim karşıtı, kim milliyetçi, kim molla, kim komünist, kim isyancı bunları takip etmek ve ihbar etmek daha kolaydır. Kolhozlar zamanla ihbar mekanizmasının çok etkili işlediği yerlere dönüşmüştür. Tüm bunlar rejim yanlısı olmayan kişilerin tespitini kolaylaştırarak kolhozları ülke güvenliği için önemli hale getirmiştir.

Kolhozlar bir yandan da Ruslaştırma ve sömürü politikalarının eğitim yoluyla da uygulandığı yerlerdir. Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi okullar, kurslar, kütüphaneler, kulüpler v.b. hep rejime sadık ve Ruslaşmış nesiller yetiştirme amacındadır. Kolхозlarda da birçok okul, kurs, kütüphane, kulüp açılmış ve buralara rejime sadık görevliler gönderilerek kolhoz halkının beyni yıkanmaya çalışılmıştır.

Kolhozda çalışan erkekler ülke ihtiyaç duyduğu zamanlarda askere alınmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında erkek kolhoz işçilerinin çoğu askere alınarak SSCB adına savaşmıştır.

Tüm bu özellikleri ile kolhozlar SSCB için önemli yerlerdi.

“...Kalan erkekler de birer ikişer cepheye gönderiliyordu. Sabahtan akşama kadar kolhozda geçiyordu günümüz. Konuştuğumuz tek konu da savaş idi. Ne

oluyordu, ne olacaktı? Şimdi her evde herkesin dört gözle beklediği kişi postacıydı.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.46)

“...Kolhozdaki işi önemliydi ve bundan dolayı onu askere çağırılmayacaklarına inanıyordum. Başkarması olmayan bir kolhoz, eli ayağı olmayan insana benzerdi... Ama, çok yanılmışım. Onu da çağırdılar!..” (Aytmatov, Toprak Ana, s.47).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kolhozdaki erkekler SSCB'nin her an savaşa çağırabileceği hazır insan gücüydü. Savaş yıllarında kolhozdaki erkekler cepheye gönderildi. Bu yüzden kolхозlarda çalışan işçi sayısı azaldı. Ancak buna rağmen kolхозlardan daha fazla çaba ve üretim bekleniyordu. Tüm ağır kolhoz işleri kadınlara, çocuklara ve yaşlılara kaldı. Savaştan sağ sağlim dönmeyi başaranlar ise dinlenmeye fırsat bulamadan kolhozdaki görevine devam etmek zorunda kaldı.

Hem Cengiz Dağcı'nın hem Cengiz Aytmatov'un eserlerinde savaş yıllarında kolхозlardan cepheye gönderilen erkeklerin ve kalan kolhoz işlerinin ne zorluklarla yürütüldüğünün yansımalarını bulabiliriz. Ancak Dağcı'nın eserlerinde yinellikle cepheye gidenlerin yaşadıklarına, Aytmatov'un eserlerinde kolхозlarda kalanların yaşadıklarına daha geniş yer verilir. Belki de bu fark Dağcı'nın SSCB askeri olarak savaşa bizzat katılmasından dolayı cephelerde yaşananları daha iyi bilmesinden gelir.

Yetişkin erkeklerin askere alınmasıyla kolхозlarda yaşanan sıkıntılar, kadınların, çocukların bütün işi yüklenmeleri gerekmiştir. Bu durum ele aldığımız eserlerde bolca yer bulur.

“Çocukluk günlerim, savaşın üçüncü yılında, balalarımız, ağabeylerimiz uzak cephelerde, Kursk, Orel önünde bir yerde dövüşüyor, daha on beşine basmamış olan bizlerse kolhozda çalışıyorduk. Her günkü, güçlü erkeklerin harcı olan ağır işler bizim çelimsiz omuzlarımıza yüklenmişti. Hele hasat mevsimindeki işler çok zordu...” (Aytmatov, Cemile, s.16)

Erkekler savaşa gönderilince çocuklar da okula ara verip kolhozda çalışmak zorunda kalmıştı. Ne olursa olsun devletin belirlediği plan yetişmek zorundaydı. Bu yüzden herkes elinden gelenden fazlasını yapmaya çalışıyordu. İnsanlar cephedeki yakınlarını düşünerek daha çok çalışıyorlardı.

Kolhoz mallarının korunması kolhozcuların öncelikli görevleri arasındaydı. Zaten normalden çok daha fazla çalışan halk bir de bu kolhoz mallarına gelen zarardan sorumlu tutulurdu.

“...Kolhozun mal ve mülkünü koruyamadığım için en az beş yıl hapis; yukarıda yirmi, eder yirmi beş. Kulak, bay, milliyetçi olarak da suçlandırılırsan kendini ölmüş bil...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.63).

Komünist Parti hükümeti kolхозlarda bir araya topladığı insanlar aracılığı ile devletin tarlalarını, hayvanlarını, tarım aletlerini v.b. koruyarak gider kaybını azaltmak istemiştir. Öncesinde halka ait olan ancak daha sonra kolхозlara alınıp devletleştirilen tarlaların, hayvanların sorumluluğu kolhoz halkına verilmiştir. Kolhoz toprakları, malları milisler, pioner gruplar, bekçiler tarafından korunmaktaydı. Kolhoz malına zarar verenler ağır cezalara çarptırılmıştır. Hükümet maddi gelir elde ettiği bu kaynakların güvenliğinden kolхозları sorumlu tutmuştur.

“Önce köy halkını bir araya toplayarak onlara ilçe komitesi kararını anlatacak. Sonra köyde komsomol ve gençlik kurumlarını canlandıracak; akşamları da sık sık mitingler yapacak...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.80)

Kolхозlarda komünizm yanlısı mitingler düzenlenmiştir, komsomol ve pioner teşkilatları aktif olarak komünizm propagandası yapmışlardır... Böylece kolhoz halkının Komünizm’i benimsemesi ve rejime sadık, isyan çıkarmayan kişilere dönüşmesi sağlanmaya çalışılarak Sovyet rejimi korunmaya çalışılmıştır.

Kolхозlar Sovyet rejiminin halka zorla benimsetilmeye çalışıldığı en küçük birimler gibidir. Savaş döneminde bile sistemin devam etmesi, düzenin bozulmaması için cepheden dönen yaralılar bile kolhoz işine devam ettirilmiştir.

“Ama daha o akşam çağırdılar beni kolhoz idare merkezine. Yeni başkarmamız Usanbay, cepheden geri gönderilen bir yaralı...” (Aytmatov, Toprak Ana s.50)

“Aliman ve ben kolхозda çalışmaya devam ediyorduk. Ben sorumluluklarımı cepheden dönen erkeklere devretmiştim.” (Aytmatov, Toprak Ana, s.106).

Kolхозlardaki erkekler savaş yıllarında cepheye gönderildiği için işleri yürütecek insan sayısı azalmıştı. O yüzden cepheden dönen yaralı kişilere bile kolхозda iş düşer. Bu kişiler tamamen iyileşmeye fırsat bulamadan kolhoz işine geri döner. Toplanan ürünler cepheye gönderilir.

“İstasyondaki büyük ambarın kapısı üstünde: ‘Her buğday başağı cepheye!’ yazılı bir bez asılmıştı.” (Aytmatov, Cemile, s.45)

“...Bugüne kadar ektiğimiz tarlalardan kaldıracağımız ürünlerden elimize bir şey geçmeyecek, bunu böyle bilin. Ürünün hepsi cepheye ayrılacak, az bir şey kalırsa o da tohumluk olacak...” (Aytmatov, Toprak Ana, s.84)

SSCB yönetimi büyük bir insan gücüne sahiptir. Halkın büyük çoğunluğu kolхозlarda çalışmaktadır. Ülkeye asker gerektiği zaman kolхозlardaki erkekler silah altına alınmaktadır. Geri kalan çocuklar, yaşlılar, kadınlar ise kolhoz işinde çalışıp topladıkları ürünün çoğu zaman tamamını cepheye göndermektedir. Kolхозlarda çalışan bu insanlar bir karşılık alamayacaklarını bildikleri halde çalışmaya devam etmişlerdir. Ekinleri hükümete teslim etmişlerdir. Kendileri aç kalmıştır; ancak ürünleri cepheye göndermekten geri kalmamıştır. SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmasında kolхозlardaki bu insanların emeği fazladır. Bu da kolхозların ülkenin güvenliği ve askeri gücü açısından ne kadar önemli olduğunu gösterir. SSCB yönetimi Rus olmayan halkları sömürüp, Ruslaştırmaya çalışırken bu insanlar kolхозlarda karşılıksız çalışarak ülkenin kalkınmasında, savaşın kazanılmasında büyük rol oynamışlardır.

“- İstesen de istemesen de, bu zahireyi istasyona götüreceksin. Koltuk değneği ile yere vuruyordu... Sana bir hakaret eden olduysa söyle, koltuk değneğimi kafasında kırayım. Şayet böyle bir şey yoksa, budalalık etme; bu götürdüğün askerin ekmeğidir. Unutma ki, kendi kocan da asker!” (Aytmatov, Cemile, s.76)

Kolhoz işlerin de hem kadınlar hem erkekler çok yoğun bir şekilde çalışmaktaydı. Erkekler askerdeyken de kolhoz işleri kadınların üzerine kalmıştı. Bu yoğunlukta çalışan kolhoz işçilerinin çocuklarının eğitimi ile ilgilenmeye çok fazla hatta çoğu zaman hiç vakti kalmıyordu. Dolayısı ile çocukların eğitimi Komünist Parti tarafından seçilerek gönderilmiş öğretmenlere kalıyordu. Çocuklar üzerinde yoğun bir Ruslaştırma politikası uygulanıyordu. Rus dili ve Rus kimliği üstün gösterilerek kendi milli kimliklerini aşağı görmeleri sağlanıyordu. Çocuklara milli duyguları, kültürleri, dilleri, dinleri..unutturulmaya çalışılıyordu. Böylece rejime sadık Sovyet insanı yaratılmaya çalışılıyordu. Ayrıca güçlü bir ihbar sistemi kurulmuştu.

“...Kulıbay'ı, “sen bir kulaksın!”, diye sürdürmesi gerekir miydi?” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.45)

“Listede adı var mı? Öyleyse o da bir kulaktır. Benim ağabeyim diye kayırmayın. Benim ağabeyim diye çekinmeyin. Mallarına siz el koymazsanız bunu ben kendim yaparım.” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.152)

“Selim, kısa bir mektupla Muzaffer Biber adında birinin köyde kolhozcular arasında komünizm aleyhine propaganda yaptığını, vakit kaybetmeksizin devlet makamlarının bu kişiyle ilgilenmelerini, yoksa meselenin kolhozcular için tehlikeli

bir yola gireceğini belirtti ve artık ayakta, giyinmiş hala uykulu ama yola hazır duran Salavat Morcan'ın kısa meşin ceketinin iç cebine zarfı kendi eliyle sokuşturdu.” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.160).

Komünist Parti'nin rejim aleyhtarlarını bulup bu kişileri ortadan kaldırarak rejimin devamlılığını sağlamak için kurduğu ihbar mekanizması kolхозlarda daha rahat işliyordu. Çünkü kolхозlar şehirlere göre nüfusları daha az olan ve yinelde herkesin birbirini tanıdığı yerlerdi. Buralarda insanlar birbirlerini daha iyi tanıyorlardı. Malların devletleştirilmesi yıllarında kimin ne malı mülkü olduğu bilindiğinden Komünizm taraftarları tarafından kulakların listelerinin hazırlanması kolхозlarda daha kolay oluyordu. Ayrıca kolхозlarda kimin gizlice de olsa namaz kıldığını, oruç tuttuğunu... tespit edebilmek daha kolaydır. Böylece rejimin yasakladığı şeyleri yapan kişileri ihbar, kolхозlarda sıkça görülen bir olaydır. Bütün bunlardan reis haberdar olup üstteki yetkilileri de haberdar etmelidir.

“Durum böyle olsa, cesaretlerini yitirmeden, bel-boyun eğmeden, parti toplantılarında ve kolhoz başkarmasında (idaresinde) sorunları dile getiriyor, çare arıyorlardı. Kolhozun başkarması (başkanı) Çora idi. Tanabay onun değerini çok sonra anlamıştı. Eleştirmek kolaydı. Tanabay'ın işi yalnız yülkılara bakmaktı, yalnız yülkidan sorumluydu. Oysa Çora kolhozun bütün işlerinden sorumluydu. Her şey ondan sorulurdu. İşler uz gitmeyince çalışanlar onun yakasına yapışıyor, merkezdekiler sık sık çağırıp ondan hesap soruyor, azarlıyor; kutluk, parasızlık onun sorunu oluyor, ama yine de yılmıyor, gece gündüz çalışıyordu...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.46)

Kolхозlarda her şeyin sorumlusu “reis”tir. Kolhozun güvenliği de reisten sorulurdu. “Reis”lerden yukarıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak bahsettiğimiz için bu bölümde yer vermeyeceğiz.

Kolхозlar sık sık denetime uğrarlardı.

“...Karşılığında sekreterin, başka parti liderleriyle birlikte, kolhozu ziyaret edeceğini anladı...” (Dağcı, O Topraklar Bizimdi, s.104).

“Bu defa Gülsarı'nın sırtında, ilçe merkezinden kolhozu denetlemesi için gönderilen bir müfettiş vardı. Kendisine kolhozun parti örgütçüsü eşlik ettiğine göre, saygı duyulan ve önem verilen bir kişi olmalıydı...” (Aytmatov, Elveda Gülsarı, s.161)

Kolхозların denetlenmesi için üstten görevliler denetime gelirlerdi. Kolхозların durumu, planlarını tamamlayıp tamamlamadıkları, tarlaların, hayvanların ne durumda olduğu, komsomol ve pioner teşkilatlarının işleyişi, kolhozdaki komünizm faaliyetleri gibi konularda denetim yapılırdı. Eğer bu insanlar kurulan kolhozlara toparlanmamış olsaydı bu gibi şeyleri denetlemek, güvenliği

sağlamak zor olacaktı. Ancak dağınık halde yaşayanları kolхозlarda yerleşik hayata geçiren yönetim böylece ülkenin güvenliğini daha kolay sağlamanın yanında Ruslaştırma politikalarını da daha rahat uygulayabilecekti.

Konar göçerleri yerleşik hayata geçirerek denetim altına alma siyasetinden birçok topluluk etkilenmiştir. Özellikle Kazak Türkleri bu siyasetten en çok etkilenenlerden ve kayıp verenlerden olmuştur.

Kremlin için Kazakların yerleşik düzene geçmesi çok önemliydi. Çünkü, Kazakların hemen hepsi göçebe olarak yaşamaktaydı. 1920'lerin sonunda 4.836.000 olan toplam Kazak nüfusunun sadece 600.000'i şehirlerde ve kolхозlarda yerleşik hayat sürdürmekteydi. Bu durum ise Kazakların Sovyet sistemine adaptasyonunu ve kontrol altında tutulmasını güçleştiriyordu. Kazaklar geniş bozkırlarda yüz yıllardan beri gelen bir şekilde, yayla ve kırlar arasında dolaşarak özgür bir hayat sürmekteydi Sovyet rejimi onların hayatına etki etmemekteydi.¹⁴⁵

Böylece Kazak Türkleri'ne hızla kolektifleştirme ve yerleşik hayata geçirme politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu halk böylece kolхозlarda yaşayacak ve milli geleneklerinden, yaşam tarzından arındırılacaktı. Uygulanan yanlış ve ön hazırlığı olmayan politikalardan dolayı milyonlarca Kazak Türk'ü açlıktan öldü. Ancak SSCB yönetimi bu durumu önemsemedi. Çünkü ölenler hem Rus değildi, hem de insanların Allah'a olan güvenleri sarsıldığından bu iyi bir durumdu!

Kolхозlarda hastane, kütüphane, aşhane, okul gibi yapıların yanında tüm işlerin yürütüldüğü ve reisin makamı olan Köy Sovyet'i binası vardır. Tüm kolхозlarda kolhozun merkezi bu binadır. Bütün resmi işler, toplantılar, denetimler burada yapılırdı. Köy Sovyetleri bir bakıma kolhozların hükümet konaklarıdır. Kolхозlarda tüm işler gibi Ruslaştırma ve sömürü politikalarının da yürütüldüğü merkezler bu binalardır. Ayrıca kolhozun güvenliği, denetimi, askeri işlemler gibi işler de bu Köy Sovyet'i binalarında yürütülürdü.

¹⁴⁵ Kara, 2007, ss.183-193

III. BÖLÜM

3. SONUÇ

Kolhoz konusu edebiyat dünyasında henüz yeterince incelenmemiş bir konudur. Kolhozlar her ne kadar ekonomi ile alakalı sistemler olarak adlandırılırsalar da Sovyet halkının tüm hayatlarını etkileyerek tarihteki yerini almıştır.

Lenin döneminde uygulanan Y.E.P. Sovyetler Birliği vatandaşlarına az da olsa rahat nefes aldırılmıştır. Ancak Lenin'den sonra Komünist Parti liderliğine gelen Stalin döneminde Y.E.P., özel mülkiyete izin verdiği ve bunun da sosyalizm ilkelerine ters düştüğü, bu politikanın amacına ulaşamadığı gibi çeşitli bahanelerle rafa kaldırılmıştır. Stalin bu politikanın yerine tarımı kolektifleştirme hareketine başlamıştır. Köylülerin elindeki topraklar ve hayvanlar devletleştirilmiştir. Kolektif çiftlikler yani kolhozlar kurulmuştur. Belli bir miktar malı, mülkü ya da hayvanı olanlar zengin/bay/kolçamak sayılarak ya Sibiryaya sürülmüştür ya da kurşuna dizilmiştir. Halbuki o insanlar bu malları çalmamıştır. Kendi emekleri ile çalışarak kazanmışlardır. Ancak bu insanlar artık özel mülkiyetin suç sayıldığı bir ülkede yaşadıkları için cezalandırılmışlardır. İnsanlar kurulan kolхозlarda ücretli işçi olarak çalıştırılmaya başlanmıştır. İtiraz edenler ağır cezalara çarptırılmıştır. Kolhoz çalışanlarının önceden kendisine ait olan tarlada çalışmaları ya da önceden kendisine ait olan hayvana bakmaları yasaklanmıştır. Bundaki amaç özel mülkiyet duygusunu yok etmektir.

Kolхозlardan elde edilen gelir Sovyetler Birliği'nin ağır sanayi alanına aktarılmıştır. Böylece ülke sanayi alanında gelişme göstermiştir. Ancak bunu yanında kolхозlardaki ürünlerin büyük çoğunluğu hatta bazı durumlarda tamamı devlete teslim edildiği için ülkede çok büyük kıtlık dönemleri yaşanmıştır. İnsanlar açlıktan yollardaki kedileri, köpekleri ve hatta komşu çocuklarını kaçıarak yemişlerdir. Kolhoz çalışanları hak ettikleri ücreti alamamıştır. Ancak bunların yanında az sayıda da olsa zenginleşebilen kolхозlar olmuştur. Bunlar devletten makine alıp makineli tarıma başlayabilecek kadar gelir elde etmişlerdir.

Kolhozlar her ne kadar toprak ve ekonomi alanındaki bir yapılanma olarak görülse de aslında Sovyetler Birliği bünyesinde yaşayan tüm halkların özellikle de Rus olmayanların hayatında derin etkiler bırakmıştır. Biz tezimizde kolhozların bu yönüne değinmeye çalıştık. Bunu yaparken de Cengiz Dağcı'nın "Onlar da İnsandı", "O Topraklar Bizimdi" ve Cengiz Aytmatov'un "Elveda Gülsarı", "Toprak Ana",

“Cemile” adlı romanları üzerinden karşılaştırmalı olarak kolhoz sisteminin nasıl Ruslaştırma ve sömürü amaçlı da kullanıldığı göstermeye çalıştık. Bunu yaparken de kolhozların halka yararlı yönlerinden de (okuma yazma oranının artması, köylere okullar kurulması, bayanların sosyal hayata katılmaları v.b.) bahsettik. Dağcı ve Aytmatov’un kolhoz sistemine bakış açıları arasındaki farkları ve benzerlikleri ortaya koymaya çalıştık. Dağcı’nın bu sisteme hiçbir zaman olumlu bakmadığını, kolхозlardan bahsederken yinellikle kolhozların olumsuz yönlerinden, halka yapılan eziyetlerden, işkencelerden, sürgünlerden, devletin Ruslaştırma ve kültürel yozlaştırma politikalarından, toprağına canla kanla bağı olan insanların toprakları ellerinden alınca nasıl yıkıma uğradıklarından, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyet halkının özellikle Rus olmayanların nasıl kullanıldıklarından kısacası kolhozların iç dünyasında yaşanan acılardan ve Ruslaştırma çalışmalarından bahsettiğini tespit ettik. Aytmatov’un eserlerinin genelinde kolhoz sistemiyle özellikle de kolhozların kuruluş yılları ile ilgili olumsuz anlatımlara yer verilmediğini gördük. Yazar “Elveda Gülsarı” ve “Dişi Kurdun Rüyalari” adlı eserlerinde kolхозlarda ve Sovyet sisteminde yaşanan çöküntüden bahseder. Ancak diğer eserlerinde buna çok sık rastlayamadık. Aytmatov’un eserlerinde kolhoz genellikle yeni bir çağ, yeni bir başlangıç olarak anlatılır. Halk kolхозlardan ümitlidir. Onun eserlerinin çoğunda insanların başına ne gelirse gelsin sisteme karşı olumsuz bir tavır takınmazlar. Bunu özellikle “Toprak Ana” romanında açıkça görebiliriz. Biz Aytmatov’un sisteme karşı her zaman açıkça eleştiriler getirememesinin ve çoğu zaman olumlu şeyler yazmasının, Dağcı’nın ise Sovyet sistemini daha rahat eleştirmesinin, aksayan yönlerini daha açık anlatabilmesinin nedeni olarak iki yazarın yaşadıkları ülkeleri gösterdik, bu durumu böyle yorumladık. Çünkü Dağcı eserlerini İngiltere’de rahat ve özgür bir edebiyat ortamında yazmıştır. Aytmatov ise eserlerini her şey de olduğu gibi edebiyatta da baskının ve zorlamanın olduğu Sovyetler Birliği’nde vermiştir.

Çalışmamızda kolhozların nasıl Ruslaştırma ve sömürü politikası olarak kullanıldığını anlatırken kolhozların insanların hayatlarına etkilerini alt başlıklara (toprak yönetimi-siyaset, edebiyat-kültür-dil-basın-sanat-eğitim, askeri-güvenlik) ayırarak inceledik. Çünkü kolhozların en çok bu alanlarda etkili olduğunu tespit ettik. Çalışmamızın sonunda da Dağcı ve Aytmatov’un diğer eserlerinde geçen kolhozla ilgili bazı kısımlardan örnekler verdik.

Yaptığımız çalışmanın sonucunda kolhozların kağıt üzerindeki işlevlerinin dışında daha bir çok işlevi olduğunu tespit ettik. Kolhozlar ülkenin ekonomisine ve sanayi gelişimine mali kaynak sağlamak için kurulmuş gibi gözüke de aslında gerçek başkadır. Çünkü kolhozların etkileri ekonomi ve sanayi alanı ile sınırlı kalmamıştır.

Marks'ın Komünist Manifesto'da anlattıklarını hayata geçirmeye çalışan Sovyet yönetimi bu doğrultuda özel mülkiyeti ve dolayısı ile toprak mülkiyetini de ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Kolhoz sisteminin kurulması ile özellikle kırsalda yaşayan halkın hayatı, düzeni tamamen değişmiştir. Toprakları ve malları elinden alınan halk için bu daha bir başlangıçtır. Çünkü çalışmamızda kolhoz sisteminin kurulması ve insanların mülkiyetsizleştirilmesi ile başlayan bu politikanın devamında normalleştirme ve sonunda da Ruslaştırma politikalarının geldiğini tespit ettik. Sovyet yönetimi kurduğu kolхозlarda halkı daha rahat kontrol altında tutabileceğinden dolayı kolhozların Komünist Parti yönetiminin kendini en rahat meşrulaştırdığı yerler olduğunu tespit ettik. Sürekli baskı ve denetim altındaki halk devamlı gözetlenip gözetlenmediğinden emin olamadığından ve uygulanan cezalardan korktuğu için iktidarın istediği şekilde davranmaya başlamıştır. Bu durum bir süre sonra normalleşmiştir. Biz de çalışmamızda bu sömürü, normalleştirme ve Ruslaştırma politikalarının en rahat uygulama alanının kolhozlar olduğunu ortaya koyduk.

Kurulan kolhoz sisteminin Sovyetler Birliği içinde yaşayan ve Rus olmayan halklara kendi milli kimliklerini, dinlerini, dillerini, geleneklerini, değerlerini v.b. unutturarak onları yavaş yavaş Ruslaştırma ve "Sovyet insanı" yaratma yolunda atılan en büyük adım olduğunu tespit ettik.

Kolhozların etkileri ekonomik alanı aşarak insanların komşuluk ilişkilerini bile etkilemiştir. Kolhoz sistemi kuruluşundan yıkılışına kadar Sovyet halkının yaşamını her yönden etkileyerek tarihteki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- AYAN, E., 2008, “İbiray Altinsarin ve Nikolay İvanoviç İliminski'nin Kazak Eğitim Sistemine Etkileri”, *Turkish Studies*, 3/7, 125-135
- AYTMATOV, C., 2012, *Beyaz Gemi*, (Çev:Güneş BOZKAYA), Ankara, Elips Kitap
- AYTMATOV, C., 2002, *Cemile*, (Çev: Şerif HULUSİ), İstanbul, Yaba Yay.
- AYTMATOV, C., 2000, *Cengizhan'a Küsen Bulut*, (Çev: Refik ÖZDEK), İstanbul, Ötüken Yay.
- AYTMATOV, C., 2002, *Çocukluğum*, (Haz: Friedrich HİTZER, Çev: Muhammet MERTEL), İstanbul, da Yay.
- AYTMATOV, C., 2000, *Dişi Kurdun Rüyalari*, İstanbul, Ötüken Yay.
- AYTMATOV, C., 2010, *Elveda Gülsarı*, Ankara , Elips Kitap
- AYTMATOV, C., 1994, *Hakkında Notlar*, (Çev: Orhan SÖYLEMEZ), Kardeş Edebiyatlar Der., Sayı 28
- AYTMATOV, C., 2011, *İlk Öğretmen*, Ankara, Elips Kitap
- AYTMATOV, C., 2000, *Kızıl Elma, Oğulla Buluşma, Beyaz Yağmur, Asker Çocuğu, Devegözü*, (Çev: Refik ÖZDEK), İstanbul, Ötüken Yay.
- AYTMATOV, C., 2012, *Toprak Ana*, (Çev: Refik ÖZDEK), İstanbul, Ötüken Yay.
- AYTMATOV, C., 2000, *Yıldırım Sesli Manasçı, Yüzyüze, Deniz kıyısında Koşan Ala Köpek*, İstanbul, Ötüken Yay.
- AZAP, S., 2013, “Kurtlar ve Mankurtlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/1, , 279-287
- ÇERİBAŞ, M., 2012, “Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan'da Folklor Çalışmalarında İdeolojik Yaklaşımlar: Er Soltonoy Destanı Örneği”, *Turkish Studies*, 7/1, 753-780
- DAĞCI, C., 2000, *Badem Dalına Asılı Bebekler*, İstanbul, Ötüken yay.
- DAĞCI, C., 2000, *Korkunç Yıllar*, İstanbul, Ötüken Yay.
- DAĞCI, C., 2011, *Onlar da İnsandı*, İstanbul, Ötüken Yay.
- DAĞCI, C., 1994, *O Topraklar Bizimdi*, İstanbul, Ötüken Yay.
- DAĞCI, C., 1994, *Yansılar 1*, İstanbul, Ötüken Yay.
- DAĞCI, C., 1997, *Yansılar 2*, İstanbul, Ötüken Yay.
- DAĞCI, C., 1991, *Yansılar 3*, İstanbul, Ötüken Yay.
- DAĞCI, C., 2008, *Yurdunu Kaybeden Adam*, İstanbul, Ötüken Yay.

- DEVLET, N., 1993, *Çağdaş Türkiler-Doğuştan Günümüze İslam Tarihine Ek*, İstanbul, 262
- DEVLET, N., 2007, “Stalinizm’e Karşı Almanya’da Oluşturulan Lejyonlar”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay.99-119
- DOĞAN, O., 2007, “Stalin Döneminde Kazak Alfabeti”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., ŞAHİN L.), İstanbul, Kaknüs Yay., 245-267
- EFENDİYEV, E., 2007, *Ölüm Hükümü*, Derleyen: Yusuf GEDİKLİ, İstanbul, Ötüken Neş.
- ENGELS, F., MARX, K., 2012, *Komünist Manifesto* (Çev: Kemal ÜLKER), İstanbul, Versus Kitap
- GİRGİN, S., 2012, *Falih Rifki Atay’ın Gezi Yazılarında Avrupa*, (Yüksek Lisans Tezi), Kıbrıs/Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, 15-18
- GÜCÜYETER, B., YILMAZ, İ., 2012, “Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti Örneğinde Edebiyat Eğitimi ve İdeoloji”, *Turkish Studies*, 7/2, 1825-1834
- HERKMEN, D., 2007, “Türk Basınında Stalin’in Ölümü”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay., 319-349
- KADİRİ, A., 2014, *Ötken Künler*, (Çev: D. Ahsen BATUR), İstanbul, İleri Yay.
- KARA, A. 2007, “Stalin Döneminde Kazakistan’da Kolektifleştirme ve Açlık”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay.183-193
- KARA, A. 2012, *Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasında Bir Yazar*, İstanbul, IQ Sanat yay.
- KARABULUT, F. 2009, “İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları”, *Bilig*, Güz, Sayı:50, 65-96
- KARAGÜR, SARIAHMETOĞLU N., 2007, “Azerbaycan’da Stalin Dönemi”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay.137-153
- KERBABAYEV, B., 2009, *Aygıtlı Edim*, (Çev: Yakup SARIKAYA), İstanbul, Çizgi Kitapevi
- KOCAKAPLAN, İ., 1998, *Kırım’dan Londra’ya Cengiz Dağcı*, İstanbul, Damla Yayınevi
- KOLCU, İ., 2008, *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Erzurum, Salkımsöğüt Yay.
- MORAN, B., 2004, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul, İletişim Yay.

- MÜTERCİMLER, E., 1993, *Türkiye Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli*, İstanbul, Anahtar Kitapları
- NASKALİ, GÜRSOY E., ŞAHİN, L., 2007, *Stalin ve Türk Dünyası*, İstanbul, Kaknüs Yay.
- OĞAN, S., 2002, “BDT’nin 10. Yılında Orta Asya: 11 Eylülle Gelen Amerikan Miladı”, *Stratejik Analiz*, Cilt:2, Sayı:22, 51
- ORWELL, G., 2014, *1984*, (Çev: Celal ÜSTER), İstanbul Can Yay.
- ÖZSOY, İ., 2006, “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, *Bilig*, Güz, Sayı:39, 163-194
- SAĞIR, A., 2011, “Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş-Karadeniz Türkleri Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme”, *Turkish Studies*, 6/4, 263-286
- SARAÇ, E., 2008, *Rus Dış Politikasını Şekillendiren Temel Dinamikler Çerçevesinde Rusya Federasyonu-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Türkistan) İlişkileri (1991-1999)*, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi
- SÖYLEMEZ, O., 2007, “Türk Dünyası Roman Hikayelerinde Stalin”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay., 293-309
- STALİN, J.V., 1992, *Anarşizm mi Sosyalizm mi*, (Çev: A. FIRAT), İstanbul, Evrensel Basım Yay.
- ŞAHİN, E., 2007, “Stalin Dönemi Siyasetinin Kazan Tatar Türkleri Kültürüne Etkileri”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay., 233-244
- ŞAHİN, L., 2007, “Batı, Rus ve Türk Tarihçiliğinde Stalin ve Staliznizm”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay., 13-77
- TURAN, M., 2011, “SSCB’de Toprak Mülkiyeti”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi SBF Dergisi*, Cilt:66, No:3, 307-332
- ULUSOY, B., 2007, “Stalin Döneminde Azerbaycan’da Kolektifleştirme”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay., 153-183
- UYGUR, E., 2005, “Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:9, Sayı:1-2, 23-30

VERNADSKY, G., 2009, *Rusya Tarihi*, İstanbul, Selenge Yay.

YALÇIN, Süleyman K., 2008, “Rusya’da Yaşayan Türklerin Konuşma Dillerinin Yazı Diline Dönüştürülme Süreci ve Ötekileştirme Ekseninde İzlenen Dil Politikaları”, *Turkish Studies*, 1938-1951

YARDIM, Mehmet A., 2000, “Cengiz Aytmatov İstanbul’daydı”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı:326, 24-25

YEŞİLOT, O., 2007, “Stalin Döneminde Azerbaycan’da Eğitim Politikaları”, *Stalin ve Türk Dünyası* (Ed: NASKALİ, GÜRSOY, N., Liasian ŞAHİN), İstanbul, Kaknüs Yay., 267-281

İnternet Kaynakçası

<http://tdk.gov.tr/> (2014)

<http://www.yenisafak.com/dunya/stalinin-ac-biraktiklari-aniliyor-84107> (2015)

yilmaz.mersin.edu.tr/derslerdir/materyaller/KIS/sovtar.doc (2015)

Kaynak Kişiler

Aygün Sungur

Turana Esqerova

EK

EK

Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un Diğer Romanlarından Kolhozla İlgili Bölümler

Cengiz Aytmatov'un ve Cengiz Dağcı'nın diğer bazı eserlerinden derlediğimiz kolhozlarla ve kolhozların etkileri ile ilgili kısımları ekte vermenin faydalı olacağını düşündük.

“...Kolhozda bir sürü iş var, sonra çocuklara yiyecek bulmaya çalışıyorum.”(Aytmatov, Yüzyüze, 48)

“...O diyarda Mırzakul gibi kötü kişiler de yoktu. Çalışırlardı orda. İsmail kolhozun çobanı o da yardımcısı olurdu.” (Aytmatov, Yüzyüze, 63)

“...Üç çocukla kalakalmasın insan! Kolhoz belki biraz yardım eder, zaten o yüzden sürdürebiliyorlar varlıklarını. Geçen gün depodan yarım çuval yulaf getirdi...” (Aytmatov, Yüzyüze, 65)

“-Tamam ama otları nerden alacağız?”

-Kolhozun ahırından.” (Aytmatov, Yüzyüze, 67)

“Kolhoz başkanı ölür de vermez bu kadar uzak yer için. Onları çift sürmek için besliyorlar...” (Aytmatov, Yüzyüze, 68)

“Oysa ben üniversiteli de değildim. Bir fakülteye gitmeyi düşünmemiştim bile. Orta dereceli okulu bitirir bitirmez, çalışmak için Anarkay'a gelmişim. Buraya gelmeden önce yapılan toplantıda bize “Bakir toprakların fatihleri, yeni bölgelerin kahraman öncüleri olduğumuzu söylemişlerdi...” (Aytmatov, Devegözü, 78)

“Burada çalışmam için beni bir zorlayan olmamış, kendi isteğimle gelmişim. Öbür arkadaşlar Kazakistan'a, gazetelerin yazdığı gibi “gerçek bakir topraklara” girmişlerdi. Anarkay'a yalnız ben gelmişim. Bu işlenmemiş toprakları ekine açmak için yapılan ilk çalışmaydı bu. Ama, bu çalışmayı hepsi hepsi iki traktörle yapıyorduk. Geçen yıl, tarım uzmanı ve bizim şefimiz olan Sorakin, burada, avuç içi kadar küçük bir yere, kurak arazide yetişen arpa ekerek bir deneme yapmış ve iyi

sonuç almış. Bundan sonra da aynı sonuç alırsa, bozkırın yem sorunu kökünden halledilirmiş.” (Aytmatov, Devegözü, 78-79)

“Kolhozlar kışı geçirmeleri için sonbaharda sürülerini buraya getirirler, ama ekin ekmece cesaret edemez, karar veremez, bu işi önce başkalarının denemesini, onların alacağı sonucu beklerdi. İşte bu yüzden burada çalışan bizler, iki elin parmaklarıyla sayılacak kadar azdık...” (Aytmatov, Devegözü, 79)

“Beyaz, büyük ağılda geçmişti bu olay. Koyunlar her yıl orada kırkılırdı. Arduvaz damlı bu ağıl, sovhoz evlerinin ta gerisinde, dağın eteğinde, yolun yakınındaydı. Hala duruyor orada.”(Aytmatov, Asker Çocuğu, 67)

“Ağıla, annesi Cihangül ile gelirdi. Sovhoz postanesinde telefoncu olan annesi, her yıl kırkma zamanında yardımcı işçi olarak çalışırdı orada. Bunun için yıllık iznini kırkma zamanına rastlatır, ekin ekme ve koyunların kuzulama dönemlerinde yaptığı fazla mesailerini de yıllık iznine ekler, böylece kırkma işinin son gününe kadar çalışırdı...” (Aytmatov, Asker Çocuğu, 67)

“Çocuk ve annesi öteki seyircilerin gerisinde yün balyaların üzerine oturmuşlardı. Perde ordan daha iyi görünüyordu. Çocuk, sovhozun öteki çocukları gibi ön sıraya geçip yerde oturmak istiyordu, hatta öne geçmek için davranmıştı ama, annesi sert bir çıkışla engel oldu.”(Aytmatov, Asker Çocuğu, 68)

“Çocuk pek korkmuş değildi. Aksine faşistlerin vurulup düştüğünü görünce pek seviniyordu. Ama düşen bizim askerler olunca, az sonra kalkıp yine ilerleyeceklerini düşünüyordu onların.” (Aytmatov, Asker Çocuğu, 69)

“...Sovhozun gençleri gibi o da küçük boylu, yuvarlak yüzlü, keskin bakışıydı...” (Aytmatov, Asker Çocuğu, 70)

“...Bildiğimiz en büyük yapı olan kolhozun tavlasi buradan küçük bir samanlık gibi görünüyordu...” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 9)

“...Ben köydeyken Duyuşen kolhozda sulama işlerinde çalışıyor, ovalarda kaybolup gidiyordu...- Sonra Duyuşen daha da yaşlandı köyün postacısı oldu. Bütün bunları hayal meyal hatırlıyorum. O zaman komsomol denince yiğit, atılgan, toplantılarda kalkıp konuşan, böyle sevinçli bir gününde bulunmamak olmazdı...” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 11)

“...Okul müdürü, konukları, öğretmenleri ve kolhoz yöneticilerini evine davet etti...” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 12)

“-Kolhozun postacısından Altınay Süleymanova, dedim, ihtiyar Duyuşen tanır mısınız?” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 12)

“1924 yılıydı. Evet, tam o yıldaydı. Şimdi kolhozun bulunduğu yerde, yoksul insanların oturduğu küçük bir köy vardı...” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 16)

“-Beni buraya komsomol gönderdi, çocukları okutayım diye. Bir yapı gerekecek. Bana yardım edin, şu tepedeki eski tavlayı onaralım diyorum, ne dersiniz?” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 17)

“-Peki istemezsek mesela, zorla mı okutacaksınız bizi? O zamanlar geçti artık, artık hürüz, nasıl istersek öyle yaşarız.” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 17)

“-Demek siz bu kağıda, çocukların okuması gerektiğini yazan Sovyet hükümetinin mührünü taşıyan bu kağıda karşı çıkıyorsunuz? Kim bağışladı size toprağı, suyu, özgürlüğünüzü? Sovyet yönetiminin yasalarına kimler karşı çıkıyorlar? Söyleyin!” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 18)

“-Yoksul insanlarız biz, diye başladı, bütün ömür boyu ezmişler bizi, aşağılamışlar... Bilgisizlik içindeyiz. Bugün Sovyet yönetimi bizim de ışığa kavuşmamızı, okuma yazma öğrenmemizi istiyor, işte bunun için çocuklarımızı okutmamız.” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 18)

“Sonra da duvarda asılı bir Rus adamın resmini gösterdi.

-Bu, Lenin! Dedi.”(Aytmatov, İlk Öğretmen, 25)

“Bu portreyi hiç unutmadım. Sonraları neden bilmem bu portrenin eşini hiçbir yerde görmedim...- Yumuşak, yüreğimizi ısıtan bakışları, sanki bize “Bilseniz çocuklar, ne aydınlık günler, yarınlar var önümüzde!” diyordu. O zamanlar Lenin’in gerçekten beni düşündüğüne inanırdım.”(Aytmatov, İlk Öğretmen, 26)

“Alfabeyi iyi kötü öğrenince, ilk olarak ana baba kelimelerini yazmadan Lenin diye yazdık. Bey, ırgat, Sovyetler kelimelerini de yazabiliyorduk. Duyuşen, gelecek yıl “devrim” kelimesinin nasıl yazılacağını öğreteceğine söz verdi.” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 27)

“-Bırak bunları şimdi, önemli değil at. Senin uğruna bir at feda olsun benden, ömür boyu atım olmamıştı zaten. Şimdi de atsızım diye ölecek değilim ya. Sovyet yönetimi güçlenirse elbet benim de atım olur.” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 37)

“-Ne oldu size?

-Yok bir şeyim. Kolhozda çalışanları tanır mısın?” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 53)

“Sonra savaş bitti. Halkımız yeniden mutluluğa kavuştu. Çocuklar okula babalarının asker çantalarıyla gidiyorlardı. Erkekler işlerinin başına döndüler...” (Aytmatov, İlk Öğretmen, 54)

“-Oğluma gidiyorum. Ak-say sovhozunun m¼d¼r¼d¼r oğlum.”(Aytmatov, Oğulla Buluşma, 35)

“Sefer Ali oğlunun kolhozunda g¼nlerin nasıl geçtiğini anlatmaya başladı. Bu yıl çok hayvan kırkmiş ve çok kaliteli y¼n elde etmişler. obanlara iyi primler verilmiş, herkes m¼d¼r¼den memnunmuş. Oğluna b¼y¼k bir ¼d¼l verileceği de s¼yleniyormuř...” (Aytmatov, Oğulla Buluşma, 35-36)

“Ama, kolhozda olduğu gibi evde de işi zordu kadının.”(Aytmatov, Oğulla Buluşma, 39).

“Saadet trakt¼r ekibinde Pullukçu olarak çalışıyor ve hemen hemen b¼t¼n yazı çalışma kampında geçiriyordu-Hem Zeynep Apa'nın çalıştığı kolhozdan hem de Saadet'in çalıştığı kamptan s¼z eder, bitmez t¼kenmez haberler aktarırlardı birbirlerine...” (Aytmatov, Beyaz Yağmur, 53)

“-Apa! Apa! Komosomol ekibi geldi! Diye heyecanla bağırmıştı eşikten.

-Hangi ekip? Ne ekibi?

-Aa, bilmiyorsun demek? TABOM komsomollarının ekibi. Yeni açılan tarlalarda çalışacaklar. Değirmenin yanından arabalarla, trakt¼rlerle geçerken g¼rd¼m onları.”(Aytmatov, Beyaz Yağmur, 54)

“-Bu yıl Pullukçu olacaktım zaten, sonra da bize trakt¼r s¼rmesini de ¼đretecekler. Komsomollar toplantısında verdiğim s¼z¼ de geri alamam.” (Aytmatov, Beyaz Yağmur, 55)

“...çalışmak istiyorsan kolhozda iş çok...” (Aytmatov, Beyaz Yağmur, 57)

“-Bak Apa, dedi, kampta çalışan tek kız ben miyim sanıyordun? Kolhozdan gelen kızlar da var. Hele TABOM'da pek çok kız var. Onlar da erkekler kadar başarılı, onlar da erkekler kadar iyi çalışıyorlar. Ben niye her şeyi terk edip gideyim?” (Aytmatov, Beyaz Yağmur, 57-58)

“...Yıllardan beri el s¼r¼lmemiřti o topraklara. İşte şimdi kızını ve Kasımcıanı o toprakları ilk defa işliyor, açıyorlardı. Yakında orada buğday yetişecek, bu b¼lgeden de yollar geçecek, “Eski Oba” vadisinde evler yapılacak, k¼yler kurulacaktı. Ve buranın yerlileri yeni gelenlere, bu toprakların sahibi olduklarını belli eden bir ses tonuyla:” şu toprakları geçince b¼y¼k ahır, biraz ilerisinde de yollar g¼receksiniz. Bizim kolhoz işte orasıdır” diyeceklerdi. “Evet b¼t¼n bunları biz yağacağız” diye d¼ř¼n¼yordu Saadet...” (Aytmatov, Beyaz Yağmur, 58)

“-Bug¼n “Eski Oba” topraklarını s¼r¼yorlar. Çok iyi bilirsın ki, bir zamanlar o işi biz de yapmak istedik ve yapamadık. Yapamazdığ da. Dağın hemen eteğinde

ekilecek topraklarımızın olabileceğini aklımıza bile getiremezdik. Baylar (zenginler) bizi oraya sokmuyorlardı. Sonunda bizi uzaklaştırdılar oradan...” (Aytmatov, Beyaz Yağmur, 62)

“Bir sabah, yine böyle bir sonbahar gününde, onun da aralarında bulunduğu bir grup öğrenciyi, çakıl bir yoldan (o zamanlar daha katran dökülmemişti bu yola) kolhozun tarlalarında pancar sökmeye getirmişlerdi.” (Aytmatov, Kızıl Elma, 17)

“Bütün gün pancar söktüler. Kara ekmekten ibaret olan tayınlarını çoktan yemişler ve akşamüzeri şehre dönmek için yola koyulmuşlardı. Aç ve yorgundular. Ana yola çıkmadan önce kolhozun bahçesinden geçtiler. Ürün çoktan toplanmıştı ama, bazıları otların, yaprakların arasında kalmış birkaç elma bulabilmişlerdi...” (Aytmatov, Kızıl Elma, 17)

“...Dede bir iki kez torununu sovhoz çiftliğine, dağın ötesindeki nahiyeye götürmüştü...” (Aytmatov, Beyaz Gemi, 7)

“Aslında beceremediği şey yoktu Mümin’in. Marangozluktan anlar, soba yapar, ekin biçerdi. Öyle saman yığını yapardı ki kolhozda, kışın onlara kimse dokunmak, bozmak istemezdi...” (Aytmatov, Beyaz Gemi, 14)

“...Dede, “Seyit Ahmet gibi delikanlılar sovhozda makine, traktör sürüyor”, diyor...” (Aytmatov, Beyaz Gemi, 20)

“Bir de zor yanı vardı bu işin. Yol aşağıda sovhozun tam önünden geçiyordu, sovhozun resmi dairesi de yola bakıyordu. Başka yol da yoktu. Sovhoza zaman zaman milisler, devlet kontrol memurları ve daha niceleri geliyordu. Tomruklarla geçen arabaya gözleri ilişince hemen durdururlar, “Nereden getirip nereye götürüyorsunuz bu tomrukları, “hani belge?” diye sorarlardı.”(Aytmatov, Beyaz Gemi, 73)

“...Geçen yıl güzün sovhozdan bu dağlık yerlere yine saman almaya kamyonlar gelmişti. Peş peşe giden bu kamyon kfilesi bakımevlerinin yanından değil de evlere varmadan...” (AYTATOV, Beyaz Gemi, 152)

“-Dedem dedi ki, fenerle, elektrikle, şey, elektrik feneriyle koşsunlar, dedi, sovhozdan şoförler ormanda yolunu şaşırılmışlar!” (Aytmatov, Beyaz Gemi, 106)

“Gelen adamlardan birinin adı Köketay’dı. Herif, göl bölgesindeki kolhozların birinde muhasebeciydi...” (Aytmatov, Beyaz Gemi, 123)

“...gel sen de karanlığı bekle de öyle yola çık. Şu sovhozdan kazasız belasız geçebilsen, başka şey istemem. Yoksa bir yakalanırsak...” (Aytmatov, Beyaz Gemi, 124)

“...Daha büyük yetkim olsa, senin gibi birçoklarını mum ederim. Bir kolhoz, bir sovhoz emrime verilse, öyle bir nizam kurarım ki, herkes susta durur karşımda...” (Aytmatov, Beyaz Gemi, 128)

“Bu şehirli delikanlılar hiç de cimri değillerdi. Bazarbay önce red anlamında başını sallamıştı: “Ya müfettiş gelir, beni işimin başında bulamazsa! Alay edersiniz tabi, ama benim de sorumluluklarım var. Başçoban Noygotov nerede?, derler. Tam da koyunlar doğum yapacağı sırada niçin işin başında bulunmuyor?, derler. O zaman size bir şey olmaz, zılgıtı ben yerim, cezayı ben çekerim!” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 242)

“...Tabi zordu ama dünyada adalet yoktu ve hiç olmayacaktı. Senin, bütün yıl, katrandan yapılan yolları olmayan, akarsuyu, elektriği de olmayan bu yitlik yerlerde boynuna kadar hayvan pisliğine gömülerek ana ağlasın, beyaz ayakkabılı bu genç açığızler de statlarda koşu yapsın, ya da gol atmak için top peşinde koşsunlar! Onları omuzlarda taşırlar, gazeteler göklere çıkarır. Sen ise sabahtan akşama kadar, haftanın yedi gününde hiç izin yapmadan didinir durursun, senin gibiler karınlarını ancak doyurabilirler... Adalet miydi bu? İnsan içmesin de ne yapsındı? İçkiyi bile rahat içirmezlerdi insana! Karın tepene biner, içtiğini burnundan getirir. Sonra senden, koyun başına en az bir kuzu isterler, koyunlardan biri kısır olur ya da doğurmazsa vay haline! Hayvanların semiz, yapağıları temiz ve ince olsun isterler. Sentetik yünlerin seninkinden daha iyi olduğunu söyleyerek de tehdit ederler insanı... Yün kırkma zamanında kontrolörler akın eder, akbaba gibi üşüşürler insanın başına. Yünleri kıl kıl sayarlar. Sen kendine bir tutam yün alamazsın. Çünkü bu yünü döviz karşılığında yabancılara satarlar. Döviz denen şeye çok ihtiyaçları var galiba... İnsan bir hiç için yoruluyor işte. Bu koyunların da, bu insanların da, bütün pis varlıkların da canları cehenneme!” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 243)

“...Sana ne jeologlardan, ağılarda bir sürü iş var, koyunlar kuzulayacak, çocuklar ayağımın dibinden ayrılmıyor, ağabeyleri yatılı okulda birer serseri, birer hayta olup çıktılar, tatile geldikleri zaman tıkmaktan başka bir şey yapmıyorlar, bana yardım etmek için parmaklarını bile oynatmıyorlar. Üstelik fosur fosur sigara içiyorlar. Gizli gizli votka içtiklerinden de eminim. Onlara bir bakan, terbiye veren yok ki. Okul müdürü de ayyaşın teki zaten...” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 244)

“...Oysa yapılacak şeyler belliydi. Kış zamanında hayvanları iyi beslemek, yazın sabahları erken kalkmak, akşamları geç yatmak, çok çalışmak ve koyunları hiç

gözetimsiz bırakmamak yeter de artardı bile. Kısacası gayretkeşlik gerekliydi. Tıpkı Boston ve onun takımı gibi. Bazısı çok, bazısı az başarılı olurdu. Bir şans meselesiydi bu. Mesela Boston'un evlerinde, anbarında, hatta avlusunda bile gece gündüz yanan elektrik vardı. Niçin? Çünkü o bir jeneratör yerine iki jeneratör alabilmişti. Birinci jeneratör arıza yapacak olsa, ikincisini çalıştırırdı. Oysa Bazarbay da dahil kolhozun bütün öteki çobanlarında yalnız bir jeneratör vardı, bunu da yarardan çok zararı olurdu. Bazen çalışır, bazen çalışmaz, çok defa gerekli yakıt vaktinde verilmezdi. Arıza yapınca parça gerekir ya da teknisyen gidip şehre yerleşmiş olur, bulunmazdı. Onun gibi gençler için şehirde yaşamak ve çalışmak yüz kere daha iyiydi. Sonuç: Kağıt üzerinde herkesin elektriği vardı, ama gerçek bambaşka idi.” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 258)

“...Tabi onun evi Boston'un evi gibi tertemiz değildi. Ama Boston ödüllendirilmiş, nişan almış birisiydi ve eşek gibi çalışıyordu. Dilleri dikenli bazı kişiler, eskiden olsaydı onun bir kulak (toprak ağası) olarak Sibirya'ya sürüleceğini söylüyorlardı...” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 276)

“...Yazık ki artık kulakları asmıyorlardı. Assalar çok iyi ederlerdi. Yirmili ya da otuzlu yıllarda bir milis bir kulağı ya da zengince herhangi bir adamı sorguya bile çekmeden öldürebilirdi. Kitaplar böyle yazıyordu...” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 285)

“-Yoldaş Urkunçiev, derdi, artık anlamış olmanız gerekir ki bizde topraklar halkın kişilerin değil, halkın malıdır. Anayasada böyle yazılıdır. Toprak yalnız halka aittir. Ama siz, her şeyin size verilmesini istiyorsunuz: Kış ve yaz meralarının, ağılların, çayırın özel mülkünüz, malınız olmasını istiyorsunuz. Sosyalizm ilkelerine tamamen aykırı olan böyle bir şeyi kabul edemeyiz. Bizi ne büyük bir hataya sürüklediğinizi anlıyor musunuz?” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 290)

“-Ben hiç kimseyi hiçbir yere sürüklemiyorum. Benim ağılım bana ait değil de halka ait ise, gelsin, benim yerime işleri halk yapsın. Nasıl yapacağını görmek isterdim doğrusu. Yaptığım işin sahibi ben değilsem, herhalde bir başka sahip olmalı.” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 290)

“-Sahibi halktır yoldaş Urkunçiev. Kaç kere tekrarladım, iktidarın tek sahibi Sovyet halkıdır.”(Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 290)

“-Yoldaş Urkunçiev, beni kulak ağızlarıyla uyutamazsınız. Kulaklar devri çoktan geçti ve hiç kimsenin doktrinimizin temellerini sarmasına izin vermeyiz”. (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari, 290)

“-Tabii, tabii, benim ne yapmam gerektiğini siz yöneticiler benden daha iyi bilirsiniz! Ama maalesef, koyunlarla uğraşan yine benden başkası değil. Beni, hgalkı bir tehdit aracı gibi kullanarak korkutamaz, susturamazsınız. Eğer tek hakem halk ise, ben buna karşı değilim. Ama halkın da iyi düşünmesi gerek. Sürülerimiz yıldan yıla artıyor. Şimdiden sadece küçükbaş hayvanların sayısı kırk bine ulaştı. Birkaç yıl önce bu kadar artacağına kimse inanmazdı. Ama aynı zamanda otlaklar küçüldü, yün üretme planı ise büyüdü. Bugüne kadar hayvan başına 3,7 kg yün elde ediyordum. Hepiniz biliyorsunuz, yirmi yıl önce 2 kg yün alıyorduk. Bu kadar zamanda, hayvan başına 1,7 kg yün artışı sağladım. Nasıl bir emekle, nasıl bir çaba ile oldu bu? Bu sene 500 gr daha arttırdılar. Nasıl elde ederim bunu? Sihirbaz mıyım ben? Plan hedeflerine ulaşamazsam, adamlarım prim alamayacaklar. Hepsinin geçindirmek, beslemek zorunda oldukları aileleri var. Bu şartlar altında kendilerini tüketmeleri neye yarar? Bütün yıl tek bir gün dinlenmeden koyunlara bakmaları neye yarar? Her ağılın şefi, diğerinin otlaklarına akbabalar gibi üşüşürse üretim nasıl artar? Toprak herkese ait ise, kimseye ait değil anlamına geliyor, o zaman da herkes alıyor ve anlaşmazlıklar sürüp gidiyor. Bu arada sen, parti sekreteri olarak, bu işleri düzeltmek için parmağını bile oynatmıyorsun. Senin yüzünden müdür elleri kolları bağlı kalıyor! Beni kör mü sanıyorsun!” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları, 290-291)

“-Yoldaş Urkunçiev, bu şüpheli tekliflerinizle daha ne zamana kadar huzursuzluk yaratmaya devam edeceksiniz? Sosyalist bir kolektivitede üretim alanındaki ilişkiler sistemini, tarih daha uzun zamandan beri belirlemiş, kesinleştirmiş bulunuyorsunuz. Siz istiyorsunuz ki ağıl şefleri, mal sahibi olsun, yardımcılarını kendileri seçsin, onlara verecekleri ücreti kendileri tespit etsin. Bu apaçık tarihe karşı gelmek, ona saldırmaktır, devrim anlayışımıza karşı çıkmaktır. Siz ekonomiyi politikadan üstün tutmak istiyorsunuz. Sürünüzden başka şeyi, daha ötesini göremiyorsunuz...” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları, 319)

“-Ben sovhozumuzun, sizi ve benim birlikte yönelttiğimiz bu sovhozun parti sekreteri olarak, Yoldaş Cotbayev, bir tek şeyi anlıyorum: Bizim sosyalist sistemimizde mal sahibi olmak anlayışını teşvik etmeye, hele bunu bir üretim ünitesinde yapmaya kimsenin hakkı yoktur.” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları, 321)

“Pavlik MAZAROV (1918-1932): Bir kulak çocuğudur. Köylünün toprakları kolektifleştirildiği zaman on üç yaşındaydı. Ailesini jurnal ederek kurşuna dizilmelerine neden oldu. Az sonra da bir akrabası tarafından öldürüldü. Onu Sovyet

okullarında bir devrim kahramanı, devrim şehidi olarak tanıtırlar.” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları, 322)

“Sana gelince, sekreter senin bu tutumunu, bu hareketini hiç anlamıyorum. Bizim sovhozumuza geldiğin günden beri bütün gün gazete okur, vaktini benim gibi çobanları korkutmaya çalışarak geçirirsin. Onları devrime karşı, Sovyet iktidarına karşı olmakla suçlarsın. Hayvan yetiştiriciliğinden hiç mi anlamıyorsun. Anlasaydın, beni kurtların üremesine yardım etmekle suçlamazsın...” (Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları, 325)

“Ah, benim yeşil yurdum! İki gün sonra toprağına ayak basacağım. Senin güneşinle içimi ısıtacağım. Evlerinden, tarlalarından atılmış, sabah akşam kolhoz tarlasında çalışıp ağlayan kadınların, kızların, çocukların gözlerinden öpeceğim.” (Dağcı, Yurdunu Kaybeden Adam, 52)

“İndemez sersem harı!...bu kadar suyu napacan! Bah yarın kolhozun kapularını da hapatacam! Bu küçeleklere süsen besleceğin!.. O boyuk oğlanı da türmeye götüreceğim!” (Dağcı, Yurdunu Kaybeden Adam, 53)

“-Cadı Esmâ'nın Seyd- Ahmet'i çocuklarının yanına gitti. Necdet de Akmesic'e döndü. Üç ay sonra kolhoz toprakları, geri sahiplerine verildiğinde, Necdet, bağları, bütün tarlalarını geri almaya geldi ve işte...” (Dağcı, Yurdunu Kaybeden Adam, 121)

“...Oysa tatlı ve refah denecek bir yanı yok çocukluğumun NEP yıllarını kapsayan kısa zamandan sonra Kırım'da kolhoz sistemi kurulunca binlerce insan (babam da dahil) tutuklanıp Kırım'ın dışına sürüldü...” (Dağcı, Yansılar 1, 21)

“...Kolhoz sistemi kurulduğu yıllarda biraz lamba yağı, kışlık yakıt, küçüklere bir çift ayakkabı temin edebileceğimiz para için annem, evin önündeki bostanda yetiştirdiği domates ve hıyarları, kendimden yüksek bir sepetin içine doldurup beni Gurzuf çarşısına gönderiyordu.” (Dağcı, Yansılar 1, 22)

“1930'larda, yani Sovyet Rusya'da kolhoz sistemi kurulana dek süren NEP devri, Kırimlılar'ın (ve Rusya'daki diğer ulusal toplumların) hayatlarında olumlu bir devre oldu diyebilirim... Ne var ki bu durum uzun sürmedi. Memlekette kurulan kolhoz sistemiyle durum değişiverdi. NEP geçici bir politika mıydı? Oysa bunun geçici bir politika olduğunun köylüye açık ve belirli bir şekilde açıklandığını hatırlamıyorum. Yalnız gerçek olan şu: Sekiz on yıl süren ve korkunç bir açlıktan sonra, memleketi çetin bir ekonomik yıkıntıdan kurtarmış olan Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası sona erince; köylü için her zaman hayati ve ruhi bir kaynak olan

toprak, köylünün elinden alınınca, köylü, bu kez zengin sınıfın değil de devletin ve sistemin resmi kölesi oldu.”(Dağcı, Yansılar 1, 55)

“...Mutluluk değildi ama, geçirmiş oldukları o korkunç olaylardan sonra, kolhoz sisteminin, kısıtlı ve sınırlı da olsa, verebildiği imkanlardan yaralanarak, maddi bir kalkınma, maddi kalkınmanın yanında bir çeşit ruhi ayaklanma yaşanıyordu kıyı köylerinde...” (Dağcı, Yansılar 1, 130)

“1932 yılında Akmesic’te yerleştikten sonra, nadir uğruyordum Kızıldaş’a. Uğramama önemli denecek bir sebep kalmamıştı. Bağlar kolhoz bağı olmuştu; yaşlı Dağcı’lar ölmüşlerdi...” (Dağcı, Yansılar 1, 171)

“...Ama biz kendi yurdumuzda da gurbetçiydik. Sekreter Bilal K’nın bana ikram ettiği kolhoz üzümünün, çocukluğumda ölümler için mezarları üzerine bıraktığım üzümlerden ayrı bir anlam taşımadığını ancak şimdi anlıyorum.” (Dağcı, Yansılar 1, 177)

“Şey...Kolhoz kamyonuna yolcu aldın da.” (Dağcı, Yansılar 1, 222)

“Az sonra Kızıldaş’tayız. Eskiden Osman Dağcı’nın iki katlı hanı-şimdilerdeyse postane ve kolhoz aşhanesi önünde frenliyor kamyon.” (Dağcı, Yansılar 1, 225)

“...Tandan akşamın geç saatlerine dek kolhoz tarlalarında çalışıp, evlerine dönen Çukurca’nın insanları da Çukurca’dan farksızdı. Daha fazla; yitirdikleri ata mirası topraklarla sadece iç dünyaları değil, dış görünüşleri de değişmişti. Yaralıydılar, güçsüzdüler. Haksızlığın derin izleri okunuyordu yüzlerinde. Ölümü beklerlerken, “bu topraklar bizimdi” demeye güçleri kalmamıştı Çukurcalılar’ın. Kızıldaşsız o ilk yıllarda benim hayatımda yer alan değişiklik Kafka’vari bir metamorphosis şeklinde beliriyorduysa, kolhoz sisteminin Çukurcalılar’ın durumlarına getirdiği değişiklik çok daha betedi...” (Dağcı, Yansılar 2, 56)

“Kızıldaş’ta kolhoz sisteminin kurulduğu yıl tutuklandı babam. Niçin? Sebebini bilmiyorduk. Babamın kendisi de bilmiyordu sanırım. Ama babam istisna değildi. Kızıldaş yarı yarıya boşalmıştı o yıl ve babam gibi aileleriyle birlikte Kızıldaş’tan sürülen öteki Kızıldaşlılar da niçin ve nereye tahliye edildiklerinin farkında değillerdi. Sonraları babamın kendi bağı içinde dizleri üzerine çökerek (ve ağlayarak) toprağı ve bağın asmalarını öptü diye suçlandığını annemden öğrenmiştim. Bu suçunun ne kadarı sahil, ne kadarı uydurma olduğunu bilmiyorduk...” (Dağcı, Yansılar 2, 114)

“...Osman Dağcı'nın hanı, kolhoz dönemindeyse posta ve telgraf binası ve binaya bitişik, Muharrem'in fırınına yürümeye karar verdim.” (Dağcı, Yansılar 3, s.158)

“Sonra yasaklar geldi: oruç tutma yasağı, ezan okuma yasağı, namaz kılma yasağı, mevlit duaları okuma, derviza, sünnet olma... ve daha nice nice yasaklar. Ama yasakların en acısı (belki de en haşini) insanın gönlü dilediğince gülme ve konuşma yasağı oldu.” (Dağcı, Yansılar 3, 168)

“...”Bilmem valla”, diyordu Melek Hanım, “kolhoz bağına girmeye izin verirler mi dersin?” “Aman”, diyordu Gülnara Hanım, “Gorbaçov'un Urusya'sında yaşıyoruz...Bağlardan bir demet asma yaprağı kopardı diye hapisanelere atmazlar insanı bugünlerde...” (Dağcı, Yansılar 3, 182-183)

“...Sosyal kalkınma, eğitim önemliydi tabii, ama sosyal kalkınma ve ilerleme ekonomik gelişmeye bağlıydı ve ancak ekonomik gelişmeyle olurdu. Nitekim devletin NEP politikası ve yerli organların özel teşebbüsleri teşviki kalkınma konusunda Tomak Said amcamın haksız olduğunu iyice gösteriyordu ötekilere...” (Dağcı, Badem Dalına Asılı Bebekler, 55)

“...Fakat okuldan fazla köylünün zihnini toprak meselesi, aydıninsa devletin NEP politikasının ters yöne girişi kurcalıyordu...” (Dağcı, Badem Dalına Asılı Bebekler, 110)

“...Sağdan soldan haberler geliyor yine; toprağımızı elimizden alacaklarmış. Alacaklarsa canımızı alacaklar, toprağı değil. Sen az daha büyü hele; bu toprağın sırtını eşele, tarlaya gübre taşı, verimli yıllarda yüreğin sevin, verimsiz yıllarda yüreğin yansın; toprağı alın terini dök; sonra biri gelip sen bu topraklar üstünde yaşamayacaksın; seni eline ayağına kelepçeler takıp uzak ve belirsiz yerlere süreceğiz desin; bakayım o zaman nasıl laf edersin...” (Dağcı, Badem Dalına Asılı Bebekler, 125)

“-Ne istiyorlar bunlar bizden?

-Topraklarımızı alıyorlar, evlerimizi alıyorlar. Başka ne istiyorlar bunlar bizden?

-Kızıl olalım, kızıl!

-Olalım! Ama Lenin barikadlarında savaşanlarımızı da sürüyorlar!” (Dağcı, Badem Dalına Asılı Bebekler, 140)

“-Bu bağ da Topyakalar'ındı. Zöhre Hanım emanet etti bize, iki yıl öncesi. Hemen hemen parasız... Sizin olsun dedi. Değer mi bilmem. Hükümet alacakmış.

Öyle diyorlar. Fakirinkini de, zengininkini de... Dedikleri hiç yahşi değil.”(Dağcı, Badem Dalına Asılı Bebekler, 198)

“Yavrular, bakire kızlar, filizler, kuzular, domuzlar, kertenkeleler, buğdaylar, karıncalar, arılar saf ve mükemmel imiş bir zamanlar. Günün birinde yine saf ve mükemmel olacak diyorlar ya, sen istediğin kadar Marks’ın ve Engels’in sözünü et; bizim yeni alfabeyi sökemiyorsan Hazreti İsa’nın v Hazreti Muhammet’in sözünü et istediğin kadar. Güze güz, kışa kış, yağmura yağmur, kara kar, çocuğa çocuk, tuza tuz, ekmeğe ekme denir yine. Kar bastırır yarın veya öbür gün; ekmecek tükenir, çocuk ağlar evde. Atı arabaya koş, şehre yolla-Marks’ın ve Engels’in soğumuş külleri duymaz soğuğu.” (Dağcı, Badem Dalına Asılı Bebekler, 225)

“-Sadık’ı köye göndermem, o, kolhoz için doğmadı, diye annemle münakaşa ederdi...” (Dağcı, Korkunç Yıllar, 15)

“...Bu son on yıl içinde tarihlerinin en kanlı faciasını geçirmiş kıyı boyu köyleri yine de yavaş yavaş kalkınıyordu. Bağların kolhoz malı ilan edilmesine rağmen, köylü eski ata topraklarını gözbebeği gibi severdi. Mahsulünü, meyvesini toplayıp hükümete teslim ederdi. Sonra gidip kooperatif kapılarında, bir kilo buğday için nöbete girer gece yaralarına kadar beklerdi...” (Dağcı, Korkunç Yıllar, 33)

“Bütün Tatar mekteplerinde ve gazetelerde, Latin harfleri yerine Kızıl harfleri kullanılıyor artık. Tatar dilinde Rus harfleri Latin harflerinden daha iyi uyarmış. Ha ha! Ağlayacak yerde gülmek istiyorum...” (Dağcı, Korkunç Yıllar, 39)

“Neden korktum? Bilmiyorum. Fakat artık hayatta benim için her şey bitti sanıyorum. 1921’de Kırım’da büyük bir açlık olmuştu. Köylerde ne kedi, ne de köpek kalmıştı. Aç köylüler hepsini tutup tutup yemişlerdi. Ben o zamanlar üç yaşındaydım...” (Dağcı, Korkunç Yıllar, 74)

“-Hayvanlar kolhoz malı dede.

-Kolhoz malı olsun, bu güne dek o hayvanlar bizi geçindirdi ya”. (Dağcı, Korkunç Yıllar, 85)

“Yavaş yavaş içime korku düşüyor... Ruslar evimizden çıkarlar mı?... Çıkmalılar!... O yurt, o evler bizimdir. Atalarımız, dedelerimiz orada doğdu, orada yaşadılar. Yedi ceddimiz oralı... O yurt bizim, biz o yurdun evlatlarıyız. Çıkmalılar!” (Dağcı, Korkunç Yıllar, 186)

“...Yalan dolanla memleketimizi istila ettiniz. Himayenize girmekle topraklarımız, malımız, mülkümüz, dinimiz korunacak diye, sizden öncekiler söz verdiler. Teslim olduk. O millet, yurdunu her şeyden çok sevdiğinden teslim oldu.

Silahlarımızı bıraktık. Ya siz ?... Memleketimize girdiğiniz günden beri o toprak kan içinde. Minarelerimizi devirdiniz, su kemerlerimizi, çeşmelerimizi, heykellerimizi, mermer saraylarımızı atlarınıza ahır yaptınız. Müezzinlerimiz ezan okumak üzere minarelere çıktıkları vakit, sarhoş askerleriniz eğlenmek için kalplerine nişan alma talimi yaptılar.” (Dağcı, Korkunç Yıllar, 225-226)

